

**INSTITUTUL DE CERCETĂRI JURIDICE ȘI POLITICE
AL ACADEMIEI DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI**

Cu titlu de manuscris
CZU: 343.12 (043.3)

RUSU LUCIA

**PRINCIPIUL CONTRADICTORIALITĂȚII ÎN PROCESUL
PENAL - REGLEMENTĂRI NAȚIONALE ȘI DE
DREPT COMPARAT**

Specialitatea: 554.03 – Drept procesual penal

Teză de doctor în drept

Conducător științific:

Viorel V. BERLIBA

conferențiar universitar,
doctor habilitat în drept

Autor:

CHIȘINĂU, 2016

© RUSU Lucia, 2016

CUPRINS

ADNOTARE.....	4
LISTA ABREVIERILOR.....	7
INTRODUCERE.....	8
1. ANALIZA CERCETĂRILOR ȘTIINȚIFICE DESFĂȘURATE REFERITOARE LA PRINCIPIUL CONTRADICTORIALITĂȚII ÎN PROCESUL PENAL.....	15
1.1. Analiza materialelor științifice privind principiul contradictorialității în procesul penal publicate în Republica Moldova.....	15
1.2. Analiza materialelor științifice publicate în alte state referitoare la principiul contradictorialității în procesul penal.....	27
1.3. Concluzii la Capitolul 1.....	40
2. CONCEPTUL ȘI SEMNIFICAȚIA CONTRADICTORIALITĂȚII ÎN PROCESUL PENAL.....	42
2.1. Contradictorialitatea în calitate de formă a procesului penal.....	42
2.2. Esența și importanța principiului contradictorialității în procesul penal al Republicii Moldova.....	54
2.3. Contradictorialitatea și corelația ei cu unele principii ale procesului penal.....	76
2.4. Repere teoretice privind contradictorialitatea în cadrul fazei de urmărire penală.....	90
2.5. Concluzii la Capitolul 2.....	98
3. ACUZAREA ȘI APĂRAREA ÎN CADRUL PROCESULUI PENAL CONTRA- DICTORIAL.....	101
3.1. Acuzarea în procesul penal contradictorial.....	101
3.2. Apărarea în cadrul procesului penal contradictorial.....	113
3.3. Concluzii la Capitolul 3.....	127
4. LOCUL ȘI ROLUL INSTANȚEI DE JUDECATĂ ÎN PROCESUL PENAL CONTRADICTORIAL.....	130
4.1. Instanța de judecată – organ independent și imparțial al realizării actului de justiție.....	130
4.2. Mecanismul realizării principiului contradictorialității în cadrul primei instanțe de judecată.....	141
4.3. Realizarea principiului contradictorialității în cadrul căilor ordinare de atac.....	155
4.4. Aplicarea principiului contradictorialității la faza punerii în executare a hotărârilor judecătorești.....	162
4.5. Concluzii la Capitolul 4.....	164
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI.....	167
BIBLIOGRAFIE.....	172
ANEXE.....	186
Anexa 1. Împuternicirile reprezentanților părților oponente și ale instanței de judecată în contextul dovedirii circumstanțelor cauzei în cadrul cercetării judecătorești....	186
Anexa 2. Acte de implementare a rezultatelor științifice în activitatea didactico-științifică și în activitatea practică.	190
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII.....	192
CV-ul AUTORULUI	193

ADNOTARE

RUSU Lucia. **Principiul contradictorialității în procesul penal: reglementări naționale și de drept comparat.** Teză de doctor în drept la specialitatea 554.03 - Drept procesual penal.

Chișinău, 2016

Structura tezei: introducere, 4 capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografia din 312 titluri, 151 pagini text de bază. Rezultatele obținute sunt publicate în 6 lucrări științifice.

Cuvinte-cheie: contradictorialitate, principiu, forma procesului penal, proces penal contradictorial, apărare, acuzare, funcție procesual-penală, învinuire, învinuit, inculpat.

Domeniul de studiu: drept procesual penal.

Scopul și obiectivele cercetării. Scopul lucrării - examinarea complexă a conținutului și mecanismului de realizare a principiului contradictorialității în cadrul procesului penal. În contextul realizării acestui scop au fost conturate următoarele *obiective*: investigarea științifică a conceptelor fundamentale cu referire la „contradictorialitate”; dezvăluirea esenței și importanței principiului contradictorialității în procesul penal al RM; detalizarea conținutului principiului contradictorialității; evidențierea specificului contradictorialității în cadrul fazei de urmărire penală; analiza statutului părților în cadrul procesului penal contradictorial; descrierea mecanismului de realizare a principiului contradictorialității în cadrul fazelor judiciare; identificarea coraportului dintre noțiunile „formă contradictorială” și „principiul contradictorialității” în procesul penal; determinarea rolului instanței de judecată în cadrul procesului penal contradictorial; detalizarea particularităților realizării funcțiilor procesuale de către părți în condiții de contradictorialitate în cadrul cercetării judecătorești; fundamentarea contradictorialității - principiu al procesului penal, prin sistematizarea legăturilor cu principiul legalității, dreptului la apărare, publicității, prezumției de nevinovăție, egalității armelor etc.; formularea concluziilor și recomandărilor de *lege ferenda* pe segmentul aplicării și realizării prevederilor principiului contradictorialității în cadrul procesului penal.

Noutatea și originalitatea cercetării constă în faptul că, în cadrul acesteia, pentru prima dată în RM, a fost examinat principiul contradictorialității în aspect complex: gradul de realizare, esența lui, problemele realizării în cadrul diferitelor etape ale procesului penal, aspectele de drept comparat etc. Acest moment a permis concretizarea și dezvoltarea cadrului conceptual al contradictorialității, elaborarea unor recomandări de perfecționare a legislației procesual penale pe acest segment. Originalitatea lucrării rezidă și în argumentarea necesității inițierii și realizării unui studiu asupra mecanismului contradictorialității în cadrul activității procesual penale.

Problema științifică importantă soluționată constă în fundamentarea științifică a principiului contradictorialității în procesul penal în contextul standardelor consolidate la nivel național și internațional, fapt care a determinat perfecționarea legislației procesual-penale a RM, permițând direcționarea activităților de cercetare și examinare a cauzelor penale în conformitate cu cerințele și exigențele contradictorialității.

Semnificația teoretică și valoarea aplicativă a cercetării sunt determinate de înaintarea unui ansamblu de soluții referitoare la aplicarea conținutului contradictorialității și a elaborării modelului contradictorial al procesului penal. Concluziile, conceptele și constatările științifice formulate în teza de doctorat pot fi utilizate în ipoteza unor ulterioare cercetări științifice vis-a-vis de problematica complexă a principiului contradictorialității în procesul penal.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele științifice au fost utilizate în procesul educațional al Facultății Drept și Științe Sociale a Universității de Stat „Alecu Russo” din Bălți, precum și în calitate de ghid practic în activitatea specialiștilor din cadrul Oficiului Teritorial Bălți al Consiliului Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat.

АННОТАЦИЯ

РУСУ Лучия. **Принцип состязательности в уголовном процессе: национальные нормы и нормы сравнительного права.** Докторская диссертация в области права по специальности 554.03 - Уголовно-процессуальное право. Кишинэу, 2016.

Структура диссертации: введение, 4 главы, общие выводы и рекомендации, библиография из 312 заголовков, 151 страницы основного текста. Достигнутые результаты опубликованы в 6 научных работах.

Ключевые слова: состязательность, принцип, форма уголовного процесса, состязательный уголовный процесс, защита, обвинение, уголовно-процессуальная функция, вменение в вину, обвиняемый, подсудимый.

Область исследования: уголовно-процессуальное право.

Цель и задачи исследования. Цель диссертации - комплексное рассмотрение содержания и механизма реализации принципа состязательности в уголовном процессе. *Задачи:* научное исследование понятий применительно к «состязательности»; выявление сущности и значения принципа состязательности в уголовном процессе в РМ; изложение содержания принципа состязательности; выявление специфики состязательности на этапе уголовного преследования; анализ статуса сторон в рамках уголовного состязательного процесса; описание механизма реализации принципа состязательности в рамках судебных этапов; выявление соотношения между понятиями «состязательная форма» и «принцип состязательности»; определение роли судебной инстанции в состязательном процессе; подробное изложение особенностей реализации процессуальных функций сторонами в условиях состязательности в судебном следствии; обоснование состязательности - как принцип уголовного судопроизводства путем систематизации связей с принципами законности, права на защиту, публичности, презумпции невиновности, равенства сторон и т.д.; формулировка выводов и рекомендаций с точки зрения разрабатываемого закона по применению и реализации положений принципа состязательности.

Новизна и оригинальность исследования состоит в том, что в её рамках, впервые в РМ был рассмотрен принцип состязательности в комплексном аспекте: степень реализации, его суть, проблемы его реализации в рамках различных этапов уголовного процесса, аспекты сравнительного права и т.д. Этот момент позволил конкретизацию и развитие концептуальных рамок состязательности, составление рекомендаций по усовершенствованию уголовно-процессуального законодательства по этой части. Оригинальность работы состоит в аргументировании необходимости инициации и проведения изучения механизма состязательности в рамках уголовно-процессуальной деятельности.

Важная решенная научная проблема заключается в научном обосновании принципа состязательности в уголовном процессе, учитывая консолидированные стандарты на национальном и международном уровнях, что способствовало улучшению уголовно-процессуального законодательства РМ, позволяя ориентировать деятельность по расследованию и рассмотрению уголовных дел в соответствии с требованиями состязательности.

Теоретическая значимость и применительная ценность исследования определяются выдвижением ряда выводов относительно применения состязательности и разработки состязательной модели уголовного процесса. Научные выводы, положения и умозаключения, сформулированные в докторской диссертации, могут быть использованы для дальнейших научных исследований, касающихся комплексной проблемы принципа состязательности в уголовном процессе.

Внедрение научных результатов. Научные результаты были применены в образовательном процессе на Факультете Права и Социальных Наук ГУ им. «Алеку Руссо», Бэлць, а также в качестве практического руководства для деятельности специалистов в рамках Территориального Офиса Бэлць Национального Совета по Юридической Помощи, Гарантируемой Государством.

ANNOTATION

RUSU Lucia. **The principle of the adversarial procedure in criminal proceedings: national and comparative law regulations.** Doctoral dissertation in law at the specialty 554.03 - Criminal Procedure Law. Chisinau, 2016.

Structure of the dissertation: introduction, 4 chapters, general conclusions and recommendations, bibliography of 312 titles, 151 pages of main text. The results are published in 6 scientific papers.

Key-words: adversarial procedure, principle, form of criminal proceeding, adversary procedure, defense, accusation, criminal proceeding function, prosecution, accused, defendant.

Field of study: Criminal Procedure Law.

The purpose and the objectives of the research. The purpose of the study is a complex examination of the content and mechanism of the implementation of the adversarial principle in criminal proceedings. *Objectives:* scientific study of the fundamental principles in relation to the concept of “adversarial nature”; identification of the essence and value of the adversarial principle in criminal proceedings in the Republic of Moldova; detailed description of the content of the adversarial principle; revealing the specifics of adversarial nature at the stage of criminal prosecution; analysis of the status of the parties in an adversarial criminal process; description of the mechanism of implementation of the adversarial principle in judicial phases; identification of correlations between the concepts of “adversarial form” and “adversarial principle” in criminal proceedings; definition of the role of the court in adversarial criminal proceedings; detailed presentation of the peculiarities of procedural functions implementation by the parties in terms of adversariality in the court proceedings; substantiation of the adversariality as a principle of criminal proceedings by systematizing the relations with the principles of legitimacy, right to protection, publicity, presumption of innocence, equality of arms, etc.; formulation of conclusions and recommendations of *lex ferenda* in the segment of the application and implementation of the adversarial principle provisions in criminal proceedings.

Novelty and originality of research. Scientific novelty of the work lies in the fact that within it, for the first time in Moldova, the adversarial principle was examined in complex matter: the degree of realization, its essence, problems of its implementation at the various stages of the criminal proceedings, aspects of comparative law and so on. This moment permitted the concretization and development of the adversarial conceptual framework, elaboration of recommendations for improving the criminal procedural legislation in this area. The originality of the work is the argumentation of the need of initiating and realizing a study on the adversarial mechanism in the course of criminal proceeding.

The important scientific problem resolved lies in determining the theoretical bases of the concept of adversarial criminal proceedings in the light of strengthened standards at national and international levels, which led to improving of criminal procedure legislation in the Republic of Moldova in order to direct the activities of research and examination of criminal cases under the adversarial requirements and demands.

Theoretical significance and applicative value of the research. The theoretical importance of the dissertation is determined by making a series of questions that represent the adversarial content and develop the adversarial model of criminal proceedings. Conclusions, concepts and inferences formulated in the doctoral dissertation can be used for further scientific research of the complex problem of adversarial principle in criminal proceedings.

Implementation of scientific results. The scientific results were used in the educational process of the Faculty of Law and Social Sciences of «Alec Russo» Balti State University through seminars, and as a Practical Guide to the work of specialists from the Balti Territorial Office of the National Council for State Guaranteed Legal Aid.

LISTA ABREVIERILOR

Alin.	– alineat
Art.	– articol
CE	– Consiliul Europei
CEDO	– Convenția Europeană a Drepturilor Omului
C.exec.	– Cod de executare
C.pen.	– Cod penal
C.pr.pen.	– Cod de procedură penală
CSJ	– Curtea Supremă de Justiție
CtEDO	– Curtea Europeană a Drepturilor Omului
DUDO	– Declarația Universală a Drepturilor Omului Ed.
Ed.	– Editura
HP CSJ	– Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție
Lit.	– literă
Nr.	– număr
P.	– pagină
Pct.	– punct
RDP	– Revista de Drept Penal
Red.	– redacția
RM	– Republica Moldova
RND	– Revista Națională de Drept
SCJ	– Revista Studii și Cercetări Juridice
UE	– Uniunea Europeană
Vol.	– volum.

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța temei cercetate

Transformările de moment care se desfășoară în RM au - ca obiectiv - crearea statului de drept, în care modalitatea de soluționare a coraportului dintre interesele persoanei și cele ale statului se face la nivel optim. Or, forma contradictorială a procesului penal are menire să răspundă, în mod, egal la cerințele și principiile unui stat de drept. În procesul de reformare a sistemului judiciar pe ipoteza schimbărilor intervenite în viața social-politică a RM, noțiunea de contradictorialitate se impune dintr-o nouă perspectivă. În context, contradictorialitatea este insuficient cercetată în doctrina dreptului procesual penal.

Contradictorialitatea are o importanță deosebită pe întreaga parte a sistemului de procedură penală, determinând, pe multe direcții, ponderea statutului juridic, raporturile de opoziție sau de colaborare dintre participanții la procesul penal, precum și relațiile juridice stabilite rezultativ între participanții la proces și instanța de judecată. Știința dreptului procesual penal ține în vizor actual importanța principiului contradictorialității (dacă ne referim la autorii I. Dolea, Gr. Theodoru, N. Volonciu). În acest sens, unii cercetători s-au limitat doar la recunoașterea sau negarea contradictorialității ca principiu, alți autori indică la esența, conținutul și limitele acestui principiu fie izolat, fie în corelație cu alte principii ale procesului penal (în special la determinarea principiului prezumției de nevinovăție, asigurării și garantării dreptului la apărare etc.). Pe seama acestor repere de analiză, nu se poate afirma, cu suficientă încredere, că problemele din domeniul complex al contradictorialității au fost suficient cercetate, adică cercetări și studii monografice referitoare la mecanismul de realizare a principiului contradictorialității procesului penal din RM nu au fost realizate până la moment. Or, fixarea procesuală a principiului contradictorialității nu a ajuns să corespundă importanței pe care o are în cadrul reglementării mecanismului procesual penal. Totuși predomină necesitatea de reformare substanțială a structurii procesului ca atare și a modalităților de repartizare pe măsura unei depline corespunderi funcțiilor procesuale de bază. Este necesară, de asemenea, o revizuire a aspectului raporturilor juridice dintre participanții ajunși în proces, dintre organele și persoanele care efectuează urmărirea penală, pe de o parte, și bănuți, învinuiți, inculpați și persoanele care-i reprezintă și le apără interesele, pe de altă parte.

Prin conținutul legii procesual penale, instanța de judecată nu are împuterniciri caracteristice părții acuzării. Apărarea a obținut drepturi suplimentare pe latura participării în obținerea și administrarea probelor, în particular prezentarea înscrisurilor și documentelor în instanța de judecată. Obligațiile se extind în raport cu aducerea martorilor în proces, participarea activă în cadrul probatoriului la etapa urmăririi penale, expunerea motivată a obiecțiilor referitor la oricare probă sau acțiune procesuală desfășurată de partea acuzării. Respectiv, procurorul are statut de

acuzator de stat, fapt care indică în mod strict la rolul acestuia în cadrul unei cercetări judecătorești contradictoriale. Și, din această ultimă perspectivă, analiza complexă și minuțioasă a normelor C. pr. pen. RM, a practicii judiciare și a opiniilor judecătorilor, procurorilor și avocaților invocă asupra faptului că modelul realizării principiului contradictorialității, prevăzut de C. pr. pen. RM nu este pe deplin reușit.

În aceeași ordine de idei, stabilim că unele norme - în procesul realizării contradictorialității - limitează acțiunea altor principii ale procesului penal (prezumția de nevinovăție, publicitatea). Organele judiciare nu se ghidează întotdeauna de prevederile principiului contradictorialității, fapt care impune o analiză sistemică a normelor de drept procesual penal, care țin de formularea noțiunii de contradictorialitate și de reglementarea mecanismului de realizare a acestui principiu.

Toate cele consemnate anterior fac alegația la faptul că actualitatea cercetărilor științifice în cauză este determinată de un cumul de factori:

- necesitatea studiului complex al contradictorialității în condițiile și circumstanțelor actuale ale politicii penale a statului;
- înlăturarea prezumată a interpretărilor ideologice la investigarea subiectului de contradictorialitate;
- fixarea normativă a formei contradictoriale în procesul penal, cu luarea în vedere, în mod obligatoriu, a specificului sistemului de drept al RM.

Tentativa și reușita examinării principiului contradictorialității în ipoteza tuturor aspectelor care necesită cunoaștere profundă - pune în seamă interpretarea sistematică a tuturor elementelor lui componente. Or, în teoria procesului penal se atestă evidente lacune legate de perceperea principiului contradictorialității, fapt care dictează influențe negative asupra procesului penal, dar și asupra practicii de aplicare a normelor de drept. În limitele acestor probleme teoretice pot fi incluse: lipsa unei delimitări clare dintre noțiunea de contradictorialitate - formă istorică determinată a procesului penal și principiu al procesului penal; coraportul dintre aceste noțiuni etc. Ca efect, respectarea contradictorialității - ca principiu al procesului penal - materializează scopul stabilirii obiective, depline și sub toate aspectele a împrejurărilor legate de cauza penală.

Teoria procesului penal, până la etapa curentă, nu a oferit o apreciere juridică corespunzătoare pericolozității înlocuirii, substituirii tendinței acuzatoriale în favoarea părții apărării. Dacă - în cel dintâi caz - sunt supuse pericolului prejudicierii drepturile și libertățile persoanei, apoi - în cazul al doilea - se impune abordarea pericolului securității statului și asigurării ordinii de drept. În viziunea noastră, aceste tendințe sunt inadmisibile în egală măsură în condițiile principiului contradictorialității.

Pe măsura cercetării principiului contradictorialității procesului penal în contextul acestei teze de doctorat, aceste și multe alte probleme actuale își găsesc o soluționare științifico-practică. Ca urmare, importanța practică și oportunitatea unei asemenea cercetări științifice este evidentă.

Scopul și obiectivele lucrării

Scopul lucrării constă în *examinarea complexă a conținutului și mecanismului de realizare a principiului contradictorialității în cadrul procesului penal*. În contextul realizării scopului propus au fost conturate următoarele obiective:

- investigarea științifică a conceptelor fundamentale cu referire la „contradictorialitate”;
- dezvăluirea esenței și importanței principiului contradictorialității în procesul penal al RM;
- detalizarea conținutului principiului contradictorialității;
- studierea evoluției istorice a principiului contradictorialității;
- evidențierea specificului contradictorialității în cadrul fazei de urmărire penală;
- analiza statutului părților în cadrul procesului penal contradictorial;
- cercetarea trăsăturilor principiului contradictorialității și a materializării lui prin intermediul cadrului procesual penal;
- descrierea mecanismului de realizare a principiului contradictorialității în cadrul fazelor judiciare;
- identificarea coraportului dintre noțiunile „formă contradictorială” și „principiul al contradictorialității” în procesul penal;
- analiza specificului și a mecanismului de realizare a funcției acuzării și funcției apărării în procesul penal contradictorial;
- determinarea rolului instanței de judecată în cadrul procesului penal contradictorial;
- detalizarea particularităților realizării funcțiilor procesuale de către părți în condiții de contradictorialitate la etapa cercetării judecătorești;
- fundamentarea contradictorialității - principiu al procesului penal, prin sistematizarea legăturilor cu principiul legalității, dreptului la apărare, publicității, prezumției de nevinovăție, egalității armelor etc.;
- formularea concluziilor și recomandărilor de *lege ferenda* referitoare la aplicarea și realizarea principiului contradictorialității în cadrul procesului penal.

Elaborarea tezei de doctorat a avut la bază un ansamblu de metode științifice (generale și speciale) de cunoaștere: metoda dialectică, logico-teoretică, istorică, gramaticală, comparativă, sistemică, sociologică, statistică, modelarea normativă etc. Cercetarea științifică se

fundamentează pe studierea legislației RM și a altor state, pe examinarea prevederilor dreptului internațional, pe analiza lucrărilor științifice ale autorilor autohtoni și a celor de peste hotare, pe interpretarea detaliată a practicii judiciare. În ipoteza argumentării științifice a concluziilor teoretice, au fost utilizate prevederile mai multor ramuri ale științei, în particular sociologia, teoria generală a statului și dreptului, filosofia dreptului. Aceste concluzii sunt prezentate cu luarea în vedere a materialului empiric, acumulat prin intermediul examinării practicii judiciare din RM și din străinătate.

Noutatea științifică a lucrării

În RM – pentru prima dată - este supus cercetării monografice și complexe principiul contradictorialității sub mai multe aspecte: evoluție, grad de realizare, esență, probleme teoretico-practice ale materializării la diferite etape ale procesului penal, aspecte de drept comparat etc. În context, este unică, în felul ei, cercetarea influenței principiului contradictorialității asupra procesului penal și determinarea limitelor de realizare a acestuia prin intermediul - *forme istorice a procesului penal, scopului și sarcinilor procesului penal, acțiunii altor norme și principii procesual-penale*. Fără a pretinde la epuizarea soluționării tuturor problemelor identificate, legate de principiul contradictorialității, au fost înaintate multe soluții teoretice referitoare la conținutul și căile de realizare a acestui principiu în practica organelor judiciare. Astfel, printre cele mai evidente și mai importante concluzii enunțate în conținutul tezei de doctorat sunt:

1) *importanța principiului contradictorialității pentru procesul penal al RM constă în faptul că o asemenea organizare a judecării cauzei, care ar asigura la maximum drepturile și interesele acuzatorului, părții vătămate, inculpatului și a altor participanți la procesul penal - contribuie la stabilirea adevărului obiectiv și la soluționarea corectă și echitabilă a cauzelor penale;*

2) *contradictorialitatea - principiu al procesului penal - are legătură cu alte principii care-i asigură posibilitatea realizării: principiul legalității, publicității, oralității, nemijlocirii, asigurării dreptului la apărare, prezumției de nevinovăție.*

Problema științifică importantă soluționată constă în fundamentarea științifică a principiului contradictorialității în procesul penal în contextul standardelor consolidate la nivel național și internațional, fapt care a determinat perfecționarea legislației procesual-penale a RM, permițând direcționarea activităților de cercetare și examinare a cauzelor penale în conformitate cu cerințele și exigențele contradictorialității.

Importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării

Importanța teoretică a lucrării este determinată de înaintarea unui ansamblu de teze care constituie conținutul contradictorialității și al elaborării modelului contradictorial al procesului penal. Conceptele și concluziile formulate în teza de doctorat pot fi utilizate în vederea desfășurării unor eventuale cercetări științifice referitoare la problemele principiului

contradictorialității în procesul penal, ele pot contribui la clarificarea corectitudinii prevederilor corespunzătoare din C. pr. pen. RM. Valoarea aplicativă a lucrării constă în faptul că soluțiile expuse, concluziile științifice anunțate pot fi utilizate pentru perfecționarea legii procesual-penale.

Implementarea rezultatelor științifice

Rezultatele cercetărilor efectuate au fost folosite în procesul de studii a studenților de la Facultatea Drept și Științe Sociale a Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți - în calitate de material științific suplimentar pentru prelegeri și dezbateri în cadrul seminarelor. De asemenea, acestea au fost implementate în practica curentă a Oficiului Teritorial Bălți al Consiliului Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat - în calitate de material științifico-practic de specialitate pentru avocații care acordă asistență juridică garantată de stat.

Aprobarea rezultatelor obținute

Teza de doctorat a fost elaborată în cadrul Institutului de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei. Materialele cercetărilor realizate, concluziile și recomandările expuse în lucrare au constituit subiectul dezbaterilor din cadrul Centrului de Cercetări Juridice al Institutului de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei. Unele rezultate obținute au fost expuse în ședințele 1) Conferinței științifice naționale cu participare internațională „Știința în nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective”, desfășurată de Filiala Bălți a Academiei de Științe a Moldovei din cadrul Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți (25-26 septembrie 2015); 2) Conferinței științifico-practice internaționale „Premise de perfecționare a legislației naționale și ajustare la standardele Uniunii Europene” (Chișinău: ICEȘD, ICJP al AȘM, 2015). Cu referire la tema tezei de doctorat au fost publicate 6 lucrări științifice.

Sumarul compartimentelor tezei

Structura tezei de doctorat este determinată de scopurile și sarcinile cercetării întreprinse. Conținutul lucrării este expus în 4 capitole. Teza de doctorat conține introducere (ca inițiere în studiu); încheiere (include concluziile și recomandările studiului realizat); bibliografie (expusă în dependență de suportul doctrinar utilizat la temă atât din RM, cât și de peste hotare); adnotare și cuvintele-cheie.

Introducerea conturează problema de cercetare, argumentează actualitatea și importanța temei investigate, expune descrierea situației în domeniul de investigare și identificarea problemelor de cercetare. Sunt formulate, de asemenea, scopurile și obiectivele, este determinată noutatea științifică a rezultatelor obținute. O atenție deosebită s-a pus pe semnificația teoretică și valoarea aplicativă a lucrării, fără a se trece cu vederea peste aprobarea rezultatelor obținute.

1. Analiza cercetărilor științifice desfășurate referitoare la principiul contradictorialității în procesul penal cuprinde 3 paragrafe: *1.1. Analiza materialelor științifice privind principiul*

contradictorialității în procesul penal publicate în Republica Moldova; 1.2. Analiza materialelor științifice publicate în alte state referitoare la principiul contradictorialității în procesul penal; 1.3. Concluzii la Capitolul 1. Acest compartiment al tezei reprezintă o expunere a lucrărilor științifice dedicate temei nominalizate, publicate atât în RM, cât și peste hotarele ei. Expunerea materialului doctrinar se realizează în ordine cronologică, pe calculul vechimii, categoriei, conținutului și importanței lucrării. O atenție deosebită s-a acordat materialelor științifice din domeniu, publicate în RM, România, Federația Rusă, Franța, Marea Britanie, SUA, Germania etc.

2. Conceptul și semnificația contradictorialității în procesul penal este structurată în 5 paragrafe: *2.1. Contradictorialitatea în calitate de formă a procesului penal; 2.2. Esența și importanța principiului contradictorialității în procesul penal al Republicii Moldova; 2.3. Contradictorialitatea și corelația ei cu unele principii ale procesului penal; 2.4. Repere teoretice privind contradictorialitatea în cadrul fazei de urmărire penală; 2.5. Concluzii la Capitolul 2.*

În conținutul paragrafelor se cercetează: contradictorialitatea în calitatea ei de formă a procesului penal; esența și importanța principiului contradictorialității în procesul penal al RM, legătura contradictorialității cu alte principii ale procesului penal și nu doar. Subiectele supuse cercetării în cadrul acestui capitol sunt examinate prin prisma doctrinei și legii procesual-penale a RM și sub aspectul dreptului procesual-penal comparat.

3. Acuzarea și apărarea în cadrul procesului penal contradictorial. Capitolul vizat este materializat în 3 paragrafe: *3.1. Acuzarea în procesul penal contradictorial; 3.2. Apărarea în cadrul procesului penal contradictorial; 3.3. Concluzii la Capitolul 3.* În fapt, conținutul acestui capitol cuprinde o expunere a specificului realizării funcției acuzării și funcției apărării în condiții de contradictorialitate. În mod complex este analizată noțiunea de acțiune penală, urmărire penală, învinuire, acuzare, asistență juridică și formele ei, apărare. De asemenea, se argumentează justificarea necesității instituirii și reglementării procesual-penale a instituției „investigației, cercetării paralele efectuate de către avocat”.

4. Locul și rolul instanței de judecată în procesul penal contradictorial. Acest capitol oferă informații științifice exhaustive, prin paragrafele pe care le conține, asupra următoarelor laturi ale principiului contradictorialității în procesul penal: *4.1 Instanța de judecată – organ independent și imparțial al realizării actului de justiție; 4.2. Mecanismul realizării principiului contradictorialității în cadrul primei instanțe de judecată; 4.3. Realizarea principiului contradictorialității în cadrul căilor ordinare de atac; 4.4. Aplicarea principiului contradictorialității la faza punerii în executare a hotărârilor judecătorești.*

Capitolul se finalizează cu anumite concluzii științifice expuse într-un paragraf aparte. Acesta se referă la întregul spectru de probleme și subiecte incluse în vizorul cercetării științifice

referitoare la mecanismul realizării contradictorialității în cadrul fazelor judiciare ale procesului penal.

Concluziile generale și recomandările formulate detalizează lacunele specifice contradictorialității în procesul penal. Sunt înaintate propuneri referitoare la perfecționarea situației referitoare la contradictorialitatea în procesul penal, fiind pus, în special, accentul pe anumite recomandări de *lege ferenda*.

1. ANALIZA CERCETĂRIILOR ȘTIINȚIFICE DESFĂȘURATE REFERITOARE LA PRINCIPIUL CONTRADICTORIALITĂȚII ÎN PROCESUL PENAL

1.1. Analiza materialelor științifice privind principiul contradictorialității în procesul penal publicate în Republica Moldova

Existența unui proces penal, în care toate drepturile să fie asigurate, este un imperativ al timpului. Realizarea efectivă a drepturilor procesuale și materiale ale participanților la procesul penal este posibilă în cadrul procesului penal contradictorial. Pentru a concluziona dacă procesul penal al unui stat corespunde sau nu principiului contradictorialității, este suficient a aprecia următoarele: a) dacă funcțiile procesuale principale sunt în deplină separare, existând între ele doar colaborare în vederea realizării justiției penale în cel mai echitabil mod; b) dacă părțile care au interese procesuale opuse (apărarea și acuzarea) dispun de posibilități procesuale echivalente pentru a-și realiza cât mai eficient propriul interes procesual; c) dacă instanța de judecată este cu adevărat „arbitru” independent și imparțial la darea sentinței și dacă ea, în mod exclusiv, are dreptul de a se expune asupra legalității acțiunilor procesuale care comportă ingerințe în drepturile, libertățile și inviolabilitățile persoanei [32, p. 460].

Contradictorialitatea este o constantă unanim recunoscută a dreptului procesual penal. Deși, este de origine anglo-saxonă, aceasta a căpătat rădăcini și în sistemele procesuale penale continentale. Principiul contradictorialității se aplică deopotrivă în țările europene de tradiție continentală (Franța, România, Rusia, RM etc.), însă nu există o poziție univocă în ceea ce privește sfera de aplicare și conținutul ei. Unificarea opiniilor privind valențele, conținutul, sfera de aplicare și alte particularități specifice ale principiului contradictorialității este posibilă, recurgându-se la practica internațională în domeniu [33, p. 614]. Principiul contradictorialității - valoare juridică internațională, face parte din garanțiile minime care asigură realizarea dreptului la un proces echitabil. Sfera principiului contradictorialității este departe de a fi exhaustiv determinată, fiind în proces de continuă dezvoltare și suplinire [33, p. 617].

O lucrare valoroasă în materia dreptului procesual penal actual, elaborată în RM este cea a unui grup de autori – M. Poalelungi, I. Dolea, T. Vizdoagă etc. (*Manualul judecătorului pentru cauze penale* [1]). Astfel, după cum menționează M. Poalelungi și D. Sîrcu, accesul la justiție în materie penală constituie o garanție fundamentală a unui proces echitabil, care presupune că fiecare individ are dreptul la examinarea acuzațiilor în materie penală orientate împotriva sa de către un magistrat investit de lege cu atribuții speciale în acest sens. Dreptul individului de acces la justiție constituie un aspect fundamental al dreptului la tribunal, alături de numit, menționează M. Poalelungi și D. Sîrcu, ca fiind și dreptul la judecător [79, p. 23].

În limitele unor garanții juridice ale unui proces echitabil, se descrie, de către autorii E. Ababei și T. Vizdoagă, de rând cu accesul la justiție, dreptul la apărare, dreptul la tăcere, prezumția nevinovăției, termenul rezonabil de examinare a cauzei, publicitatea procesului penal, oficialitatea procesului penal, calitatea actului de justiție, *non bis in idem*, dreptul la un nivel dublu de jurisdicție în materie penală și *contradictorialitatea procesului penal* [1, p. 23-104]. După cum subliniază autorii citați, caracterul contradictorial al procesului penal își are consacrarea atât prin cadrul normativ național (art. 24 C. pr. pen. RM), cât și prin art. 6 CEDO (Dreptul la un proces echitabil) [1, p. 62].

În rolul său de mijloc de aflare a adevărului, principiul contradictorialității, menționează E. Ababei și T. Vizdoagă, se manifestă în aspectul a trei laturi principale: 1) stabilirea poziției procesuale a părților cu drepturi egale și interese contrare (acuzarea și apărarea), în așa fel ca să se realizeze egalitatea acestora, acordându-le posibilitatea folosirii tuturor mijloacelor legale față de punctele de vedere contradictorii asupra învinuirii, după caz, și asupra acțiunii civile înaintate în procesul penal [1, p. 62-63]; 2) separarea principalelor funcții procesuale, așa încât apărarea, accusarea și justiția să se exercite de subiecți procesuali distincți [1, p. 63]; 3) rolul conducător, obiectiv și imparțial al instanței de judecată, obligată, potrivit art. 314 alin. (2) C. pr. pen. RM, de a crea părților angajate în proces condițiile necesare pentru cercetarea multilaterală și în deplină măsură a circumstanțelor cauzei, astfel, legiuitorul prevăzând confruntarea de opinii și argumente legate de soluția ce urmează a fi dată în cauză [1, p. 63].

Menționând reiterat faptul că contradictorialitatea constituie o condiție a unui proces echitabil, E. Ababei și T. Vizdoagă accentuează momentul că CtEDO a fost și rămâne a fi preocupată în permanență de felul cum statele contractante asigură respectarea acesteia. În esență, se invocă, că dreptul la o procedură contradictorie implică posibilitatea pentru părțile unui proces penal, civil sau disciplinar de a lua cunoștință de toate piesele și observațiile prezentate judecătorului, chiar și cele care ar proveni de la un magistrat independent, de natură să-i influențeze decizia, de a le discuta [1, p. 65-66]. Deși atât principiul contradictorialității, cât și cel al egalității armelor derivă din principiul mai general – al dreptului la un proces echitabil, CtEDO face deosebire privitor la efectele acestora, în materia procedurii comunicării actelor către părți [1, p. 67]. E. Ababei și T. Vizdoagă indică la faptul că în cazul în care ambele părți au fost private în egală măsură de posibilitatea de a lua cunoștință de o informație utilă furnizată judecătorului, se va putea aplica principiul contradictorialității [1, p. 67]. Prin urmare, se face precizarea, că dezechilibrul informațiilor este sancționat în baza principiului egalității armelor, iar netransmiterea niciuneia dintre părți – în baza dreptului la o procedură contradictorie [1, p. 67].

Doctrina procesual-penală invocă legătura corespondentă între principiul contradictorialității și cel al egalității armelor, uneori indicându-se la contrapunerea conceptuală a acestor principii,

alteori fixându-se necesitatea delimitării clare a acestor principii. În contextul anunțat, s-a impus examinarea articolului științific elaborat de A. Florea - *Egalitatea armelor și contradictorialitatea - exigență a principiului egalității de drept în calitate de principiu al răspunderii juridice* [34, p. 37]. În viziunea autorului citat, principiul egalității de drept își regăsește expresia legală și faptică prin anumite reguli, în particular: în situații similare - reguli similare, în situații diferite - reguli diferite, iar excepțiile ce conțin distincții sociale nu pot fi fondate decât pe utilitate comună. Totuși, interesul general poate limita principiul egalității [34, p. 37].

La modul general, consemnează A. Florea, forma jurisdicțională a răspunderii juridice egalează toate subiectele raporturilor juridice de răspundere în fața legii procesuale. Aceasta din urmă stabilește statutul juridic individual al subiectelor implicate prin metode identice și în corespundere cu caracterele personalității fiecăruia, cu specificul faptei ilicite comise și consecințele acesteia. Anume acest lucru și explică specificul formei jurisdicționale, care, din punctul de vedere al reflectării principiului egalității de drept, se manifestă prin stabilirea dreptului fiecăruia la forma procesuală de apărare și restabilire a drepturilor încălcate, precum și în asigurarea în mod egal a exercitării acestui drept prin stabilirea obligațiilor procesuale ale organelor competente [34, p. 37].

În viziunea autorului citat, contradictorialitatea presupune organizarea procesului astfel încât părțile și ceilalți participanți la proces să aibă posibilitatea de a-și formula, argumenta și dovedi poziția în proces, de a alege modalitățile și mijloacele susținerii ei de sine stătător și independent de instanță, de alte organe și persoane, de a-și expune opinia asupra oricărei probleme de fapt și de drept care are legătură cu pricina dată judecății și de a-și expune punctul de vedere asupra inițiativelor instanței. Instanța care judecă pricina își păstrează imparțialitatea și obiectivitatea, creează condiții pentru exercitarea drepturilor participanților la proces, pentru cercetarea obiectivă a circumstanțelor reale ale pricinii [34, p. 37]. Cu alte cuvinte, recunoașterea dreptului la concurență este recunoașterea dreptului părților oponente de a face uz de mijloace și posibilități egale întru fundamentarea cerințelor fiecăreia. Evidențiind importanța deosebită a concurenței și egalității părților în procesul de realizare a răspunderii juridice, A. Florea consideră oportună detașarea acestei exigențe - în calitate de manifestare independentă a principiului egalității de drept a răspunderii juridice. Una dintre circumstanțele care condiționează necesitatea unei atare abordări este faptul că tocmai această exigență permite depășirea faptică a inegalității dintre persoana care a comis fapta ilicită și organul de stat competent să dovedească vinovăția acesteia la comiterea faptei ilicite [35, p. 37].

În același context, al evidențierii unor reguli procesuale, s-a impus realitatea cercetării articolului științific elaborat de S. Gavajuc - *Oralitatea și contradictorialitatea - principii procedurale specifice judecății în cadrul procesului penal* [35, p. 52-55]. În viziunea autorului

citat, cerințele principiilor nemijlocirii și contradictorialității ședinței de judecată se pot realiza pe deplin numai dacă toate actele de cercetare judecătorească și dezbaterile judiciare îndeplinite în timpul ședinței de judecată s-au prezentat în formă orală. Contradictorialitatea eficientă și operativă nu se poate realiza decât în forme orale în privința actelor care se îndeplinesc în cadrul ședinței de judecată [35, p. 52-55].

Cu adevărat, în procesul penal se conturează, de regulă, poziții și interese contrare. Duelul dintre acuzare și apărare apare și se manifestă în confruntarea de opinii și argumente legate de soluția care urmează să fie adoptată în cauză. Deși legea nu definește contradictorialitatea, S.Gavajuc susține opinia conform căreia acest principiu al judecării cauzei constă în faptul că toate probele administrate sunt cercetate, supuse discuției și reflectă poziția procesuală opusă a părții acuzării și părții apărării [citat după 35, p. 52-55].

Contradictorialitatea implică cerința ca participanții cu interese procesuale contrare să aibă posibilitatea să-și exprime punctele de vedere, să prezinte argumentele de fapt și de drept în susținerea cererilor, demersurilor sau excepțiilor ridicate ori în concluziile asupra fondului, precum și în raport cu cererile, demersurile, excepțiile și concluziile formulate anterior de către participanții cu poziție procesuală contrarie [citat după 35, p. 52-55]. Acest principiu presupune și posibilitatea oricăreia dintre părți de a-și exprima punctul de vedere propriu față de orice chestiune adusă în discuție, din oficiu, de către instanța de judecată [citat după 35, p. 52-55].

Autorul S. Gavajuc, punând în evidență corelația principiului contradictorialității procesului penal și principiului egalității armelor, enunță că egalitatea de arme între învinuire și apărare formează esența principiului contradictorialității, această egalitate procesuală caracterizându-se prin faptul că legea de procedură penală pune la îndemâna, atât a subiecților activi, cât și a subiecților pasivi ai exercițiului acțiunilor penală și civilă, aceleași modalități și mijloace procesuale pentru susținerea pretențiilor lor [35, p. 52-55].

Contradictorialitatea este prezentă nu numai între acuzare și apărare. Există contradictorialitate și în cazul apărătorilor și inculpaților în pozițiile cărora există controverse [35, p. 52-55]. În context, se precizează că dispozițiile legale privind contradictorialitatea se referă implicit la dreptul la apărare și, prin urmare, nerespectarea acestora atrage sancțiunea nulității absolute [35, p. 52-55].

Evident, că principiul contradictorialității oferă prilejul unor interpretări controversate anunțate în literatura de specialitate. Mai mult ca atât, sunt anunțate și multiple argumente în vederea realizării unui proces contradictorial. Unele dintre aceste argumente le identificăm în conținutul lucrării științifice elaborate de către autorii Iu. Sedlețchi și D. Magherescu - *Câteva argumente pentru un proces penal contradictorial* [92, p. 26-29]. Autorii citați indică la faptul că anume între principiile de bază care caracterizează desfășurarea procesului penal și organizarea

judecătorească se află și principiul contradictorialității. Principiul contradictorialității constituie mijloc de aflare a adevărului în procesul penal și constă în aceea că probele propuse în proces sunt administrate în cursul judecății - fază a procesului la care participă părțile, procurorul, apărătorul [92, p. 26-29].

Astfel, invocă autorii citați, contradictorialitatea se manifestă în direcția separării funcțiilor procesuale - acuzarea, apărarea și judecata - și spre stabilirea poziției procesuale a părților, care, deși au drepturi egale, susțin interese contrare. De aici și premisa după care principiul egalității părților constată că fiecare parte în proces trebuie să dispună de șanse egale în a prezenta probe, a prezenta obiecții la argumentele adverse, care, la rândul lor, să fie apreciate în mod obiectiv de către instanța de judecată. S-a apreciat că, în baza principiului contradictorialității, cu separarea celor trei funcții procesuale (învinuirea, apărarea și judecarea cauzei), procurorul se bucură de drepturi egale cu inculpatul, apărătorul și celelalte părți în proces. În opinia autorilor Iu. Sedlețchi și D. Magherescu, ar fi echitabil de a aprecia că persoana chemată să răspundă în fața instanței de judecată pentru infracțiunea care i se impută și procurorul care o inculpă nu pot fi considerați subiecți egali în drepturi, tocmai datorită poziției procesuale a acestuia din urmă [92, p. 26-29]. Or, principiul egalității părților în procesul penal implică următoarele elemente caracteristice: aplicarea față de toate părțile a acelorași reguli procesuale; un sistem unic de organe judiciare pentru toate persoanele participante la justiția penală; imparțialitatea tuturor organelor judiciare față de părți; părțile dețin aceleași drepturi în fața organelor judiciare [92, p. 26-29].

Instanța de judecată cercetează sub toate aspectele doar probele prezentate în proces de către părți. Contradictorialitatea plasează instanța de judecată în situația de a percepe probele prin intermediul punctelor de vedere exprimate oral în ședința de judecată de către toate părțile cu interese contrare în rezolvarea cauzei penale. Astfel, probele sunt administrate în prezența părților, sub controlul lor și drept urmare a contribuției lor directe [92, p. 26-29]. În concluzie, Iu. Sedlețchi și D. Magherescu constată că principiul contradictorialității presupune egalitatea părților în ceea ce privește principalele drepturi procesuale. Această egalitate nu are un caracter real, ci, mai degrabă, unul formal, datorită faptului că inculpatul are dreptul la un apărător și doar prin aceasta capătă drepturi egale cu procurorul, constând în dreptul de a înainta probe, de a formula cereri, de a trage concluzii în fața instanței de judecată [92, p. 26-29].

În opinia autorului Iu. Mărgineanu, expusă în autoreferatul tezei sale de doctor, în RM nu se poate atesta funcționarea principiului contradictorialității în timpul „anchetei preliminare”, deoarece principiul acesta reflectă numai faza de judecată. Art. 10 alin. (3) al *Legii cu privire la organizarea judecătorească* prevede că numai judecarea cauzelor se efectuează în baza principiului contradictorialității. Legiuitorul nu a prevăzut efectuarea justiției penale în contradictoriu, pe parcursul întregului proces penal. Cu părere de rău, lucrătorii practici ai

organelor de drept resping introducerea în procesul penal a institutului de cercetare a avocatului, prin care ar urma să se permită avocatului efectuarea anchetei paralele cu a procurorului. Din cele expuse rezultă că persoana bănuită, învinuită în săvârșirea infracțiunii poate conta doar pe etica și competența procurorului, că ultimii vor fi așa cum prevede legea: obiectivi, corecți, umani și vor examina toate circumstanțele care dovedesc vinovăția, precum și pe cele care le dezvinovătesc [62, p. 17].

Multiple lucrări științifice publicate în RM și care descriu explicit esența și semnificația juridică a principiului contradictorialității procesului penal sunt publicate cu imanente elemente de drept comparat, iar autorii acestora uneori chiar sunt din alte state. Astfel, un articol important care a sugerat multiple valențe definitorii a fost cel al autorului E. Conovalov - *Состязательность процесса на предварительном следствии и проблемы противодействия расследованию* [180, p. 27]. Evident, remarcă E. Conovalov, unul dintre principiile de bază ale procesului penal este cel al contradictorialității părților, care, acționând în condiții egale (cu drepturi și obligațiuni egale), participă la procesul penal, uzând de calea și mijloacele stabilite de lege în vederea aflării adevărului în cauza penală respectivă [180, p. 27].

Acest principiu, care este reflectat în legea procesual-penală a mai multor state ex-sovietice, nu-și găsește o realizare deplină, îndeosebi, la faza judecării cauzei, când în calitate de părți ale procesului contradictorial intervine procurorul și avocatul inculpatului. Instanța, însă, în acest proces ocupă un loc neutru, audiază părțile, analizează probele acumulate și prezentate și după aceasta decide. Cu alte cuvinte, instanța are un rol de arbitru [180, p. 27].

Procurorul în cadrul procesului contradictorial apără interesele statului și din numele acestuia – interesele părții vătămate, fiind, deci, o parte a acuzării. Avocatul este chemat să apere interesele inculpatului, adică a persoanei care se află în conflict cu statul și interesele acestuia [180, p. 27]. Se poate presupune doar că ambele părți ale procesului contradictorial acționează în instanță în condiții egale, făcând uz de posibilități egale pentru contestarea și apărarea drepturilor și intereselor sale. În realitate lucrurile iau o altă turnură, menționează E. Conovalov [180, p. 27]. În ultima perioadă de timp opiniile enunțate în literatura de specialitate sunt controversate, mai cu seamă referitor la faptul privind raționalitatea transferului principiului contradictorialității de asemenea și la etapa cercetării prealabile a infracțiunii. Întrebarea certă care o anunță ca problematică autorul E. Conovalov - este identificarea părților care apar în proces contradictorial la etapa cercetării prealabile a infracțiunii [180, p. 27]. Totuși, se remarcă, că doar în cazul în care învinuitul și partea vătămată vor avea o situație egală în cadrul procesului penal, vor deține drepturi și obligațiuni egale, inclusiv dreptul la apărare, atunci doar se va putea invoca contradictorialitatea la etapa cercetării prealabile a infracțiunii. Or, la momentul actual partea

vătămată nu este un subiect egal, aceasta având mult mai puține drepturi și mult mai multe obligațiuni [180, p. 27].

În opinia autorului E. Conovalov, asigurarea unui proces contradictorial la etapa cercetării prealabile a infracțiunii este reală, în special prin necesitatea reglementării normative a obligațiunii de participare a avocatului pentru partea vătămată în cazurile în care acest fapt este prevăzut pentru bănuît (învinuit). Achitarea asistenței apărătorului trebuie să fie din contul statului, care nu a avut posibilitatea de a-i asigura dreptul de inviolabilitate [180, p. 27]. Astfel, doar în situația punerii la dispoziție a posibilităților egale (drepturi și obligații) părții vătămate și învinuitului (inclusiv în persoana apărătorilor lor) la etapa cercetării prealabile, se va putea invoca existența unui proces contradictorial la această etapă a procesului penal [180, p. 27].

O altă lucrare semnificativă supusă examenului teoretico-științific a fost cea a autorului D.Ojindovschii - *Состязательность сторон в уголовном процессе* [209, p. 73]. Lipsa *de jure* și *de facto* a principiului contradicționalității la etapa cercetării prealabile nu poate să nu influențeze întreg procesul penal, iar prin legătura de drept cu examinarea cauzei în instanța de judecată, D.Ojindovschii menționează că este cu dificultate manifestarea obiectivă a principiului contradicționalității la etapa cercetării judecătorești [209, p. 73]. Este prioritară, totuși, reflectarea consecutivă a principiului contradicționalității la toate etapele procesului penal – ca premisă de bază a soluționării corecte și legale a cauzei penale [209, p. 73].

O schimbare categorică vizează faptul că autorul D. Ojindovschii propune obligarea avocatului de a desfășura o cercetare paralelă cu cea a procurorului, care să aibă caracter independent, în toate cauzele penale. În acest sens invocat se susține că nu are loc încălcarea principiului prezumției nevinovăției, dar se configurează ideea că învinuitul nu este obligat să-și demonstreze nevinovăția sa. Și dacă, pentru învinuit aceasta intervine în calitate de drept constituțional, atunci pentru avocat - este vorba despre o obligațiune corespunzătoare [209, p. 73]. Cercetarea prealabilă desfășurată de către avocat trebuie să fie constituită din acțiunile acestuia referitor la descoperirea circumstanțelor, care achită persoana ori atenuează răspunderea penală a acesteia [209, p. 73].

Caracterul contradictorial al procesului penal a fost examinat și de către autorul autohton N.Belâi, în lucrarea - *Состязательное судопроизводство: проблемы становления* [133, p. 60]. Cu adevărat, enunță N. Belâi, practica internațională actuală în domeniul protecției drepturilor și intereselor legale ale cetățenilor în procesul penal s-a dezvoltat semnificativ, nivelul atins necesitând un studiu atent și o reglementare corespunzătoare. Se păstrează multe stereotipuri vechi, care nu sunt racordate la dispozițiile care vizează apărarea drepturilor și intereselor legitime ale persoanei, respectiv nu favorizează modernizarea sistemului procesului penal [133, p. 60].

În context, una dintre problemele esențiale ale procesului penal democratic este cea vizând principiul contradictorialității. Însă, enunță N. Belâi, importanța multor dispoziții formale legate de un proces penal contradictorial și determină delimitarea acestuia de un proces inchizițional ori de acuzare. Procesul contradictorial prezumă acțiunea puterii adevărului, care intervine prin voința decisivă a instanței [133, p. 60]. De fapt, instanța are funcțiile care sunt incompatibile între ele de învinuire, apărare și necesitatea de a reglementa însăși procesul judiciar, care exclude posibilitatea realizării unei justiții echitabile [133, p. 60].

Rolul activ, însă, al instanței de judecată în procesul penal contradictorial constă în rolul de arbitru între părți – partea acuzării și partea apărării, care în formă concurențială prezintă instanței probe, care justifică învinuirea sau argumentează apărarea. Sarcina instanței, în acest caz, este de a conduce cu procesul, a stabili relevanța și acceptarea probelor și, în baza lor, să se ia o decizie în favoarea uneia dintre părțile indicate. Desigur, instanța de judecată păstrează rolul său activ în procesul judiciar, precum și posibilitatea de a solicita anumite probe concludente, dispunerea de expertize etc. Deși, practica judiciară constată că instanțele de judecată foarte rar depășesc limitele circumstanțelor indicate în concluzia de învinuire [133, p. 60].

Principiul contradictorialității intervine din contextul egalității drepturilor participanților la procesul penal, drepturi legate de prezentarea probelor și depunerii cererilor, menționează N. Belâi. Principiul contradictorialității are ca premisă juridică anume egalitatea posibilităților contradictoriale, realizate în cadrul activității tuturor participanților la proces, fără excepție. În mare parte egalitatea posibilităților contradictoriale se manifestă ca condiții inițiale ale unei cercetări multiaspectuale și obiective a tuturor circumstanțelor cauzei, se reflectă prin activitatea procesuală a părților: partea de acuzare și partea de apărare [133, p. 60].

O altă cercetare examinată din perspectiva angajării cu adevărat a principiului contradictorialității în procesul penal și enunțării unor opinii de certă valoare științifică, a fost cea a autorului I. Roșca - *Controlul judiciar al procedurii prejudiciare - garanție în realizarea principiului contradictorialității* [84, p. 65-68]. Problema asigurării unor drepturi și libertăți ale omului în cadrul desfășurării procesului penal a fost abordată de mult timp, menționează I. Roșca. O soluție propusă în acest scop este separarea funcțiilor diferitelor organe de stat în faza urmăririi penale, care, de fapt, devine în acest sens o garanție [84, p. 65-68]. În viziunea autorului citat, anume controlul judecătoresc reprezintă un pas spre realizarea principiului contradictorialității la etapa prejudiciară și, respectiv, o garanție în asigurarea protecției drepturilor persoanei în procesul penal. Implementarea instituției controlului judiciar în dreptul procesului penal ar stimula, fără îndoială, creșterea calității urmăririi penale și evidențierea la momentul oportun a erorilor de urmărire penală [84, p. 65-68].

În alegațiile autorului citat admise în raport cu literatura de specialitate rusă, se menționează că doctrina rusă acordă trei modalități de protecție a învinutului și a celorlalți participanți la procesul penal împotriva acțiunilor abuzive ale organelor de stat: asigurarea drepturilor de către ofițerul de urmărire penală; asigurarea drepturilor de către procuror; asigurarea drepturilor de către instanța de judecată [84, p. 65-68]. Însă, se subliniază de I. Roșca, apărarea drepturilor și intereselor persoanei de către cel care o învinuiește pare a fi absurdă, chiar și în cazul când ultimul este obligat să cerceteze circumstanțele cauzei sub toate aspectele, complet și obiectiv, iar nemijlocit procurorul este investit atât cu exercitarea (în unele cazuri), conducerea urmăririi penale, cât și cu controlul legalității acțiunilor procesuale efectuate de către ofițerul de urmărire penală [84, p. 65-68].

Nu poate fi recunoscut, cu adevărat, că fiind conform modelului contradictorial al procesului penal nici monopolul procurorului [84, p. 65-68]. Este cu dificultate a realiza în același timp de către aceeași persoană funcția de învinuire și cea de control al respectării legilor. În scopul examinării imparțiale a problemelor de protecție a drepturilor și intereselor legitime ale persoanei în procesul penal, dependente de acțiunile organului de urmărire penală, este instituit controlul judecătoresc prejudiciar [84, p. 65-68]. Controlul judiciar este preferabil oricărei alte forme de control exercitat la etapa prejudiciară, contribuind la realizarea principiului contradictorialității. Considerentele în acest sens sunt următoarele: a) judecătorul nu este responsabil formal nici pentru indicii calitativi, nici pentru cei cantitativi ai urmăririi penale, dar este cointeresat în înlăturarea încălcărilor depistate la această etapă; or, legalitatea reprezintă fundamentul activității sale; b) judecătorul dispune de un statut separat, fiind unicul subiect împuternicit prin dispozițiile constituționale cu înfăptuirea justiției; c) nu poate fi ignorat nici specificul procedurii judiciare față de oricare altă formă de activitate a organelor de stat, procedura judiciară fiind ghidată de o reglementare legislativă strictă, ceea ce constituie o garanție [84, p. 65-68].

În același demers de cercetare, se precizează de I. Roșca, că prin stabilirea dreptului apărătorului de a contesta refuzul organului de urmărire penală privind administrarea probelor suplimentare, inclusiv prin faptul investirii judecătorului de instrucție cu dreptul de a efectua unele acțiuni procesuale la cererea apărării, are loc dezvoltarea instituției controlului judiciar fără extinderea competenței judecătorului de instrucție, asigurându-se, în același timp, pe cât este posibil, principiul „egalității armelor” [84, p. 65-68].

O altă cercetare publicată în RM și care oferă prilej de a fi considerată pertinentă în contextul tezei de doctorat elaborate este cea a autorului V. Orândaș - *Acordul de recunoaștere a vinovăției în procesul penal contradictorial* [72, p. 31-35]. Probabil, menționează V. Orândaș, împuternicirea procurorului cu posibilități reale, suplimentare pentru inițierea acordului de recunoaștere a vinovăției, este foarte oportună, altfel procurorul, în cazul nostru, are prea puține

posibilități pentru a obține încheierea acordului de recunoaștere a vinovăției de către majoritatea învinuiților [72, p. 31-35].

Extinderea limitelor contradictoriale ale procesului penal al RM va contribui, în opinia noastră, fără echivoc, la depășirea și înlăturarea rudimentelor inchizitoriale din cadrul acestuia. Acest fapt presupune că sarcina de bază pusă în fața legiuitorului pe direcția reformării procesului penal o constituie consolidarea consecutivă, continuă și realizarea modelului publico-contradictorial - ca mijloc principal de edificare a unui proces de asemenea tip. În acest context vine și lucrarea autorului C. Cașcaval, în care se enunță următoarele: *contradictorialitatea reală a părților poate avea loc doar în cazul în care ambele părți au posibilitate de a aplica drepturile prevăzute pentru fiecare, dacă aceste drepturi sunt încălcate, nu poate fi adoptată o hotărâre echitabilă, nu se poate înfăptui o justiție democratică* [11, p. 19].

De o importanță fără de echivoc se prezintă a fi și studiul realizat de cercetătorii T.Osoianu și V. Spivacenco, acest studiu referindu-se la modificările și completările operate pe tărâmul legii procesual-penale în perioada anilor 1991-1998, la existența unui ansamblu de trăsături inchizitoriale, mai ales în faza cercetării prealabile, precum și la lipsa unei certitudini în materia contradictorialității și egalității părților în fazele de judecată [73, p. 23].

Vorbind despre principiul contradictorialității în procesul penal, autorii T. Osoianu și V.Orândaș menționează, în una dintre lucrările supuse analizei doctrinare, că acesta este foarte complex și se manifestă în mai multe aspecte caracteristice: 1) stabilirea poziției procesuale a părților cu drepturi egale și interese contrare, în așa fel, încât să se realizeze egalitatea acestora cu acordarea posibilităților folosirii tuturor mijloacelor legale de opoziție față de punctele de vedere adverse; 2) separarea principalelor funcții procesuale este concepută astfel ca apărarea, acuzarea și activitatea de soluționare a cauzei penale să fie atribuite unor subiecți diferiți; 3) contradictorialitatea poate fi aplicată în expresia cea mai largă doar în faza dezbaterilor judiciare; 4) poziția pasivă a instanței de judecată în raport cu părțile, dar activă în ceea ce privește examinarea probelor prezentate de părți [74, p. 64-67].

Instanța de judecată, la judecarea cauzei penale, creează părților acuzării și apărării condițiile necesare pentru cercetarea multilaterală și în deplină măsură a circumstanțelor cauzei. Instanța de judecată acordă ajutor oricărei părți, la solicitarea acesteia, în condițiile C.pr.pen. RM pentru administrarea probelor necesare. Prin activitatea judecătii în cadrul dezbaterilor judiciare se pot înțelege toate acțiunile procesuale întreprinse de completul de judecată în faza respectivă a procesului pentru asigurarea cercetării sub toate aspectele, completă și obiectivă, a circumstanțelor cauzei și pronunțarea unei sentințe echitabile. Prin rolul său activ, instanța de judecată completează această dispută, intervenind prin punerea unor întrebări fără ca acestea să aibă un caracter de învinuire sau apărare, după caz, și încercând să descopere adevărul,

soluționează cauza potrivit legii care nu exclude luarea unei hotărâri care să nu fie conformă nici cu învinuirea formulată, nici cu apărarea care a combătut argumentele învinuirii. Rolul activ al instanței de judecată este limitat de poziția contradictorială a părților, deoarece instanța nu poate lua hotărâri din propria inițiativă fără a cere ca procurorul și apărarea, precum și alți participanți să-și exprime punctul lor de vedere în chestiunea care a fost ridicată în timpul judecății.

Astfel, instanța de judecată are rol diriguitor. Ea nu este organ de urmărire penală și nu face nici o favoare acuzării sau apărării, exprimând numai interesele legii. Rolul instanței de judecată constă în crearea condițiilor necesare pentru examinarea completă și sub toate aspectele a cauzei și exclude examinarea probelor inadmisibile, fără a ține cont de partea care le prezintă; în baza cererilor părților examinează probe noi, conduce desfășurarea dezbaterilor judiciare etc. [74, p. 67]. Instanța nu participă la conflictul dintre subiecții adversari ai procesului, activitatea ei nu este element al contradictorialității. Activitatea instanței se intensifică, de regulă, în cazurile în care contradictorialitatea este limitată substanțial sau absentează total din cauza părților [74, p. 68].

În opinia autorilor T. Vizdoagă și I. Roșca, activitatea procesual-penală se desfășoară în baza contradictorialității și a egalității părților, ceea ce necesită răspândirea ideilor contradictorialității asupra tuturor etapelor, deoarece termenul „activitatea procesual-penală” presupune nu doar activitatea în cadrul etapelor judiciare, ci și în cadrul urmăririi penale. Art. 24 C.pr.pen. RM stipulează că părțile participante la judecarea cauzei sunt condiționate „*volens-nolens*” de egalitatea părților la etapa prejudiciară. Astfel, dacă părțile nu s-au situat pe poziții egale inițial, fiind limitate una din ele în acțiuni, este evident faptul că dezechilibrul de forțe se va reflecta și pe parcurs, deoarece rezultatele activității lor folosite în etapa judecării cauzelor, în care legea le garantează egalitate în drepturi, au fost obținute la etapa prejudiciară [112, p. 86].

Descriind specificul realizării principiului contradictorialității și egalității părților, autorii I. Serbinov, E. Catana și E. Chirtoaca consideră că acesta dictează una dintre sarcinile prioritare ale procurorului, care ține de contribuția - în calitate de reprezentant al statului - la exercitarea atribuțiilor în cauzele penale. Sarcina de bază a procurorului în procedura penală este apărarea drepturilor și intereselor legale ale persoanelor implicate într-un proces penal, apărarea efectivă a intereselor statului și societății [98, p. 11]. Reprezentarea învinuirii în instanțele judecătorești constituie o atribuție constituțională de bază a procurorilor. Această activitate urmează a fi desfășurată la un nivel profesional înalt, contribuind real și eficient la justa examinare a cauzelor penale, în scopul protejării persoanei, societății și statului de atentatele criminale, astfel ca orice persoană care a săvârșit o infracțiune să fie pedepsită potrivit vinovăției sale și nici o persoană nevinovată să nu fie condamnată [98, p. 11].

Lucrări semnificative în materia contradictorialității și egalității armelor în procesul penal au fost elaborate și de autorul I. Dolea. În viziunea autorului citat, egalitatea armelor presupune accesul egal al părților la înscrisuri și alte acte procedurale cel puțin datorită faptului că ele joacă un rol la formarea opiniei instanței, cu toate că în unele situații accesul la apărare poate fi limitat. Principiul nu determină modalitatea de furnizare a informației, sarcina fiind pusă doar pe respectarea condiției de a nu crea obstacole de nedepășit, ceea ce poate echivala cu tănuirea informației [23, p. 371]. Instanța, pentru realizarea principiului egalității armelor, are misiunea de a menține echilibrul necesar desfășurării unui proces echitabil, îndeosebi în ceea ce privește comunicarea între părți asupra tuturor pieselor dosarului, precum și dispunerea de mijloace pentru a-și susține poziția [25, p. 186].

Achiesăm la opinia autorului I. Dolea, conform căreia „actualmente în legislația procesual-penală nu există remedii care ar avea ca scop contribuția la asigurarea efectivă unei egalități a armelor. Cu toate că art. 100 alin. (2) C.pr.pen. RM prevede unele atribuții ale apărării în cadrul probatorului penal, această normă rămâne a avea o natură declarativă, fără anumite garanții procesuale. În asemenea condiții, una dintre soluțiile pertinente este cea de consolidare a instituției investigației avocatului [25, p. 191].

În procesul analizei materialelor științifice publicate în RM referitoare la principiul contradictorialității în procesul penal, evidențiem mai multe lucrări de ultimă oră, cu impact aplicativ pe acest segment. Aceste lucrări pun în evidență clară faptul că, necătând la prezența neajunsurilor caracteristice diferitor sisteme ale principiilor procesului penal propuse de specialiștii din domeniu, este necesar a constata că orice sistem presupune un cumul de componente care-l formează și acesta este determinat de raportul dintre aceste elemente și relațiile dintre ele și mediul extern.

Fiecare principiu al procesului penal reprezintă o regulă generală, care permite de a realiza celelalte principii. Încălcarea unui principiu poate servi drept cauză a încălcării altor principii. O anumită legătură a principiilor procesului penal permite a reflecta adecvat trăsăturile calitativ determinate a obiectului cercetat și orice abateri, încălcări, într-un sens sau altul, care ar putea denatura reprezentarea corectă cu referire la obiectul cercetat. Principiile - în cadrul sistemului - se deosebesc prin faptul că nu se află pe poziții contrare, între ele existând o legătură și o corelație strânsă. Contradictorialitatea - principiu al procesului penal - are legătură cu alte principii, care, la rândul lor, asigură posibilitatea realizării contradictorialității. Principiul se află în strânsă legătură cu astfel de principii ale procesului penal, precum principiul legalității, publicității, oralității, nemijlocirii, asigurării dreptului la apărare, prezumției de nevinovăție [89, p. 176].

În cadrul unei alte lucrări în contextul specificului cercetării noastre s-a afirmat că egalitatea drepturilor procurorului cu drepturile reprezentanților din partea apărării în ședința de judecată se

reflectă nu în egalitatea juridică sau faptică, ci doar în egalitatea procesuală. De a recunoaște, faptic, pe picior de egalitate (ca fiind egali) procurorul - în calitatea sa de acuzator de stat, care dovedește vinovăția celui învinuit în comiterea infracțiunii și învinuitul, a cărui soartă este decisă în cadrul ședinței de judecată, nu se poate. Deosebirea dintre poziția procesuală a procurorului și a învinuitului (inculpatului) se observă în faptul că inculpatul este audiat, inclusiv și de către procuror, față de el pot fi aplicate măsuri de constrângere și de influențare drept urmare a încălcării ordinii în ședința de judecată, fapt care nu poate fi realizat cu referire la acuzatorul de stat. În opinia noastră, procurorul în procesul penal nu urmărește un interes propriu, ci un interes al statului, în virtutea faptului că el este un reprezentant al statului, nefiind cointeresat anume în sancționarea acestei persoane concrete. Interesul procurorului se manifestă în identificarea persoanei vinovate de comiterea infracțiunii și în pedepsirea acesteia, din care considerent el susține învinuirea, fiind însă obligat de a renunța la învinuire dacă ea nu își va găsi confirmare în ședința de judecată (art. 320 alin. (5) C.pr.pen. RM) [88, p. 65-66].

În baza lucrărilor recente cu semnificație în latura contradictorialității, am reușit a demonstra și faptul că cercetarea judecătorească este cea mai importantă componentă a judecării în prima instanță, a cărei scop ține de cercetarea și aprecierea probelor care pot determina ulterioara hotărâre judecătorească. De faptul care va fi poziția ocupată de către instanță în procesul cercetării probelor, în ce măsură este asigurată independența procesuală și cea de „conducător” a acesteia în cadrul ședinței, depinde, în mare parte, nu numai realizarea efectivă a principiului contradictorialității, ci și eficiența procesului judiciar la general [87, p. 75].

Prezența părților egale și instanța independentă sunt trăsăturile generice ale contradictorialității. Realizarea lor în cadrul activității procesual-penale permite a formula concluzia referitoare la corespunderea acestei proceduri conceptelor și reflectărilor juridice generale privind contradictorialitatea. Astfel, este vorba despre o așa organizare a activității procesual-penale, în cadrul căreia sursa „mișcării” cauzei o constituie litigiul părților egale în fața judecății independente [86, p. 60].

1.2. Analiza materialelor științifice publicate în alte state referitoare la principiul contradictorialității în procesul penal

Cu adevărat, subliniază autorii români V. Dongoroz, S. Kahane, G. Antoniu etc., că procesul penal, fiind o activitate judiciară care se desfășoară progresiv și coordonat, tinde, ca orice activitate umană, către un anumit scop. Conceptual, menționează autorii români citați, procesul penal este instrumentul prin care se înfăptuiește justiția penală și, deci, în mod logic și firesc, scopul său nu poate fi decât realizarea acestei justiții [30, p. 34].

În acest context, o lucrare importantă care a stat la baza fundamentării opiniilor științifice expuse în teza de doctorat a fost cea a autorilor V. Dongoroz, S. Kahane, G. Antoniu etc. (*Explicații teoretice ale Codului de procedură penală român. Partea generală. Vol. V* [30]). Este bine conturată ideea corelației (conexiunii) între scopul social juridic al procesului penal (ca orientări fundamentale) și alte orientări (principii derivate). Or, acestea din urmă intervin în cazul când nu există vreo dispoziție care să le prevadă [30, p. 38-39].

Este o abordare corectă, în viziunea noastră, de a fundamenta această corelație (conexiune) de la fundamental la derivat. În opinia autorilor V. Dongoroz, S. Kahane, G. Antoniu etc., orientarea privitoare la constatarea la timp și în mod complet implică orientarea conexă că efectuarea constatării trebuie să fie una *oficială* [30, p. 39]. Aceeași orientare fundamentală, se constată de către autorii citați, mai implică încă două orientări conexe: 1) efectuarea la timp a cercetării, considerat ca principiu – *principiul promptitudinii procesuale* și 2) efectuarea în mod complet a constatării care constituie, de asemenea un principiu, denumit *principiul contradictorialității tacite* [30, p. 39]. Principiile derivate și, deci, orientările care decurg din ele au aceeași incidență ca și principiile fundamentale din care derivă. După cum consemnează autorii români, aceste principii derivate servesc, în raport cu sursa lor, fie la desfășurarea în sine a activității penale, fie la întreținerea spiritului în care să se efectueze desfășurarea ei [30, p. 39].

În această gamă de idei complexe expuse, se anunță și faptul că principiul rolului activ este opus, în cadrul procesului penal, principiului atitudinii neutre, potrivit căruia organele judiciare penale trebuie să păstreze o egală indiferență față de subiecții procesuali principali (părțile) și de felul cum ele se comportă procesual [30, p. 46]. Este evidentă, consemnează V. Dongoroz, S. Kahane, G. Antoniu etc., corelația între regula de bază a rolului activ și regulile de bază privitoare la oficialitatea și la aflarea adevărului, fiecare dintre ele contribuind reciproc la eficiența lor incidență. Or, principiul rolului activ are nu numai o legătură strânsă cu principiul contradictorialității tacite, derivat din orientările fundamentale ale scopului legii procesual penale, dar apare ca un corolar al acesteia, deoarece nu se poate concepe, subliniază autorii români, o serioasă și completă contradictorialitate tacită în desfășurarea procesului penal fără incidența continuă și riguroasă a rolului activ [30, p. 47].

Astfel, cauzele care fac obiectul procesului penal constau totdeauna dintr-un conflict de drept penal, conflict care implică un raport juridic între două părți, doi subiecți cu poziții și interese opuse. În acest sens, soluționarea justă a cauzelor penale prin mijlocirea procesului penal impune ca părțile aflate în conflict să aibă în cursul procesului penal dreptul la apărare. Dreptul la apărare este asigurat, însă, în tot cursul procesului penal și prin incidența continuă a principiului

contradictorialității tacite și a principiului privind rolul activ. Deci, se indică cu principialitate la corelația complexă între principiul garantării dreptului la apărare și principiile contradictorialității tacite și al rolului activ [30, p. 49, 50].

Este necesar a menționa că acestui principiu dintotdeauna i s-a acordat o atenție deosebită din partea mai multor cercetători. Totuși, literatura de specialitate nu materializează o opinie unică referitoare la conceptul și esența principiului contradictorialității în cadrul activității procesual penale. În viziunea autorului român Gr. Theodoru, *„principiul contradictorialității exprimă cerința ca funcția de învinuire să fie despărțită de funcția jurisdicțională, fiind pe o poziție procesuală egală cu funcția de apărare. Învinuirea și apărarea se combat în fața instanței de judecată de pe poziții contradictorii, astfel încât autoritatea care judecă și soluționează cauza – instanța de judecată – să ajungă, din disputa lor, la o apreciere corectă a probelor și la adoptarea unei soluții legale și temeinice”* [106, p. 551]. Oricum, constată același autor, *„urmărirea penală rămâne o etapă a procesului penal necontradictorie, ceea ce conferă acestei faze operativitate și mobilitate, trăsături care lipsesc fazei de judecată. Astfel, organele de urmărire penală, în tactica pe care o adoptă în rezolvarea cauzelor, pot efectua actele de urmărire penală în momentul cel mai potrivit, la data și locul corespunzătoare cerințelor concrete ale dosarului penal”* [106, p. 456].

În viziunea lui N. Jidovu, *„contradictorialitatea reprezintă rezultatul separării principalelor funcții procesuale, astfel încât apărarea și, respectiv, acuzarea să fie atribuite unor subiecți diferențiați. Aceasta presupune că părțile să cunoască probele în defavoarea lor, având posibilitatea combaterii lor, implicând, totodată, dreptul de a replica tuturor punctelor de vedere manifestate în ședința de judecată”* [48, p. 402].

Am atras o anumită atenție și lucrării semnate de către autorul M. Udriș - în calitate de coordonator, în care se menționează că noțiunea de „acuzatie în materie penală” are un caracter autonom, semnificând notificarea oficială, emisă de o autoritate competentă, prin care se impută unei persoane săvârșirea unei infracțiuni, ceea ce atrage repercusiuni importante asupra respectivei persoane. Dispunerea efectuării în continuare a urmăririi penale față de suspect în cazul în care sunt îndeplinite condițiile prevăzute de art. 77 C.pr.pen. al României și art. 305 alin. (3) C.pr.pen. al României constituie o obligație procedurală pozitivă a procurorului („procurorul dispune”), iar nu o facultate a acestuia, fiind reglementată în scopul asigurării unei garanții efective a dreptului la apărare al persoanelor acuzate în cadrul procedurilor penale.

Procuratura este singurul organ judiciar competent să dispună efectuarea în continuare a urmăririi penale față de suspect, atât în cazul în care urmărirea penală se efectuează în mod

obligatoriu de către procuror, cât și în cazul în care acesta doar supraveghează activitatea de urmărire penală a organelor de cercetare penală; în acest ultim caz, nu prezintă importanță dacă urmărirea penală a fost începută de către procuror sau de către organul de cercetare penală.

În principiu, dispunerea efectuării în continuare a urmăririi penale față de suspect constituie un moment distinct de punere în mișcare a acțiunii penale, care poate fi dispusă atunci când *din probele existente în cauză* (excluzându-se posibilitatea evaluării altor date) *procurorul are convingerea* (nu bănuiala rezonabilă) că o persoană *a comis infracțiune*. Ca excepție, este totuși posibil ca, de exemplu, în cazul infracțiunilor flagrante - procurorul să dispună *prin aceeași ordonanță* atât continuarea efectuării urmăririi penale față de suspect, cât și punerea în mișcare a acțiunii penale, având în vedere că, în aceste cazuri, baza factuală obiectivată în probe este suficientă pentru a se considera că o anumită persoană a comis o infracțiune. Astfel, *prin același act procedural acuzatul dobândește mai întâi calitatea de suspect, iar apoi calitatea de inculpat* [109, p. 237-239].

În conformitate cu textul aceleiași lucrări, instanța de judecată nu mai are rol activ. Procurorul, ca titular al acțiunii penale, va trebui să dovedească acuzarea prin administrarea de probe. Pe cale de consecință, este regândit rolul judecătorului care va veghea cu preponderență ca procedurile ce se desfășoară în fața sa să aibă caracter echitabil, principiul rolului activ nemaifiind consacrat ca atare. În ceea ce îl privește pe procuror, acesta „exercită rol activ, în vederea aflării adevărului și a respectării dispozițiilor legale”.

Diminuarea rolului activ al instanței de judecată este o trăsătură esențială caracteristică sistemului procesual acuzatorial și nu echivalează cu eliminarea în totalitate a acestui rol. Deși instanța de judecată poate în continuare administra probe din oficiu, diminuarea rolului activ rezultă din: a) înlăturarea posibilității extinderii procesului penal sau a acțiunii penale în faza de judecată; b) înlăturarea posibilității invocării din oficiu de către instanță a nulităților relative, în cazul în care anularea actului ar fi necesară pentru aflarea adevărului și justa soluționare a cauzei; c) administrarea din oficiu a probelor în cursul judecății numai în mod subsidiar, atunci când consideră necesar pentru formarea convingerii sale; d) adresarea de întrebări inculpatului, persoanei vătămate etc. de către președintele completului și de ceilalți membri ai completului după procuror, părți și ceilalți subiecți și numai dacă apreciază necesar, pentru justa soluționare a cauzei. Chiar în ipoteza unui rol activ limitat, instanța de judecată este supusă aflării adevărului, soluționând cauza dedusă judecății cu garantarea respectării drepturilor subiecților procesuali și asigurarea administrării probelor pentru explicarea împrejurărilor cauzei în scopul aflării adevărului, cu respectarea deplină a cadrului normativ [109, p. 924].

Una dintre lucrările semnificative publicate peste hotarele RM este cea a autorului C. Bârsan. Cercetătorul vizat pune accentul pe faptul că o componentă a garanțiilor unui proces echitabil, în sensul art. 6 par. 1 CEDO, care se degajă din jurisprudența europeană, este principiul contradictorialității. Într-o formulare de sinteză, CtEDO a arătat că dreptul la o procedură contradictorie implică, în esență, posibilitatea pentru părțile unui proces penal, civil sau disciplinar de a lua cunoștință de toate piesele și observațiile prezentate judecătorului, chiar și cele provenite de la un magistrat independent, de natură să-i influențeze decizia, și de a le discuta (Hotărârea CtEDO din 6 iunie 2000, în *Cauza Morel vs. Franța*, par. 27; Hotărârea CtEDO din 20 iulie 2001, în *Cauza Pellegrini vs. Italia*, par. 44); acest principiu reprezintă „una din principalele garanții ale unei proceduri judiciare” (Hotărârea CtEDO din 19 decembrie 1989, în *Cauza Kamasinski vs. Austria*, par. 102).

În procesele penale, prezența celui trimis în judecată la dezbaterile cauzei este un element esențial al asigurării principiului contradictorialității, al unui proces echitabil, în general. După cum a decis Curtea în mod constant în jurisprudența sa, posibilitatea pe care trebuie să o aibă „acuzatul” de a lua parte la ședința de judecată decurge din obiectul și scopul ansamblului dispozițiilor art. 6 din Convenție (Hotărârea CtEDO din 12 octombrie 1992, în *Cauza T. vs. Italia*, par. 26), deoarece lit. c), d) și e) ale par. 3 ale aceluiași text recunosc „oricărui acuzat” dreptul „de a se apăra el însuși”, „de a interoga sau de a face să fie interogați martorii”, toate acestea fiind de neconceput fără prezența sa (Hotărârea CtEDO din 25 noiembrie 1997, în *Cauza Zana vs. Turcia*, par. 68). Prezența unui acuzat în instanță capătă o importanță capitală datorită atât dreptului său de a fi ascultat de tribunal, cât și datorită necesității de a fi controlată exactitatea afirmațiilor sale, de a le confrunța cu cele ale eventualei victime ale cărei interese trebuie protejate, precum și cu declarațiile martorilor [9, p. 498].

Instanța europeană, menționează autorul citat, a decis că legislația națională poate să realizeze această exigență în diverse moduri; metoda adoptată trebuie să garanteze că „partea adversă” să fie înștiințată de depunerea observațiilor și să aibă posibilitatea să le comenteze. În plus, art. 6, par. 1 impune ca în procesul penal autoritățile de urmărire să comunice apărării toate probele pertinente aflate în posesia lor, atât cele care acuză, cât și cele care înlătură acuzația adusă celui urmărit (Hotărârea CtEDO din 16 februarie 2000, în *Cauza Fitt vs. Royaume-Uni*, par. 44) [9, p. 496-497].

După cum menționează C. Bârsan, CtEDO a decis că atunci când o instanță de apel este chemată, potrivit reglementărilor procesuale naționale, să examineze o cauză în fapt și în drept și să cerceteze în ansamblul ei problema culpabilității sau nevinovăției celui trimis în judecată, ea

nu poate, pentru rațiunile ce țin de însăși echitatea unui proces, să statueze asupra tuturor acestor probleme, fără aprecierea directă a declarațiilor date de acuzat personal, care susține că nu a comis actul ce constituie infracțiune (Hotărârea CtEDO din 27 iunie 2000, în *Cauza Constantinescu vs. România*, par. 55). Chiar dacă dreptul acuzatului la ultimul cuvânt are o importanță de necontestat, el nu trebuie confundat cu dreptul său de a fi ascultat direct de tribunal pe timpul dezbaterilor [9, p. 499].

Importante din punct de vedere teoretico-științific s-au dovedit a fi lucrările autorilor români I. Neagu și M. Damaschin, care constată că dată fiind autonomia acțiunii penale, precum și funcționalitatea sa deosebită în cadrul procesului penal, se poate spune că ea reprezintă o instituție procesuală de o importanță cu totul deosebită, constituind mijlocul legal prin intermediul căruia se realizează scopul procesului penal [65, p. 255].

Având în vedere sarcinile specifice înscrise în obiectul urmăririi penale, constată autorii vizați, prima fază a procesului penal este disciplinată atât de regulile de bază ale întregului proces penal, cât și de anumite dispoziții specifice. Acest lucru explică existența unor trăsături specifice ale urmăririi în raport cu procedura camerei preliminare, judecata și punerea în executare a hotărârilor penale [66, p. 20]. Caracterul necontradictoriu al urmăririi penale rezultă din lipsa de publicitate a urmăririi penale. Organul de urmărire penală administrează probele fără a le supune discuției subiecților procesuali și părților existente în cauză [66, p. 27].

De asemenea, consideră autorii I. Neagu și M. Damaschin, *de lege lata* contradictorialitatea este prevăzută drept regulă de bază pentru desfășurarea cercetării judecătorești și a dezbaterilor, lipsind în etape procesuale distincte ale fazei de judecată, cum ar fi, de exemplu, deliberarea [66, p. 150]. Prin efectul contradictorialității, audierea persoanelor în cadrul cercetării judecătorești presupune posibilitatea ca acestora să le fie adresate întrebări de către ceilalți participanți la ședința de judecată. De asemenea, acte procesuale importante localizate în cadrul cercetării judecătorești, cum ar fi, de exemplu, renunțarea la probe, constatarea imposibilității administrării anumitor probe, schimbarea încadrării juridice, presupun manifestarea plenară a contradictorialității, dispozițiile de mai sus fiind, în prealabil, aduse în discuția persoanei vătămate, a părților și a procurorului [66, p. 151].

Desfășurarea ședinței de judecată în condiții de contradictorialitate reprezintă, de altfel, și o exigență implicită a procesului echitabil. Astfel, deși cerința contradictorialității nu se regăsește în mod expres în art. 6 CEDO, CtEDO a analizat, în numeroase decizii de caz, respectarea contradictorialității - ca regulă de bază a ședinței de judecată. În acest sens, s-a statuat că sunt asigurate condițiile necesare desfășurării contradictorii a judecății în cazul în care procurorul și

părțile au posibilitatea de a lua cunoștință și de a dezbate probele, cererile ori excepțiile invocate de adversari (Hotărârea CtEDO din 20 februarie 1996, în *Cauza Lobo Machado vs. Portugalia*; Hotărârea CtEDO din 18 noiembrie 1997, în *Cauza Niderost-Huber vs. Elveția* [66, p. 152]).

Prin trecerea în revistă a unor materiale științifice publicate în alte state, am reușit a constata și faptul că acțiunea penală are ca obiect tragerea la răspundere penală a persoanelor fizice sau juridice care au săvârșit infracțiuni. Confruntând obiectul acțiunii penale cu scopul ei, unii autori exprimă opinia conform căreia acțiunea penală are în calitate de obiect - aplicarea unei pedepse penale [307, p. 87].

O lucrare care a abordat complex problematica principiului contradictorialității – ca principiu al procesului penal, de rând cu cercetarea minuțioasă a contradictorialității în ansamblu – ca problematică, fenomen juridic și particularizată prin anumite trăsături definitorii a fost cea a autorului rus S. D. Șestacova (*Проблемы состязательности в Российском уголовном процессе*) [280]. După cum am menționat, autorul indică la contradictorialitate - ca fenomen social-juridic [280, p. 5]. S. D. Șestacova menționează că literatura de specialitate indică la contradictorialitate ca formă a procesului penal și ca principiu. Această alegație diferită asupra unei singure noțiuni prezumă, de altfel, existența unor controverse nesoluționate până la moment. În acest context, depășirea problemei privind corelația între forma contradictorială a procesului penal și principiul contradictorialității nu este posibilă, în viziunea autorului citat, fără evaluarea noțiunii generale a principiului procesului penal și a principiului contradctorialității, în particular [280, p. 35].

Analiza desfășurată de către S. D. Șestacova punctează, în calitate de concluzie, pe faptul că o poziție științifică consecutivă vizează conținutul contradictorialității ca principiu al etapei judiciare, fapt care presupune prezența la această etapă a unor părți egale și delimitarea funcțiilor inculpatului, apărării și soluționarea cauzei între partea acuzării, apărării și instanța de judecată. Conținutul contradictorialității – ca principiu al procesului penal prezumă existența unor părți egale în proces, de la etapa urmăririi penale, și delimitarea funcțiilor urmăririi penale, apărării și justiției între partea acuzării, partea apărării și instanța de judecată [280, p. 46]. Evaluarea conceptuală a situației științifice care caracterizează noțiunea de principiu contradictorial în literatura dreptului procesual-penal al Federației Ruse, se menționează de către autorul citat, permite parcurgerea ulterioară a etapei de analiză a corelației contradictorialității – ca formă istorică și principiu al procesului penal. [280, p. 46]

O lucrare cu caracter monografic, care vizează nemijlocit și expres subiectul tezei de doctorat elaborate este cea a autorului rus S. M. Darovschih (*Принцип состязательности в уголовном*

процессе России и механизм его реализации [166]). Susținem pe deplin opinia autorului citat, precum că nu se poate de achiesat la opțiunea științifică după care în calitate de principii se identifică situații juridice care nu sunt prevăzute de normele juridice [166, p. 14]. Or, ideile științifice neprevăzute prin lege nu pot reglementa actele juridice și relațiile juridice. În special acest fapt se referă la activitatea juridică, specificul principiilor căreia constau în faptul că ele intervin în forma unor prescripții juridice concrete, prevăzute de lege [166, p. 14].

Cu adevărat, sistemul și numărul principiilor procesului penal în literatura de specialitate sunt analizate diferit și controversat. Limitele unor principii se determină în măsură liberă, fără a identifica anumite explicații certe de ce anume se indică la acest număr de principii, și nu la altul [166, p. 14].

Determinarea semnelor generale ale principiului procesului penal, S. M. Darovschih punctează pe anumite momente ce le caracterizează:

- **Principiile sunt reglementările de bază.** Ele reflectă esența, natura, trăsăturile caracteristice (de exemplu, în raport cu procesul principiile determină structura acestuia, problemele de bază ale construcției juridice a acestuia).
- **Principiile sunt niște dispoziții mai generale.** În comparație cu alte norme, acestea nu se află în situație de subordonare, dar au un caracter cu mult mai mare de generalizare.
- **Principiile comportă un caracter de dirijare lansat în raport cu alte norme.** De acestea urmează a se conduce la aplicarea altor norme juridice, în cazul coliziunii și la soluționarea problemelor nereglementate prin lege.
- **Principiile sunt noțiuni primare, dar nu derivate din contextul altor noțiuni** [166, p. 15].

În această ordine de idei, ca și alți autori citați anterior, se indică la caracterul juridic al principiilor procesului penal, normativitatea lor, precum și la caracterul funcțional, deoarece prin intermediul lor se reglementează activitatea organelor procesuale. Anume principiile predetermină prioritățile normelor juridice, prin intermediul cărora sunt reglementate relațiile sociale. Adică ele realizează și funcția regulatorie [166, p. 16].

În opinia autorului S. M. Darovschih, principiul contradictorialității, răspunzând tuturor semnelor particulare enunțate anterior, se înscrie perfect în limitele principiilor procesului penal. Principiul contradictorialității asigură, în opinia autorului citat, participarea la proces a părților, adică a participanților care posedă drepturi și posibilități egale legate de realizarea pozițiilor lor,

acest principiu permițând părților în contradictoriu de a soluționa conflictul intervenit între ei. De aici și contextul că contradictorialitatea se manifestă anume ca o premisă de bază [166, p. 17].

O altă cercetare științifică, cu implicații de natură notorie în materia contradictorialității procesului penal și realizării de fapt a principiului vizat, este cea a autorului E. O. Cronov. - *О реализации принципов состязательности и равноправия сторон в уголовном процессе России* [184, p. 141]. În mod tradițional, remarcă autorul citat, în cadrul procesului penal participă două puteri contradictoriale, concurențiale: partea apărării și partea acuzării. Luând în vedere premisa după care aceste părți au interese contrare, de natură diferită, relațiile dintre ele se încadrează într-o luptă concurențială. Această luptă, însă, ca de altfel precum și orice concurență loială, trebuie să fie în limitele unor reguli prescrise, precum și în anumite condiții de egalitate, în special prin deținerea acelorași posibilități și crearea acelorași condiții de concurență [184, p. 141]. Deși mulți autori indică anume la caracterul contradictorial al procesului penal realizat în virtutea reglementărilor normative din Federația Rusă, E. O. Cronov neagă acest ultim fapt [184, p. 141].

În mod formal reglementările constituționale reflectă principiul contradictorialității la toate etapele procesului penal. Altfel, însă, este situația cu principiul egalității armelor [184, p. 141]. Literatura de specialitate pune în vedere un sens dublu al noțiunii de contradictorialitate: a) *o tendință de a depăși cealaltă parte în cadrul concurenței procesuale*; b) *o situație, în care părțile dețin aceleași drepturi procesuale*.

În cazul în care se prezumă cel de-al doilea conținut al contradictorialității, principiile contradictorialității și cel al egalității armelor coincid, menționează E. O. Cronov [184, p. 141].

Totuși investigațiile de ultimă oră, legate de problematica complexă a contradictorialității procesului penal, confirmă faptul legăturii cu două problematici de bază:

- participarea avocatului în proces de probare – la etapa cercetării prealabile a infracțiunii;
- gradul de participare (activismul) instanței de judecată în proces de probare – la etapa judecării cauzei [184, p. 141].

Este evident, remarcă E. O. Cronov, legi perfecte în mod absolut nu există, însă se creează situația după care la momentul actual realizarea principiului contradictorialității nu împiedică aflarea adevărului în cauza examinată, bazată pe prezentarea de către părți a probelor [184, p. 141]. Totuși se constată un dezechilibru între respectarea principiului contradictorialității în procesul penal și cel al egalității armelor la etapele judiciare și extrajudiciare [184, p. 141].

După cum am menționat anterior, principiul contradictorialității procesului penal este strâns conectat la formula delimitării funcțiilor procesual-penale ale participanților la acest proces. Din

această ultimă perspectivă, s-a impus realitatea cercetării opiniilor autorilor V. Nicoliciu și N.Chirilova, în particular expuse în lucrarea - *Процессуальные функции профессиональных участников состязательного судебного разбирательства уголовных дел* [208, p. 45].

Spre deosebire de E. O. Cronov, autorii citați subliniază că procesul penal actual din Federația Rusă este bazat principial pe contradictorialitate, prin repartizarea deplină a funcțiilor procesuale și eliberarea instanței de funcțiile cu caracter de învinuire [208, p. 45]. N. Chirilova [citată după 208, p. 45] constată că, analizând problemele de bază intervenite la etapa judecătii (recunoașterea probelor ca pertinente, temeiurile de dispunere a audierii prealabile etc.) se constată că realizarea funcțiilor procesuale de către instanță, partea acuzării și cea a apărării la faza pregătirii și dispunerii ședinței de judecată depinde, în mod direct și nemijlocit, de nivelul de dezvoltare a reglementărilor acestei etape procesuale, de posibilitatea de a interpreta corect legislația în vigoare, cu luarea în vedere a practicii judiciare referitor la cele mai semnificative probleme legate de aplicarea normelor de drept [208, p. 45].

În colerație cu repartizarea clară a funcțiilor procesuale în cadrul unui proces contradictorial se înscrie și lucrarea unui alt autor rus S. Grișin - *Активность суда и состязательность уголовного процесса* [158, p. 9]. În acest sens, se menționează că în cadrul procesului penal ex-sovietic, activismul instanței de judecată era considerat o condiție inevitabilă la examinarea oricărei cauze penale în instanțele de fond [158, p. 9]. La inițiativa proprie, instanța putea returna cauza penală pentru rejudecare, propunând modificarea învinuirii organului de cercetare prealabilă, inclusiv în corespundere cu o încadrare a infracțiunii mai aspre, de a lua măsuri în vederea acumulării probelor, atât de pe poziția acuzării, cât și a apărării, la oricare etapă a procesului de examinare a cauzei să decidă referitor la pornirea procesului penal în raport cu alte persoane, precum și să claseze cauza, identificând suficiente temeiuri [158, p. 9].

În perioada reformării sistemului procesului penal în ansamblu, activismul instanței a lipsit *a priori* și era reflectat în cadrul împuternicirilor sale discreționare practic referitor la toate întrebările intervine la oricare etapă a procesului penal după ce cauza a fost remisă instanței. Prezența acestor împuterniciri era condiționată de particularitățile sistemului de reglementare juridică a procesului penal, în care, instanța, de rând cu procurorul și organul de cercetare prealabilă a infracțiunii, era obligată să ia toate măsurile prevăzute de lege privind cercetarea multiaspectuală, deplină și obiectivă a circumstanțelor cauzei, relevarea circumstanțelor atât sub aspect de acuzare, cât și de apărare [158, p. 9].

Construcția contradictorială a procesului penal impune, totuși, caracterizarea rolului instanței, iar prin aceasta și ideologia cercetării judecătorești, menționează S. Grișin. Și aici,

anume este important a stabili măsura de implicație a instanței, limitele acestei implicații în cadrul procesului contradictorial [158, p. 9]. În opinia autorului S. Grișin, pe care o susținem pe deplin, instanța, în ipoteza unor împuterniciri constituționale, își asumă în mod obiectiv funcția de soluționare a cauzei în esență, dar și funcția de apărare a drepturilor cetățenilor, drepturile cărora au fost limitate [158, p. 9]. Delimitarea funcțiilor, absolut necesară pentru asigurarea materializării scopurilor procesului, devine multifuncțională, fiind necesară apărarea drepturilor constituționale și intereselor legitime ale persoanei [158, p. 9]. În condițiile actuale, activismul instanței în cadrul anchetei preliminare constituie un catalizator și, poate fi, de asemenea, stabilizator. Totuși, luând în vedere particularitățile puterii judiciare - ca fiind independentă, se poate deduce faptul că instanța nu poate rămâne în afara stabilirii în cursul anchetei preliminare a temeiniciei pozițiilor părților și argumentării, probării lor. Cu toate că, cert este faptul că activismul instanței poate constitui mijloc de completare a golurilor obiective ori subiective ale unuia dintre participanții la competiția procesuală. Excepție face doar acuzatorul de stat, împuternicirile căruia, în baza unei prezumții valoroase, sunt asigurate prin puterea de stat [158, p. 10]. S. Grișin conchide că este nejustificat un activism al instanței, în cazul în care aceasta înlocuiește activismul acuzatorului de stat. În context, unele situații prescrise de lege indică la o posibilitate de manifestare a acestui gen de activism de către instanța de judecată [158, p. 11].

Același demers științific lansat poate fi completat și de către alte lucrări științifice elaborate. În speță, indicăm la articolul științific al autorului S. Romanov - *О соотношении принципа состязательности сторон и права на справедливое судебное разбирательство в уголовном судопроизводстве* [233, p. 76]. Operând cu esența principiului contradictorialității părților în procesul penal, S. Romanov menționează că este necesar, mai întâi de toate, de a stabili trăsăturile definitorii ale acestuia. Or, semnificația principiului contradictorialității părților în procesul penal a fost evaluată și interpretată diferit de la o etapă la alta de dezvoltare a societăților, și de la o legislație la alta [233, p. 76]. În cadrul procesului continental de tip mixt, una dintre funcțiile cercetării extrajudiciare constă în crearea temeiului pentru manifestarea principiului contradictorialității în cadrul judecării cauzei. Pe măsură ce la judecată cercetarea probelor este conturată de o formă contradictorială, ordinea de desfășurare a cercetării prealabile a infracțiunii trebuie să asigure acumularea probelor pentru o asemenea cercetare [233, p. 76]. În același sens, urmează a se invoca funcțiile procesual-penale – ca roluri și predestinație a participanților procesului penal, adică delimitarea funcțiilor procesual-penale parcurge întreg procesul penal, toate etapele acestuia. Construcția contradictorială, menționează S. Romanov, este specifică doar unor etape. Delimitarea funcțiilor procesual penale este condiționată în mod obiectiv de însăși

construcția procesului, reiese din diferențierea statutelor diferite ale participanților, este o condiție în vederea soluționării sarcinilor impuse [233, p. 76].

În baza celor consemnate, reiese faptul că delimitarea funcțiilor procesuale nu poate să nu fie examinată ca esență a contradictorialității părților. Ea constituie o legătură necesară a construcției contradictorii a diferitor etape ale procesului penal, în principal a judecării cauzei [233, p. 76]. Astfel, S. Romanov definește esența principiului contradictorialității părților în cadrul etapei de judecată - ca fiind o asigurare mai efectivă a drepturilor inculpatului la apărare pe calea garantării egalității părților în reprezentare și cercetare a probelor, fapt care enunță la crearea condițiilor necesare în vederea aflării adevărului. Egalitatea părților la soluționarea altor întrebări intervenite în proces de examinare a cauzei în judecată întotdeauna însoțește contradictorialitatea părților, dar nu reflectă esența acestui principiu [233, p. 76].

O altă cercetare științifică examinată este cea a autorului O. Cuznețova - *Реализация состязательности в уголовном судопроизводстве* [187, p. 81]. Complexitatea reglementărilor judiciare în domeniul procesului penal indică la necesitatea elaborării unor metodici de luare a deciziilor de către instanță în cadrul conflictului procesual. În acest sens, o situație procesuală legată de procesul contradictorial este cea intervenită cu ocazia reglementării juridice necorespunzătoare a principiului contradictorialității, soluționarea căreia, prin metode ordinare (aplicarea de către instanță a unei norme concrete, reieșite din interpretarea textuală) nu este posibilă fără o încălcare a drepturilor și intereselor părților procesului penal [187, p. 81]. O. Cuznețova remarcă că concurența contradictorialității cu alte principii ale procesului penal intervine în situația soluționării de către instanță a cererii apărării despre anunțarea depozițiilor unui martor lipsă sau a părții vătămate, în absența oricărei posibilități de a fi verificată. Prezumția și adevărul obiectiv se determină prin conținutul procesului penal și prin scopul acestuia. Contradictorialitatea – ca formă - este predestinată de a asigura realizarea lor deplină și, în cazul în care forma prestabilită contrazice conținutul, prioritate trebuie să dețină principiile, care constituie conținut al procesului [187, p. 81].

Realizarea principiului contradictorialității prezumă realizarea în ansamblu de către părți sau de către fiecare parte în mod individual a împuternicirilor sale în cadrul probării, precum și în realizarea acestor împuterniciri de către instanță. Aceste considerente enunță faptul că clasificarea situațiilor problematice invocă criterii precum *subiectul care a creat-o, metoda de creare* [187, p. 81].

O cercetare notorie examinată din perspectiva lansării unor opinii de certă valoare științifică este cea a autorului Iu. Orlov - *Принцип состязательности в уголовном процессе: значение*

и пределы действия [211, p. 52]. Fiecare principiu, menționează Iu. Orlov, trebuie să contribuie la maximum spre atingerea scopurilor procesului penal, anume pentru care fapt și preexistă. Aceste scopuri sunt trei la număr:

A. Stabilirea adevărului în cauza penală și luarea unei decizii corecte și legale. Acest scop este un scop de bază scop al procesului penal. Dacă adevărul nu este aflat, atunci nu se poate vorbi despre vreo echitate ori altă eficiență. Persoana vinovată nu va fi supusă răspunderii penale, dauna cauzată nu va fi compensată, va fi supusă răspunderii penale persoana nevinovată. Nu are importanță cum ar fi fost denumit rezultatul – adevăr formal, adevăr juridic ori de altă natură, acest ultim fapt nu va modifica esența lucrurilor. Cunoașterea va rămâne a fi relativă sau eronată [211, p. 52].

B. Respectarea drepturilor persoanei la realizarea procesului penal. Restabilirea dreptului încălcat, dispunerea unei pedepse echitabile – sunt cuprinse de primul scop, sunt executate în mod automat la atingerea acestuia. Însă adevărul trebuie atins nu pe orice cale, dar în baza unor mijloace proporționale, care să nu lezeze, fără justificare, drepturile persoanei (deși a depăși în mod complet această constrângere este cu neputință, inclusiv și în raport cu unele persoane care nu sunt implicate în comiterea infracțiunii, în special – martorii) [211, p. 52].

C. Importanța preventiv-educativă a procesului penal (prevenția generală și specială) [211, p. 52]. Evident, aceste scopuri nu sunt absolute și pot fi modificate. Dar apare întrebarea certă: ce rol are principiul contradictorialității în forma actuală? În opinia autorului Iu. Orlov apare situația intersecției cu un fenomen interesant – când o oarecare instituție activează în favoarea ei. Or, și în perioada ex-sovietică, și la moment, există un ansamblu de reguli, semnificația cărora a fost deja abandonată ori nu a fost bine conturată și au acționat doar în baza existenței sale. Dar forma nu poate fi un scop în sine. Ea este necesară nu numai pentru a servi conținutul. Principiul contradictorialității nu poate avea un rol și o importanță exhaustivă și deplină. El nu constituie atribuit la principiile imuabile – ca principiul prezumției nevinovăției, realizării justiției doar de către instanță etc. Principiul contradictorialității determină, în primul rând, tehnologia procesului penal și poate fi aplicat doar în acele limite, în care nu contrazice scopurilor finale ale procesului penal și altor principii universale. Sfera de aplicare a principiului contradictorialității se stabilește în mod rațional [211, p. 52]. Cele consemnate invocă faptul că contradictorialitatea în procesul penal trebuie să nu excludă, dar să prezume activismul instanței în acumularea probelor și obligațiunea de a lua măsurile necesare în vederea aflării adevărului. Doar în asemenea mod de tratare, în viziunea autorului Iu. Orlov, principiul contradictorialității se va afla în legătură corectă cu celelalte principii ale procesului penal și cu însăși scopurile acestui proces [211, p. 52].

1.3. Concluzii la Capitolul 1

1. În rolul său de mijloc de aflare a adevărului - principiul contradictorialității se manifestă sub aspectul a trei laturi principale: stabilirea poziției procesuale a părților cu drepturi egale și interese contrare (acuzarea și apărarea), în asemenea mod ca să se realizeze egalitatea acestora; separarea principalelor funcții procesuale; rolul conducător, obiectiv și imparțial al instanței de judecată.

2. Duelul dintre acuzare și apărare intervine și se manifestă în confruntarea de opinii și argumente legate de soluția care urmează să fie adoptată în cauză.

3. Contradictorialitatea este prezentă nu numai între acuzare și apărare. Există contradictorialitate și în cazul apărătorilor și inculpaților în pozițiile cărora există controverse.

4. Cauzele care fac obiectul procesului penal constau întotdeauna dintr-un conflict de drept penal, conflict care implică un raport juridic între două părți, doi subiecți cu poziții și interese opuse.

5. Investigațiile științifice legate de problematica complexă a contradictorialității procesului penal confirmă faptul legat de două direcții prioritare: participarea avocatului în procesul probatorului – la etapa cercetării prealabile a infracțiunii; gradul de participare (activismul) instanței de judecată în proces de probare – la etapa judecării cauzei.

6. Delimitarea funcțiilor procesuale nu poate să nu fie examinată ca esență a contradictorialității părților. Ea constituie o legătură necesară a construcției contradictorii ale diferitor etape ale procesului penal, în principal a judecării cauzei.

7. Literatura de specialitate pune în vedere un sens dublu al noțiunii de contradictorialitate: a) o tendință de a depăși cealaltă parte în cadrul concurenței procesuale; b) o situație, în care părțile dețin aceleași drepturi procesuale. În cazul în care se prezumă cel de-al doilea conținut al contradictorialității, principiile contradictorialității și cel al egalității armelor coincid.

8. Evidențierea gradului de studiere a subiectului contradictorialității în procesul penal permite a menționa că acesta nu este suficient cercetat în literatura de specialitate din RM. Deși în domeniul dreptului procesual penal există numeroase studii cu titluri editate în RM care conțin conceptul de contradictorialitate, majoritatea acestora urmăresc analiza contradictorialității de o manieră generală.

9. *Problema științifică importantă soluționată prin cercetarea desfășurată* rezidă în fundamentarea științifică a principiului contradictorialității în procesul penal în contextul standardelor consolidate la nivel național și internațional, fapt care a determinat perfecționarea

legislației procesual-penale a RM, permițând direcționarea activităților de cercetare și examinare a cauzelor penale în conformitate cu cerințele și exigențele contradictorialității.

10. *Scopul* cercetării a constat în examinarea complexă a conținutului și mecanismului de realizare a principiului contradictorialității în cadrul procesului penal.

11. În contextul realizării acestui scop au fost conturate următoarele *obiective (sarcini)*: investigarea științifică a conceptelor fundamentale cu referire la „contradictorialitate”; dezvăluirea esenței și importanței principiului contradictorialității în procesul penal al RM; detalizarea conținutului principiului contradictorialității; studierea evoluției principiului contradictorialității; evidențierea specificului contradictorialității în cadrul fazei de urmărire penală; analiza subiectului statutului părților în cadrul procesului penal contradictorial; cercetarea trăsăturilor principiului contradictorialității și a materializării lor în conținutul legii procesual penale; descrierea mecanismului de realizare a principiului contradictorialității la fazele judiciare; identificarea coraportului dintre noțiunile „formă contradictorială” și „principiul contradictorialității” în procesul penal; analiza specificului și a mecanismului de realizare a funcției acuzării și a funcției apărării în cadrul procesului penal contradictorial; determinarea rolului instanței de judecată în cadrul procesului penal contradictorial; detalizarea particularităților realizării funcțiilor procesuale de către părți în condiții de contradictorialitate în cadrul cercetării judecătorești; fundamentarea contradictorialității - principiu al procesului penal, prin sistematizarea legăturilor cu principiile legalității, dreptului la apărare, publicității, prezumției de nevinovăție, egalității armelor etc.; formularea concluziilor și recomandărilor de *lege ferenda* referitoare la aplicarea și realizarea prevederilor principiului contradictorialității în cadrul procesului penal.

2. CONCEPTUL ȘI SEMNIFICAȚIA CONTRADICTORIALITĂȚII ÎN PROCESUL PENAL

2.1. Contradictorialitatea în calitate de formă a procesului penal

În funcție de condițiile istorice de dezvoltare a formațiunilor social-politice determinate de o serie de factori specifici au fost instituite deosebite proceduri la soluționarea unei cauze penale [24, p. 17]. În literatura de specialitate se menționează că procesul penal își are forma și conținutul său. La cel mai general mod, conținutul procesului penal este determinat ca fiind modalitatea de realizare a normelor de drept penal și de atragere la răspundere penală a persoanei vinovate pentru încălcarea interdicțiilor din domeniul penalului, iar forma procesului presupune structura activității procesual penale, care reflectă sursa de mișcare, de dezvoltare a procesului penal și a statutului procesual a participanților la el [280, p. 10].

În procesul realizării reformei procesului penal au fost expuse multiple puncte de vedere și opinii referitor la perspectiva unor inițieri contradictoriale în procesul penal al RM. Oricum, variantele și inițiativele înaintate nu au fost capabile să asigure realizarea, în totalitate a uneia din ideile de bază ale acestei reforme – ideea unui proces penal contradictorial.

Existența unui proces penal, în care toate drepturile să fie asigurate, este un imperativ al timpului. Realizarea efectivă a drepturilor procesuale și materiale ale participanților la procesul penal este posibilă în cadrul procesului penal contradictorial. Pentru a concluziona dacă procesul penal al unui stat corespunde sau nu principiului contradictorialității, este suficient a aprecia următoarele: 1) dacă funcțiile procesuale principale sunt în deplină separare, existând între ele doar colaborare în vederea realizării justiției penale în cel mai echitabil mod; 2) dacă părțile care au interese procesuale opuse (apărarea și acuzarea) dispun de posibilități procesuale egale pentru a-și realiza cât de eficient se poate propriul interes procesual; 3) dacă instanța de judecată este cu adevărat „arbitru” independent și imparțial la darea sentinței și dacă ea în mod exclusiv are dreptul de a se expune asupra legalității acțiunilor procesuale ce comportă ingerințe în drepturile, libertățile și inviolabilitățile persoanei [32, p. 460].

Prezența părților egale și instanța independentă sunt trăsăturile generice ale contradictorialității. Realizarea lor în cadrul activității procesual-penale permite a formula concluzia referitoare la corespunderea acestei proceduri conceptelor și reflectărilor juridice generale privind contradictorialitatea. Astfel, este vorba despre o așa organizare a activității procesual-penale, în cadrul căreia sursa „mișcării” cauzei o constituie litigiul părților egale în fața judecății independente [86, p. 60].

Justiția este contradictorială în situația în care părțile (participanții) la procesul judiciar pot activ și în condiții egale de a disputa, de a-și dovedi dreptatea, de a expune argumentele și a interpreta faptele, evenimentele și probele din cadrul dosarului, contribuind astfel la stabilirea adevărului [212, p. 55].

La limitele formei contradictoriale a procesului judiciar penal în Țara Românească și Moldova, pe durata evoluției lor istorice, indică mai multe surse bibliografice [6, 16, 45, 46]. Totodată, afirmăm cu absolute certitudine: contradictorialitatea este o constantă unanim recunoscută a dreptului procesual penal. Deși de origine anglo-saxonă, a căpătat rădăcini și în sistemele procesuale penale continentale. Principiul contradictorialității se aplică deopotrivă în țările europene de tradiție continentală (Franța, România, Rusia, RM etc.), însă nu există o poziție univocă în ceea ce privește sfera de aplicare și conținutul ei. Unificarea opiniilor privind valențele, conținutul, sfera de aplicare și alte particularități specifice ale principiului contradictorialității este posibilă, recurgând-se la practica internațională în domeniu [33, p. 614].

Principiul contradictorialității constituie o realizare esențială a procesului penal contemporan, - o condiție iminentă pentru soluționarea unei cauze penale în cel mai just mod. El creează condiții de ordin procesual și organizațional favorabile pentru examinarea completă și sub toate aspectele a cauzei și, drept efect, emiterea unei hotărâri judecătorești adecvate. Principiul contradictorialității este un principiu general al procesului penal și, în mod normal, ar trebui să se aplice în tot cursul procesului penal, menționează I. Dolea, D. Roman, Iu. Sedlețchi. T. Vizdoagă și alții [24, p. 120]. Contradictorialitatea este recunoscută de practica europeană ca un principiu aplicabil deopotrivă întregului proces penal; or, restrângerea doar la etapa judecării cauzei îi oferă un sens trunchiat și determină neglijarea dreptului la un proces echitabil.

Principiul contradictorialității, ca valoare juridică internațională, face parte din garanțiile minime care asigură realizarea dreptului la un proces echitabil. Sfera principiului contradictorialității este departe de a fi exhaustiv determinată, fiind în proces de continuă dezvoltare și suplinire [33, p. 617].

Contradictorialitatea nu are numai sensul de principiu al procesului penal. Alte valențe ale acestui termen sunt *contradictorialitatea* - formă istorică a procesului penal și *contradictorialitatea* - metodă de reglementare juridică a raporturilor procesual penale [24, p. 122]. În legislația SUA, de exemplu, contradictorialitatea figurează în calitate de *condiție*, care impune prezența *funcției active* - de cercetare și acumulare a probelor în cauza penală și a *funcției pasive* - de examinare a probelor administrate și soluționarea cauzei, care trebuie să fie separate una de cealaltă [135, p. 165]. Necesitatea divizării unor astfel de funcții este fundamentată pe

faptul că în situația conexării lor (în persoana unui singur subiect, care ar administra probe și ar lua anumite hotărâri în privința acestora), ar avea drept urmare pierderea imparțialității din perspectiva rolului activ de urmărire manifestat [297, p. 43-44; 301, p. 13-42; 294, p. 1087].

În știința dreptului procesual penal, contradictorialitatea este examinată, de regulă, din două puncte de vedere: 1) principiu al procesului penal [168, p. 17] și model (formă, varietate) al acestuia [243, p. 3-25; 197, p. 13]. Urmează a menționa că anume în calitate de principiu este percepută contradictorialitatea de C. pr. pen. RM, moment care și-a găsit reflectare în art. 24 C.pr.pen. RM (*principiul contradictorialității în procesul penal*).

Viziunea asupra contradictorialității - în calitate de model procesual se pare a fi una fundamentată. În acest context, se presupune că modelul procesului penal constituie o varietate a organizării activității procesual penale, iar principiul procesului penal este o regulă generală, care constituie baza întregii activități procesual-penale, subordonându-și toate celelalte reguli. În acest sens, chiar și din punct de vedere istoric, forma procesuală este premergătoare formulării unor principii caracteristice activității procesuale. Mai mult decât atât, în favoarea contradictorialității - model procesual - este invocat următorul argument: așa-numitul principiu al contradictorialității nu conține semnele unui principiu procesual, fiind el însuși izvorul, sursa principiilor procesuale [277, p. 51; 197, p. 13-14].

Astfel, principiile procesului penal se manifestă ca reflectări ale varietății (tipului) activității procesual penale, în dependență de care se constituie sistemul acestor principii. Cu alte cuvinte, varietatea, tipul figurează în calitate de izvor al principiilor [163, p. 29; 197, p. 14]. În acest context, contradictorialitatea trebuie privită nu ca principiu separat, ci ca model, tip, varietate a procesului [243, p. 7; 197, p. 14]. Prin tip, varietate a activității procesual penale urmează a se înțelege o asemenea organizare, care „determină sursa orientării și realizării activității în cauza penală și bazele statutului procesual al participanților la această activitate”, menționează autorii A. I. Macarchin, V. V. Vandășev, A. P. Derbeniov, A. V. Smirnov [197, p. 14; 145, p. 15].

Forma procesului penal într-un anumit stat într-o perioadă istorică concretă depinde de politică, filosofie și nivelul de dezvoltare a științelor juridice [280, p. 11; 203, p. 51; 280, p. 11]. Forma istorică a procesului penal este o organizare a activității procesual penale, fazele prejudiciare și judiciare ale căreia se caracterizează printr-un coraport a statutului organelor de urmărire penală și învinutului, care este asigurat de împuternicirile acestor subiecți de a participa la administrarea probelor, precum și ca modalitate de clasificare și grupare a celor trei funcții procesuale de bază.

Cel de bază și totodată unicul criteriu organic intern a formei istorice a procesului îl reprezintă coraportul dintre statutul organelor și persoanelor care efectuează urmărirea penală și cel al învinutului (bănuitului). Totodată, acest coraport figurează în calitate de criteriu de delimitare a varietăților istorice ale procesului penal. Criteriile externe (funcționale) ale esenței formei corespunzătoare ale procesului reprezintă modalitatea de clasificare a funcțiilor procesuale de bază și coraportul posibilităților procesuale ale organelor de urmărire penală și învinutului în latura participării la administrarea probelor [280, p. 17].

În continuare, vom examina primul din criteriile nominalizate. Astfel, funcțiile procesuale penale sunt determinate ca fiind direcțiile activității procesual penale. Prin funcțiile de bază subînțelegem acuzarea, apărarea și judecarea cauzei. Funcția apărării presupune domeniul de activitate în vederea apărării drepturilor și intereselor persoanelor în privința cărora este soluționată chestiunea referitoare la atragerea lor la răspundere penală. Funcția acuzării este determinată ca fiind direcția activității procesual penale în privința identificării, demascării persoanei vinovate de comiterea infracțiunii [280, p. 17-18].

Funcția examinării și soluționării cauzei penale este adeseori numită funcție a justiției [207, p. 65; 280, p. 19]. Însă justiție este posibilă doar în cadrul fazelor judiciare. În același timp, în cadrul fazelor prejudiciare sunt, de asemenea, soluționate unele chestiuni care influențează asupra soartei de mai departe a cauzei penale (punerea sub învinuire, încetarea urmăririi penale etc.). Conținutului acestei direcții de activitate îi corespunde funcția justiției. Funcția justiției este o direcție de activitate care constă în luarea hotărârilor referitoare la punerea sub învinuire sau încetarea urmăririi penale în cadrul fazelor inițiale și în realizarea justiției cu ocazia fazei de examinare și soluționare a cauzei în fond [280, p. 19].

Egalitatea între statutele procesuale ale organului de urmărire penală și a bănuitului, învinutului, inculpatului în calitate de criteriu organic a formei procesului contradictorial este asigurată prin divizarea celor trei funcții procesual penale într-un așa fel, încât ele se pomenesc a fi distribuite între trei grupuri independente ale participanților la procesul penal. Funcția urmăririi penale este realizată de un sistem de organe statale special instituite în acest sens împreună cu partea vătămată (partea acuzării). Funcția apărării este realizată de către bănuît, învinuit, inculpat de rând cu apărătorul, ea constituind funcția apărării, iar funcția justiției este pusă în aplicare de către instanța de judecată.

Cel mai complicat și important moment îl reprezintă delimitarea consecutivă a funcției de urmărire (acuzare) și de înlăptuire a justiției. Din acest punct de vedere, pentru forma contradictorială a procesului penal au importanță două aspecte. În primul rând, partea acuzării nu

are dreptul de a lua hotărâri care generează sau încetează raporturile procesuale referitoare la partea apărării. În al doilea rând, instanța de judecată nu poate realiza din propria inițiativă activități care ar constitui, ar îngloba conținutul urmăririi penale. Răspunderea instanței de judecată pentru examinarea deplină și sub toate aspectele a împrejurărilor cauzei și obligativitatea de a continua examinarea cauzei în situațiile de renunțare a acuzatorului la învinuire contrazice începuturilor contradictoriale și se prezintă a fi un element al urmăririi penale [280, p. 19-20].

Egalitatea statutelor procesuale a părților apărării și acuzării este asigurată prin divizarea funcțiilor procesuale de bază în cadrul tuturor fazelor procesului penal. Aceasta înseamnă că la temelia organizării activității procesual penale este plasată o triadă de reguli. Prima regulă fixează împuternicirile exclusive ale instanței de judecată la înfăptuirea justiției. Cea de a doua normă oferă părții acuzării prerogative exclusive în latura efectuării urmăririi penale. Ea presupune, în primul rând, lipsa obligațiunii instanței de judecată de a examina deplin și sub toate aspectele, din propria inițiativă împrejurările cauzei și, în al doilea rând, darea unei sentințe de achitare sau de încetare a procesului penal în situația renunțării acuzatorului de la învinuire [280, p. 22-23].

Următorul (cel de-al doilea) criteriu funcțional al formei contradictoriale a procesului penal ține de posibilitățile egale a părților apărării și acuzării de a participa la administrarea probelor. Această egalitate este asigurată prin una din cele trei modalități juridice pe care le expunem, în continuare.

a. Prima modalitate presupune recunoașterea după partea apărării a dreptului de a administra de sine stătător probe în condițiile în care acestea sunt administrate și de către organele de urmărire penală. Învinuitul și apărătorul acestuia sunt abilitați cu dreptul de a efectua acțiuni procesuale, de a fixa și ridica date factice care l-ar îndreptăți pe cel acuzat. În acest context, o astfel de fixare și ridicare a datelor factice este suficientă pentru ca ele să obțină statut de probe [154, p. 107; 280, p. 23].

b. A doua modalitate constă în lipsirea părții apărării și celei a acuzării de dreptul la administrarea de sine stătătoare a probelor. Împuternicirile în sensul ridicării și fixării datelor factice sunt oferite unui subiect terț și independent – judecătorului.

c. Cea de a treia variantă – mixtă, presupune îmbinarea primei și a celei de a doua modalități [280, p. 23].

În procesul penal contradictorial englez și american este prezentă îmbinarea primei și celei de a doua modalități de asigurare a egalității posibilității părților în latura administrării probelor. Efectuarea de sine stătătoare a anumitor acțiuni de urmărire penală este permisă ambelor părți. Alte acțiuni de urmărire penală, în baza demersurilor părților, sunt efectuate de către judecător în

calitatea sa de magistru independent de organele și persoanele care efectuează urmărirea penală [299, p. 172; 280, p. 24]. Astfel, de exemplu, audierea martorului este realizată de către părți în prezența judecătorului, care veghează asupra respectării regulilor de procedură și fixează conținutul declarațiilor. Această procedură este cunoscută sub denumirea de legalizare a probelor [282, p. 46-47; 280, p. 24].

Desfășurarea anchetei judecătorești în procesul penal anglo-saxon depinde de faptul recunoașterii sau nerecunoașterii vinovăției de către învinuit. O instituție specifică procesului penal contradictorial din SUA este convenția de recunoaștere a vinovăției, care se încheie între părți [24, p. 29].

Efectuarea analizei pe segmentul criteriilor (semnelor) formei contradictoriale a procesului penal ne permite de a formula următoarele concluzii: criteriul (semnul) organic intern a formei procesului penal contradictorial îl constituie egalitatea statutelor procesuale a părții acuzării și părții apărării atât în cadrul fazelor prejudiciare (pregătitoare) și judiciare a procesului penal. Această egalitate este asigurată prin intermediul a două criterii funcționale ale contradictorialității: 1) *divizarea celor trei funcții procesuale de bază în cadrul fazelor incipiente, inițiale ale procesului, din momentul apariției probelor acuzatorii în privința unei persoane concrete, precum și în cadrul fazei de examinare și soluționare a cauzei în fond*; 2) *crearea de posibilități egale pentru părți pe segmentul administrării materialului probator* [280, p. 24].

Criteriul organic intern al procesului penal de urmărire (acuzatorial) îl constituie inegalitatea statutelor procesuale a organelor de urmărire penală și a învinuitului. Această inegalitate este obținută din conținutul prezenței în cadrul fazelor prejudiciare sau chiar și a celor judiciare ale procesului penal destul de clar și a unui singur dintre criteriile externe ale urmăririi, la care se atribuie divizarea nedeplină și neconsecutivă a celor trei funcții procesuale de bază și superioritatea organelor de urmărire penală față de învinuit în coraport cu posibilitățile de a administra materialul probator.

Criteriul organic intern al formei mixte a procesului penal ține de egalitatea statutului procesual al acuzării și de cel al apărării la faza examinării cauzei în judecată și de inegalitatea acestor statute la faza urmăririi penale. Egalitatea părților la examinarea cauzei în judecată este asigurată prin prezența divizării depline a celor trei funcții procesuale și prin posibilitățile egale ale părților de a participa la administrarea probelor. La rândul său, inegalitatea statutelor procesuale ale acestor participanți la etapa urmăririi penale este determinată de lipsa măcar a unuia dintre criteriile funcționale nominalizate. Totodată, urmează să se țină cont de faptul că prezența judecătorului ce examinează cauza și, de asemenea, egalitatea procurorului și a inculpatului în

privința administrării probelor în cadrul cercetării judecătorești încă nu este suficientă pentru a considera această fază ca fiind contradictorială, iar forma procesului – mixtă. Dacă instanța de judecată în procesul examinării cauzei, pe lângă realizarea actului de justiție mai îndeplinește și funcția de urmărire, apoi forma procesului este, conform opiniilor întâlnite în literatura de specialitate, una de urmărire (acuzatorială) [280, p. 25].

Examinarea întrebării referitoare la forma mixtă a procesului penal este însoțită de anumite dificultăți, deoarece în literatura de specialitate sunt evidențiate trei forme ale procesului penal mixt [145, p. 8; 280, p. 26]. Esența primei varietăți constă în faptul că urmărirea penală se bazează pe începuturile de „urmărire”, iar examinarea cauzei în judecată – pe începuturile contradictoriale. Pentru celelalte două varietăți ale procesului penal mixt este caracteristică intervenția începuturilor contradictoriale pe tărâmul activității de înfăptuire a urmăririi penale. Deosebirea dintre ele se efectuează doar în baza statutului procesual al persoanelor cu funcție de răspundere care participă în cadrul acestei faze de rând cu organele de urmărire penală. În unul dintre cazuri, în cadrul urmăririi penale participă judecătorul de instrucție, care după finalizarea urmăririi penale înfăptuite sub conducerea procurorului, purcede la efectuarea cercetărilor. Un astfel de participant este prezent în cadrul procesului penal francez. În cel de-al doilea caz, la etapa de urmărire penală participă anchetatorul judecătoresc (судебный следователь), care nu efectuează careva cercetări, ci examinează doar plângerile asupra acțiunilor organelor de urmărire penală, sancționează, autorizează acțiunile care limitează drepturile și libertățile constituționale. Un astfel de participant este întâlnit în procesul penal al Germaniei [280, p. 26].

În acest context, menționăm că pentru procesul penal german din sec. XV-XVIII era specifică sistemul probelor legale în vederea stabilirii adevărului într-o cauză penală. Astfel, judecătorului i se atribuia rolul de a constata existența probelor care aveau forță probantă dinainte stabilită [24, p. 22].

În vederea „calificării” formei istorice a procesului penal a unui anumit stat sunt necesare anumite criterii de delimitare. Importanța elaborării lor este determinată de faptul că, în primul rând, într-o anumită formă a procesului pot fi prezente, dacă nu cele mai esențiale, apoi unele elemente a formei procesuale opuse, contrare. În al doilea rând, particularitățile îmbinării începuturilor acuzatoriale (de urmărire) și contradictoriale au dus la apariția a două varietăți pentru fiecare dintre formele procesului penal cunoscute de-a lungul timpului.

Varietățile formei contradictoriale a procesului se deosebesc, una de cealaltă, în dependență de specificul statutului procesual al instanței de judecată (judecătorului). Una dintre varietăți se caracterizează prin poziția pasivă a instanței de judecată. Instanței i se recunoaște doar dreptul de

a administra probele care nu au fost prezentate de părți. Nefolosirea de către instanța de judecată a dreptului său nu atrage careva urmări negative sub forma prezenței temeiurilor de casare a sentinței. Într-o altă variantă a procesului penal contradictorial poziției instanței de judecată îi este specific un rol relativ pasiv. De la regula generală privind rolul pasiv al instanței de judecată sunt admise și anumite excepții, legea stabilind cazurile când judecătorul este obligat, din propria inițiativă de a administra probe. În situația dată, constatăm lipsa situației de contradictorialitate [280, p. 26-27].

Prima subspecie a formei contradictoriale este caracteristică pentru Marea Britanie, SUA și alte state cu norme de drept comun, iar a doua subspecie a fost fixată în Codul de procedură penală a Italiei (1989), în cadrul căruia însă, la scurt timp, au fost operate modificări care au instituit forma mixtă a procesului penal. Criteriul de delimitare a formei contradictoriale și a formei mixte apropiate de ea ține de deosebirile strecurate în statutele procesuale a participanților la proces în dependență de fazele procesului penal. În conținutul oricărei forme contradictoriale a procesului, din momentul înaintării acuzării, statutele procesuale ale acuzatorului și ale acuzatului sunt egale, atât în cadrul fazelor prejudiciare, cât și la fazele judiciare. În procesul mixt, în orice varietate a acestuia, în cadrul fazelor prejudiciare învinuitul și acuzatorul nu sunt egali în drepturi procesuale. Învinuitul nu este ridicat la nivel de parte, iar statutul acuzatorului nu este limitat de cadrul și poziția părții. Deja în cadrul fazelor judiciare, acuzarea și apărarea se manifestă pe picior de egalitate.

Cele două subspecii ale procesului mixt se deosebesc una de cealaltă prin specificul organizării urmăririi penale. În forma mixtă a procesului, apropiată celei contradictoriale chestiunile jurisdicționale sunt examinate și soluționate de o persoană cu demnitate publică independentă de organele de urmărire penală – judecătorul de instrucție. A doua varietate a formei mixte a procesului se caracterizează prin faptul că soluționarea acestor întrebări este atribuită în competența organelor de urmărire penală [280, p. 27-28].

Prima dintre formele mixte era prevăzută de Legea din 4 ianuarie 1993, prin ea fiind operate modificări în C. pr. pen. al Franței, care au fost aplicate doar până în luna august a aceluiași an. Cea de a doua varietate a formei mixte este întâlnită și actualmente în C. pr. pen. al Franței [154, p. 113; 280, p. 28].

Procesul penal al Republicii Moldova a căpătat formă mixtă în urma modificărilor aduse C.pr.pen prin Legea din 9 decembrie 1994, care a schimbat esențial rolul instanței de judecată în proces cu particularități specifice formei contradictoriale [24, p. 30].

În calitate de criterii de delimitare a formei de urmărire (acuzatoriale) și a celei mixte ale procesului penal apropiate ei, figurează specificul poziției instanței și urmările renunțării procurorului la învinuire. Procesului de urmărire (acuzatorial) îi este specific caracterul activ sau relativ activ, iar pentru varietatea respectivă a formei mixte este caracteristică pasivitatea totală sau relativă a instanței de judecată. Rolul activ al instanței de judecată presupune că ei îi aparține rolul călăuzitor, de conducere și determinant în cercetarea celor existente și în obținerea probelor noi. Totodată, nu este exclus rolul activ al acuzatorului, inculpatului și apărătorului, însă activitatea lor în privința cercetării și acumulării probelor are un caracter subsidiar în coraport cu activitatea instanței. Caracterul activ moderat și cumpătat al instanței de judecată presupune o astfel de ordine a examinării cauzei, în cadrul căreia derularea este asigurată prin activitatea părților. Activitatea instanței de judecată are un caracter subsidiar. Instanța administrează probe din propria inițiativă doar după finalizarea activității corespunzătoare de către părți. Cu toate acestea, atât în situația unei poziții active, cât și în cazul unei poziții procesuale moderat active a instanței este prezentă sancțiunea procesuală pentru neîndeplinirea de către ea a obligațiunii de examinare completă și sub toate aspectele a împrejurărilor cauzei sub forma temeiurilor de casare a sentinței, aici fiind atribuită insuficiența cercetării judecătorești [280, p. 28-29].

Procesul acuzatorial este determinat întru totul de voința celui vătămat de a-l atrage la răspundere pe cel vinovat de săvârșirea infracțiunii, iar o particularitate a acestei forme este inadmisibilitatea împăcării părților atât pe cale extrajudiciară – prin renunțarea la orice formă de jurisdicție, cât și pe cale judiciară – prin procedura de împăcare [24, p. 19-20]. Forma mixtă a procesului presupune existența elementelor procesului inchizitorial în faza urmăririi penale, precum și a elementelor procesului contradictorial în fazele judiciare [24, p. 30].

Un alt criteriu ține de faptul că în cadrul procesului penal mixt renunțarea procurorului la învinuire are drept urmare încetarea procesului sau darea sentinței de achitare. În cadrul procesului de urmărire (acuzatorial) renunțarea procurorului de la învinuire nu este obligatorie, deoarece sursa derulării cauzei o reprezintă nu litigiul dintre părți, ci prescrierile și indicațiile legii. Varietățile formei de urmărire (acuzatoriale) a procesului penal se deosebesc prin particularitățile divizării funcțiilor procesuale de bază. Prima subspecie a procesului de urmărire (acuzatorial) se caracterizează prin faptul că atât în cadrul fazelor inițiale, cât și la cele judiciare toate cele trei funcții de bază sunt îndeplinite, realizate de unele și aceleași persoane (sistem de organe). A doua subspecie a procesului de urmărire (acuzatorial) presupune apariția unui participant independent în cadrul fazei de examinare a cauzei, acest participant fiind instanța de judecată. Totodată, aici nu întâlnim o divizare deplină a funcțiilor procesuale, deoarece instanța de judecată nu este

eliberată de povara funcției de urmărire penală. În esență, instanței de judecată i se transmite ștafeta de către organul de urmărire penală și prin intermediul administrării în continuare a probelor sunt completate lacunele în baza probatorie a învinuirii înaintate. Completarea și desăvârșirea activității părților nu este altceva decât o expresie a formei acuzatoriale (de urmărire) a procesului penal [280, p. 29].

La momentul da față, în realitate, lipsesc modelele ideale teoretice ale procesului penal acuzatorial (de urmărire), mixt și contradictorial. Aceasta înseamnă că noțiunea de contradictorialitate nu poate fi atribuită în exclusivitate la caracteristica formei istorice a procesului penal. Este evident că ordinea de cercetare și examinare a cauzelor penale se caracterizează, în mod obligatoriu prin una dintre cele două categorii juridice diametral opuse – fie prin contradictorialitate, fie prin urmărire (acuzare). Totodată, prin ordinea cercetării și examinării cauzelor penale înțelegem mai multe nivele ale acestei activități. Normele de drept procesual penal fixează nu doar ordinea generală a procesului penal, ci și a fiecăreia dintre fazele acestuia, precum și a acțiunilor procesuale concrete. Respectiv, este potrivit și oportun a se vorbi, după cum afirmă cercetătoarea S. D. Șestacova, despre urmărire (acuzare) și contradictorialitate cu referire la nivelele respective ale derulării și desfășurării activității procesual penale [280, p. 30].

În cazurile în care în procesul de realizare a acțiunii procesuale este prevăzută și participarea acuzatorului și participarea acuzatului, elementul inalienabil al ordinii de îndeplinire al ei îl reprezintă coraportul strict determinat a statutelor procesuale a acestor participanți. În situația egalității acestor statute, acțiunea procesuală este materializată pe baza începuturilor contradictoriale, iar în situații de inegalitate – pe începuturile de urmărire (acuzatoriale). Astfel, de exemplu, ordinea de aplicare a măsurii de arest preventiv în privința învinuitului se caracterizează prin statute egale atunci când, în baza probelor prezentate de organul de urmărire penală, încheierea privind aplicarea măsurii de arest este luată de către judecător, fiind ascultată opinia învinuitului și a avocatului său (cu ulterioara posibilitate de a ataca această încheiere la instanța ierarhic superioară). Aceeași ordine se caracterizează prin statute procesuale inegale, diferite, necorespunzătoare dacă hotărârea privind aplicarea măsurii de arest este luată de către acuzator, și calea contestării măsurii de arest aplicate este prevăzută doar pentru acuzator [280, p. 30-31].

Prezența contradictorialității (a criteriului ei esențial) în calitate de element a ordinii de desfășurare a procesului pe segmentul întregii cauze penale ne vorbește despre forma contradictorială a procesului. Dacă contradictorialitatea (criteriul ei esențial) se impune în calitate

de element al ordinii de desfășurare la faza examinării în judecată, iar urmărirea, acuzarea (criteriul esențial al acesteia) – la etapa urmăririi penale, apoi este de față forma mixtă a procesului penal [280, p. 31].

Urmărirea penală în procesul contradictorial se desfășoară atât de pe poziția învinuirii, cât și de pe poziția apărării, iar rolul judecătorului este de a sancționa o serie de măsuri cu caracter de constrângere (aducere forțată, arestare, percheziție etc., desfășurate la această etapă, iar pentru unele categorii de cauze – de examinare preventivă a materialelor prezentate de părți) [24, p. 28]. Contradictorialitatea și urmărirea (criteriile lor esențiale) în calitate de elemente a ordinii de realizare a anumitor acțiuni procesuale nu pot indica asupra formelor procesului penal. Forma contradictorială și cea de urmărire a procesului penal pot include în sine acțiuni a căror ordine de realizare se bazează pe începuturi opuse și contrare. Analiza contradictorialității și a urmăririi în calitatea lor de elemente a ordinii de derulare a procesului la diferite nivele ne permite a formula anumite prevederi referitoare la prezența anumitor parametri externi și substanțiali ai contradictorialității. Parametrul extern al contradictorialității reprezintă indicatorul cantitativ al acesteia, care arată asupra numărului de acțiuni procesuale unde în calitate de element al ordinii de realizare a lor figurează egalitatea statutelor procesuale ale acuzatului și acuzatorului. În dependență de volumul contradictorialității, putem realiza o comparație între procesele penale care au formă istorică identică. Lărgirea contradictorialității presupune mărirea numărului de acțiuni, materializate în baza contradictorialității, care nu atrage după sine modificarea formei istorice a procesului. Ca de exemplu, stabilirea ordinii judecătorești de soluționare a chestiunii referitoare la aplicarea măsurii de arest preventiv în condițiile păstrării după organele de urmărire penală în cadrul fazelor prejudiciare nu doar a funcției de urmărire penală, ci și a funcției de realizare a justiției, precum și a priorităților în coraport cu învinuitul în latura administrării probelor [280, p. 31-32].

Contradictorialitatea se bazează pe egalitatea părților și separarea funcțiilor între învinuire, apărare și judecată atât faza judecătii, cât și în faza urmăririi penale [24, p. 28]. În procesul penal contradictorial, organele de stat ce desfășoară urmărirea penală nu au obligația să adune probe în favoarea învinuitului; acesta, în schimb, trebuie să întreprindă măsuri active cu ajutorul avocaților, detectivilor particulari și experților pentru a administra probe în apărarea sa [24, p. 29].

Parametrul substanțial al contradictorialității este un indice calitativ al acesteia, el indicând asupra egalității statutelor procesuale ale acuzatorului și acuzatului fie la faza examinării cauzei în judecată, fie în cadrul fazelor examinării în judecată și a desfășurării urmăririi penale.

Compararea proceselor penale cu forme istorice diferite reprezintă o comparare din punct de vedere al profunzimii contradictorialității. Aprofundarea contradictorialității presupune, de fiecare dată, și schimbarea formei istorice a procesului, în special, în latura calitativă.

Deci, contradictorialitatea reprezintă o calitate ce caracterizează procesul penal la general, unele faze separate ale acestuia sau careva acțiuni procesuale concrete, fiind exprimată în egalitatea statutelor procesuale ale organelor de urmărire penală și învinuitului în calitatea lor de participanți la întregul proces penal, la anumite faze ale acestuia sau la anumite acțiuni procesuale concrete. Dacă contradictorialitatea caracterizează procesul penal în totalitate, apoi forma istorică a acestuia este una contradictorială. Dacă, însă, prin contradictorialitate se impune doar faza examinării în judecată, apoi forma unui astfel de proces este mixtă. Dacă contradictorialitatea caracterizează doar anumite acțiuni procesuale, iar statutele organelor de urmărire penale și ale învinuitului în calitatea lor de participanți la fazele prejudiciare sunt inegale, diferite, apoi forma istorică a unui astfel de proces se prezintă a fi de urmărire (acuzatorială) [280, p. 32-33].

Chiar și după proclamarea independenței RM, în ciuda faptului că legea procesual-penală a RM „a suferit multiple modificări și completări din momentul intrării în vigoare, mai cu seamă în perioada anilor 1991-1998, ea a păstrat un șir de trăsături inchiuzitoriale, mai ales în faza cercetării prealabile. De asemenea, nu a fost clarificată pe deplin contradictorialitatea și egalitatea părților în fazele de judecată...”, menționează T. Osoianu și V. Spivacenco [73, p. 23].

Pornind de la ideea că toate tipurile reale ale procesului penal au un caracter mixt, cuprinzând trăsături ale ambelor tipuri ideale, trebuie de recunoscut că „greutatea specifică” ale unor anumite începuturi în formele legislative concrete a fost diferită. Conținutul acestora este dinamic. Însă a descrie acest proces, reieșind din tipologia ideală, nu doar că este necesar, dar și obligatoriu. Urmează, de asemenea a menționa că în literatura de specialitate astfel de încercări au fost întreprinse. De exemplu, în literatura de specialitate se menționează că în cadrul procesului penal mixt unele principii (principiile unei anumite forme) sunt dominante, în timp ce alte principii se află într-o stare inactivă. [197, p. 21].

Extinderea începuturilor contradictoriale ale procesului penal al RM va contribui, în opinia noastră, fără echivoc, la depășirea și înlăturarea rudimentelor inchiuzitoriale din cadrul acestuia. Acest fapt presupune că sarcina de bază care stă în fața legiuitorului pe direcția reformării procesului penal o constituie consolidarea consecutivă, continuă și realizarea începuturilor unui model publico-contradictorial - ca mijloc principal de edificare a unui proces de asemenea tip. Suntem de acord cu opinia autorului C. Cașcaval, care enunță că „contradictorialitatea reală a părților poate avea loc doar în cazul în care ambele părți au posibilitate de a aplica drepturile

prevăzute pentru fiecare, dacă aceste drepturi sunt încălcate, nu poate fi adoptată o hotărâre echitabilă, nu se poate înfăptui o justiție democratică” [11, p. 19].

În acest fel, rezultatul studierii contradictorialității în calitate sa de formă istorică a procesului a predeterminat concluziile care, în primul rând, precizează opiniile întâlnite în știința procesului penal, referitoare la forma istorică a procesului, în general, și la forma contradictorială a acestuia, în parte. În al doilea rând, aceste concluzii vor servi în calitate de temelie pentru examinarea contradictorialității în calitate de principiu al procesului penal și pentru evidențierea coraportului dintre acesta și noțiunea de contradictorialitate în calitate de formă istorică a procesului, iar în al treilea rând, ele vor contribui la determinarea direcțiilor de formare și perfecționare a contradictorialității în procesul penal al RM.

2.2. Esența și importanța principiului contradictorialității în procesul penal al Republicii Moldova

Reprezentând o categorie juridică cu largi implicații practice, noțiunea de „principiu fundamental al procesului penal” s-a conturat în timp în gândirea juridică și în știința dreptului procesual penal, ajungând să constituie o noțiune folosită și reglementată, ca atare, și pe plan legislativ. În acest sens, pentru legislațiile țărilor est-europene și nu numai, reprezintă o trăsătură caracteristică faptul că, în frontispiciul normelor juridice de mare amplitudine, printre care se numără și codurile de procedură penală, sunt înscrise principiile fundamentale care reflect concepția generală a întregii reglementări [65, p. 54].

O componentă a garanțiilor unui proces echitabil, în sensul art. 6 par. 1, ce se degajă din jurisprudența europeană, este principiul contradictorialității. Într-o formulare de sinteză, Curtea a arătat că dreptul la o procedură contradictorie implică, în esență, posibilitatea pentru părțile unui proces penal, civil sau disciplinar de a lua cunoștință de toate piesele și observațiile prezentate judecătorului, chiar și cele provenite de la un magistrat independent, de natură să-i influențeze decizia, și de a le discuta (Hotărârea CtEDO din 6 iunie 2000, în *Cauza Morel vs. Franța*, par. 27; Hotărârea CtEDO din 20 iulie 2001, în *Cauza Pellegrini vs. Italia*, par. 44); acest principiu reprezintă „una din principalele garanții ale unei proceduri judiciare” (Hotărârea CtEDO din 19 decembrie 1989, în *Cauza Kamasinski vs. Austria*, par. 102).

Instanța europeană a decis că legislația națională poate să realizeze această exigență în diverse moduri; metoda adoptată trebuie să garanteze că „partea adversă” să fie înștiințată de depunerea observațiilor și să aibă posibilitatea să le comenteze. În plus, art. 6 par. 1 impune ca în procesul penal autoritățile de urmărire să comunice apărării toate probele pertinente aflate în posesia lor,

atât cele care acuză, cât și cele care înlătură acuzația adusă celui urmărit (Hotărârea CtEDO din 16 februarie 2000, în *Cauza Fitt vs. Royaume-Uni*, par. 44) [9, p. 496-497].

În acest context, transformările social-politice din RM, orientate spre constituirea statului de drept, au solicitat opțiuni cu totul noi asupra bazelor și fundamentelor procesului penal și cu referire la principiul contradictorialității. În acest sens, în procesul penal se conturează, de regulă, poziții și interese contrare, duelul dintre apărare și acuzare și se manifestă în confruntarea de opinii și argumente legate de soluția care urmează să fie adoptată în cauză [35, p. 53]. Principiul contradictorialității constituie *mijloc de aflare a adevărului în procesul penal și constă în faptul că probele propuse în proces sunt administrate în cursul judecății – fază a procesului la care participă părțile*. Dacă inițial funcția de învinuire are un caracter unilateral, apoi, după ce învinuirea este comunicată inculpatului, ea este dublată de cea de-a doua funcție – funcția de apărare. Confruntarea dintre aceste două funcții determină contradictorialitatea procesului penal. Din punct de vedere tehnic, contradictorialitatea apare sub forma unei dispute, prin care procurorul prezintă învinuirea formulată împotriva învinuitului, iar cealaltă parte susține apărarea. Această dispută este o condiție importantă a stabilirii adevărului în cauză și se manifestă prin faptul că apărătorul și organul judiciar au dreptul și posibilitatea de a-și exprima punctul de vedere în legătură cu chestiunile din cauza respectivă, dar și prin aceea că pot avea puncte de vedere diferite [92, p. 26].

După cum afirmă cercetătorul Iurie Mărgineanu, în RM nu se poate atesta funcționarea principiului contradictorialității în timpul „anchetei preliminare”, deoarece principiul acesta este reflectat numai faza de judecată. Art. 3 alin. (3) al Legii cu privire la organizarea judecătorească prevede că numai judecarea cauzelor se efectuează în baza principiului contradictorialității. Legislatorul nu a prevăzut efectuarea justiției penale în contradictoriu, pe parcursul întregului proces penal. Cu părere de rău, lucrătorii practici ai organelor de drept resping introducerea în procesul penal a institutului de cercetare a avocatului, prin care ar urma să se permită avocatului efectuarea unei anchete paralele cu a procurorului. Din cele expuse rezultă că persoana bănuită, învinuită în săvârșirea infracțiunii poate conta doar pe etica și competența procurorului, că ultimii vor fi așa cum prevede legea: obiectivi, corecți, umani și vor examina toate circumstanțele care dovedesc vinovăția, precum și pe cele care le dezvinovătesc [62, p. 17].

Principiul contradictorialității este foarte complex și se manifestă în mai multe aspect caracteristice, dintre care cele mai semnificative sunt: 1) stabilirea poziției procesuale a părților cu drepturi egale și interese contrare, în așa fel, încât să se realizeze egalitatea acestora cu acordarea posibilităților folosirii tuturor mijloacelor legale de opoziție față de punctele de vedere

adverse; 2) separarea principalelor funcții procesuale este concepută astfel ca apărarea, acuzarea și activitatea de soluționare a cauzei penale să fie atribuite unor subiecți diferiți; 3) contradictorialitatea poate fi aplicată în expresia cea mai largă doar în faza dezbaterilor judiciare; 4) poziția pasivă a instanței de judecată în raport cu părțile, dar active în ceea ce privește examinarea probelor prezentate de părți [74, p. 64-67].

În viziunea autorului C. Cașcaval, principiul contradictorialității constituie, în esență, recunoașterea legalității competiției părților în procesele judiciare și stabilirea modului efectuării acestei competiții [11, p. 14]. Este necesar a menționa că acestui principiu dintotdeauna i s-a acordat o atenție deosebită din partea mai multor cercetători. Totuși, literatura de specialitate nu materializează o opinie unică referitoare la conceptul și esența principiului contradictorialității în cadrul activității procesual penale. În viziunea autorului român Gr. Theodoru, „principiul contradictorialității exprimă cerința ca funcția de învinuire să fie despărțită de funcția jurisdicțională, fiind pe o poziție procesuală egală cu funcția de apărare. Învinuirea și apărarea se combat în fața instanței de judecată de pe poziții contradictorii, astfel încât autoritatea care judecă și soluționează cauza – instanța de judecată – să ajungă, din disputa lor, la o apreciere corectă a probelor și la adoptarea unei soluții legale și temeinice” [106, p. 551]. În viziunea lui N. Jidovu, „contradictorialitatea reprezintă rezultatul separării principalelor funcții procesuale, astfel încât apărarea și, respectiv, acuzarea să fie atribuite unor subiecți diferențiați. Aceasta presupune că părțile să cunoască probele în defavoarea lor, având posibilitatea combaterii lor, implicând, totodată, dreptul de a replica tuturor punctelor de vedere manifestate în ședința de judecată” [48, p. 402].

T. Vizdoagă și E. Ababei opiniază asupra faptului că, „caracterizat ca mijloc și cheazășie pentru aflarea adevărului, principiul contradictorialității se manifestă în trei laturi principale: 1) stabilirea poziției procesuale a părților cu drepturi egale și intensele contrare (acuzarea și apărarea), în așa fel încât să se realizeze egalitatea acestora, acordând-le posibilitatea folosirii tuturor mijloacelor legale față de punctele de vedere contradictorii asupra învinuirii, după caz, și asupra acțiunii civile înaintate în procesul penal; 2) separarea principalelor funcții procesuale, așa încât apărarea, acuzarea și justiția să se exercite de subiecți procesuali distincți. În activitatea procesuală se conturează distinct trei funcții procesuale: acuzarea, apărarea și soluționarea cauzei (numită și funcție a justiției); 3) rolul conducător, obiectiv și imparțial al instanței de judecată, obligată, potrivit art. 314 alin. (2) C. pr. pen. RM, de a crea părților angajate în proces condițiile necesare pentru cercetarea multilaterală și în deplină măsură a circumstanțelor cauzei, astfel, legiuitorul prevăzând confruntarea de opinii și argumente legate de soluția ce urmează a fi dată în cauză” [1, p. 62-64].

În opinia autorului român M. Udriș, în virtutea principiului contradictorialității, toate cererile, excepțiile, probele, în general, toate aspectele unei cauze penale sunt supuse dezbaterii părților, subiecților procesuali și procurorului. Astfel, instanța este obligată să pună în discuție cererile procurorului, ale părților sau ale celorlalți subiecți procesuali și excepțiile ridicate de aceștia sau din oficiu și să pronunțe asupra lor prin încheiere motivată. Instanța se pronunță prin încheiere motivată și asupra tuturor măsurilor luate în cursul judecății. De exemplu, este încălcat principiul contradictorialității în situația în care schimbă încadrarea juridică fără a o pune anterior în discuția părților, persoanei vătămate și a procurorului, sancțiunea care intervine fiind însă nulitatea relativă a hotărârii pronunțate, fiind condiționată de existența unei vătămări care să nu poată fi înlăturată decât prin anularea hotărârii pronunțate.

Dreptul la o procedură contradictorie implică, în esență, posibilitatea părților unui proces de a lua cunoștință de toate piesele și observațiile prezentate judecătorului, de natură a-i influența decizia și de a le discuta (CtEDO, *Cauza Morel c. Franței*, Hotărârea din 6 iunie 2000, par. 27) [109, p. 930]. În sensul deplin al cuvântului, principiul contradictorialității presupune egalitatea în drepturi a părților confruntate în procesul penal. Astfel, apărătorul trebuie să posede aceleași drepturi și obligații prevăzute de legea procedurală, să acumuleze probe în detrimentul învinuirii cu ajutorul serviciilor particulare (cum ar fi, de exemplu, cazul SUA) [110, p. 3].

În unele legislații, principiul contradictorialității reclamă anumite excepții. De exemplu, în dreptul francez este reglementată judecata în *contumacie*, când procedura nu este contradictorie (art. 629 C.pr.pen. francez) [35, p. 54]. În doctrina franceză se menționează că în cadrul procedurii în contumacie inculpatul este condamnat în marea majoritate a cazurilor, deoarece în situația imposibilității inculpatului de a se prezenta în ședință, el nu poate fi reprezentat de apărător [308, p. 710]. În dreptul român, apărarea în contumacie nu este interzisă. Deși apărătorul nu va putea acorda asistență juridică, lipsind chiar obiectul acesteia, el va reprezenta inculpatul în condițiile reprezentării convenționale. Într-un asemenea caz, contradictorialitatea va opera în limite mai restrânse decât în procedura obișnuită (de exemplu, nu va putea înainta concluzii orale în absența părții, cu prilejul dezbaterilor judiciare, ci numai concluzii scrise) [35, p. 55].

Evident, remarcă E. Conovalov, unul dintre principiile de bază ale procesului penal este cel al contradictorialității părților, care, acționând în condiții egale (cu drepturi și obligațiuni egale), participă la procesul penal, uzând de calea și mijloacele stabilite de lege în vederea aflării adevărului în cauza penală respectivă. Acest principiu, care este reflectat în legea procesual-penală a mai multor state exsovietice, nu-și găsește o realizare deplină, în principal la etapa judecării cauzei, când în calitate de părți ale procesului contradictorial intervine procurorul și avocatul inculpatului. Instanța, însă, în acest proces ocupă un loc neutru, audiază părțile,

analizează probleme acumulate și prezentate și după aceasta decide. Cu alte cuvinte, instanța are un rol de arbitru. Procurorul în cadrul procesului contradictorial apără interesele statului și din numele acestuia – interesele părții vătămate, fiind, deci, o parte a acuzării. Avocatul este chemat să apere interesele inculpatului, adică a persoanei care se află în conflict cu statul și interesele acestuia. Se poate presupune doar că ambele părți ale procesului contradictorial acționează în instanță în condiții egale, făcând uz de posibilități egale pentru contestarea și apărarea drepturilor și intereselor sale. În realitate lucrurile iau o altă turnură, menționează E. Conovalov. În ultima perioadă de timp opiniile enunțate în literatura de specialitate sunt controversate, mai cu seamă referitor la faptul privind raționalitatea transferului principiului contradictorialității de asemenea și la etapa cercetării prealabile a infracțiunii. Întrebarea certă care o anunță ca problematică autorul E. Conovalov, este identificarea părților care apar în proces contradictorial la etapa cercetării prealabile a infracțiunii. Totuși, se remarcă, că doar în cazul în care învinuitul și partea vătămată vor avea o situație egală în cadrul procesului penal, vor deține drepturi și obligațiuni egale, inclusiv dreptul la apărare, atunci doar se va putea invoca contradictorialitatea la etapa cercetării prealabile a infracțiunii. Or, la etapa actuală partea vătămată nu este un subiect egal, aceasta având mult mai puține drepturi și mult mai multe obligațiuni [180, p. 27].

În opinia autorului E. Conovalov, asigurarea unui proces contradictorial la etapa cercetării infracțiunii (urmăririi penale) este reală, în special prin necesitatea reglementării normative a obligațiunii de participare a avocatului pentru partea vătămată în cazurile în care acest fapt este prevăzut pentru bănuit (învinuit). Achitarea asistenței apărătorului trebuie să fie din contul statului, care nu a avut posibilitatea de a-i asigura dreptul de inviolabilitate. Astfel, doar în situația punerii la dispoziție a posibilităților egale (drepturi și obligații) părții vătămate și învinuitului (inclusiv în persoana apărătorilor lor) la etapa cercetării prealabile, se va putea invoca existența unui proces contradictorial la această etapă a procesului penal [180, p. 27].

M. S. Strogovici menționează că „principiul contradictorialității este prezent în procesul penal, fiind unul dintre principiile fundamentale ale acestuia. Autorul citat nu leagă prezența principiului contradictorialității nici de poziția procesuală a procurorului, nici de prezența noțiunii de părți în legislația procesual penală, presupunând că referirea în *Bazele procesului penal al URSS asupra egalității participanților la proces*, în esență, mărturisește despre prezența părților și, reieșind din acest fapt, despre prezența principiului contradictorialității [255, p. 15; 166, p. 10]. Acest punct de vedere a fost susținut de majoritatea autorilor din acea perioadă, precum I. D. Perlov, R. D. Rahunov, N. N. Poleanski, M. L. Șifman, P. I. Kudreavțev, T. N. Dobrovolscaia, P. M. Davâdov, Ț. F. Cuțova, P. A. Lupinskaia etc. Noțiunea de contradictorialitate este utilizată în

știință, de asemenea, pentru indicarea formei istorice a procesului penal [243, p. 18], precum și a metodei [207, p. 62]. Nu întotdeauna s-a expus consecutiv în privința acestui subiect M. A. Celițov [276]. Unii autori, în genere, au negat prezența principiului contradictorialității (Z. V. Macarov [198, p. 24-27], L. N. Gusev [160, p. 30] și R. H. Iakupov [288, p. 73-75], care presupun că a introduce contradictorialitatea în sistemul principiilor este prematur, deoarece funcțiile acuzării, apărării și a judecării cauzelor penale nu sunt divizate până la sfârșit, iar procesul penal este constituit în baza teoriei cumulării funcțiilor procesuale [166, p. 11].

În opinia cercetătorilor A. M. Baranov, N. C. Panico S. D. Șestacova și S. M. Darovschih, „contradictorialitatea în procesul penal urmează a fi examinată și ca principiu, și ca formă a procesului” [130, p. 9-10; 214, p. 23; 281, p. 8-39; 166, p. 11]. Principiul reprezintă o idee, o pornire în plan ideal, un obiectiv al unei anumite activități. În viziunea autorului Gh. Avornic, E. Aramă, B. Negru etc., prin principii ale dreptului se înțelege tezele fundamentale care stau la baza întregului sistem de drept, determinate de relațiile sociale, fiind expresia concentrată a valorilor promovate și apărute de drept [7, p. 342]. Forma presupune modalitatea de realizare, de reflectare a unei anumite acțiuni, modalitatea de existență, organizarea internă a conținutului, aspectul exterior, modul de organizare a elementelor din care se compune ceva, modul de acțiune și de comportare [70, p. 493]; în cazul vizat a activității procesual penale. Din acest considerent, o așa interpretare la adresa contradictorialității pare a fi corectă. De asemenea, presupunem că fiecare dintre aceste noțiuni nu contravin una alteia, reprezentând calitățile ce dezvăluie fenomenul contradictorialității din diferite laturi. În context, ne referim la opinia autorului S. D. Șestacova, care enunță că aceste noțiuni se contrazic reciproc [281, p. 39-43; 166, p. 12]. Urmează a lua în vedere și faptul că principiul contradictorialității la momentul actual, în procesul penal al RM, se reflectă în plenitudinea sa doar în cadrul fazelor judiciare ale procesului penal, din care considerente nu poate figura în calitate de formă a întregului proces.

Manifestarea contradictorialității în instanța de judecată reprezintă, în esență, forma de realizare a procesului judiciar, și atât. Forma contradictorială se manifestă ca o ordine externă a examinării cauzelor penale în instanța de judecată. Principiul contradictorialității reflectă conținutul intern al etapei examinării cauzei în judecată în procesul penal, care determină unitatea tuturor elementelor examinării cauzei în ședința de judecată, fixează scopul și asigură realizarea acestuia. El asigură prezența anumitor elemente în cadrul etapelor judiciare ale procesului: prezența părților; egalitatea acestora; neutralitatea instanței de judecată cu referire la pozițiile părților; independența instanței la luarea hotărârilor etc [166, p. 12]. Din aceste considerente, nu

achiesăm la opiniile autorilor care neagă pe deplin contradictorialitatea - ca principiu al procesului penal.

Contradictorialitatea este un principiu al procesului penal, răspunzând tuturor cerințelor înaintate în această privință. În primul rând, anume contradictorialitatea determină natura procesului, esența lui socială, forma procesului penal. Divizarea procesului în anumite forme (tipuri) s-a efectuat și se efectuează în dependență de faptul care sarcini stau în fața procesului penal, cum sunt determinate împuternicirile și funcțiile organelor care realizează procesul și, ceea ce este mai principal, în ce mod și în care măsură sunt reprezentate și apărute drepturile învinutului în procesul penal, care este sistemul mijloacelor de probă și în sarcina cui este plasată povara probatoriei [166, p. 16-17].

Principiul contradictorialității în cadrul formei mixte a procesului se manifestă mai deplin în fazele judiciare și nu pe durata tuturor fazelor procesuale, așa cum se poate identifica în cadrul formei contradictoriiale a procesului penal. La etapa urmăririi penale sunt prezente anumite elemente separate ale acestuia. În calitate de exemplu poate servi posibilitatea instanței de judecată de a verifica legalitatea și temeinicia demersului aplicării măsurii preventive sub formă de arest sau a prelungirii termenului măsurii de arest preventiv [166, p. 17].

Contradictorialitatea constă în aceea că toate probele administrate în cauza penală sunt supuse discuției părților, persoanei vătămate, procurorului, instanței și avocatului, ea fiind rezultatul divizării principalelor funcții procesuale [66, p. 149-150]. Principiul contradictorialității asigură participarea în proces a părților, adică a participanților procesului înzestrați cu drepturi și posibilități egale în privința realizării pozițiilor sale. Acest principiu permite părților „în luptă” de a soluționa conflictul apărut între ele. Astfel, contradictorialitatea se manifestă în calitate de început fundamental [166, p. 17]. Principiul contradictorialității în procesul penal creează condiții de ordin procesual și organizațional favorabile pentru soluționarea cauzei penale în mod just și adecvat. Acest principiu prevede un număr de garanții pentru un proces echitabil, cum ar fi independența și imparțialitatea instanței judecătorești, egalitatea de arme, separarea funcțiilor procesuale privind urmărirea penală, apărarea și judecarea cauzelor, care trebuie să se efectueze de diferite organe și persoane, dreptul acuzării și al apărării de a prezenta cauza independent la judecarea procesului penal. Prin urmare, principiul în cauză, raportat la rigorile Convenției și la jurisprudența CtEDO, prevede în mod adecvat garanțiile drepturilor bănuțului, învinutului, inculpatului la un proces de judecată independent și imparțial, la egalitatea de arme și apărare independentă.

Organul de urmărire penală și instanța de judecată sunt obligate să fondeze derularea procesului penal în strictă conformitate cu acest principiu, astfel încât cauza să fie examinată complet și sub toate aspectele. Dreptul la un proces echitabil include respectarea principiului egalității armelor. Acest fapt, conform jurisprudenței CtEDO, presupune că fiecare parte trebuie să obțină o posibilitate rezonabilă de a-și prezenta cauza în condiții care să nu o plaseze într-o situație net dezavantajată în raport cu adversarul său. Între părți trebuie, deci, să se mențină un echilibru corect [42].

De exemplu, în *Cauza Bonisch c. Austriei* (6.05.1985), CtEDO a concluzionat asupra încălcării art. 6 par.1 din Convenție, deoarece martorul citat de apărare nu a beneficiat de aceleași prerogative ca un alt martor expert, desemnat de acuzare. De asemenea, contradictorialitatea determină prezența priorității normelor juridice democratice în cadrul oricărei forme a răspunderii juridice și, în mod special, în dreptul procesual penal. Or, negarea contradictorialității, a posibilității duelului între acuzare și apărare *de facto* prezumă negarea dreptului la apărare. În perioadele de predominare a intereselor statale asupra celor ale persoanei era prezentă necesitatea de a satisface inițial interesele statului. Din aceste considerente, procesul penal nu conținea elemente ale contradictorialității, fiind concentrat în mâinile funcționarilor de stat în a căror obligațiune intra cercetarea infracțiunilor și luarea hotărârilor în cauzele penale. Aceasta reprezenta, în mod neapărat, temeiul fuziunii funcțiilor procesuale ale acuzării, apărării și examinării cauzelor penale. Elementele contradictorialității apar atunci când decade necesitatea asigurării intensive a intereselor statului. Elementul polițienesc dispăre din proces, iar instanța de judecată se transformă din mecanism, din mijloc de administrare într-o instituție a justiției, într-un organ destinat de a soluționa litigiile dintre cetățeni, precum și dintre aceștia și stat, anume în acest moment apărând părțile care dispun de drepturi largi. În aceste condiții, procesul se transformă în unul contradictorial [166, p. 17-18].

În calitate de principiu, contradictorialitatea și-a găsit reflectare în art. 24 C. pr. pen. RM. Fixarea contradictorialității în calitate de principiu în C. pr. pen. a permis a face un pas înainte pe calea clarificării noțiunii de contradictorialitate și a importanței acesteia, pe direcția clarificării cerințelor legii fundamentate pe ea și a elaborării formulelor de consolidare a acesteia în cadrul legii procesuale. În calitatea sa de începuturi fundamentale ale procesului, principiile și-ar putea găsi reflectarea în diverse norme juridice, inclusiv și în Constituție și, din acest considerent, ar fi pe deplin admisibilă clasificarea lor în principii constituționale și principii neconstituționale, așa cum s-a anunțat de către autorii N. N. Poleanski și I. V. Târțev [225, p. 86]. În legătură cu acest fapt, probabil că nu este redusă importanța principiilor procesului penal drept urmare a clasificării

nominalizate. Fixarea principiilor procesului penal în Constituție poate indica doar la posibilitatea aplicabilității și acțiunii directe a acestora [265, p. 93; 166, p. 18-19].

Contradictorialitatea este fixată normativ anume în calitate de început fundamental, cerință normativă călăuzitoare a efectuării procesului în baza ei. Ea determină momentele-cheie ale procesului, trăsăturile specifice, ordinea acestuia și forma de realizare a examinării judecătorești: divizarea clară a funcțiilor participanților la proces; divizarea funcției acuzării de cea a examinării cauzelor în fond; egalitatea părților și independența instanței de judecată față de părți.

Principiul contradictorialității, aflându-se într-o legătură strânsă cu toate celelalte principii, aduce în conținutul activității procesual penale propria încărcătură și sarcină educativă. Părțile participante la proces, aflate „în duel” pe durata realizării funcțiilor de acuzare și apărare, precum și prin participarea lor în cadrul dezbaterilor, exercită o influență educativă asupra tuturor celor care au atribuție la cauză, deoarece activitatea lor conține posibilități educative enorme. Din punct de vedere al egalității părților în proces, precum și a influenței educative asupra auditoriului, cerințele înaintate față de discursul acuzatorului și al apărătorului trebuie să fie similare, fără a lua în calcul contradictorialitatea funcțiilor lor procesuale. Conținutul discursului lor este predeterminat prin lege (art. 378 C. pr. pen. RM), participanții la dezbateri neavând dreptul să se refere la probe noi care nu au fost examinate în cadrul cercetării judecătorești, președintele ședinței având dreptul de a întrerupe cuvântările participanților la dezbateri dacă aceștia, în susținerile lor, depășesc limitele cauzei care se judecă. Importanța principiului contradictorialității și al egalității părților nu poate fi nici extinsă, nici diminuată, deoarece atât una, cât și cealaltă poate produce consecințe pentru proces fie în forma distanțării de la adevăr, sau fie prin superioritatea și predominarea începuturilor publice [166, p. 19-20]. Din acest considerent nu este corectă opinia autorului M. S. Strogovici, care considera principiul contradictorialității drept un principiu fundamental al procesului penal [257, p. 163]. Or, după conținutul și esența sa, cum afirmă autoarea S. M. Darovschis, toate principiile procesului penal sunt egale, toate ele sunt fundamentale. Importanța lor este determinată de sarcinile procesului penal [166, p. 19-20].

În viziunea unor savanți, esența contradictorialității constă într-o astfel de construcție a procesului în cadrul căruia: 1) dosarul este examinat cu participarea părților acuzării și apărării, iar învinuitul beneficiază de întreg spectrul de drepturi specifice părții la procesul penal; 2) părțile sunt înzestrate cu drepturi procesuale egale în vederea susținerii cerințelor sale în fața instanței de judecată, pentru combaterea, negarea și respingerea afirmațiilor părții oponente; 3) funcțiile apărării și acuzării sunt separate de funcția instanței de judecată, care nu are statut de parte în cadrul examinării cauzei, fiind înzestrată cu rol decisiv și de conducător [259, p. 163; 166, p. 21].

N. N. Poleanski determină contradictorialitatea ca fiind metoda de descoperire a adevărului în cauzele penale, care constă în întrecerea și rivalitatea părților controlată și completată prin participarea instanței de judecată la examinarea cauzelor penale [225, p. 99-100]. T. Gh. Morșacova presupune că contradictorialitatea se caracterizează prin divizarea obligatorie a funcțiilor acuzării, apărării și examinării cauzei [205, p. 35]. Autorul V. M. Savițchi conchide că contradictorialitatea, în calitate de termen judiciar special, presupune un proces în cadrul căruia părțile își pot apăra drepturile în mod activ [237, p. 242-243]. După cum anunță A. D. Boicov, contradictorialitatea reprezintă o activitate controlată de către instanța de judecată, orientată spre examinarea deplină, obiectivă și sub toate aspectele a circumstanțelor cauzei în limita acuzării și a obiectului probatoriului [139, p. 66; 166, p. 21-22]. *De lege lata*, afirmă autorii Ion Neagu și Mircea Damaschin, contradictorialitatea este prevăzută drept regula de bază pentru desfășurarea cercetării judecătorești și a dezbaterilor, lipsind în stadii procesuale distincte ale fazei de judecată, cum ar fi, de exemplu, deliberarea [66, p. 150].

Specialiștii din domeniu, referindu-se la noțiunea și esența contradictorialității, sunt unanimi în sensul că prezența contradictorialității este, în primul rând, prezența părților și a altor persoane participante la procesul penal [225, p. 31-32; 216, p. 198; 166, p. 22]. Realizând funcțiile procesual-penale, părțile sunt impuse de a demonstra în fața instanței poziția sa, să dispute, să combată poziția părții oponente, această înfăptuire fiind posibilă în condiții procesuale de egalitate. Din aceste considerente, elementul obligatoriu al contradictorialității îl reprezintă nu simpla prezență a părților, ci existența unor părți egale în drepturi. Egalitatea în drepturi este o chestiune principială referitoare la poziția procesuală a părților în cadrul procesului penal, deoarece participanții la proces se pot afla și în poziții de inegalitate procesuală (*vorbind despre egalitatea în drepturi, avem în vedere nu egalitatea faptică, ci doar cea procesuală*). Nu putem compara, de exemplu, procurorul și învinuitul, deoarece aceste persoane nu se pot afla în cadrul unui proces în poziție similară. Procurorul susține acuzarea de stat, reprezentând organul de stat cu largi posibilități în domeniul acumulării și prezentării în instanță a probelor acuzării. Învinuitul, însă, deși dispune de drepturi procesuale, pe durata procesului se află, totuși, pe poziția persoanei judecate pentru fapta infracțională săvârșită. Egalitatea procesuală presupune egalitatea mijloacelor procesuale, cu ajutorul cărora părțile își apără convingerile și pozițiile sale în ședința de judecată. Ce drepturi are una dintre părți în vederea susținerii acuzării, tot astfel de drepturi urmează să beneficieze și cealaltă parte - pentru apărarea sa. Egalitatea presupune, de asemenea, și atitudine egală din partea instanței față de ambele părți. Datorită egalității drepturilor, părțile trebuie să posede unele și aceleași posibilități de a lua cunoștință cu materialele cauzei, a-și face

copii de pe informațiile necesare, a înainta cereri de recuzare, a-și expune opiniile referitor la orice întrebări care apar în procesul desfășurării ședințelor de judecată [166, p. 26-27]. C. pr. pen. RM indică spre egalitatea părților la judecarea cauzelor penale. La efectuarea unei analize comparative a prevederilor art. 320 și art. 322 C. pr. pen. RM, care reglementează participarea procurorului și a apărătorului la judecarea cauzelor penale, se poate ajunge la anumite concluzii în privința faptului că egalitatea participanților la procesul penal, în cadrul fazelor judiciare, conform legislației RM, nu are un caracter pur declarativ. Deci, ***egalitatea procesuală reprezintă prevederea fixată în normele de drept procesual penal conform căreia părțile dispun de posibilități și mijloace procesuale egale pentru realizarea scopurilor și sarcinilor proprii și, de asemenea, în privința respingerii afirmațiilor părții oponente.***

Părțile urmăresc obiective diferite, având sarcina de a convinge instanța de judecată că anume poziția lor este corectă, iar poziția părții oponente este una eronată. Din aceste considerente, drept condiție obligatorie și element al principiului contradictorialității urmează a fi lupta dintre părți, concursul, competiția, întrecerea între ele. Se pare că „lupta” dintre părți urmează a fi examinată ca unul dintre elementele contradictorialității, care are importanță și exprimă esența contradictorialității doar în cumul cu alte elemente ale acesteia. De aceea, în general, suntem opinii susținute în doctrină în baza cărora „esența principiului contradictorialității nu ține doar de divizarea funcțiilor participanților la procesul de judecată, ci în contrapunerea lor, evidențierea grupurilor dintre care se dă lupta, care se întrec, în izolarea și separarea funcției acuzării în calitate sa de forță motrice a procesului” [163, p. 71; 166, p. 29-30]. Urmează a fi luat în calcul și faptul că principiul contradictorialității este un principiu funcțional, care se manifestă în cadrul activității procesual-penale și reglementează realizarea acestei activități, garantând realizarea ei în strictă conformitate cu prevederile legii. Propriu de la sine, evidențierea părților aflate pe picior de rivalitate procesuală nu este suficientă pentru contradictorialitate, esența acesteia fiind redusă anume la acțiuni active de competiție procesuală ale părților [166, p. 30]. Astfel, probele administrate în cursul urmăririi penale și necontestate de către părți sunt puse în dezbateră contradictorie exclusivă a părților [66, p. 151].

Achiesăm, astfel, la opinia autorilor N. N. Poleanschi și S. M. Darovschis, care menționează că „nu urmează a reduce contradictorialitatea doar la competiția părților, ceea ce ar diminua importanța noțiunii la sensul etimologic al cuvântului la care se referă” [225, p. 101; 166, p. 30]. Evident că noțiunea „contradictorialitate” este cu mult mai largă decât noțiunea de „concurs”, „competiție”. Contradictorialitatea este nu doar o simplă competiție în cadrul căreia cineva urmează se fie învingător. Esența principiului contradictorialității poate fi determinată prin

clarificarea scopului „luptei, duelului judiciar” dintre părți [166, p. 30]. Conform opiniei lui V. P. Smirnov, scopul luptei părților în procesul judiciar este evoluția cauzei, realizată cu efortul comun al participanților din partea acuzării și din partea apărării. Prin evoluția cauzei se prezumă starea învinuirii în sens juridico-material și a pretențiilor de ordin material sau procesual care o însoțesc, când ele, drept urmare a eforturilor comune ale părților, confirmă sau modifică, în sensul îmbunătățirii, situația inculpatului sau, în genere, o agravează” [245, p. 58-59]. De altfel, ca și alți autori, nici noi nu susținem această opinie. Ambele părți în procesul penal nu pot fi cointeresate în evoluția cauzei, ea poate evolua la nesfârșit și, mai mult decât atât, evoluția presupune prin sine nu doar o anumită modificare a calității, dar și o schimbare în sensul îmbunătățirii acelei stări care a fost prezentă anterior. Prin evoluție înțelegem procesul de trecere de la o stare la alta, mult mai perfectă, trecerea de la o stare calitativă veche la o stare calitativă nouă, de la simplu la compus, de jos în sus. Din aceste considerente, cu referire la dreptul procesual penal, evoluția poate consta doar în fundamentarea, întărirea, dezvoltarea acelei teze care a fost înaintată de partea acuzării. Considerăm că, în situația vizată, scopul contradictorialității ține de soluționarea cauzei. Părțile sunt cointeresate în soluționarea cauzei, pentru care fapt se întreprind anumite măsuri. Ele tind spre propriul succes, spre soluționarea cauzei penale în favoarea și în interesul lor sau în felul în care se vede soluția în cauza respectivă [166, p. 31].

Contradictorialitatea este regula de bază cu aplicare specială pentru desfășurarea procesului penal în ședința de judecată. Astfel, în mod deosebit, cercetarea judecătorească și dezbaterile, stadii procesuale ale judecării, se desfășoară în condiții de contradictorialitate [66, p. 140]. Contradictorialitatea este o stare calitativă a însuși procesului penal, care este astfel organizat, încât să fie create pentru părți posibilitatea de a-și manifesta toate calitățile, a prezenta datele faptice de care dispun pentru a convinge instanța în corectitudinea anume a poziției sale. Construcția contradictorială a procesului judiciar reprezintă prin sine, exprimarea specifică a celei mai generale metode de percepere umană, a cărei esență constă în faptul că adevărul este stabilit doar ca urmare a polemicii și că faptele apar din opinii și raționamente contradictorii. Contradicțiile dintre părțile apărării și a acuzării în cadrul unei cauze penale concrete apar deoarece ele se află în legătură bilaterală, formând un tot întreg [166, p. 32].

Cu referire la esența principiului contradictorialității, în literatura de specialitate nu se întâlnește o opinie unică. Autorul A. Ia. Vișinski presupune, de exemplu, că „principiul contradictorialității include contradictorialitatea părților, plus participarea activă în procesul judiciar a însăși instanței de judecată în condiții de publicitate și egalitate a părților” [150, p. 249]. O altă opinie o are autorul V. M. Savițchi, care indică la faptul că „esența principiului

contradictorialității ține de divizarea funcției acuzării și apărării de funcția examinării și soluționării cauzei între instanță și părți” [236, p. 294]. Este cu dificultate a accepta opiniile enunțate, deoarece acestea nu evidențiază semnele esențiale ale contradictorialității. Esența, în calitate de categorie filosofică, reprezintă prin sine „...cel mai important, de bază și determinant criteriu din cadrul obiectului, cele mai esențiale calități, legături, contradicții și tendințe ale dezvoltării obiectului” [250, p. 307]. Divizarea funcțiilor acuzării, apărării și examinării cauzei nu este de bază în cadrul contradictorialității, cu toate că, în mod evident, reprezintă unul dintre elementele componente ale acestei noțiuni. În opinia noastră, mai corectă este poziția autorului A. O. Mașoveț, care subliniază că esența contradictorialității se reflectă în lupta contrariilor [201, p. 8]. De asemenea, este necesar de a menționa că în cadrul acestei lupte nu este prezent antagonismul, cu toate că ea nu exclude pe deplin posibilitatea apariției acestuia, adică, în general, aceste contradicții nu sunt acutizate până la nivel și grad de ostilitate. De facto, contradictorialitatea în procesul penal este o condiție de soluționare a situației conflictuale, deoarece conflictul (în calitate sa de categorie social-psihologică) este o coliziune a două forțe) diametral opuse, cu scopul realizării intereselor sale în condiții de rezistență, reprimare, supunere a oponentului și a soluționării cauzei în favoarea sa [166, p. 32-33].

Dreptul, din momentul apariției sale, a avut destinația de a reglementa cele mai complicate, diverse sfere conflictuale ale relațiilor interpersonale. Conflictul interpersonal, apărut în procesul penal, este soluționat doar în faza examinării cauzei în judecată. Părțile acuzării și apărării probează în fața instanței pozițiile și solicitările sale. Lupta, în viziunea noastră, este prezentă și atunci când în cauză nu sunt contradicții clar exprimate, dacă învinuitul este de acord cu învinuirea înaintată, nu neagă vinovăția și gradul de participare la comiterea infracțiunii. Contradicțiile, în cazul vizat, se manifestă în altă latură: dezacordul cu măsura de pedeapsă, în privința circumstanțelor care atenuează gradul de răspundere al învinuitului sau care agravează răspunderea acestuia, în privința calificării etc [166, p. 34].

Lupta se reflectă în acțiunile bilaterale, active, chiar și dacă aceste acțiuni sunt verbale. Anume la etapa judecării cauzei apare posibilitatea unei confruntări directe a intereselor contrare ale părților. Din acest motiv, susținem opinia autorului V. P. Smirnov, care presupune „că anume aici, în cadrul etapei examinării cauzei, apare posibilitatea părților de a-și realiza tendința de depășire reciprocă în cadrul probatoriului, deoarece doar în astfel de condiții ele pot opera cu date faprice și atinge rezultatul dorit” [245, p. 58-63; 166, p. 34].

Cel mai important subiect al activității procesual penale este instanța de judecată. Susținându-și interesele sale și folosind posibilitățile oferite de lege în acest sens, părțile permit instanței de

judecată de a ajunge la o anumită soluție. Una dintre cele mai discutabile întrebări în literatura de specialitate, referitoare la noțiunea de contradictorialitate o reprezintă cea referitoare la informarea instanței cu privire împrejurările faptice ale celor întâmplate în procesul luării hotărârii, adică posibilitatea de a stabili adevărul. Cu noțiunea de „adevăr” în procesul penal sunt legate multiple probleme și, în particular: determinarea adevărului, caracterul adevărului, posibilitatea de a stabili adevărul obiectiv în cauza penală [166, p. 34].

Prin adevăr urmează a se înțelege reflectarea corectă în conștiință a realității obiective. Adevărul este o categorie obiectivă, presupunând că el există independent de mijloacele și metodele de obținere a lui, independent de subiecții care îl stabilesc [166, p. 35]. În viziunea autorului N. N. Poleanschi, adevărul este raționamentul care reflectă corect realitatea [225, p. 113]. A. Gh. Spirkin consideră că adevărul reprezintă informația adecvată referitoare la obiect, obținută prin intermediul percepției rațio-senzorială sau intelectuale, fie informația privitoare la el, care se caracterizează din punct de vedere al autenticității acesteia [250, p. 460].

Deci, prin ***adevăr în procesul penal urmează a se înțelege corespunderea precisă și deplină a concluziilor instanței de judecată, a organului de urmărire penală cu privire la împrejurările cauzei examinate, vinovăția sau nevinovăția persoanelor supuse răspunderii penale, faptelor și circumstanțelor obiective***. De către specialiștii teoreticieni și practicieni este recunoscut faptul că prin cercetarea desfășurată în procesul penal este stabilit adevărul obiectiv, adică este percepută, cunoscută fapta infracțională și vinovăția persoanei care a comis-o. La o astfel de concluzie ajunge inițial organul de urmărire penală, procurorul, iar mai apoi și instanța de judecată. Convingerea, în acest sens, se fundamentează pe probe. Proba constituie un mijloc de stabilire a adevărului, mijloc care poate fi bun sau rău, suficient sau insuficient, autentic sau fals [142, p. 13; 166, p. 35]. Adevărul în procesul penal se deosebește de adevărul în sens filosofic. În primul rând, acest adevăr este necesar pentru soluționarea unei întrebări practice concrete, dar nu pentru clarificarea unei chestiuni științifice. În al doilea rând, limitele stabilirii adevărului în procesul penal sunt vizate de obiectul probatoriului, care se modifică în dependență de fiecare cauza penală concretă (în unele cazuri se stabilesc anumite fapte, iar în alte situații stabilirea acestor fapte nu este necesară). În cel de-al treilea rând, stabilirea adevărului în procesul penal se realizează într-o formă strict prevăzută de lege. În al patrulea rând, limitele probatoriului sunt determinate de volumul probelor, necesare pentru stabilirea împrejurărilor și circumstanțelor corespunzătoare [166, p. 35; 164, p. 3].

Cu referire la conținutul adevărului în cadrul activității judecătorești, opiniile autorilor se separă. În știința procesului penal a fost expus punctul de vedere conform căruia adevărul, în

activitatea de judecare a cauzelor penale, se limitează doar la stabilirea corectă a laturii faptice a cauzei penale, fără aprecierea juridico-politică a acesteia [166, p. 35-36; 257, p. 64]. Alți teoreticieni din domeniu, precum P. F. Pașchevici [216, p. 12] și N. N. Poleanski [225, p. 7] presupun că adevărul urmează să reflecte nu doar împrejurările faptice ale cauzei, ci și esența juridico-politică a acesteia. O altă opinie, în acest sens, a fost expusă de autorul Gh. M. Reznic, care examinează împrejurările faptice ale cauzei și importanța lor juridică în calitate de întrebări independente, fapt pentru care s-a impus ca necesară nu stabilirea unui adevăr „unic și inseparabil”, ci a două adevăruri diferite: adevărul faptei și adevărul aprecierii juridice [231, p. 27]. Acest punct de vedere, se prezintă, după cum afirmă autoarea S. M. Darovschis, a fi unul relativ corect, deoarece importanța juridică a faptei (calificarea, măsura de pedeapsă) și aprecierea politică se pot modifica, schimba. Măsura de pedeapsă este, în genere, extrem de subiectivă, deoarece legea oferă, de regulă, variante alternative în limitele cărora judecătorii o pot stabili. Asupra selectării măsurii de pedeapsă în cadrul unei cauze penale concrete influențează mai mulți factori, inclusiv și atitudinea subiectivă a judecătorilor în privința împrejurărilor cauzei și nemijlocit, față de inculpat. Referitor la calificarea juridică a faptelor infracționale urmează a menționa că, în perioade de timp diferite, atitudinea societății față de acestea varia, fiind inițial acceptată incriminarea lor, pentru ca apoi, drept urmare a anumitor schimbări sociale, ele să fie legalizate [166, p. 36].

Dacă e să ne referim la doctrina românească, apoi unul dintre cei mai notorii savanți ai acesteia, I. Tanoviceanu, a susținut și a argumentat conceptul adevărului judiciar [102].

M. A. Celițov consideră că instanța de judecată, în rezultatul examinării cauzei penale, fixează în sentință ceea ce consideră drept adevăr, fiind admisă, astfel, atitudinea subiectivă față de luarea hotărârilor în cauzele penale [275, p. 184]. Adevărul, adică faptele realității există în mod obiectiv și altfel nu poate exista un adevăr subiectiv [119, p. 23]. În acest caz va avea loc o denaturare a datelor faptice, dar nu un adevăr [181, p. 20; 199, p. 313]. În ultima perioadă de timp, în legătură cu reformarea legislației, în literatura de specialitate au apărut expuneri în privința faptului că adevărul obiectiv reprezintă un atribut al procesului inchizitorial, nefiind acceptat de procesul contradictorial. Din aceste considerente, a stabili adevărul nu este obligatoriu și, mai mult decât atât, juristul răspunde nu pentru stabilirea adevărului, ci doar pentru faptul ca rezultatul dialogului judiciar să fie realizat într-un anumit mod, adică, cu alte cuvinte, scopul se redeplasează de pe rezultat spre mijloace [121, p. 23; 166, p. 37]. Este dificil de a fi de acord cu poziția expusă. Orice activitate urmează un anumit scop, rezultat, tinde spre a fi efectivă. Eficiența presupune un anumit efect, dar nu oricare, ci dinainte stabilit, benefic, care atinge rezultatul scontat. De aici și concluzia

că eficiența este rezultatul unei acțiuni strict orientate, în sens contrar ea ar fi lipsită de sens [219, p. 165]. Scopul procesului penal este de a proteja persoana, societatea și statul de infracțiuni, precum și a proteja persoana și societatea de faptele ilegale ale persoanelor cu funcție de răspundere în activitatea legală de cercetare a infracțiunilor presupuse sau săvârșite, astfel ca orice persoană care a săvârșit o infracțiune să fie pedepsită potrivit vinovăției sale și nici o persoană nevinovată să nu fie trasă la răspundere penală și condamnată (art. 1 alin. (2) C. pen. RM). Un astfel de scop al procesului penal nu este negat de știința dreptului procesual penal [281, p. 15]. Descoperirea rapidă și deplină a infracțiunilor reprezintă nemijlocit stabilirea adevărului. Anume din aceste considerente, pe o perioadă lungă de timp, stabilirea adevărului era recunoscută în calitate de scop al procesului penal [206, p. 23; 166, p. 38]. Unii specialiști din domeniu consideră că această poziție nu determină corect scopul pe care-l identificăm nu doar în stabilirea adevărului, ci și de stabilire a persoanei vinovate și pedepsire a acesteia conform legii. Acest scop al procesului nu contravine principiului contradictorialității, ci dimpotrivă, posibilitatea de a concura, de a-și reprezenta interesele proprii, de a demonstra instanței corectitudinea și fundamentarea poziției sale, creează condiții favorabile pentru stabilirea împrejurărilor adevărate și corecte ale cauzei [166, p. 38].

În știința dreptului procesual penal a fost expuse și opinia conform căreia contradictorialitatea în procesul penal lipsește, deoarece atât instanța de judecată, cât și părțile tind spre un singur scop, și anume - către stabilirea adevărului și, din aceste considerente, pozițiile lor nu sunt contradictorii una alteia [181, p. 20]. Această opțiune științifică nu o susținem. Or, nu toate persoanele participante la proces sunt interesate în stabilirea adevărului.

Învinuitul, inculpatul și apărătorul lor nu tind de fiecare dată de a identifica adevărul. Nu în toate cazurile este predispusă spre stabilirea adevărului și partea vătămată, al cărei scop poate fi doar pedepsirea inculpatului, fiind tănuțit, în anumite situații, rolul său în calitate de persoană care a provocat comiterea infracțiunii. Contraritatea intereselor participanților la proces permite instanței de a clarifica esența faptei în vederea dării sentinței [166, p. 38-39]. *Un exemplu elocvent în acest sens îl prezintă cauza penală privind acuzarea cet. C. V., B. G, F. R. și C. B. în baza art. 188, alin. (2) lit. b), f), art. 189 alin. (2), lit. b), c) și art. 179 alin (1) C. pen. RM, acestora fiindu-le incriminată atacarea cet. B. M. și N. V. în vederea sustragerii deschise a bunurilor acestora. Prin sentința Judecătoriei min Bălți din 4 iunie 2015 inculpații . C. V., B. G, F. R. și C. B. au fost recunoscuți vinovați în comiterea faptelor infracționale prevăzute de art. 188 alin. (2) lit. b), f), art. 189 alin. (2) lit. b), c) și art. 179 alin. (1) C. pen. RM, fiind condamnați la pedeapsă cu închisoare. Ulterior, părțile vătămate B. M. și N. V. fiind audiați în cadrul Colegiului penal al*

Curții de Apel Bălți au declarat că nu au careva pretenții față de inculpați, că în fapt a fost vorba despre o situație de conflict pe care ei singuri au provocat-o, însă au dat astfel de declarații la urmărirea penală la indicațiile ofițerului de urmărire penală [95].

O problemă separată în cadrul științei ține de faptul dacă adevărul stabilit de instanța de judecată este unul obiectiv sau formal, este acest adevăr absolut sau relativ [257, p. 7; 166, p. 395]. În acest context menționăm că în sec. XIX, autorul M. V. Duhovschi menționa următoarele: „Esența procesului penal contradictorial ține de faptul că fiecare dintre părți își îndeplinește propriul rol, și anume servește în calitate de mijloc la stabilirea adevărului” [273, p. 113]. Specificul activității procesual penale permite de a vorbi doar despre un adevăr relativ, deoarece în cadrul procesului interesează doar anumite date factice, care au legătură cu fapta infracțională. Atașamentul față de adevăr în procesul penal are anumite explicații, la baza acestuia sunt plasate asemenea valori, precum echitatea, deoarece anume în echitate se întrunesc două componente care formează conținutul acesteia: elementul juridic și elementul etic [231, p. 81; 166, p. 40]. În art. 384 C. pr. pen. RM se indică la aspectul juridic al acestei noțiuni, formulându-se faptul că sentința instanței de judecată trebuie să fie legală, întemeiată și motivată.

În calitate de criteriu al adevărului și al corectitudinii cunoștințelor despre obiect figurează practica și experiența. Unii specialiști din domeniu, nefiind de acord cu această opinie, au expus ideea că în calitate de criteriu al adevărului figurează propria convingere [216, p. 63-64; 166, p. 40]. Această opinie nu este susținută de marea majoritate a oamenilor de știință din considerentul că propria convingere nu este supusă verificării și reglementării legislative. La apreciere, în baza propriei convingeri, evident, persistă un anumit subiectivism, iar însuși termenul „obiectivitate” cu referire la adevăr, subliniază independența acestuia de influențele interne sau externe, din partea anumitor persoane, precum și de alte momente prezente în cauza penală concretă [166, p. 40-41].

Conform C. pr. pen. RM, problema stabilirii adevărului în procesul penal nu există, art. 100 alin. (1) C. pr. pen. RM fixând că administrarea probelor constă în folosirea mijloacelor de probă în procesul penal, care presupune strângerea și verificarea probelor, în favoarea și defavoarea învinuitului, inculpatului de către organul de urmărire penală, din oficiu sau la cererea altor participanți la proces, precum și de către instanță, la cererea părților, prin procedeele probatorii prevăzute de lege. Toate probele administrate în cauză vor fi verificate sub toate aspectele, complet și obiectiv (art. 100 alin. (4) C. pr. pen. RM). Reprezentantul organului de urmărire penală sau judecătorul apreciază probele conform propriei convingeri, formate în urma examinării

lor în ansamblu, sub toate aspectele și în mod obiectiv, călăuzindu-se de lege (art. 101 alin. (2) C.pr. pen. RM).

În scopul stabilirii circumstanțelor reale ale cauzei și pentru soluționarea corectă a acesteia, urmărirea penală și examinarea în judecată trebuie realizate sub toate aspectele și în mod obiectiv. Instanța de judecată este eliberată de la clarificarea sub toate aspectele a circumstanțelor cauzei, oferind acest drept părților. Posibilitățile instanței de judecată sunt limitate doar de acel material probator care este prezentat spre examinare de către părți și, în particular, de către acuzare. Într-o astfel de situație nu este posibil deja de vorbit despre stabilirea adevărului obiectiv, hotărârile instanței de judecată fiind materializate în baza adevărului formal (adevărului juridic), care se poate deosebi esențial de realitatea obiectivă, judecata fiind într-o anumită măsură limitată, în situația cointeresării anumitor persoane în darea unei hotărâri determinate, în contrapunerea opiniei sale profesionale. De asemenea, lipsa elementelor contradictoriale la etapa urmăririi penale și, în primul rând, egalitatea participanților la administrarea materialului probator și luarea de cunoștință cu acesta pe parcurs, limitarea dreptului instanței de a stabili adevărul în proces, poate genera o stare de statut privilegiat al acuzării la toate etapele procesului penal, inclusiv și la cele judiciare, ceea ce în viziunea unor savanți, opinie pe care o susținem și noi, este inadmisibil [166, p. 41].

Nu poate fi acceptat și punctul de vedere expus de V. Z. Lucașevici, conform căruia ar fi corect dacă principiul contradictorialității s-ar întitula *principiul egalității procesuale a participanților la proces*, deoarece egalitatea procesuală reprezintă un element constitutiv al contradictorialității și nu dezvăluie esența acesteia, care se reflectă nu doar în egalitatea părților, dar și în posibilitatea de a realiza drepturile procesuale egale oferite [194, p. 83]. Noțiunea de „egalitate procesuală” a participanților este cu mult mai restrânsă decât noțiunea de contradictorialitate [166, p. 42].

Nu este admis de a recunoaște ca fiind corectă concepția privind divizarea contradictorială și necontradictorială a funcțiilor procesual penale, propuse de V. P. Smirnov, în ipoteza căreia el pune la îndoială existența principiului contradictorialității, vorbind despre prezența principiului divizării contradictoriale a funcțiilor procesual penale de bază sau despre alte trei principii: a) principiul divizării funcțiilor procesual penale de bază; b) principiul contradictorialității; c) principiul egalității procesuale a părților [247, p. 51-52; 166, p. 42]. Sistemul principiilor nu se poate constitui haotic și prevederile legale care pretind la rolul de începuturi fundamentale ale procesului penal trebuie să dispună de anumite calități, specifice doar principiilor procesului penal. În acest sens, opiniile privind divizarea contradictorială a funcțiilor procesuale de bază, a

egalității părților și a integrării, nu dispun de calitățile necesare principiilor, în baza temeiurilor consemnate anterior [166, p. 43].

Necătând la faptul că termenul de contradictorialitate se utilizează și cu referire la determinarea tipului (forme) procesului, această denumire urmează a fi păstrată, ea fiind una istorică, procesul penal în spațiul românesc dezvoltându-se pe durata unei perioade îndelungate de timp anume în baza începuturilor contradictoriale. Și la momentul de față, anume acest termen reflectă pe deplin esența noțiunii de contradictorialitate [166, p. 43]. De asemenea, venind cu un rezumat asupra definiției, esenței și importanței contradictorialității - principiu în procesul penal, vom expune, în continuare, și unele concepte, opinii în acest sens. Cea mai răspândită definiție a contradictorialității în doctrina procesual-penală rusă se prezintă a fi, la moment, următoarea: „realizarea principiului contradictorialității presupune o astfel de organizare a procesului judiciar penal, unde funcția apărării și cea a acuzării sunt divizate între ele, separate de puterea judecătorească, fiind realizate de către părți care beneficiază de drepturi procesuale egale în vederea susținerii intereselor sale” [178, p. 40; 183, p. 23]. În viziunea expusă de mai mulți autori din domeniu, această definiție are un neajuns, și anume, principiul contradictorialității este, de facto, identificat cu forma procesului penal. Din aceste considerente se pare a fi mult mai precisă definiția contradictorialității expusă de O. Ia. Baev, care menționează că „prin contradictorialitate se înțelege activitatea (acțiunile, inacțiunile) părților, orientată spre complicarea formării și dezmințirea, negarea totală sau parțială a tezei procesuale finale, formulate de către partea oponentă în corespundere cu funcția ei procesual-penală în discordanța interesului părții opozante” [129, p. 19; 183, p. 23].

Din conținutul art. 24 C. pr. pen. RM se poate deduce următoarele criterii (semne) ale principiului contradictorialității: 1) prezența părților „aflate pe picior de concurență, rivalitate procesuală”; 2) separarea funcțiilor acuzării, apărării și judecării cauzei; imposibilitatea realizării acestora de unul și același organ sau de una și aceeași persoană abilitată cu atribuții judiciare; 3) separarea instanței de judecată de la organul de urmărire penală, de la acuzare și apărare și plasarea asupra instanței a obligațiunii de a asigura condițiile necesare în vederea îndeplinirii de către părți a obligațiunilor sale procesuale și a exercitării drepturilor oferite prin lege; 4) egalitatea părții acuzării și părții apărării în fața instanței [90, p. 239].

Unii autori pun la îndoială faptul prezenței principiului contradictorialității în procesul penal. Astfel, de exemplu, R. H. Iacupov consideră că evidențierea cotrădictorialității - principiu al procesului penal - nu este justificată. Autorul citat afirmă că este prematur a include contradictorialitatea în sistemul de principii ale procesului penal, deoarece funcțiile acuzării,

apărării și a judecării cauzelor nu sunt separate unele de celelalte până la urmă. În acest sens, R. H. Iacupov consideră că în varianta actuală procesul penal este organizat în baza unui alt principiu – principiul cumulării și îmbinării funcțiilor procesuale [289, p. 73-74; 183, p. 24].

Poziția expusă de R. H. Iacupov nu este unică. În perioada anterioară de dezvoltare a procesului penal (până la începutul anilor 90 ai secolului trecut) principiul contradictorialității a fost supus criticilor de nenumărate ori, în special în lucrările autorilor V. Gh. Daev, M. A. Celițov-Bebutov [163, p. 71; 275, p. 55]. Autorii în cauză invocau următoarele argumente: a) artificialitatea (idealitatea) construcției procesului penal și, drept urmare, neviabilitatea acestui principiu; b) inacceptabilitatea perceperii procesului penal ca o cumulare a trei funcții procesuale: acuzarea, apărarea și judecarea cauzei, unde instanței de judecată îi este oferită funcția pasivă a examinării și soluționării cauzei; c) caracterul profund burghez al principiului, care reiese din acordarea unei egalități formale părții apărării și părții acuzării; d) pasivitatea instanței de judecată în calitate de caracteristică a contradictorialității, ceea ce este în detrimentul intereselor stabilirii adevărului, deoarece inculpatul, fiind doar formal pe picior de egalitate cu acuzatorul, nu dispune de astfel de posibilități largi pe care le-ar putea folosi în cadrul probatoriului [183, p. 24-25].

Alți autori, dimpotrivă, susținând ideea contradictorialității în calitate de principiu al procesului penal, oricum, nu pot ajunge la un compromis, la o opinie unică referitor la semnele contradictorialității în cadrul activității procesual-penale. De asemenea, în literatura de specialitate se descrie un spectru larg de semne (criterii) ale contradictorialității, la acestea atribuindu-se următoarele: a) divizarea, separarea funcției acuzării, apărării și celei de judecare a cauzei; b) delimitarea părților apărării și acuzării; c) inadmisibilitatea plasării asupra unuia și aceluiași organ a sarcinii îndeplinirii, realizării a mai mult decât o funcție procesual-penală; d) îndeplinirea funcției de examinare a cauzei de către instanța de judecată prin crearea condițiilor necesare în vederea îndeplinirii de către părți a obligațiilor procesuale care le revin și a realizării drepturilor care le sunt oferite prin lege; e) rolul de conducător al instanței în cadrul procesului penal; f) rolul pasiv, sau dimpotrivă, rolul activ al instanței de judecată la examinarea și soluționarea cauzelor penale [183, p. 25-26].

Conform celei de-a treia poziții, esența principiului contradictorialității este examinată extrem de restrictiv. Autorii evidențiază conținutul acesteia nu în divizarea împuternicirilor instanței, acuzării și apărării, nu în asigurarea egalității părților, limitându-se doar la oferirea și garantarea dreptului la apărare învinuitului [183, p. 26].

Cel de-al patrulea grup al cercetătorilor examinează contradictorialitatea nu în calitate de principiu al procesului penal, ci ca fiind drept o metodă a cercetării materialului probator în cadrul

cauzei penale. Astfel, de exemplu, N. N. Polianskii determină contradictorialitatea ca fiind „o metodă de identificare și stabilire a adevărului, care constă în competiția părților, completată și controlată prin participarea activă a instanței de judecată la examinarea cauzei” [225, p. 100]. Specificul unei astfel de perceperii și interpretări a contradictorialității mai constă și în „o astfel de aranjare a ordinii procesuale a examinării circumstanțelor cauzei în ședința de judecată și în organizarea raporturilor procesuale, legate de această examinare, în cadrul căreia este asigurat rolul activ atât al apărării și acuzării, cât și al instanței de judecată” [286, p. 31; 183, p. 26]. În continuare, autorul S. D. Șestacova menționează că în calitate de criteriu funcțional extern al formei contradictoriale a procesului penal figurează posibilitățile egale ale părții apărării și acuzării de a participa în cadrul probatoriului [281, p. 27; 183, p. 26].

Alt grup de autori, în genere, confundă noțiunile de „contradictorialitate - în calitate de principiu al procesului penal” și „contradictorialitatea - ca formă a procesului judiciar”. De exemplu, O. D. Cuznețova determină contradictorialitatea în modul următor: „contradictorialitatea – este forma legal fixată a organizării procesului penal, fundamentată pe criteriile egalității părților învinuirii și apărării, pe independența judecății în raport cu părțile, ceea ce asigură divizarea funcțiilor între părți și instanța de judecată, care examinează și soluționează cauza” [186, p. 32]. Autorul citat nu se referă la momentul corelației care există între forma procesului judiciar penal și principiile procesului penal [183, p. 26-27].

Această multitudine de opinii cu referire la contradictorialitate este generată de aspectele multilaterale ale conținutului și naturii juridice a acesteia, care mulți ani la rând - au constituit obiectul cercetărilor juridice cu caracter teoretice-practic. În acest sens ***este necesar de a percepe contradictorialitatea: 1) ca formă a procesului penal; 2) ca principiu procesual de sine stătător și 3) ca metodă de cercetare a materialului probator*** [183, p. 27].

Lipsa în C. pr. pen. RM, adoptat prin Legea din 24.03.1961, a unui sistem strict determinat al principiilor procesului penal a avut drept urmare faptul că problema referitoare la principii a inițiat mai multe discuții aprinse în literatura științifică de specialitate. Drept urmare a incoerențelor cu referire la însuși noțiunea de „principiu al procesului penal”, au fost expuse diferite opinii cu referire la numărul și conținutul acestora. După cum se menționează în literatura de specialitate, „încercările întreprinse în vederea elaborării criteriilor necesare atribuirii unor anumitor prevederi la categoria principiilor procesului penal s-au dovedit a avea o utilitate redusă în latura aplicabilității practice” [204, p. 112; 183, p. 34].

În actualul C. pr. pen. RM, de asemenea, lipsește noțiunea de principii ale procesului penal. Însă, introducerea Cap. II al Titlului I C. pr. pen. RM (PG), intitulat „*Principiile generale ale*

procesului penal” a oferit un imbold nou discuțiilor referitoare la noțiunea, esența, sistemul și importanța acestora. Drept urmare a acestui fapt, este necesar de a clarifica problema referitoare la obligativitatea fixării exprese a principiilor procesului penal în cadrul legii procesual-penale, problematică care până la momentul actual rămâne a fi una discutabilă. În acest sens, unii autori consideră că o astfel de fixare nu este obligatorie. De exemplu, V. T. Tomin susține că „principiile procesului penal apar până la formularea acestora de către legislator. Principiul reprezintă un element al concepției, o idee călăuzitoare în domeniul procesului penal, care rămâne a fi principiu al procesului penal chiar și în acel caz în care el încă nu este direct formulat într-un act normativ” [263, p. 193-194]. Cealaltă poziție se fundamentează pe faptul că orice idee capătă statut de principiu doar în acel caz, în care ea este fixată expres în lege. După cum a menționat în mod corect A. M. Larin, A. B. Melnikova, V. M. Savițcki, „...atât timp cât ideea este propusă în monografia, discutată la conferințe și simpozioane științifice, ea rămâne a fi doar idee, care nu are dreptul de a fi diriguitoră și obligatorie pentru executare” [192, p. 1; 183, p. 35].

În contextul dat, ***fixarea normativă a principiilor este o caracteristică obligatorie a lor, deoarece fără o astfel de fixare este imposibilă traducerea acestora în viață.*** Din aceste considerente susținem aserțiunea că ambele puncte de vedere referitoare la noțiunea de „principii ale procesului penal”, expuse în literatura de specialitate, nu contrazic unul altuia, ci dimpotrivă, completează poziția contrară, permițând a expune mai detaliat criteriile de bază ale principiilor procesuale [183, p. 35-36]. *În legătură cu acest fapt, se propune a recunoaște în calitate de principii ale procesului penal:* 1) ideile călăuzitoare care determină activitatea organelor judiciare și care exprimă cele mai esențiale calități și criterii ale procesului penal; 2) fixate în lege; 3) care sunt dezvoltate și concretizate în normele procesuale particulare [183, p. 36].

În ipoteza celor consemnate, contradictorialitatea este un principiu evident funcțional al procesului penal al RM din considerente că: 1) este fixat expres în Cap. II, Titlului I PG C.pr.pen. RM, intitulat „Principiile generale al procesului penal” (art. 24 „Principiul contradictorialității în procesul penal”); 2) determină ordinea de activitate a organelor judiciare, cele mai esențiale calități și trăsături ale procesului penal al RM și, de asemenea, lasă amprenta asupra volumului de drepturi ale părților aflate pe poziții de contradictorialitate (acuzarea și apărarea); 3) obține o concretizare continuă particulară în normele de drept procesual penal (de exemplu, în articolele Titlului III al PG C.pr.pen. - „Părțile și alte persoane participante la procesul penal”, care determină volumul drepturilor procesuale ale părților apărării și acuzării; în articolele Titlului IV al PG C.pr.pen. - intitulat „Probele și mijloacele de probă” etc.

În concluzie, operând cu raportul dintre contradictorialitate - formă a procesului penal și contradictorialitate - principiu, este necesar a menționa următoarele: forma procesului penal, care realizează un anumit model concret al acestuia, nefiind în esență principiu, oricum exercită o influență nemijlocită atât asupra sistemului principiilor procesului penal, cât și asupra volumului realizării lor juridice. Influența formei procesului judiciar asupra realizării principiului contradictorialității este evidentă în situația studierii evoluției istorice a procesului penal [183, p. 36-37]. De asemenea, percepând contradictorialitatea ca cumul de procedee și mijloace de cercetare a probelor în cadrul ședinței de judecată, se limitează nejustificat sfera de activitate a principiului contradictorialității. Fiind un principiu al procesului judiciar, contradictorialitatea se prezintă a fi, în același timp: a) metodă de cercetare și apreciere a materialului probator, inclusiv la etapa examinării în judecată a cauzei; b) principiu al determinării poziției procesuale a părților; c) modalitate de susținere de către participanții la proces a intereselor părții sale, și modalitate de realizare a celor trei funcții procesual-penale de sine stătătoare – acuzarea, apărarea și judecarea cauzei [183, p. 37].

Importanța principiului contradictorialității pentru procesul penal al RM mai constă și în faptul că o astfel de organizare a judecării cauzei, care asigură la maximum drepturile și interesele acuzatorului, părții vătămate, inculpatului și a altor participanți la procesul penal, contribuie la stabilirea adevărului obiectiv și la soluționarea corectă și echitabilă a cauzelor penale.

În virtutea celor expuse în cadrul acestui paragraf, susținem pe deplin și opinia autorilor T.Osoianu și V. Orândaș, în viziunea cărora realizarea consecutivă a principiului contradictorialității în procesul penal presupune următoarele raționamente: a) funcțiile de acuzare, de apărare și de soluționare a cauzei penale sunt separate și nu pot fi puse în seama unuia și aceluiași organ; b) obligarea probării vinovăției revine procurorului; c) apărătorul este obligat a folosi toate metodele și mijloacele legale pentru realizarea plenară a intereselor învinutului; d) părțile în proces au drepturi și posibilități egale pentru protejarea intereselor sale; e) instanța de judecată este obligată a asigura toate condițiile pentru desfășurarea echitabilă a procesului, exercitând rolul de conducere.

Contradictorialitatea este unul dintre cele mai importante principii ale justiției penale, care înglobează elementul democratic, organizațional și procesual, asigurând condiții maximal favorabile pentru aflarea adevărului și emiterea unei decizii juste de către instanță [74, p. 69-70].

2.3. Contradictorialitatea și corelația ei cu unele principii ale procesului penal

În abordarea noțiunii de „sistem al principiilor fundamentale ale legii procesual-penale” trebuie avute în vedere două aspecte: pe de o parte, cunoașterea elementelor componente ale

acestui și, pe de altă parte, interdependența dintre aceste principii în realizarea scopului procesului penal. Tocmai finalitatea pe care o au regulile de bază ale procesului penal face ca ele să poată fi reunite într-un sistem care conturează cadrul politico-juridic, în care organele judiciare îndeplinesc politica penală a statului [65, p. 57].

Necătând la prezența neajunsurilor caracteristice diferitor sisteme ale principiilor procesului penal propuse de specialiștii din domeniu, este necesar a menționa că orice sistem presupune un cumul de componente care-l formează și acesta este determinat de raportul dintre aceste elemente și relațiile dintre aceste elemente și mediul extern. Fiecare principiu al procesului penal reprezintă o regulă generală, care permite de a realiza celelalte principii. Încălcarea unui principiu poate servi drept cauză a încălcării altor principii. O anumită legătură a principiilor procesului permite a reflecta adecvat trăsăturile calitativ determinate a obiectului cercetat și orice abateri, încălcări, într-un sens sau altul, care ar putea denatura reprezentarea corectă cu referire la obiectul cercetat. Principiile în cadrul sistemului se deosebesc prin faptul că nu se află pe poziții contrare, între ele existând o legătură și o corelație strânsă. Contradictorialitatea, fiind principiu al procesului penal, are legătură cu alte principii, care, la rândul lor, asigură posibilitatea realizării contradictorialității [166, p. 45]. Principiul vizat se află în strânsă legătură cu astfel de principii ale procesului penal, precum legalitatea, publicitatea, oralitatea, nemijlocirea, asigurarea dreptului la apărare, prezumția de nevinovăție, egalitatea armelor etc. [89, p. 176].

1. *Principiul legalității.* Legalitatea procesului penal este principiul fundamental potrivit căruia desfășurarea întregului proces penal are loc potrivit dispozițiilor prevăzute de lege [109, p. 6]. Realizarea scopurilor procesului judiciar penal este posibilă doar în condițiile executării stricte și fără de echivoc a prevederilor legii procesual penale. Procesul penal este o varietate specială a activității statale, care aduce atingere drepturilor și intereselor legitime ale persoanelor, din care considerente realizarea acestuia în limitele legii are o importanță deosebită. Pe de o parte, se garantează obținerea și posibilitatea utilizării în continuare a probelor, iar pe de altă parte, se protejează drepturile și libertățile cetățenilor, atrași în orbita procesului judiciar penal.

În privința noțiunii de „legalitate” în literatura de specialitate nu se expune o opțiune unică. Fără a ne concentra atenția într-un mod special la analiza diferitelor puncte de vedere, vom menționa că poziția noastră cu referire la acest subiect este conformă cu perceperea legalității - ca o respectare și îndeplinire strictă, fermă și consecventă a legilor și a actelor normative care se fundamentează pe ele. În situațiile de corespundere legii, actele juridice normează un regim necesar și determinat de activitate sau de abținere de la ea din partea organelor, organizațiilor, întreprinderilor, instituțiilor, cetățenilor și a persoanelor cu funcție de răspundere [166, p. 46]. Din

legalitatea procesului rezultă următoarele cerințe: 1) activitatea procesual penală se desfășoară numai de către organele judiciare prevăzute de lege, în componența și în limitele de competență precizate de ea; normele juridice procesual penale care reglementează organizarea și funcționarea organelor judiciare, sunt norme imperative; 2) procedura de urmărire penală și de judecată are loc numai în condițiile și cu formele prevăzute de lege; 3) în desfășurarea activității procesual penale, organele judiciare trebuie să respecte și să asigure exercițiul drepturilor procesuale ale părților pentru soluționarea corectă a cauzelor penale [61, p. 154].

În actualele condiții, promovarea riguroasă a legalității în toate sectoarele vieții nu este un fenomen întâmplător, ci constituie un proces necesar, obiectiv, de dezvoltare a acesteia [65, p. 59]. Legalitatea în procesul penal reprezintă o consacrare a principiului *nullum iudicium sine lege*, precum și a principiului preeminenței dreptului într-o societate democratică, în scopul asigurării unei garanții efective pentru a preveni arbitrariul în materie de urmărire penală, condamnare sau aplicare a pedepsei. (Hotărârea CtEDO din 22 noiembrie 1995 în *Cauza S.W. vs Marea Britanie*).

Principiul legalității procesuale este o transpunere pe plan procesual a principiului general de drept al supremației și respectării necondiționate a dreptului. Acest principiu se deduce și din caracterul de ordine publică al normelor de drept procesual penal [24, p. 66].

Împotriva prezenței principiului legalității în procesul penal se pronunța autorul M.S.Strogovici, care considera că „principiul legalității nu este un principiu aparte al procesului penal, ci un cumul al tuturor principiilor procesului luate în corelația lor, baza tuturor principiilor procesului și a fiecărui principiu în parte” [260, p. 175]. Această abordare științifică nu este susținută în doctrină, fapt pentru care se afirmă că principiile procesului penal sunt niște idei călăuzitoare, generale, porniri în plan ideal, care caracterizează întreaga aranjare a procesului și exprimă esența democratică a acestuia, asigură realizarea sarcinilor și scopurilor lui, apoi și legalitatea, nemijlocit, urmează a fi considerată principiu al procesului penal, deoarece postulatul de bază al activității statale, realizate în cadrul procesului penal îl reprezintă momentul că „este posibil doar ceea ce se permite de lege”. Legalitatea se află în strânsă legătură cu alte principii ale procesului penal, fiind în coraport de la general la particular cu acestea, deoarece încălcarea oricărui principiu este, în același timp, și încălcare a principiului legalității.

Acest principiu este strâns legat de principiul contradictorialității. Mecanismul realizării principiului contradictorialității necesită fixare normativă și executare ireproșabilă a elementelor contradictorialității: prezența părților, oferirea drepturilor egale, independența și neutralitatea instanței de judecată, posibilitatea intervenirii instanței în vederea completării eforturilor părților

etc. Încălcarea sau nerespectarea acestor condiții indică, drept urmare, la încălcarea principiului legalității și a principiului contradictorialității [166, p. 47].

2. *Publicitatea ședinței de judecată.* Acest principiu presupune examinarea cauzelor penale în ședințe deschise în prezența cetățenilor care au atins o vârstă anumită, precum și posibilitatea fixării și reflectării desfășurării proceselor judiciare în mijloacele de informare în masă. Publicitatea ședinței de judecată este un principiu constituțional, fixat în art. 117 din Constituția RM, precum și în art. 18 C. pr. pen. RM. Importanța acestui principiu în procesul penal este greu de reevaluat și revizuit, deoarece anume datorită publicității de către cercul larg de persoane este perceput întregul organism procesual, precum și realizarea tuturor principiilor și instituțiilor acestuia. Publicitatea ședinței de judecată permite de a se convinge că instanța de judecată, într-adevăr, creează condiții pentru realizarea principiului garantării dreptului la apărare [166, p. 48].

Caracterul public al ședinței de judecată, atunci când ședința nu necesită a fi desfășurată în mod secret, este extins asupra tuturor etapelor judecătii: în fond, în apel, în recurs și, în cazul în care există, în cadrul căilor extraordinare de atac [24, p. 100].

Principiul publicității ședinței de judecată are o legătură strânsă cu principiul contradictorialității. Legătura organică a acestora constă în faptul că în cadrul ședinței de judecată sunt în drept de a asista atât subiecții acuzării, cât și cei ai apărării. Ședința de judecată publică permite participarea în cadrul acesteia a acuzatorului de stat, a părții civile, părții vătămate din partea grupului acuzării, precum și a inculpatului, apărătorului și a părții civilmente responsabile din partea grupului procesual al apărării [166, p. 48]. C.pr.pen. conține norme care obligă instanța de a admite aceste persoane în proces și de a le crea condiții care ar permite la maximum să-și realizeze scopurile sale în procesul penal (art. 316, 319, 320, 321, 322, 323, 324 C.pr.pen. RM) [17].

Competiția părților are loc pe întreaga durată a judecării cauzei. Persoanele prezente se pot convinge în privința faptului că instanța se preocupă doar de ceea ce este necesar pentru soluționarea cauzei, fără deviere în partea apărării sau acuzării, că părțile sunt egale și se folosesc pe durata procesului de drepturi egale în privința prezentării probelor, înaintării cererilor și demersurilor, în privința expunerii opiniilor sale referitoare la cererile și demersurile înaintate de către alte persoane. Competiția se reflectă cel mai clar în cadrul dezbaterilor judiciare. Cuvântările părților în ședință de judecată deschisă, în prezența persoanelor aflate în sala de ședință, precum și participarea în replică, permit celor prezenți de a se convinge în realizarea deplină a principiului contradictorialității. Mai mult decât atât, participând la procesul față de care manifestă un anumit interes un număr mare de persoane, părțile depun eforturi pentru a acționa în ședința de judecată,

pentru a participa în cadrul acesteia cât mai calitativ, deplin și efectiv. Principiul publicității se realizează în cadrul ședinței de judecată datorită principiului contradictorialității, și anume că părțile dispută, discută în contradictoriu, prin ce inițiază interesul unui cerc larg de persoane. Datorită publicității, procesul nu este accesibil doar numai pentru profesioniști și pentru un grup redus de persoane care au fost implicați în orbita unei cauze penale concrete. Instanța de judecată poate beneficia de încredere și autoritate doar atunci când ședințele se desfășoară deschis, deoarece pentru cetățeni este importantă nu doar hotărârea, dar și nemijlocit procesul de judecată, unde devine clar anume considerentul din care instanța a luat o anumită hotărâre [166, p. 48-49]. Excepțiile de la această regulă sunt prevăzute la art. 18 C. pr. pen. RM.

Publicitatea ședinței de judecată este dictată de necesitatea transparenței justiției într-o societate democratică, de rolul educativ general al procesului de înfăptuire a justiției [24, p. 101]. Corelația principiului publicității ședinței de judecată și a contradictorialității se reflectă, de asemenea, și în faptul că abaterile de la aceste principii creează condiții favorabile pentru încălcarea drepturilor persoanei. Dreptul la un proces penal public îi permite persoanei de a-și apăra drepturile și interesele sale prin toate modalitățile care nu sunt interzise de lege [166, p. 49].

3. *Oralitatea judecării cauzei* determină forma coraportului subiecților procesului penal și reprezintă metoda de cercetare a materialului probator prezentat. În știința dreptului procesual penal nu se întâlnește un punct de vedere unic cu referire la acest principiu și conținutul lui [166, p. 49].

Autorul V. P. Bojiev presupune că este necesar de a evidenția un principiu unic al procesului penal – principiul oralității și nemijlocirii judecării cauzei. [136, p. 70-71] N. N. Poleanski [225, p. 1] consideră că nu există temeiuri pentru a considera oralitatea în calitate de principiu independent al procesului penal, iar I. V. Târțev [în 265 p. 19-20] și M. S. Strogovici [260, p. 157-167] se lansează cu ideea că oralitatea și nemijlocirea reprezintă nu altceva decât niște începuturi de sine stătătoare ale procesului penal. Achiesăm la această ultimă opinie, deoarece forma verbală a procesului penal este o prevedere principială, care necesită de la instanța de judecată examinarea tuturor probelor, analiza lor doar pe cale verbală, prin schimbul de opinii, prin reacția verbală la poziția părții oponente. Materialul probator în forma documentelor, care va fi plasat de către instanță la baza hotărârii judecătorești urmează, în conformitate cu această prevedere principială, să fie citite, expuse în cadrul ședinței de judecată, iar martorii urmează a fi audiați de către judecător. Întregul proces în cadrul ședinței de judecată se desfășoară în forma unui dialog judiciar. Oralitatea este o noțiune mult mai largă decât nemijlocirea, deoarece principiul oralității se răsfrânge asupra întregului stadiu al examinării în judecată, în timp de

nemijlocirea are atribuție doar în latura examinării, cercetării bazei probatorii. În același timp, urmează a se ține cont de faptul că nu toate probele urmează a fi supuse cercetării verbale, cum ar fi, de exemplu, cazul corpurilor delictive. Forma scrisă a examinării probelor la moment este prezentă și în cadrul fazelor prejudiciare, însă intervenția principiului contradictorialității în etapa urmăririi penale introduce anumite corectări și în volumul realizării principiului oralității. De exemplu, cererea de recurs, înaintată cu ocazia aplicării măsurii de arest preventiv sau a prelungirii acesteia, este examinată în ședința de judecată în cadrul căreia acționează prevederile principiului oralității [166, p. 50].

Duelul judiciar în sine reprezintă un duel verbal, scopul căruia rezidă în a convinge instanța de justetea argumentelor și afirmațiilor făcute. Oralitatea este indispensabilă esenței discursionale a adevărului judiciar (convențional), adevărul judiciar constituindu-se ca rezultat al disputelor judiciare [24, p. 644]. Principiul oralității este fixat în art. 314 C. pr. pen. RM [17]. Legătura acestuia cu principiul contradictorialității constă în faptul că negarea concluziilor părții oponente, adică competiția părții acuzării și apărării se realizează în formă verbală. Instanței i se oferă posibilitatea de a auzi nemijlocit de la părțile duelului judiciar ceea ce este mai important, toate informațiile necesare, referitoare la confirmarea sau combaterea învinuirii înaintate inculpatului. Refuzul de la forma verbală a ședinței de judecată, evident, va avea drept efect refuzul de la realizarea principiului contradictorialității. Or, este imposibilă o anumită competiție în formă scrisă. Legătura dintre aceste principii se observă aici și prin faptul că principiul oralității asigură o realizare deplină și continuă a principiului contradictorialității. Dialogul, discuția, combaterea concluziilor reciproce se poate realiza doar în formă verbală. Instanța este obligată de a auzi de la părțile aflate pe poziții contradictorii toate informațiile referitoare la combaterea sau confirmarea anumitor argumente și poziții. Principiul oralității reprezintă metoda de comunicare a instanței de judecată cu toți participanții la proces, precum și cu persoanele antrenate în procesul judiciar în calitate de martori, interpreți, specialiști, experți etc. Competiția în cadrul ședinței de judecată se finalizează prin dezbaterile judiciare ale participanților la proces. Dezbaterile judiciare reprezintă cuvântările, discursurile verbale ale persoanelor, forma verbală de expunere a gândurilor, ideilor și considerentelor referitor la materialul probator examinat în cadrul cauzei penale [166, p. 50-51].

4. Principiul contradictorialității are legătură și cu *principiul nemijlocirii judecării cauzei*. Nemijlocirea sau caracterul imediat constă în faptul că organele judiciare trebuie să obțină probele, pe cât este posibil, din sursa lor originală și trebuie să ia contact direct cu mijloacele de probă existente. Această definiție scoate în evidență două laturi esențiale ale principiului

nemijlocirii, și anume: 1) organele judiciare penale sunt obligate să încerce stabilirea faptelor, în așa fel încât între conținutul probelor și cel care le administrează să existe cât mai puține verigi intermediare; 2) organele judiciare penale trebuie să ia contact direct, nemijlocit (prin percepere directă) cu întreg materialul probator [61, p. 176].

Legătura dintre ele se manifestă prin faptul că realizarea principiului contradictorialității se află în dependență de principiul nemijlocirii judecării cauzei, în conformitate cu ale cărui prevederi prima instanță de judecată este obligată să examineze nemijlocit toate probele din dosar: să audieze toți martorii, părțile vătămate, inculpații, să dea citire rapoartelor de expertiză, să cerceteze corpurile delict, să dea citire proceselor verbale și altor documente. Principiul nemijlocirii judecării cauzei nu este evidențiat aparte în legea procesual penală. Conținutul lui de bază este dezvăluit și decurge din analiza art. 314 C.pr.pen. RM. În acest context, considerăm că ar fi necesară renunțarea de la forma tradițională a refuzului de a include în partea generală a legii procesual penale normele care reglementează esența și conținutul principiilor nemijlocirii și oralității judecării cauzei [166, p. 51-52].

Nemijlocirea în calitatea sa de condiție generală a judecării cauzei presupune efectuarea acțiunilor procesuale direct în fața judecătorului, după caz, a completului de judecată. Nemijlocirea dintre judecător și probă este o condiție esențială a actului de justiție [24, p. 643].

5. *Principiul oficialității procesului penal* ține de faptul că anumite organe statale, în cazul depistării atentatelor la norma de drept apărută, sunt obligate de a întreprinde măsurile corespunzătoare, a porni urmărirea penală, a efectua urmărirea penală și a efectua acțiunile necesare în vederea constatării faptei și a persoanei vinovate. Opinia persoanelor cointerestate în deznodământul cauzei nu joacă nici un rol și nu au nici o importanță pentru organele de stat și persoanele cu funcție de răspundere în situațiile de efectuare a acțiunilor necesare în vederea combaterii infracțiunilor, stabilirii faptuitorului și sancționării acestuia. Urmărirea penală este pornită în virtutea principiului oficialității, indiferent de dorința și voința părților vătămate. Esența social-juridică a principiului oficialității constă în îmbinarea intereselor statale și ale persoanelor particulare [166, p. 52]. În vederea ocrotirii sporite a intereselor unor categorii de persoane, legea a dublat pentru anumite situații disponibilitatea cu posibilitatea punerii în mișcare din oficiu a acțiunii penale [109, p. 60].

Cu toate cele menționate mai sus, în unele instanțe, legea limitează sau face excepție de la acest principiu. Într-un șir de cazuri, urmărirea penală se pornește numai în baza plângerii prealabile a victimei [24, p. 133]. Principiul oficialității se aplică cu privire la latura penală a procesului penal; numai în mod excepțional acțiunea civilă poate fi exercitată în cadrul procesului

penal din oficiu, de procuror [107, p. 28]. Desfășurarea din oficiu a procesului penal este garantată prin instituirea de sancțiuni disciplinare care se pot aplica celor care nu-și îndeplinesc obligația legală de efectuare, din propria inițiativă, a actelor necesare desfășurării procesului penal [61, p. 172]. Începând urmărirea penală, contracarând activitatea criminală și sancționând persoanele care au comis infracțiuni, persoanele cu funcție de răspundere și organele de stat corespunzătoare acționează atât în interesul statului, cât și în interesul persoanelor particulare, deoarece prin aceasta se manifestă grija statului în privința apărării și protejării drepturilor și libertăților omului și cetățeanului. În conformitate cu acest principiu, organele de stat și persoanele cu funcție de răspundere sunt abilitate de către stat cu anumite împuterniciri specifice, care permit de a desfășura activitatea respectivă. Se poate menționa că, într-o anumită măsură, principiul oficialității și-a găsit materializare, pe lângă legea de procedură penală, și în art. 1 alin. (3) din Constituția RM care declară că RM „este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate” și în art. 18 al Constituției RM - cetățenii RM *beneficiază de protecția statului atât în țară, cât și peste hotare*.

Nu considerăm că se poate vorbi de existența, paralel cu oficialitatea, a unui principiu al disponibilității în latura penală a procesului penal, care ar limita activitatea organelor judiciare, limitare impusă de manifestarea de voință din partea unei persoane sau organ considerat potrivit legii interesat în activitatea de tragere la răspundere penală [103, p. 131-137].

Corelația dintre principiul oficialității și principiul contradictorialității se manifestă prin faptul că forța motrice a procesului penal o prezintă una dintre părți, și anume – acuzarea, care este reprezentată în ședința de judecată de către procuratură - în calitatea acesteia de organ de stat. În legătură cu divizarea funcțiilor procesuale, instanța nu-și poate asuma anumite împuterniciri care nu îi sunt specifice, ele fiind plasate asupra acuzării de stat. Anume procuratura, participând de partea acuzării, prezintă instanței argumentele sale, teza sa acuzatorie, care a fost prezentată și care urmează a fi susținută în cadrul ședințelor de judecată. Acuzatorul de stat are dreptul de a renunța de la susținerea învinuirii, dacă în procesul examinării cauzei penale în instanța de judecată ea nu-și va găsi confirmarea sa [166, p. 53].

6. *Principiul asigurării dreptului la apărare*. Asigurarea dreptului la apărare este un principiu fundamental al procesului penal, potrivit căruia dreptul de apărare este garantat învinutului sau inculpatului, precum și celorlalte părți pe tot parcursul procesului penal, în condițiile prevăzute de lege. Actul procesual efectuat cu încălcarea dreptului de apărare al părții și prin care se cauzează o vătămare care nu poate fi înlăturată altfel, sau cu încălcarea dispozițiilor

privitoare la asistența obligatorie a inculpatului, se sancționează cu anularea celui act. Garantarea dreptului la apărare în tot cursul procesului este prevăzută ca un principiu fundamental în Constituția RM (art. 26). Pentru garantarea dreptului de apărare al bănuțului, învinutului, inculpatului, precum și al celorlalte părți, în C.pr.pen. RM sunt prevăzute dispoziții care asigură realizarea acestui drept [3, p. 15]. Dreptul procesual penal a elaborat un sistem de drepturi ale persoanei atrase la răspundere penală. Mai mult decât atât, centrul principal în jurul căruia au gravitat majoritatea completărilor și modificărilor legislative s-au axat pe necesitatea asigurării tuturor garanțiilor procesuale recunoscute de CEDO și de jurisdicția CtEDO [101, p. 90].

Principiul contradictorialității și principiul asigurării dreptului la apărare sunt legate reciproc, principiul contradictorialității reprezentând o garanție a realizării principiului asigurării dreptului la apărare. Învinuirea oficială de comiterea faptei infracționale urmează a fi însoțită de prezentarea învinutului (inculpatului) a anumitor drepturi, care i-ar asigura posibilitatea de a se apăra, a se plânge în privința acțiunilor realizate la adresa lui, precum și a ataca măsurile de constrângere procesual penală aplicate. Învinutul are dreptul de a contesta învinuirea, a înainta cereri și demersuri, a interveni cu plângeri, a prezenta probe în vederea nevinovăției sale, a lua cunoștință cu materialele cauzei, a participa la examinarea cauzei în judecată, a înainta recuzări, a participa la dezbateri, precum și dreptul la ultimul cuvânt. Mai mult decât atât, el are posibilitatea de a se apăra și prin alte modalități sau mijloace care nu sunt interzise prin lege. Toată această activitate se poate desfășura doar ca o împotrivire acelor acțiuni care sunt realizate în privința învinutului de către partea acuzării [166, p. 56]. În acest context, nu este susținută opinia autorului I. Corețchi, în viziunea căruia „contradictorialitatea și polemica nu sunt necesare în toate cauzele penale” [182, p. 39]. Încercările de a prezenta apărarea și acuzarea în calitate de participanți la proces, care au doar un singur scop, și anume – lupta cu infracționalitatea și stabilirea adevărului obiectiv în cauza penală – nu și-a găsit niciodată susținere din partea majorității specialiștilor din domeniu. Realizându-și propria destinație, apărând inculpatul, apărătorul, de cele mai frecvente ori, nu este interesat în stabilirea adevărului obiectiv, deoarece aceasta poate fi în defavoarea clientului său. Evident, sunt întâlnite și situații când învinutul și apărătorul acestuia tind spre stabilirea adevărului, dar aceasta se prezintă a fi mai degrabă o excepție de la regula generală. Inculpatul practic întotdeauna se folosește de posibilitatea de a prezenta situația în favoarea sa, cele comise de el să apară într-un alt spectru decât cel existent în realitate (de exemplu, dacă el a comis trei lovituri, îi este mai favorabil dea menționa că a lovit doar de o singură dată). Avocatul, acționând în interesele acestuia, nu are dreptul de a insista și de a clarifica în ședința de judecată starea reală a lucrurilor (adică de a insista că au fost comise anume trei lovituri și nu una, cum se

pretinde). Chiar dacă inculpatul își recunoaște pe deplin vinovăția, oricum întotdeauna apar temeuri pentru contradicții în alte laturi: în privința calificării, în privința circumstanțelor care atenuează sau agravează pedeapsa, cu referire la categoria și gradul măsurii de pedeapsă solicitată de către acuzare etc [166, p. 57]. În știința dreptului procesual penal, în genere, este operantă abordarea conform căreia avocații nu urmează să conteste învinuirea care este slab sau insuficient dovedită [134, p. 2-3]. Conform unor opinii, această poziție contravine obligațiilor funcționale ale apărătorului și nu poate fi acceptată [166, p. 57]. O viziune corectă, în acest sens, a fost expusă de către I. Iu. Stețovschi și A. M. Larin, esența ei reducând-se la faptul că „apropierea artificială a pozițiilor părților nu contribuie la înfăptuirea justiției” [253, p. 110]. Avocatul este obligat să combată orice învinuire, inclusiv și cea care este slab sau insuficient dovedită, dacă ea, în opinia avocatului, a fost înaintată neîntemeiat și nejustificat [166, p. 57-58].

Corelația principiului contradictorialității și principiului asigurării dreptului la apărare ține de momentul conform căruia contradictorialitatea nu există în procesul penal în situația în care învinuitul (inculpatul) nu are dreptul la apărare. Lipsirea inculpatului de dreptul la apărare exclude contradictorialitatea, deoarece anume prin intermediul acesteia, prin polemică în judecată, inculpatul se poate apăra, iar avocatul poate apăra persoana reprezentată. Prezența dreptului la apărare necesită anumite modalități de realizare a acestui drept. Posibilitatea de a contesta poziția oponentului, posibilitatea de a obiecta la fiecare argument al acestuia, a aduce argumentele sale, folosind drepturi procesuale egale cu cele ale oponentului în fața organului capabil a lua hotărârea finală, materializează legătura principiului contradictorialității cu principiul asigurării dreptului la apărare - ca fiind una obligatorie și inalienabilă. La dezvoltarea și consolidarea acestei legături contribuie indicarea legislativă a tuturor cazurilor de participare obligatorie a avocatului în procesul penal [166, p. 58].

Fără o astfel de componentă a dreptului la apărare, cum este dreptul de a fi asistat de un avocat, egalitatea procesuală a inculpatului și a acuzatorului de stat ar fi doar o formalitate. Egalitatea părților presupune atât prezența drepturilor egale, cât și a posibilității de folosire a lor, această stare a lucrurilor existând doar atunci când acuzatorului de stat profesional i se opune un avocat profesional [179, p. 47]. Iată din care considerent, prezența apărătorului la etapele judiciare ale procesului penal este necesară și servește drept garanție a realizării principiului asigurării dreptului la apărare și a principiului contradictorialității [166, p. 59].

7. *Prezumția nevinovăției*. Presumția de nevinovăție a fost înscrisă în reglementările internaționale privind drepturile omului [311, p. 1], fiind adoptată apoi de majoritatea constituțiilor care au proclamat formal drepturile omului [27, p. 77; 68, p. 68; 63, p. 3; 31, p. 86].

Această prevedere legală constă în faptul că învinuitul (inculpatul) este prezumat nevinovat atât timp cât vinovăția sa nu-i va fi dovedită într-un proces judiciar public, în cadrul căruia îi vor fi asigurate toate garanțiile necesare apărării sale și nu va fi constatată printr-o hotărâre judecătorească de condamnare definitivă. Învinuitul nu este obligat să dovedească nevinovăția sa, iar toate dubiile în probarea învinuirii care nu pot fi înlăturate se interpretează în favoarea învinuitului, inculpatului. Această prevedere este fixată și în art. 21 din Constituția RM. Nu putem menționa că prezumția de nevinovăție a obținut, practic, o recunoaștere generală, totală. Unii autori, în genere, neagă prezența acesteia [199, p. 38-39]. Criticile la adresa acestui principiu se limitează, în general, la inutilitatea lui, la contradicția prezumției de nevinovăție cu normele și instituțiile procesuale existente [262, p. 1; 166, p. 60]. În doctrină nu este susținută, de exemplu, opinia autorului V. D. Arseniev, care respinge în mod categoric prezumția de nevinovăție din considerentul că nicio persoană nevinovată nu poate fi supusă răspunderii penale și condamnată, aici anume fiind evidențiată de către autorul citat contradicția cu prezumția de nevinovăție [124, p. 56]. Această viziune este considerată incorectă, deoarece prezumția de nevinovăție reprezintă prin sine o garanție a realizării acestei prevederi legale. Nu poate fi considerată persoana ca fiind vinovată la momentul punerii sub învinuire. Această chestiune ține de competența instanței de judecată, a cărei hotărâre definitivă permite de a recunoaște persoana drept vinovată de comiterea infracțiunii [166, p. 60].

Prezumția de nevinovăție este plasată la baza întregului proces penal, a tuturor etapelor acestuia în egală măsură referindu-se atât la bănuیت, învinuit, cât și inculpat. În acest sens, nu suntem de acord cu opinia autorului V. N. Babaev, care a anunțat că în procesul penal acționează prezumția vinovăției bănuیتului [126, p. 101-102]. Prezumția de nevinovăție este o entitate, o prevedere obiectivă, ea nedepinzând de opinia anumitor persoane, a reprezentanților organelor de drept care realizează actul de reținere în situația temeiurilor prevăzute de legea procesual penală și care, în momentul reținerii, sunt convinși în prezența vinovăției celui bănuیت. Această prevedere acționează pe durata întregului termen al urmăririi penale, începând cu pornirea procesului penal în privința unei persoane, fiind, în continuare, prezentă până la momentul când hotărârea judecătorească devine definitivă [166, p. 60-61].

În literatura de specialitate s-a subliniat că între dispozițiile constituționale și cele ale reglementărilor internaționale privind drepturile omului, cu referire specială la art. 6, paragraful 2 din CtEDO, nu există decât o aparentă neconcordanță, întrucât stabilirea legală a vinovăției nu se poate face decât printr-o hotărâre judecătorească de condamnare definitivă [302, p. 364]. Într-o speță, Curtea de la Strasbourg, stabilind criteriile de apreciere cu privire la nesocotirea art. 6,

paragraful 2 din CtEDO, a statuat că „în îndeplinirea atribuțiilor lor, membrii tribunalului nu pornesc de la ideea preconcepută că cel învinuit a săvârșit actul incriminat; sarcina probei revine acuzării, iar dubiul profită celui acuzat. În afară de aceasta, îi revine acuzării sarcina să indice celui interesat despre ce îndatoriri este vorba, în scopul de a-i oferi prilejul să își pregătească sau să îi prezinte în consecință apărarea și să înfățișeze probe suficiente pentru a constitui temeiul unei hotărâri de declarare a vinovăției” (Hotărârea CtEDO din 1988 în *Cauza Barbera, Messeque și Jabardo vs. Spania*) [4, p. 264-265]. Încă în anul 1963, Comisia Europeană a Drepturilor Omului a afirmat valoarea de drept fundamental a prezumției de nevinovăție (Raportul Comisiei Europene a Drepturilor Omului din 30.03.1963), fapt confirmat de Curte 20 de ani mai târziu (Hotărârea CtEDO din 23 martie 1983 în *Cauza Minelli vs Elveția*). Din conținutul textului Convenției rezultă că prezumția de nevinovăție presupune înainte de toate o „acuzatie în materie penală”, adică „o notificare oficială, emanând de la o autoritate competentă, cu privire la săvârșirea unei infracțiuni” (Hotărârea CtEDO din 19 decembrie 1989 în *Cauza Brozicek vs Italia*). În această accepțiune, ea semnifică protecția unei persoane învinuite de săvârșirea unei fapte penale împotriva unui verdict de vinovăție ce nu a fost stabilit încă în mod legal (Hotărârea CtEDO din 25 august 1987 în *Cauza Nolkenbockhoff vs. Germania*) [312, p. 232]. În anumite state (Anglia, Australia, Israel, Norvegia, Olanda), suspectul trebuie să fie avertizat, înaintea interogatoriului său, de dreptul la tăcere și trebuie să fie notificat cu privire la chestiunea că orice va declara ar putea fi reținut cu titlu de probă contra sa [308, p. 5; 295, p. 96; 298, p. 255]. Potrivit prezumției de nevinovăție, cel împotriva căruia a fost pornit un proces penal este prezumat nevinovat până la dovedirea vinovăției sale printr-o hotărâre judecătorească de condamnare definitivă, pronunțată într-un proces public și cu garantarea dreptului la apărare. În această viziune, prezumția de nevinovăție apare ca o garanție procesuală cu caracter constituțional acordată celui suspectat sau acuzat de săvârșirea unei infracțiuni (învinuit sau inculpat) [77, p. 10; 39, p. 33; 80, p. 58; 38, p. 69-70; 104, p. 46].

Corelația principiului prezumției de nevinovăție și principiului contradictorialității se manifestă în latura că prezumția de nevinovăție creează, la etapa examinării cauzei în instanța de judecată, condiții în vederea realizării principiului contradictorialității. Reieșind din presupunerile privind nevinovăția persoanei, este obiectiv creată posibilitatea atât pentru partea care acuză, cât și pentru cel acuzat, de a expune în fața unei instanțe independente toate argumentele atât în latura acuzării, cât și în latura apărării. Părților li se oferă posibilitatea de a-și apăra poziția. Prezumția de nevinovăție necesită din partea instanței o atitudine inițială, preliminară față de inculpat ca în privința unei persoane nevinovate în legătură cu învinuirea ce i se aduce. Doar după examinarea

și analiza tuturor probelor oferite de către părți, instanța, în baza temeiurilor legale și fundamentate, adoptă sentința. Lipsa acțiunii principiului prezumției de nevinovăție ar avea drept urmare faptul că învinuitul, inculpatul ar fi tratat inițial ca o persoană vinovată [166, p. 61].

8. *Principiul egalității armelor*. Cel mai important dintre principiile formulate de art. 6 al Convenției este cel al „egalității armelor”, indisolubil legat de principiul contradictorialității și care exprimă ideea că fiecare parte din proces trebuie să aibă șanse egale de a-și prezenta cauza și că nimeni nu trebuie să beneficieze de un avantaj substanțial asupra adversarului său [74, p. 69].

„*Egalite des armes*” este un principiu recunoscut în activitatea Curții Europene a Drepturilor Omului (CEDO). Principiul este utilizat de CEDO în activitatea sa, totodată el garantează că nici una dintre părțile aflate în litigiu nu se bucură de vreun avantaj incorect, atât în procesul penal, cât și în cel civil. Principiul presupune anumite implicații ce caracterizează un proces echitabil. Potrivit acestui principiu, fiecare parte trebuie investită cu posibilități rezonabile pentru a-și prezenta cauza conform condițiilor care să nu creeze dezavantaje vis-à-vis de opoziție. Pornind de la faptul că principiul poate juca un rol în orice fază a procesului, se impune și față de mulți subiecți importanța aparențelor și sensibilității mari atribuite administrării justiției.

Egalitatea armelor presupune accesul egal al părților la înscrisuri și alte acte procedurale cel puțin datorită faptului că ele joacă un rol la formarea opiniei instanței, cu toate că în unele situații accesul la apărare poate fi limitat. Principiul nu determină modalitatea de furnizare a informației, sarcina fiind pusă doar pe respectarea condiției de a nu crea obstacole de nedepășit, ceea ce poate echivala cu tănuirea informației [23, p. 371]. Instanța, pentru realizarea principiului egalității armelor, are misiunea de a menține echilibrul necesar desfășurării unui proces echitabil, îndeosebi în ceea ce privește comunicarea între părți asupra tuturor pieselor dosarului, precum și dispunerea de mijloace pentru a-și susține poziția [25, p. 186].

În acest context, susținem întru-totul opinia expusă de savantul I. Dolea, conform căreia «actualmente în legislația procesual-penală nu există remedii care ar avea ca scop contribuția la asigurarea efectivă unei egalități a armelor. Cu toate că art. 100 alin. (2) C. pr. pen. RM prevede unele atribuții ale apărării în cadrul probatoriului penal, această normă rămâne a avea o natură declarativă, fără anumite garanții procesuale. În asemenea condiții, una dintre soluțiile pertinente este cea de consolidare a instituției investigației avocatului» [25, p. 191]. Doctrina procesual-penală indică și la legătura corespondentă între principiul contradictorialității și cel al egalității armelor, uneori invocându-se contrapunerea conceptuală a acestor principii, alteori fixându-se necesitatea delimitării clare a acestor principii. Principiul egalității armelor de drept își regăsește expresia legală și faptică prin anumite reguli, în particular: în situații similare - reguli similare, în

situații diferite - reguli diferite, iar excepțiile ce conțin distincții sociale nu pot fi fondate decât pe utilitate comună. Totuși, interesul general poate limita principiul egalității.[34, p. 37].

În concepția instanței europene de contencios al drepturilor omului, principiul egalității armelor semnifică tratarea egală a părților pe toată durata desfășurării procedurii în fața unui tribunal, fără ca una din ele să fie avantajată în raport cu cealaltă sau celelalte părți din proces. După cum a decis în mod constant Curtea, acest principiu – unul din elementele noțiunii mai largi de „proces echitabil” – impune fiecărei părți să i se ofere posibilitatea rezonabilă de a-și susține cauza în condiții care să nu o plaseze într-o situație de net dezavantaj în raport cu „adversarul” ei (Hotărârea CtEDO din 23 octombrie 1996, în *Cauza Ankel vs. Elveția*, par. 38; Hotărârea CtEDO din 11 ianuarie 2001, în *Cauza Platakon vs. Grecia*, par. 47), și că exigența „egalității armelor” în sensul unui just echilibru între părți are, în principiu, același rol atât în procesele civile, cât și în cele penale (Hotărârea CtEDO din 14 iunie 2005, în *Cauza Menet vs. Franța*, par. 47).

Principiul egalității armelor, în sine, privește numai modul în care au a fi tratate părțile de către tribunal ca „adversare” în procesul pe care acesta este chemat să-l soluționeze; el nu se aplică în raporturile dintre părți și tribunal [9, p. 489-490]. Forma jurisdicțională a răspunderii juridice egalează toate subiectele raporturilor juridice de răspundere în fața legii procesuale. Aceasta din urmă stabilește statutul juridic individual al subiectelor implicate prin metode identice și în corespundere cu caracterele personalității fiecăruia, cu specificul faptei ilicite comise și consecințele acesteia. Anume acest lucru și explică specificul formei jurisdicționale care, din punctul de vedere al reflectării principiului egalității de drept, se manifestă prin stabilirea dreptului fiecăruia la forma procesuală de apărare și restabilire a drepturilor încălcate, precum și în asigurarea în mod egal a exercitării acestui drept prin stabilirea obligațiilor procesuale ale organelor competente.

În viziunea autorului A. Florea, contradictorialitatea presupune organizarea procesului astfel încât părțile și ceilalți participanți la proces să aibă posibilitatea de a-și formula, argumenta și dovedi poziția în proces, de a alege modalitățile și mijloacele susținerii ei de sine stătător și independent de instanță, de alte organe și persoane, de a-și expune opinia asupra oricărei probleme de fapt și de drept care are legătură cu pricina dată judecării și de a-și expune punctul de vedere asupra inițiativelor instanței. Instanța care judecă pricina își păstrează imparțialitatea și obiectivitatea, creează condiții pentru exercitarea drepturilor participanților la proces, pentru cercetarea obiectivă a circumstanțelor reale ale pricinii. Cu alte cuvinte, recunoașterea dreptului la concurență este recunoașterea dreptului părților oponente de a face uz de mijloace și posibilități egale întru fundamentarea cerințelor fiecăreia. Evidențiind importanța deosebită a concurenței și

egalității părților în procesul de realizare a răspunderii juridice, A. Florea consideră oportună detașarea acestei exigențe în calitate de manifestare independentă a principiului egalității de drept a răspunderii juridice. Una dintre circumstanțele ce condiționează necesitatea unei atare abordări este faptul că tocmai această exigență permite depășirea faptică a inegalității dintre persoana ce a comis fapta ilicită și organul de stat competent să dovedească vinovăția acesteia la comiterea faptei ilicite. [34, p. 37].

2.4. Repere teoretice privind contradictorialitatea în cadrul fazei de urmărire penală

Având în vedere sarcinile specific înscrise în obiectul urmăririi penale, prima fază a procesului penal este disciplinată atât de regulile de bază ale întregului proces penal, cât și de anumite dispoziții specific. Acest lucru explică existența unor trăsături specific ale urmăririi în raport cu procedura camerei preliminare, judecata și punerea în executare a hotărârilor penale [66, p. 20].

În orice sistem național al justiției penale în procesul reformelor, urmărirea penală și examinarea cauzelor în judecată constituie obiectul principal al transformărilor și restructurărilor. Anume ele figurează în calitate de purtător al celor mai caracteristice particularități ale sistemului național al justiției penale, punând la încercare influența regimului politic al statului [86, p. 58]. Contradictorialitatea este o constantă unanim recunoscută a dreptului procesual penal. Deși de origine anglo-saxonă, ea a prins rădăcini și în sistemele procesuale penale continentale. Principiul contradictorialității se aplică deopotrivă în țările europene de tradiție continentală (Franța, România, RM etc.), însă nu există o poziție univocă în ceea ce privește sfera de aplicare și conținutul ei [32, p. 614]. Problema asigurării unor drepturi și libertăți ale omului în cadrul desfășurării procesului penal a fost abordată în mod deosebit la sfârșitul sec. XIX – începutul sec. XX, fiind actuală și în prezent. O soluție propusă în acest scop este separarea funcțiilor diferite lor organe de stat în faza urmăririi penale, care, de fapt, devine în acest sens o garanție [84, p. 65].

Activitatea procesual-penală se desfășoară în baza contradictorialității și a egalității părților, ceea ce necesită răspândirea ideilor contradictorialității asupra tuturor stadiilor, deoarece termenul „activitatea procesual-penală” presupune nu doar activitatea în cadrul etapelor judiciare, ci și în cadrul urmăririi penale. Art. 24 C. pr. pen. RM stipulează că părțile participante la judecarea cauzei sunt condiționate „*volens-nolens*” de egalitatea părților la etapa prejudiciară. Astfel, dacă părțile nu s-au situat pe poziții egale inițial, fiind limitate una din ele în acțiuni, este evident faptul că dezechilibrul de forțe se va reflecta și pe parcurs, deoarece rezultatele activității lor folosite în

etapa judecării cauzelor, în care legea le garantează egalitate în drepturi, au fost obținute la etapa prejudiciară [112, p. 86].

Procesul penal al RM, după natura și conținutul său, într-o anumită măsură se atribuie la categoria procesului mixt, deoarece în el sunt prezente atât elemente ale procesului contradictorial, cât și a celui acuzatorial. Anume elementele acuzatoriale constituie baza urmăririi penale. La diferite etape ale procesului penal, reieșind din particularitățile acestora, principiile se reflectă în mod diferit, motiv pentru care mecanismul realizării principiului contradictorialității în cadrul etapelor prejudiciare se deosebește esențial de aplicarea aceluiași principiu în cadrul etapelor judiciare. De exemplu, despre acest principiu în cadrul urmăririi penale se poate vorbi doar atunci când în proces apare figura bănuțului, învinutului sau a părții vătămăte. Până la acest moment principiul contradictorialității în cadrul acestei etape procesuale este lipsă. Acțiunea principiului contradictorialității este limitată și prin faptul că la această etapă unele principii ale procesului penal, practic, nu funcționează, cum ar fi cazul principiului publicității. A fi în acord cu opinia conform căreia principiul publicității la etapa urmăririi penale nu funcționează cu desăvârșire nu putem [166, p. 62; 275, p. 175]. Nu se poate invoca și la deplina realizare a începuturilor contradictoriale în cadrul etapelor prejudiciare ale procesului penal. La moment, în cadrul acestora, principiul contradictorialității poate fi realizat într-o măsură mai mare sau mai mică, momentul datorându-se apariției unor germeni al noului conținut juridic [166, p. 62]. Începuturile contradictoriale se reflectă, în viziunea noastră, deja în cadrul următoarelor momente: verificarea de către instanța de judecată a legalității și temeiurilor aplicării măsurii preventive sub formă de arest și a prelungirii duratei termenului de ținere sub arest (art. 307-308 C. pr. pen. RM), dispunerea efectuării expertizei judiciare (art. 142 C. pr. pen. RM), controlul asupra acțiunilor de urmărire penală și a măsurilor speciale de investigație (art. 301-306 C. pr. pen. RM). Un spectru larg de acțiuni de urmărire penală și procesuale sunt efectuate în lipsă, deoarece organul de urmărire penală nu înștiințează, în prealabil, persoanele cointerestate despre efectuarea acestora. Astfel, ca urmare a celor expuse, în cadrul fazei de urmărire penală, contradictorialitatea se manifestă: 1) cu ocazia numirii și efectuării expertizei judiciare; 2) în cadrul confruntării; 3) la realizarea controlului judiciar asupra procedurii prejudiciare.

După cum afirmă autorul D. Roman, în dreptul procesual penal moldovenesc, odată cu introducerea instituției controlului judecătoresc în faza urmăririi penale, această fază a căpătat un caracter semicontradictoriu. Astfel, activitatea de administrare a probelor până la terminarea urmăririi penale este lipsită de contradictorialitate, însă sub aspectul aplicării măsurilor procesuale de constrângere, atacării acțiunilor și hotărârilor ofițerului de urmărire penală și procurorului,

examinarea de către judecătorul de instrucție se face cu participarea părților interesate în condiții de contradictorialitate [24, p. 513-514].

Caracterul necontradictoriu al urmăririi penale rezultă din lipsa de publicitate a urmăririi penale. Organul de urmărire penală administrează probele fără a le supune discuției subiecților procesuali și părților existente în cauză [66, p. 27]. La moment, sunt create condiții prielnice în vederea aplicabilității largi a principiului contradictorialității în cadrul etapelor prejudiciare ale procesului penal [166, p. 63]. În C. pr. pen. RM sunt fixate multiple prevederi, care oferă largi posibilități întru realizarea principiului contradictorialității, dar aceasta, la rândul ei, necesită clarificarea anumitor situații. În primul rând, este necesară apariția în cadrul acestei etape a părților apărării și acuzării, care îndeplinesc funcții procesuale contradictorii și înzestrarea lor cu drepturi procesuale egale, beneficierea de posibilități procesuale în aceeași măsură în vederea realizării acestor drepturi. Concluzia despre faptul că la această etapă procesuală participanții nu se află pe picior de egalitate poate fi formulată, de exemplu, în baza art. 100 alin. (1) C. pr. pen. RM. Legiuitorul delimitează clar situațiile de „administrare a probelor de către organul de urmărire penală din oficiu” și, respectiv, de „administrare a probelor de către organul de urmărire penală la cererea părților”. Prezentarea probelor de către bănuít, învinuit, apărător se limitează *de facto* la înaintarea cererilor și demersurilor privind necesitatea fixării anumitor date sau a anexării la materialele cauzei a anumitor înscrisuri, obiecte ori documente. Aceste persoane sunt dependente, „legate” de luarea hotărârilor asupra cererilor și demersurilor înaintate, pe care organul de urmărire penală (ofițerul de urmărire penală, procurorul) le pot respinge, chiar și nemotivând acest fapt.

În context, un anumit sistem care ar împiedica neobiectivitatea examinării cererilor și demersurilor până la moment nu funcționează, deoarece atât administrarea probelor, cât și ulterioara lor apreciere este concentrată în unele și aceleași mâini (statul, care exercită funcția acuzării). Într-un regim special se află, în virtutea prevederilor legale, și partea vătămată, care are posibilitatea de a-și expune poziția sa referitoare la acțiunile de urmărire penală doar în cazul dacă va avea, în acest sens, permisiunea persoanei care gestionează cauza penală. Astfel, în asemenea condiții, nu se poate indica la egalitatea părților la etapa urmăririi penale [166, p. 63-64]. În cel de-al doilea rând, este necesară prezența unui organ competent independent, care ar asigura atingerea scopurilor acestei etape a procesului penal și crearea posibilității părților de a-și realiza drepturile sale.

În ultima perioadă de timp, în literatura de specialitate, destul de frecvent sunt discutate diverse variante ale realizării principiului contradictorialității la etapa urmăririi penale. De exemplu, a fost expusă și opinia abilitării apărătorului cu dreptul de a realiza cercetarea paralelă [155, p. 22]. Conform opiniei pe care o susținem pe deplin, această propunere nu este una constructivă, din considerentul că persoanele care reprezintă funcția apărării (apărătorul sau însuși învinuitul), în virtutea caracterului juridic, nu pot și nici nu trebuie să realizeze acțiuni de urmărire penală, în special acțiuni care au un caracter de constrângere. În situația cercetării paralele nu pot fi realizate acțiuni repetate de urmărire penală, deoarece în proces ar apărea două varietăți de probe, obținute de diferiți subiecți ai procesului. Orice coordonare a ulterioarelor acțiuni de către partea apărării cu organul de urmărire penală subliniază poziția inegală a persoanelor participante în cauză, deoarece atât ofițerul de urmărire penală, cât și procurorul nu-l vor pune la curent pe apărător despre posibilele acțiuni care urmează a fi întreprinse în vederea cercetării cauzei. Necesitatea coordonării apărării cu organul de urmărire penală, în sensul acțiunilor preconizate, presupune și posibilitatea primirii unui refuz în realizarea actului respectiv de urmărire penală, din considerentul că el a fost deja realizat de partea oponentă, chiar dacă acest fapt nu corespunde realității. Astfel, dependența părții apărării se menține întru-totul, iar cointeresarea organului de urmărire penală nu exclude prezența anumitor abuzuri din partea ofițerului de urmărire penală sau a procurorului [166, p. 64-65]. În acest context, evidențiem și opinia expusă de autorul T. Vizdoagă referitoare la faptul că tentativa de instituire a principiului contradictorialității la etapa prejudiciară este binevenită, însă funcționarea reală a acestuia este condiționată de instituirea egalității statutelor procesuale ale părților la faza urmăririi penale. Întru realizarea acestui obiectiv, sunt propuse următoarele soluții: 1) acordarea posibilității apărătorului de a desfășura o anchetă paralelă (investigația avocatului) proprie după modelul anglo-saxon; 2) dezvoltarea și amplificarea controlului judecătoresc în faza urmăririi penale [112, p. 88].

Dorim să menționăm și faptul că sunt cunoscute, practic, două modele de jurisdicții de instrucție: sistemul tradițional, care este acela al judecătorului francez. Astfel, în calitate de maestru al înfăptuirii fazei preparatorii a procesului, judecătorul de instrucție conduce investigațiile și rezolvă toate chestiunile jurisdicționale, îndeosebi atingerile libertății și deciziei în privința rezultatelor urmăririi la sfârșitul instrucției. O astfel de concepție mai există în Belgia, Olanda, Elveția, Spania, Grecia și în țările din Africa francofonă. În toate aceste țări, partea urmăritoare nu sesizează întotdeauna organul de jurisdicție (de pildă, pentru infracțiunile ușoare. Sistemul cel mai întâlnit astăzi este acela al soluționării chestiunilor jurisdicționale. Astfel, în Anglia, justiția de pace, care constituie magistrates Court statuează asupra detenției provizorii a

celui interesat și decide, după examinarea acuzațiilor, trimiterea în judecată, în cadrul unei proceduri de punere sub acuzare (*Committal proceedings*). La fel este și în Italia și Germania, țări în care există judecătorul de instrucție clasic. Totuși, în aceste două țări, judecătorul poate proceda și la anumite investigații, în cazuri particulare (de pildă, în Italia, acel judecător per le indagini preliminari cumulează funcțiile de jurisdicție și de investigație, reprezentând un fel de minister public instructor) [303, p. 29; 310, p. 29].

În literatura de specialitate este întâlnită și propunerea de a implica în cadrul fazelor prejudiciare anumiți observatori independenți sau de a introduce instituția cercetării particulare [205, p. 24; 243, p. 50; 224, p. 37; 166, p. 65]. Acest fapt este, în principiu, corect, însă realizarea acestui obiectiv nu este suficientă pentru lărgirea începuturilor contradictoriale. Or, controlul judiciar nu schimbă esența etapei urmăririi penale, cercetarea cauzei rămânând în mâinile persoanelor cointerestate, care manifestă tendințe acuzatorii pe durata activității sale. Mai mult decât atât, controlul realizat de către organul judecătoresc nu este întotdeauna eficient. Practica examinării demersurilor privind aplicarea măsurilor de arest preventiv sau a prelungirii acestora denotă faptul că instanța de judecată, examinând aceste chestiuni, nu dorește să-și asume responsabilitatea, fiind admise demersurile procurorilor drept rezultat al lipsei temeiurilor aplicării măsurii de arest preventiv sau a prelungirii acesteia [166, p. 65]. De exemplu, poate fi invocată cauza penală pornită în privința cet. N. A. în baza semnelor infracțiunii prevăzute de art. 217/1 alin. (4) C. pen. RM. După punerea acestuia sub învinuire, la înaintarea demersului către Judecătoria Bălți privind aplicarea măsurii de arest preventiv, procurorul nu a luat în calcul faptul recunoașterii parțiale a vinovăției, al prezenței locului permanent de trai, al familiei și al unui copil minor aflat la întreținere, necesitatea aplicării acestei măsuri preventive fiind argumentată doar prin faptul că învinuitul ar putea să se ascundă de la urmărirea penală sau ar putea împiedica efectuarea ei. Asupra acestor momente nu a atras atenție nici judecătorul, aplicându-i măsura preventivă solicitată în acest sens. Ulterior, și Curtea de Apel Bălți, examinând recursul declarat de către avocat împotriva încheierii privind aplicarea măsurii preventive sub formă de arest, a lăsat încheierea respectivă fără modificare [13].

În virtutea celor menționate, evidențiem și faptul că problema asigurării unor drepturi și libertăți ale omului în cadrul desfășurării procesului penal a fost abordată de mult timp. O soluție propusă în acest scop este separarea funcțiilor diferitelor organe de stat în faza urmăririi penale, care, de fapt, devine în acest sens o garanție. Pe acest segment, anume controlul judecătoresc reprezintă un pas spre realizarea principiului contradictorialității la etapa prejudiciară și, respectiv, o garanție în asigurarea protecției drepturilor persoanei în procesul penal. Implementarea

instituției controlului judiciar în dreptul procesului penal ar stimula, fără îndoială, creșterea calității urmăririi penale și evidențierea la momentul oportun a erorilor de urmărire penală [84, p. 65-68].

După cum menționează autorul I. Roșca, doctrina, în special cea din Federația Rusă, acordă trei modalități de protecție a învinutului și a celorlalți participanți la procesul penal împotriva acțiunilor abuzive ale organelor de stat: asigurarea drepturilor de către ofițerul de urmărire penală; asigurarea drepturilor de către procuror; asigurarea drepturilor de către instanța de judecată. Însă, se subliniază de I. Roșca, apărarea drepturilor și intereselor persoanei de către cel care o învinuiește pare a fi absurdă, chiar și în cazul când ultimul este obligat să cerceteze circumstanțele cauzei sub toate aspectele, complet și obiectiv, iar nemijlocit procurorul este investit atât cu exercitarea (în unele cazuri), conducerea urmăririi penale, cât și cu controlul legalității acțiunilor procesuale efectuate de către ofițerul de urmărire penală [84, p. 65-68]. Nu poate fi recunoscut, cu adevărat, că fiind conform modelului contradictorial al procesului penal nici monopolul procurorului. Este cu dificultate a realiza în același timp de către aceeași persoană funcția de învinuire și cea de control al respectării legilor. În scopul examinării imparțiale a problemelor de protecție a drepturilor și intereselor legitime ale persoanei în procesul penal, dependente de acțiunile organului de urmărire penală, este instituit controlul judecătoresc prejudiciar.

Controlul judiciar este preferabil oricărei alte forme de control exercitat la etapa prejudiciară, contribuind la realizarea principiului contradictorialității. Considerentele în acest sens sunt următoarele: a) judecătorul nu este responsabil formal nici pentru indicii calitativi, nici pentru cei cantitativi ai urmăririi penale, dar este cointeresat în înlăturarea încălcărilor depistate la această etapă; or, legalitatea reprezintă fundamentul activității sale; b) judecătorul dispune de un statut separat, fiind unicul subiect împuternicit prin dispozițiile constituționale cu înfăptuirea justiției; c) nu poate fi ignorat nici specificul procedurii judiciare față de oricare altă formă de activitate a organelor de stat, procedura judiciară fiind ghidată de o reglementare legislativă strictă, ceea ce constituie o garanție [84, p. 65-68].

Prin stabilirea dreptului apărătorului de a contesta refuzul organului de urmărire penală privind administrarea probelor suplimentare, inclusiv prin faptul investirii judecătorului de instrucție cu dreptul de a efectua unele acțiuni procesuale la cererea apărării, are loc dezvoltarea instituției controlului judiciar fără extinderea competenței judecătorului de instrucție, asigurându-se, în același timp, pe cât este posibil, principiul „egalității armelor” [84, p. 65-68].

În vederea schimbării situației existente în domeniu, în viziunea noastră ar fi mult mai rațional, pe lângă existența controlului judecătoresc asupra urmăririi penale, de a se trece la

dezrădăcinarea obiceiului tendinței acuzatoriale din partea organelor de urmărire penală. La etapa urmăririi penale partea acuzării este reprezentată prin următorii participanți: ofițerul de urmărire penală, procurorul, partea vătămată, partea civilă, reprezentanții părții civile și a părții vătămate. Specificul poziției procesuale a ofițerului de urmărire penală și a procurorului ține de faptul că ei sunt abilitați, în afara funcției acuzării, și cu dreptul de a strânge și verifica probe, în favoarea și în defavoarea învinutului și de a clarifica circumstanțele cauzei, fiind luate, în situațiile prevăzute de lege, chiar și soluții referitoare la încetarea urmăririi penale [235, p. 43; 288, p. 73; 166, p. 66-67]. Tendința acuzatorială a organului de urmărire penală se manifestă prin faptul că el pornește urmărirea penală, ia toate măsurile prevăzute de lege în vederea stabilirii faptului infracțiunii și a persoanei care a comis-o. În acest scop, persoana este recunoscută în calitate de bănuît, fiind ulterior pusă sub învinuire, în privința acesteia se aplică măsuri de constrângere procesual-penală, se efectuează o gamă largă de acțiuni procesuale doar cu scopul de a obține probe ale vinovăției bănuîtului, învinutului în comiterea faptei infracționale [166, p. 67]. *Astfel, de exemplu, în cauza penală intentată în privința bănuîtului T. S. în baza prevederilor art. 47, 284 alin. (2) C. pen. RM, deși chiar la etapa inițială a urmăririi penale era absolut evident că acesta nu are nici o vină în comiterea faptei incriminate, totuși ofițerul de urmărire penală a purces la reținerea cet. T.S. din simplul motiv că acesta refuza de a-și recunoaște vinovăția* [15].

Procedura acumulării, administrării probelor în cauzele penale necesită lipsa de cointeresare și prezența imparțialității și obiectivității a subiectului antrenat în această activitate, deoarece întreaga activitate procesual-penală într-o cauză penală urmează a fi orientată spre stabilirea adevărului și, de aceea, ea nu poate fi nici acuzatorială, și nici în apărare. Această activitate trebuie să fie ghidată spre clarificarea tuturor împrejurărilor cauzei – atât agravante, cât și atenuante, adică spre cercetarea deplină, completă și sub toate aspectele a circumstanțelor cauzei. Îndeplinirea de către ofițerul de urmărire penală a obligațiunii, plasate asupra lui de lege, nu-i permit acestuia de a fi obiectiv în sensul direct al cuvântului [166, p. 67]. Nu întâmplător, de o perioadă îndelungată de timp în doctrină este dominantă opinia conform căreia ofițerul de urmărire penală nu poate reprezenta funcția acuzării, deoarece îndeplinește o altă activitate, absolut contradictorie – funcția cercetării cauzei penale [230, p. 11; 232, p. 52]. Astfel, conform opiniei autorilor R. Rahunov și Gh. Reznice, scopul ofițerului de urmărire penală în cadrul procesului penal trebuie să se refere la tendința stabilirii circumstanțelor obiective ale celor întâmplate. Faptul dat ar permite de a lua o hotărâre corectă în cauza penală, a sancționa anume persoana vinovată și în măsura în care ea o merită. Dificultatea administrării materialului probator, adică depistarea, solicitarea, primirea și fixarea dovezilor se axează, în virtutea particularităților acestei etape ale procesului, anume asupra urmăririi penale. În cadrul altor etape ale activității procesual-penale acest element al

probatoriului se realizează nu așa de deplin, totodată nefiind exclus în totalitate. Obiectivitatea persoanelor cu funcție de răspundere, care cercetează circumstanțele cauzei, constituie o condiție obligatorie, care asigură stabilirea adevărului în cauza penală și darea unei hotărâri judiciare corespunzătoare legii [166, p. 68].

În viziunea autorului A. Grinenco, modificarea statutului procesual al ofițerului de urmărire penală, transformarea acestuia într-o persoană necointerесată procesual este posibilă dacă funcțiile acuzatoriale vor fi realizate de către o altă persoană în locul acestuia. Ofițerul de urmărire penală trebuie să realizeze doar sarcina acumulării obiective a probelor, fără a manifesta tendințe acuzatoriale, ceea ce la moment este în lipsă în structura aparatului de urmărire penală. Fiind eliberat de povara acuzării, ofițerul de urmărire penală va avea, în opinia noastră, o atitudine obiectivă nu numai față de reprezentanții acuzării, ci și cu referire la persoanele care reprezintă apărarea, va putea asigura posibilitatea realizării drepturilor, inclusiv și la administrarea de către aceștia din urmă a materialului probator. În acest caz, decade și necesitatea efectuării unei cercetări paralele. Un ofițer de urmărire penală obiectiv nu va respinge în baza temeiurilor formale și nefundamentate cererile părții apărării referitor la efectuarea actelor de urmărire penală, în rezultatul cărora pot fi descoperite circumstanțe, care ar pendula în favoarea bănuțului (învinuitului) [157, p. 41; 166, p. 68-69]. În doctrină se menționează și faptul că funcția acuzării urmează a fi realizată în exclusivitate doar de către reprezentanții procuraturii. Aceasta reiese logic din sarcinile urmăririi penale, fiind totodată și un fapt premergător participării procurorilor în judecată în calitatea lor de acuzatori de stat. În Federația Rusă, în contextul subiectului investigat, a fost înaintată propunerea de a modifica statutul procuraturii - ca organ de supraveghere și a realiza divizarea acuzării de stat de supravegherea asupra activității de urmărire penală [166, p. 69]. În ceea ce ne privește, menționăm că această poziție nu este corectă, deoarece ea vine în contradicție cu conceptul actual de urmărire penală

La moment, substituirea procuraturii din domeniul care ne-a atras interesul științific nu este posibilă. Examinând problemele dezvoltării statutului procesual al organelor procuraturii, A. Boicov, C. Scvorțov și V. Reabțev menționează absolut corect că „instanța de judecată nu poate substitui în totalitate procuratura la etapa urmăririi penale. Funcțiile de control ale judecătorului poartă doar un caracter episodic. Procuratura asigură legalitatea urmăririi penale de la momentul pornirii procesului și până la remiterea cauzei penale în instanța de judecată. Redeplasarea acestei funcții, în totalitate, asupra instanței de judecată este imposibilă, deoarece aceasta ar necesita modificări substanțiale în structura organelor judiciare și a celor de urmărire penală” [140, p. 22-23; 166, p. 70]. Actualmente, instanța de judecată a „eliberat” procuratura doar de la realizarea anumitor împuterniciri, în special în ceea ce ține de aplicarea anumitor măsuri de constrângere

procesual-penală. În contextul vizat, apare o altă problemă – cea de conducere, dirijare a urmăririi penale de către procuror. Majoritatea autorilor apreciază poziția procesuală a procurorului la etapa urmăririi penale ca fiind drept una de conducere procesuală a urmăririi penale [166, p. 70]. Întâlnim și alte opinii în acest sens. Astfel, A. A. Ciuvilev menționează că procurorul nu realizează funcția de conducător al urmăririi penale [278, p. 64]. Cu această opinie nu putem fi de acord. Art. 51 C. pr. pen. RM demonstrează contrariul. Împuternicirile imperativ-dispozitive largi ale organelor procuraturii, posibilitatea acestora de a influența asupra „direcției” și ordinii urmăririi penale, a aplica anumite măsuri în privința ofițerilor de urmărire penală – toate acestea constituie o manifestare și o expresie a elementelor dirijării urmăririi penale, ceea ce nu se coordonează cu prevederile principiului contradictorialității. Pentru normalizarea situației existente, afirmă cercetătoarea S. M. Darovschis, este necesar de a redeplasa accentele urmăririi penale în favoarea controlului judiciar și al independenței ofițerului de urmărire penală. Ridicarea rolului instanței de judecată în cadrul etapei de urmărire penală constituie o condiție indispensabilă a implementării principiului contradictorialității în cadrul acesteia [166, p. 71].

Oricum, constatăm că „urmărirea penală rămâne o etapă a procesului penal necontradictorie, ceea ce conferă acestei faze *operativitate* și *mobilitate*, trăsături care lipsesc fazei de judecată. Astfel, organele de urmărire penală, în tactica pe care o adoptă în rezolvarea cauzelor, pot efectua actele de urmărire penală în momentul cel mai potrivit, la data și locul corespunzătoare cerințelor concrete ale dosarului penal” [106, p. 456].

2.5. Concluzii la Capitolul 2

1. Prezența părților egale și instanța independentă sunt trăsăturile generice ale contradictorialității. Realizarea lor în cadrul activității procesual-penale permite a formula concluzia referitoare la corespunderea acestei proceduri conceptelor și reflectărilor juridice generale privind contradictorialitatea.

2. Justiția este contradictorială în situația în care părțile (participanții) la procesul judiciar pot activ și în condiții egale de a disputa, de a-și dovedi dreptatea, de a expune argumentele și a interpreta faptele, evenimentele și probele din cadrul dosarului, contribuind astfel la stabilirea adevărului.

3. În favoarea contradictorialității - model procesual - este invocat următorul argument: așa-numitul principiu al contradictorialității nu conține semnele unui principiu procesual, fiind el însuși izvorul, sursa principiilor procesuale.

4. Operând cu raportul dintre contradictorialitate - formă a procesului penal și contradictorialitate - principiu, este necesar a menționa următoarele: forma procesului penal

exercită o influență nemijlocită atât asupra sistemului principiilor procesului penal, cât și asupra volumului realizării lor juridice.

5. Contradictorialitatea este o stare calitativă a însuși procesului penal, care este astfel organizat, încât să fie create pentru părți posibilitatea de a-și manifesta toate calitățile, a prezenta datele factice de care dispun pentru a convinge instanța în corectitudinea anume a poziției sale.

6. Criteriul (semnul) organic intern a formei procesului penal contradictorial îl constituie egalitatea statutelor procesuale a părții acuzării și părții apărării atât în cadrul fazelor prejudiciare (pregătitoare) și judiciare a procesului penal.

7. Construcția contradictorială a procesului judiciar reprezintă prin sine exprimarea specifică a celei mai generale metode de percepere umană, a cărei esență constă în faptul că adevărul este stabilit doar ca urmare a polemicii și că faptele apar din opinii și raționamente contradictorii.

8. La momentul da față, în realitate, lipsesc modelele ideale teoretice ale procesului penal acuzatorial (de urmărire), mixt și contradictorial. Aceasta înseamnă că noțiunea de contradictorialitate nu poate fi atribuită în exclusivitate la caracteristica formei istorice a procesului penal.

9. Principiul contradictorialității la momentul actual, în procesul penal al RM, se reflectă în plenitudinea sa doar în cadrul fazelor judiciare ale procesului penal, din care considerente nu poate figura în calitate de formă a întregului proces.

10. Prezența contradictorialității (a criteriului ei esențial) în calitate de element a ordinii de desfășurare a procesului pe segmentul întregii cauze penale ne vorbește despre forma contradictorială a procesului.

11. La moment este necesar de a percepe contradictorialitatea ca formă a procesului penal, ca principiu procesual de sine stătător și ca metodă de cercetare a materialului probator.

12. Principiul contradictorialității constituie mijloc de aflare a adevărului în procesul penal și constă în faptul că probele propuse în proces sunt administrate în cursul judecății – fază a procesului la care participă părțile.

13. Principiul contradictorialității exprimă cerința ca funcția de învinuire să fie despărțită de funcția jurisdicțională, fiind pe o poziție procesuală egală cu funcția de apărare. Învinuirea și apărarea se combat în fața instanței de judecată de pe poziții contradictorii, astfel încât autoritatea care judecă și soluționează cauza – instanța de judecată – să ajungă, din disputa lor, la o apreciere corectă a probelor și la adoptarea unei soluții legale și temeinice.

14. Contradictorialitatea, fiind principiu al procesului penal, are legătură cu alte principii, care, la rândul lor, asigură posibilitatea realizării contradictorialității. Principiul vizat se află în

strânsă legătură cu astfel de principii ale procesului penal, precum legalitatea, publicitatea, oralitatea, nemijlocirea, asigurarea dreptului la apărare, prezumția de nevinovăție, egalitatea armelor etc.

15. Contradictorialitatea reprezintă metoda de descoperire a adevărului în cauzele penale, care constă în competiția și rivalitatea părților controlată și completată prin participarea instanței de judecată la examinarea cauzelor penale.

16. Instanța de judecată este eliberată de la clarificarea sub toate aspectele a circumstanțelor cauzei, oferind acest drept părților. Posibilitățile instanței de judecată sunt limitate doar de acel material probator care este prezentat spre examinare de către părți și, în particular, de către acuzare.

17. Activitatea de administrare a probelor până la terminarea urmăririi penale este lipsită de contradictorialitate, însă sub aspectul aplicării măsurilor procesuale de constrângere, atacării acțiunilor și hotărârilor ofițerului de urmărire penală și procurorului, examinarea de către judecătorul de instrucție se face cu participarea părților interesate în condiții de contradictorialitate.

18. Urmărirea penală rămâne o etapă a procesului penal necontradictorie, ceea ce conferă acestei faze *operativitate* și *mobilitate*, trăsături care lipsesc fazei de judecată.

3. ACUZAREA ȘI APĂRAREA ÎN CADRUL PROCESULUI PENAL CONTRADICTORIAL

3.1. Acuzarea în procesul penal contradictorial

Realizarea principiului contradictorialității și egalității părților dictează că una dintre sarcinile prioritare ale procurorului e să contribuie în calitate de reprezentant al statului la exercitarea atribuțiilor în cauzele penale. Sarcina de bază a procurorului în procedura penală este apărarea drepturilor și intereselor legale ale persoanelor implicate într-un proces penal, apărarea efectivă a intereselor statului și societății [98, p. 11].

Rolul procurorului în procesul penal este multiaspectual, constând în apărarea persoanei, a drepturilor și libertăților acesteia, în apărarea societății și a statului împotriva fenomenului criminalității, în constatarea și descoperirea tuturor infracțiunilor săvârșite, în prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni [43]. Reprezentarea învinuirii în instanțele judecătorești constituie o atribuție constituțională de bază a procurorilor. Această activitate urmează a fi desfășurată la un înalt nivel profesional, contribuind real și eficient la justa examinare a cauzelor penale, în scopul protejării persoanei, societății și statului de atentatele criminale, astfel ca orice persoană care a săvârșit o infracțiune să fie pedepsită potrivit vinovăției sale și nici o persoană nevinovată să nu fie condamnată [98, p. 11].

Acuzării în știința dreptului procesual penal îi este recunoscută calitatea de noțiune de bază a cărei importanță constă în faptul că anume ea reprezintă forța motrice a procesului penal. Anume de acuzare este legată apariția procesului în cadrul cauzei și apariția apărării [256, p. 56; 234, p. 62; 166, p. 92]. O perioadă de timp destul de îndelungată au persistat în știința dreptului procesual penal anumite păreri referitoare la legătura învinuirii cu acțiunea. Conform opiniei savantului I. I. Foinițchi, învinuirea în procesul penal corespunde acțiunii în procesul civil [273, p. 139].

În opinia autorului M. Udroi, noțiunea de „acuzatie în materie penală” are un caracter autonom, semnificând notificarea oficială, emisă de o autoritate competentă, prin care se impută unei persoane săvârșirea unei infracțiuni, ceea ce atrage repercusiuni importante asupra respectivei persoane. Într-o jurisprudență constantă (CtEDO, Cauza *E ș.a. c. Olandei*, Hotărârea din 8 iunie 1976, par. 81; Cauza *Adolf c. Austriei*, hotărârea 26 martie 1982, par. 30; Cauza *Campbell și Fell c. Regatului Unit*, Hotărârea din 28 iunie 1984 par. 68-71), CtEDO a stabilit trei criterii alternative („criterii Engel”) pentru a aprecia dacă o ramură a dreptului intern intră în noțiunea de „materie penală” în sens European: calificarea faptei ca infracțiune în dreptul intern, natura faptei incriminate și natura, gradul de severitate a sancțiunii ce poate fi aplicată persoanei acuzate.

Determinarea cu precizie a momentului din care se poate vorbi de o „acuzatie în materie penală” prezintă importanță deosebită, întrucât din acel moment este garantat dreptul prevăzut de art. 6 CEDO. În acord cu jurisprudența CtEDO în interpretarea noțiunii de acuzatie în materie

penală, apreciem că dobândirea calității de suspect intervine *ex lege* atunci când sunt îndeplinite condițiile prevăzute de art. 77 C. pr. pen. al României și art. 305 alin. (3) C. pr. pen. al României, care impun organului judiciar să constate existența unei acuzații în materie penală, să dispună efectuarea în continuare a urmăririi penale față de suspect și să îi aducă la cunoștință drepturile; în acest sens, CtEDO a statuat că o persoană dobândește calitatea de suspect, ce atrage aplicarea garanțiilor prevăzute de art. 6 din Convenție, nu din momentul în care această calitate îi este adusă la cunoștință, ci din momentul în care autoritățile naționale aveau motive plauzibile pentru a-l suspecta de comiterea unei infracțiuni (CtEDO, *Cauza Brusco c. Franței*, Hotărârea din 14 octombrie 2010, par. 47).

Prin urmare, încălcarea obligației procedurale pozitive prevăzute de art. 305 C.pr.pen. al României prin efectuarea urmăririi penale *in rem* dincolo de momentul în care, în mod rezonabil, se putea formula o „acuzație în materie penală” poate conduce la o vătămare semnificativă și substanțială a dreptului la un proces echitabil al „acuzatului”, de natură a atrage incidența în cauză a sancțiunii nulității relative prevăzute de art. 282 C. pr. pen. al României cu privire la actele procesuale sau probele administrate după acest moment [109, p. 237-238].

Procurorul este singurul organ judiciar competent să dispună efectuarea în continuare a urmăririi penale față de suspect, atât în cazul în care urmărirea penală se efectuează în mod obligatoriu de acesta, cât și în cazul în care acesta doar supraveghează activitatea de urmărire penală a organelor de cercetare penală; în acest ultim caz, nu prezintă importanță dacă urmărirea penală a fost începută de procuror sau de organul de cercetare penală.

În principiu, dispunerea efectuării în continuare a urmăririi penale față de suspect constituie un moment distinct de punerea în mișcare a acțiunii penale, care poate fi dispusă atunci când *din probele existente în cauză* (excluzându-se astfel posibilitatea evaluării altor date) *procurorul are convingerea* (nu bănuiala rezonabilă) că o persoană *a comis infracțiune*. Ca excepție, este totuși posibil ca, de pildă, în cazul infracțiunilor flagrante, procurorul să dispună *prin aceeași ordonanță* atât continuarea efectuării urmăririi penale față de suspect, cât și punerea în mișcare a acțiunii penale, având în vedere că, în aceste cazuri, baza factuală obiectivată în probe este suficientă pentru a se considera că o anumită persoană a comis o infracțiune. Astfel, *prin același act procedural acuzatul dobândește mai întâi calitatea de suspect, iar apoi calitatea de inculpat* [109, p. 238-239].

Interpretări ale învinuirii (acuzării) au fost realizate și de către alți savanți. În opinia autorilor N. N. Poleanschi [225] și M. S. Strogovici [259], acuzarea de stat începe cu înaintarea acțiunii penale. Tratarea învinuirii ca fiind o acțiune și a acuzatorului ca reclamant nu este corectă. Conform esenței sale, învinuirea nu poate fi examinată ca fiind o acțiune, deoarece, în primul

rând, pornirea procesului penal nu depinde, de regulă, de acordul de voință al anumitor persoane (cu anumite excepții prevăzute de legea de procedură penală), în timp ce acțiunea în procesul civil se află în dependență de voința și dorința persoanei în acest sens. În al doilea rând, persoanelor cu funcție de răspundere și organelor de stat le este specifică obligațiunea de a porni urmărirea penală în situațiile de descoperire a semnelor faptelor infracționale, din care considerent chiar și în situația lipsei părții vătămate în procesul penal este inițiată urmărirea penală cu ulterioarele activități care, de obicei, se finalizează în instanța de judecată prin darea hotărârii. În al treilea rând, învinuirea este orientată spre depistarea celor vinovați, obținerea probelor de învinovățire și aplicarea unei pedepse corespunzătoare celor comise, aici fiind în lipsă tendința de apărare a anumitor drepturi subiective, ceea ce reprezintă o condiție obligatorie a procesului judiciar civil [166, p. 93]. În opinia autorilor I. Neagu și M. Damaschin, momentul punerii în mișcare a acțiunii penale nu trebuie confundat cu începerea urmăririi penale. Între cele două acte de dispoziție există diferențe majore, constând în premisele diferite în care se dispun, dar și în producerea unor consecințe distincte [65, p. 260]. Putem fi de acord cu punctul de vedere al autorului M. L. Iacub, care menționa că tratarea învinuirii în calitate de acțiune penală contravine prevederilor legale, deoarece temeiul juridic al examinării judiciare îl constituie nu adresarea procurorului către instanță, ci hotărârea judecătorului luată în această privință. Conform lui, procurorul nu are careva sarcini și interese în cadrul procesului care s-ar contrazice cu sarcinile și interesele justiției și, mai mult decât atât, procurorul nu urmărește apărarea dreptului său subiectiv în ședința de judecată [286, p. 155].

Orice infracțiune, în opinia autorilor Gh. Mateuț, G. Stefani, G. Levasseur și B. Bouloc, dă naștere unei acțiuni, care are ca obiect aplicarea unei pedepse sau a unei măsuri de siguranță ori a altei măsuri prevăzute de legea penală persoanelor vinovate de comiterea unei infracțiuni. Este vorba de așa-numita acțiune penală, care are ca scop reprimarea oricărei atingeri aduse ordinii sociale și care ia naștere direct din infracțiune [61, p. 536-537; 308, p. 121]. În opinia cercetătoarei Irina Kuglay, acțiunea penală este o fază procesuală distinctă, dar care acoperă și etapa urmăririi penale, nu doar pe cea a judecății. Ea succede începerii urmăririi penale cu privire la faptă, precum și continuării ei *in personam*, survine atunci când se conturează elemente serioase de vinovăție și are drept obiect trimiterea în judecată, verificarea de către instanță a acuzației și, finalmente, tragerea la răspundere penală [109, p. 105]. Astfel, constată și alți autori, acțiunea penală are ca obiect tragerea la răspundere penală a persoanelor fizice sau juridice care au săvârșit infracțiuni. Confruntând obiectul acțiunii penale cu scopul ei, aceștia exprimă opinia conform căreia acțiunea penală are în calitate de obiect aplicarea unei pedepse penale [307, p. 87].

După cum menționează cercetătorii I. Neagu și M. Damaschin, „că dată fiind autonomia acțiunii penale, precum și funcționalitatea sa deosebită în cadrul procesului penal, se poate spune că ea reprezintă o instituție procesuală de o importanță cu totul deosebită, constituind mijlocul legal prin intermediul căruia se realizează scopul procesului penal [65, p. 255]”. În acest context evidențiem faptul că unele reglementări procesual-penale au plasat la loc de frunte acțiunea penală în coraport cu alte instituții, cum ar fi, de exemplu, instituția acțiunii penale în legea procesual-penală franceză [293, p. 18].

Cercetătorul M. S. Strogovici, evidențiind în cadrul procesului penal trei funcții procesual-penale de bază, a desemnat una dintre acestea ca fiind urmărirea penală sau învinuirea. Conform lui, urmărirea penală reprezintă un cumul de acțiuni procesuale orientate spre demascarea în comiterea infracțiunii a persoanei atrase la răspundere penală, asigurând aplicarea în privința acesteia a măsurii de pedeapsă meritate [258, p. 99]. M. A. Celîțov presupunea că urmărirea penală, de facto, reprezintă prin sine efectuarea tuturor acțiunilor în cauza penală, în întregime, [276, p. 88-89]. O altă opinie cu referire la acest subiect, în mare parte contrarie cu cele anterior evidențiate, a fost expusă de cercetătorul A. M. Larin, care determina urmărirea penală ca fiind o activitate procesual penală premergătoare soluționării cauzei, care constă în formularea și fundamentarea concluziilor referitoare la comiterea de către o anumită persoană a unei fapte social-periculoase prevăzute de legea penală [191, p. 25]. Urmărirea penală a fost definită în mod diferit și în literatura de specialitate română. În viziunea savanților români I. Tanoviceanu și N. Volonciu, „urmărirea penală este desfășurată de organele de urmărire penală ce au drept scop strângerea și verificarea tuturor probelor cu privire la săvârșirea infracțiunii, descoperirea făptuitorului, stabilirea răspunderii acestuia în vederea trimiterii în judecată și luarea măsurilor menite să asigure în continuare buna desfășurare a procesului penal” [102, p. 514-515; 113, p. 241].

Un alt notoriu savant român, V. Bercheșan, menționează că „urmărirea penală are ca obiect strângerea probelor necesare cu privire la existența infracțiunilor, la identificarea făptuitorilor și la stabilirea răspunderii acestora, pentru a se constata dacă este sau nu cazul să se dispună trimiterea în judecată” [8, p. 25-26]. În viziunea autorului B. Lichii, „Urmărirea penală constituie prima fază a procesului penal, integrându-se organic cu judecata și executarea hotărârilor, faze procesuale care îi succed, formând împreună un sistem procesual unitar” [57, p. 11]. Prin urmărire penală se mai înțelege și activitatea desfășurată de organe speciale, în scopul strângerii și verificării probelor cu privire la pregătirea, tentative sau săvârșirea infracțiunii, precum și în scopul depistării și prinderii infractorului [83, p. 126].

În prezent, legislatorul face referire la termenul „urmărire penală” în Legea RM cu privire la Procuratură, unde în art. 8 se menționează că *„Procurorul exercită urmărirea penală în numele statului în privința infracțiunilor atribuite în competență, iar în caz de necesitate poate exercita sau poate prelua urmărirea penală privind orice categorie de infracțiuni, în condițiile Codului de procedură penală”*. Art. 9 alin. (1) al aceleiași legi prevede că *„Pentru asigurarea aplicării legii penale de către organele de urmărire penală, de organele de constatare și de organele care exercită activitatea specială de investigații, procurorul conduce urmărirea penală, controlează corespunderea acțiunilor procesuale ale acestor organe prevederilor C.pr.pen. RM, ale altor acte normative, precum și ale actelor internaționale”* [54]. Despre urmărire penală se vorbește și în Legea nr. 333 din 10.11.2006 *„Cu privire la statutul ofițerului de urmărire penală”*, unde în art. 3 alin. (5) și (6), unde se menționează că *„Urmărirea penală se efectuează pe principiul egalității cetățenilor în fața legii, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere, origine socială sau orice altă situație. Ofițerul de urmărire penală are obligația de a porni, în limitele competenței, urmărirea penală în cazul în care este sesizat, în modul prevăzut de legislație, că s-a săvârșit o infracțiune și de a efectua acțiunile necesare în vederea constatării faptei penale și a persoanei vinovate”* [52]. În art. 252 C. pr. pen. RM se menționează că *„urmărirea penală are ca obiect colectarea probelor necesare cu privire la existența infracțiunii, la identificarea făptuitorului, pentru a se constata dacă este sau nu cazul să se transmită cauza penală în judecată în condițiile legii și pentru a se stabili răspunderea acestuia”*. Această definiție, în viziunea noastră, nu reflectă pe deplin toate trăsăturile caracteristice acestei activități.

În acest context, cu referire la procesul penal, îmbinarea „urmărire penală” presupune deplasarea pe urmele cuiva pentru a-l prinde, a-l aresta, a-l supraveghea și pedepsi” [70, p. 1578]. Activitatea realizată în vederea identificării persoanei vinovate de comiterea infracțiunii are loc nu doar după începerea urmăririi penale, ci și până la inițierea acesteia. Aici, în primul rând, se include și activitatea specială de investigații [55], și acțiunile procesuale efectuate până la începerea urmăririi penale, și activitatea neprocesuală înfăptuită în vederea realizării acestor sarcini. În al doilea rând, această definiție nu înglobează toți subiecții antrenați în actul de urmărire penală. Pe lângă ofițerul de urmărire penală și procuror în procesul urmăririi penale sunt implicate și alte persoane, care își apără interesele sale personale sau ale persoanelor reprezentate. În literatura de specialitate se atrăgea atenție și asupra faptului că urmărirea penală se identifică cu activitatea de acumulare a materialului probator în latura învinuirii unei anumite persoane concrete, părere care ni se pare a fi corectă [125, p. 3-5; 166, p. 95-96]. Unii autori mai atrag

atenție și asupra faptului că, la momentul de față, urmărirea penală reprezintă prin sine însuși funcția de bază a procuraturii [238, p. 24-28; 166, p. 96].

Noțiunea de „urmărire penală” se raportează la noțiunea de învinuire ca un tot întreg la o parte, se prezintă în forma unui coraport dintre general și particular. Urmărirea penală este o noțiune mult mai largă decât învinuirea, ea include, pe lângă învinuire, și alte varietăți de activitate, ca de exemplu, procedura aplicării măsurilor de constrângere cu caracter medical. În astfel de cazuri nu există învinuire, deoarece nu avem pe cine pune sub învinuire, însă există concluziile organului de urmărire penală (ale procurorului) referitoare la momentul că persoana a comis o faptă socialmente periculoasă [191, p. 24; 166, p. 96].

Analiza prevederilor legii procesual penale și studierea practicii judiciare ne permit de a formula o concluzie uniformă referitoare la faptul că legea și practica judiciară utilizează noțiunea de „învinuire” ca o afirmație a comiterii infracțiunii de către o persoană concretă. Formularea învinuirii prezentată instanței (art. 325 alin. (1) C. pr. pen. RM) și faptul că învinuitul are dreptul să știe în ce se învinuiește (art. 66 alin. (2) C. pr. pen. RM), și când este vorba de volumul învinuirii (art. 325 alin. (2) și art. 326 C. pr. pen. RM), și când persoana este pusă sub învinuire (art. 281 și art. 282 C. pr. pen. RM), toate acestea vorbesc despre confirmarea prezenței vinovăției în comiterea faptei infracționale în calitate de prevedere determinată, formulată în privința faptului că persoana a comis infracțiunea.

Mai mult decât atât, P. D. Davâdov considera, de asemenea, că învinuirea și activitatea de învinuire sunt noțiuni diferite [165, p. 9-10]. Această opinie, după cum afirmă cercetătoarea S. M. Darovschis, este corectă, deoarece activitatea de învinuire reprezintă un cumul de acțiuni procesuale, orientate spre identificarea persoanei vinovate de comiterea infracțiunii, spre dovedirea vinovăției ei, asigurând în acest fel apariția unei sentințe de condamnare. Activitatea de învinuire este strâns legată de învinuire, fiind de neînchipuit fără de ea. Învinuirea determină volumul activității procesuale, direcția, limitele și volumul acesteia. Exact în acest mod sunt atașate de învinuire și persoanele care realizează, înfăptuiesc actul de învinuire, precum și actele procesuale în care este formulată învinuirea [166, p. 98].

Legislatorul este inconsecvent în privința faptului că menționând de multiple ori despre învinuire (art. 51, 281, 282, 283, 320, 326 C. pr. pen. RM, art. 5, 13 din Legea Republicii Moldova cu privire la Procuratură) totodată nu a determinat în mod suficient poziția procesuală și statutul subiecților care înfăptuiesc actul de învinuire. Învinuirea, în virtutea legii procesual penale, este susținută de către anumiți participanți concreți la activitatea procesual penală: procuror, partea vătămată, reprezentantul părții vătămate. Învinuirea în calitate sa de prevedere anumită, urmează

să aibă o formă determinată în care se conține, se materializează. Această formă o reprezintă actele procesual penale, ca de exemplu, ordonanța de punere sub învinuire, rechizitoriul ș.a. Ele nu reprezintă nemijlocit învinuirea, ci doar o conțin. Învinuirea și funcția de învinuire nu sunt sinonime. Funcția învinuirii reprezintă o activitate a organelor determinate prin lege, orientată spre demascarea persoanei vinovate de comiterea faptei infracționale [166, p. 98-99].

În știința dreptului procesual penal, apariția funcției de învinuire este determinată în mod diferit de către savanți. Autorul F. N. Fatcullin exprima opinia că până la punerea persoanei sub învinuire funcția de învinuire nu există [271, p. 33-34]. De acest punct de vedere se conducea și V. M. Savițchi [234, p. 47]. Un alt punct de vedere în acest sens a fost exprimat de savantul D. S. Carev, care lega momentul învinuirii de activitatea instanței de judecată. La etapa anchetei penale, conform opiniei lui, se realizează urmărirea penală, care începe din momentul pornirii procesului penal, independent de faptul că în acest moment încă poate să nu fie cunoscută persoana vinovată de comiterea infracțiunii [248, p. 35]. Opinia că la etapa urmăririi penale nu există funcția învinuirii a fost expusă și de autorii N. S. Alexeev și V. Z. Lucașevici [194]. Acest punct de vedere nu este unul corect, deoarece anchetatorul (ofițerul de urmărire penală) este o persoană activă cu funcție de răspundere care se ocupă de urmărirea penală, de cercetarea cauzei, adică de acumularea probelor în sensul vinovăției unei persoane anumite în comiterea faptei infracționale. Aceste acțiuni au o vădită tendință de învinuire și de aceea, la etapa urmăririi penale lor li se opune apărarea, care poate fi prezentă atunci și acolo unde se manifestă activitatea de învinuire. Darea ordonanței de punere sub învinuire reprezintă, în esență, teza inițială a învinuirii, care de frecvente ori rămâne a fi finală, care este însoțită de procuror în instanța de judecată în vederea susținerii. Din acest considerent, nu putem susține opinia că organul de urmărire penală (ofițerul de urmărire penală) îndeplinește în procesul penal funcția de cercetare, dar nu de învinuire [166, p. 100], deoarece în virtutea prevederilor art. 254 alin. (1) C.pr.pen. RM „Organul de urmărire penală este obligat să ia toate măsurile prevăzute de lege pentru cercetarea sub toate aspectele, completă și obiectivă, a circumstanțelor cauzei pentru stabilirea adevărului”. Obligațiunea organului de urmărire penală (a ofițerului de urmărire penală), precum și a oricărei alte persoane cu funcție de răspundere în procesul penal, de a acționa sub toate aspectele, complet și obiectiv decurge nu din obligațiunile funcționale ale ei, ci reprezintă o modalitate de stabilire a adevărului într-o cauză penală concretă. Pentru a stabili cum s-a desfășurat faptul, organul de urmărire penală trebuie să-l cerceteze pe deplin, să evidențieze împrejurările care urmează a fi clarificate pe această categorie de dosare, să strângă toate probele care formează obiectul probatoriului și să le prezinte într-o totalitate și într-un cumul care ar permite luarea unei hotărâri corespunzătoare în cauză.

Circumstanțele, împrejurările cauzei trebuie să fie depistate și cercetate sub toate aspectele, și, mai mult decât atât, în mod obiectiv, cuprinzând toate coraporturile dintre ele și, desigur, în mod obligatoriu, cu cercetarea atât a probelor în învinuire, cât și a celor în achitarea persoanei [166, p. 101]. Acțiunea penală se pune în mișcare când există probe din care rezultă presupunerea rezonabilă că o persoană a săvârșit o infracțiune și nu există cazuri care împiedică punerea în mișcare a acesteia [65, p. 260].

Obligațiunile organului de urmărire penală constau în colectarea probelor care ulterior vor fi denumite probe ale acuzării. Din acest considerent, afirmă cercetătoarea S. M. Darovschih, activitatea ofițerului de urmărire penală are o direcționare acuzatorială. Termenul de „probe ale acuzării”, destul de frecvent utilizat de către lucrătorii practici, nu este pomenit în legea procesual penală, deoarece divizarea probelor în probe de achitare și probe de acuzare se face în dependență de conținutul acestora, și nu în baza criteriului cine a prezentat probele respective. Este necesar de a menționa că nu întotdeauna probele prezentate ca fiind în acuzare își mențin acest statut pe durata întregului proces. În situația apariției altor date factice, importanța probelor prezentate ca fiind în acuzare se poate modifica, drept urmare al cărui fapt acestea deja nu acuză, ci dimpotrivă, achită inculpatul, transformându-se în probe de achitare, și viceversa. Din acest considerent, este mult mai corectă clasificarea probelor în probe ale acuzării și probe ale apărării, deoarece aceasta ar reflecta mai minuțios direcționarea specială a probelor și destinația lor în procesul penal. Astfel, funcția învinuirii își face apariția la etapa urmăririi penale, de la momentul începerii urmăririi penale, indiferent de faptul că la această etapă încă nu avem învinuit, uneori chiar și bănuit, fiind prezentă însă activitatea orientată spre identificarea persoanei vinovate. Învinuirea, în calitatea sa de confirmare, apare din momentul formulării, materializării ordonanței cu privire la punerea sub învinuire a persoanei. Ea poate fi inițială, poate fi modificată pe durata urmăririi penale, însă până la apariția acestei confirmări, învinuire în procesul penal nu avem [166, p. 101-102].

În faza de judecată, acțiunea penală se exercită, în principal, de către procuror, persoana vătămată având, de asemenea, posibilitatea de a susține exercițiul acțiunii. Subiecții îndreptățiți să exercite acțiunea pot, în anumite condiții, să renunțe la acest drept. Astfel, procurorul poate renunța, în condițiile prevăzute de lege, la exercitarea acțiunii penale dacă, în raport cu elementele concrete ale cauzei, nu există un interes public în realizarea obiectivului acesteia. Persoana vătămată, având dreptul în anumite situații, să dispună de acțiunea penală, poate implicit să renunțe la exercitarea ei, retrăgându-și plângerea prealabilă sau împăcându-se cu făptuitorul [65, p. 266-267].

Principiul contradictorialității determină limitele poziției procesuale a procurorului la etapa examinării cauzei în judecată. Aici procurorul urmează să participe numai în calitate de parte. Statutul de parte a procurorului presupune că din momentul din care instanța a pus cauza pe rol, acesta nu mai beneficiază în cadrul cauzei de împuterniciri statal-organizatorice, ele fiind deținute de către instanța de judecată, procurorul urmând să-i dovedească corectitudinea concluziilor sale acuzatoriale în cadrul cauzei penale. „Urmărirea” în cadrul examinării cauzei este realizată de către procuror sub forma susținerii învinuirii [166, p. 103].

Conform art. 320 C. pr. pen., procurorul prezintă învinuirea în toate cauzele penale în numele statului. La exercitarea atribuțiilor sale în fața instanței de judecată, procurorul este independent și se supune numai legii. Acesta este obligat de a avea un rol activ în procesul de judecare a cauzei. În temeiul art. 6 pct. 31) C. pr. pen. RM, procurorul prezintă învinuirea în conformitate cu dispozițiile legii [43].

În opinia savantului A. I. Glușcov, statutul procesual al procurorului la etapele judiciare este determinat reieșind din faptul că acesta este parte la proces [153, p. 44]. Fiind doar parte în ședința de judecată, procurorul nu este în drept de a supraveghea acțiunile instanței și să reacționeze la faptele de încălcare comise sau admise din partea acesteia. Posibilitățile lui sunt limitate doar la înaintarea cererilor în ședința de judecată, care pot fi respinse și la declararea apelului sau a recursului în latura casării hotărârilor ilegale sau nefundamentate. Aici egalitatea cu partea apărării se manifestă prin faptul că exact astfel de împuterniciri îi sunt recunoscute și acesteia în ședința de judecată (inculpatului, apărătorului acestuia) [166, p. 106]. În viziunea autorului V. E. Vinocurov, procurorul, participând la examinarea cauzelor civile și a altor categorii de dosare, realizează două funcții de bază: participă la examinarea cauzelor de către instanța de judecată și înfăptuiește supravegherea asupra legalității încheierilor, hotărârilor, sentințelor și deciziilor instanței. Această poziție se prezintă a fi justă. Activitatea procurorului în cadrul instanței este unică, aceasta presupunând participarea în calitate de parte în proces și expunerea dezacordului cu hotărârea judecătorească prin cererea de apel sau recurs. Obligațiunea procurorului de a înainta apel sau recurs în vederea casării hotărârilor judecătorești, în viziunea acestuia, ilegale sau nefundamentate, reiese din obligațiunea de „urmărire și învinuire” specifică lui [227, p. 244]. A. Boicov, C. Scvorțov și V. Reabțev evidențiază prezența la procuror, în calitate a acestuia de parte a învinuirii în procesul contradictorial, a drepturilor egale în coraport cu alți participanți la proces, dar nu și a obligațiunilor egale, care se manifestă în obligațiunea procurorului de a reacționa la încălcările de lege depistate, în cazul vizat, în forma sentinței ilegale și neîntemeiate [140, p. 21].

Poziția procesuală a procurorului în procesul penal este determinată, în primul rând, de prezența interesului procesual și, în al doilea rând, de prezența unui astfel de volum de drepturi de care dispune și partea opusă. Interesul procesual al procurorului se observă în faptul că, realizând împuterniciri de supraveghere la etapa urmăririi penale, unde procurorul materializează funcția învinuirii, el continuă să susțină concluziile rechizitoriului pe care el l-a întocmit și în baza căruia a expediat cauza în instanța de judecată. Direcția acuzatorie (de învinuire) a activității procurorului se reflectă în faptul că el, în calitate sa de reprezentant al organelor de ocrotire a normelor de drept, în situația depistării unei infracțiuni, este obligat să-l urmărească și să-l învinuiască pe cel cu vină [166, p. 107-108].

Procurorul este cointerestat în faptul ca instanță să fie de acord cu opinia și concluziile lui și să pronunțe anume o sentință de condamnare. Acest interes se fundamentează pe convingerea la care procurorul a ajuns drept urmare al cercetărilor întreprinse în cauza dată. În procesul urmăririi penale, procurorul poate participa la efectuarea anumitor acțiuni de urmărire penală. Tot el intervine cu demersuri către instanța de judecată în vederea aplicării măsurilor preventive privative de libertate sau aplică nemijlocit măsurile preventive date de lege în competența sa (cele neprivative de libertate). De asemenea, tot procurorul înfăptuiește audierea învinuitului, verifică legalitatea și temeinicia acțiunilor realizate de către organul de urmărire penală (ofițerul de urmărire penală). În acest fel, la etapa judecării cauzei, procurorul are deja o opinie stabilă referitoare la vinovăția învinuitului în comiterea faptei ce i se incriminează, este convins în suficiența probelor care confirmă prezența vinovăției și nu are careva pretenții în latura admisibilității acestora. Anume din acest considerent, scopul lui în procesul examinării cauzei în judecată este de a convinge instanța în corectitudinea poziției sale, manifestând, în acest sens, în ședință un anumit spirit activ, prezentând probele și obiectând în prezentarea materialului probator de către partea opusă [166, p. 108].

Procurorul asigurând temeinicia oricărei acuzații în materie penală trebuie să aibă posibilitate de a lua cunoștință și de a dezvolta toate probele, cererile sau excepțiile invocate de cealaltă parte. [43] În calitate de exemplu în acest sens putem invoca hotărârea CtEDO în *Cauza J.J. vs. Olanda* (27.03.1998) și Hotărârea CtEDO în *Cauza P.G. și J.H. vs. Marea Britanie* (25.09.2001). De asemenea, în sensul jurisprudenței CtEDO, rechizitoriul joacă un rol crucial în procesul penal și, din momentul elaborării acestuia, inculpații sunt în mod oficial înștiințați cu privire la aspectele de fapt și de drept ale acuzațiilor ce li se aduc cu consemnarea acestui fapt în documente anexate la dosarul penal de care este responsabil acuzatorul de stat (Hotărârea din 19 decembrie 1989 în *Cauza Kamasinski vs Austria*).

Procurorul participant la judecarea cauzei penale este obligat să mențină pe tot parcursul procesului penal un rol activ, îndeplinind acțiuni eficiente în prezentarea și probarea învinuirii aduse inculpatului. El este persoana care inițiază cereri și demersuri în sensul cercetării probelor, modificării învinuirii. În instanța de fond procurorul insistă de a cerceta toate probele necesare adunate în cadrul urmăririi penale. De acest drept procurorul se bucură în continuarea procesului și în instanța de apel, propunând instanței să verifice și să cerceteze oricare alte probe noi în conformitate cu prevederile art. 414 C. pr. pen. RM, asupra cărora instanțele sunt obligate să se pronunțe motivat. Instanța de judecată poate dispune excluderea mijloacelor de probă, administrate de către procuror la urmărirea penală, numai în cazul în care constată o încălcare substanțială și semnificativă a unei dispoziții legale privind administrarea probatoriului care, în împrejurări concrete ale cauzei, face ca mijlocul de probă administrat să aducă atingere caracterului echitabil al procesului penal în ansamblu (de pildă, în cazul maltratărilor admise de către ofițerii de urmărire penală, tratamentului inuman și degradant, aplicării violenței, nulității absolute a actului procesual prevăzut de art.251 alin.(3) C. pr. pen. RM etc. [33]. Drept exemplu în acest caz poate fi invocată Hotărârea CtEDO în *Cauza Boicenco vs. Moldova* (11.07.2006).

Egalitatea drepturilor procurorului cu drepturile reprezentanților din partea apărării în ședința de judecată se reflectă nu în egalitatea juridică sau faptică, ci doar în egalitatea procesuală. De a recunoaște, faptic, pe picior de egalitate (ca fiind egali) procurorul în calitate sa de acuzator de stat, care dovedește vinovăția celui învinuit în comiterea infracțiunii și învinuitul, a cărui soartă este hotărâtă în cadrul ședinței de judecată, nu se poate. Deosebirea dintre poziția procesuală a procurorului și a învinuitului (inculpatului) se observă în faptul că inculpatul este audiat, inclusiv și de către procuror, față de el pot fi aplicate măsuri de constrângere și de influențare drept urmare a încălcării ordinii în ședința de judecată, ceea ce nu poate fi realizat cu referire la acuzatorul de stat. În opinia noastră, procurorul în procesul penal nu urmărește un interes propriu, ci un interes al statului, în virtutea faptului că el este un reprezentant al statului, nefiind cointeresat anume în sancționarea acestei persoane concrete. Interesul procurorului se manifestă în identificarea persoanei vinovate de comiterea infracțiunii și în pedepsirea acesteia, din care considerent el susține învinuirea, fiind însă obligat de a renunța la învinuire dacă ea nu își va găsi confirmare în ședința de judecată (art. 320 alin. (5) C.pr.pen. RM) [88, p. 65-66].

Dacă în urma dezbaterilor judiciare procurorul se convinge că datele cercetării judiciare nu confirmă învinuirea adusă inculpatului, în conformitate cu prevederile art. 320 alin. (5) C. pr.pen. RM, el este obligat să renunțe, parțial sau integral, la învinuire sau la unele capete de învinuire și să expună instanței de judecată motivele renunțării la aceasta printr-o ordonanță motivată. *Astfel,*

de exemplu, organul de urmărire penală al IP Bălți a constatat că M. R., acționând cu intenție, având interes material, la data de 17.06.2015, fiind preîntâmpinată de răspundere penală pentru denunțarea falsă, în scopul de a învinui alte persoane de săvârșirea infracțiunii, a depus la SUP a IP Bălți o plângere în care a indicat date neveridice, precum că la data de 17.06.2015, aflându-se pe adresa mun. Bălți, str. XXXXXXXX, apartamentul nr. XXXXXXXXXXXX, fără voința sa, prin constrângere psihică și fizică, a avut un raport sexual cu cetățenii B. V. și U. V., adică i-a învinuit pe aceștia din urmă de comiterea unei infracțiuni grave. Tot ea, acționând cu intenție, urmărind interes material, la data de 22.06.2015 și 27.06.2015, fiind audiată în calitate de parte vătămată pe faptul enunțat mai sus în cadrul procesului penal nr. 2015041127, a depus declarații mincinoase legate de învinuirea lui B. V. și U. I. de săvârșirea unei infracțiuni grave, și anume: la data de 17.06.2015, fără voința sa, prin constrângere psihică și fizică, a avut un raport sexual cu ultimii. Fiind recunoscută și audiată în calitate de bănuită, iar ulterior și ca învinuită pentru comiterea infracțiunilor imputate, numita M. R. vina imputată a recunoscut-o în întregime, declarând că la data de 17.06.2015, aflându-se pe adresa mun. Bălți, str. XXXXXXXX, apartamentul nr. XXXXXXXXXXXX, fiind în stare de ebrietate alcoolică, a întreținut relații sexuale contra plată cu B. V., iar apoi și cu U. I. Învinuita a menționat, de asemenea, că nu are pretenții față de aceștia, iar declarațiile făcute în procesul efectuării urmăririi asupra cazului de viol nu sunt veridice, deoarece le-a făcut sub influența alcoolului. Ca urmare, Procuratura mun. Bălți a dispus remiterea cauzei penale în privința învinuitei M. R. pentru săvârșirea infracțiunilor prevăzute de art. 311, alin. 2, lit. a), b) și 312, alin. 2, lit. a), b) pentru examinare în fond în Judecătoria mun. Bălți, fiind de fapt vorba despre o soluție incorectă privind atragerea la răspundere penală a învinuitei M. R [14].

Ulterior, acuzarea a purces la renunțarea la învinuire în baza art. 312, alin. 2, lit. a, la baza acestei hotărâri fiind plasată soluția Colegiul penal lărgit al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, care a statuat că: „persoana care a făcut denunțarea falsă nu poate să răspundă și pentru declarația mincinoasă, în legătură cu faptul că aceasta nu poate fi subiect al celei din urmă infracțiuni, deoarece cerând de la ea declarații adevărate, ar însemna s-o plasezi în poziția de martor în propria sa cauză. Nu poate fi concurs de infracțiuni atunci când același făptuitor este autor atât al denunțării false, cât și al declarației mincinoase. În atare situație se reține o singură infracțiune de inducere în eroare a organelor judiciare prin denunțarea falsă” [21].

Renunțarea procurorului la învinuire atrage adoptarea de către instanța de judecată, după caz, a unei sentințe de achitare sau de încetare a procesului penal. În caz de refuz parțial al procurorului de a susține învinuirea de stat în cazul unui concurs de infracțiuni, instanța adoptă sentința de

achitare ori încetare în partea învinuirii de care procurorul s-a refuzat, precum și de condamnare în altă parte a învinuirii susținute de procuror în caz că aceasta s-a confirmat. Ambele soluții se adoptă printr-o singură sentință. De regulă, în cazul renunțului procurorului de la învinuire, în acest caz se va adopta o soluție de achitare. Însă, în cazul când au fost admise erori de drept la pornirea urmăririi penale, înaintării învinuirii sau a survenit prescripția tragerii la răspundere penală, pe care motiv se declară renunțul procurorului de la învinuire, instanța va adopta o sentință de încetare a procesului penal [43]. Renunțarea procurorului la învinuire în cadrul unei cauze concrete la una din etapele procesului penal nu poate fi examinată ca fiind, în genere, un refuz al organelor procuraturii de la învinuire. Urmărirea penală este înfăptuită și de Procuratură în calitate de organ al statului, iar susținerea învinuirii de stat reprezintă doar o parte a activității de urmărire. Opinia unui procuror nu poate paraliza atât organele judiciare, cât și organele procuraturii. Obligațiunea Procuraturii de a reacționa la orice încălcări admise la etapa urmăririi penale se răsfrânge și asupra relațiilor acuzatorului de stat cu procurorul ierarhic superior. Renunțarea procurorului la învinuire este posibilă doar drept urmare a examinării în ședința de judecată a tuturor materialelor și a tuturor probelor, prezentate atât de ofițerul de urmărire penală, cât și de procuror [128, p. 40; 166, p. 109].

Realizarea funcției învinuirii de către partea vătămată, partea civilă și reprezentanții acestora se manifestă în faptul că aceste persoane în procesul penal susțin pe deplin sau în parte poziția acuzatorului de stat. De părerea părții vătămate depinde începerea urmăririi penale și evoluția de mai departe a cauzei penale în situațiile de acuzare privată. Pe dosarele de acuzare publică, poziția persoanelor nominalizate cu referire la soarta cauzei penale nu are nici o importanță pentru ofițerul de urmărire penală și procuror. Aceste persoane nu au obligația de a susține învinuirea [166, p. 109-110]. În legătură cu acest fapt, prezintă interes opinia autorului V. P. Bojiev, care menționează că la temelia activității părții vătămate se află începuturile dispozitive, dar nu cele publice, ca în situația acuzatorului de stat [137, p. 47-55]. Anume aceasta și explică posibila inconsecvență a pozițiilor lor. Aceste persoane nu pot asigura o substituie de o valoare egală a procurorului în cadrul procesului. Procesul judiciar contradictorial necesită de la persoanele care susțin acuzarea în ședințele de judecată un comportament activ, orientat spre a dovedi instanței fundamentarea și corectitudinea poziției sale de învinuire [166, p. 110].

3.2. Apărarea în cadrul procesului penal contradictorial

În concepția autorilor CEDO, reglementarea detaliată a dreptului la apărare este de natură să pună în evidență importanța lui deosebită în cadrul unui proces echitabil, specific oricărei societăți democratice. Art. 6 par. 3, lit. c) garantează oricărui „acuzat” posibilitatea de a se apăra de acuzația

ce i se aduce în trei modalități, ele constituind tot atâtea drepturi ale acestuia: a) „acuzatul” poate să se apere singur; b) poate să fie asistat de un apărător, la alegerea sa; c) în anumite condiții el poate fi asistat în mod gratuit de un apărător numit din oficiu (Hotărârea CtEDO din 21 ianuarie 1999, în *Cauza Van Geyseghem vs. Belgia*, par. 34; Hotărârea CtEDO din 13 februarie 2001, în *Cauza Krombach vs. Germania*, par. 89). După cum a decis Curtea, un „acuzat” care nu dorește să se apere el însuși, trebuie să aibă posibilitatea să recurgă la serviciile unui avocat, la alegerea sa. Dacă nu are mijloace pentru a remunera un apărător, Convenția îi recunoaște dreptul la asistență juridică gratuită, asistență ce va fi asigurată de un avocat numit din oficiu, atunci când interesele unei bune administrări a justiției impun prezența unui apărător [9, p. 550].

Unul dintre elementele obligatorii ale principiului contradictorialității în procesul penal ține de prezența părții apărării, care asigură protecția drepturilor și intereselor legale ale bănuțitului și învinutului, precum și realizarea cerințelor contradictorialității procesului penal [166, p. 111].

Rolul avocatului într-o societate democratică depinde întotdeauna de armonizarea reglementării statutului său la nivel național cu principiile recunoscute pe plan internațional în exercitarea și organizarea profesiei de avocat. Aceste reglementări naționale și internaționale referitoare la profesia de avocat constituie expresia valorilor sedimentare de-a lungul istoriei, dar și al condițiilor actuale, moderne, specifice pentru integrarea europeană [100, p. 209].

Una din cele mai importante direcții ale activității avocatului constituie realizarea dreptului la apărare în cauzele penale. Însă realizarea unei apărări eficiente poate fi înfăptuită doar în condițiile „egalității armelor”, adică în condiția unei contradictorialități reale, nu numai inserată în prevederile legislației procesuale, dar asigurată de existența unor mecanisme juridice ce ar face posibilă funcționarea acestora [112, p. 86].

Dreptul la asistența unui apărător presupune dreptul acuzatului de a comunica liber cu avocatul său pentru pregătirea apărării sau pentru orice altă rațiune privitoare la proces; exercițiul lui este strâns legat de dreptul acestuia de a i se acorda toate facilitățile necesare apărării. Curtea a arătat că, în general, avocatul apărării nu se poate achita în mod convenabil de îndatoririle ce-i revin în cadrul organizării apărării acuzatului, dacă el nu este autorizat să se întrețină, fără martori, cu clientul său. De aceea, ca principiu, este incompatibilă supunerea contactelor avocatului cu clientul său acuzat unor restricții cu dreptul la asistență efectivă din partea acestuia, garantat de art. 6 par. 3, lit. c). După cum a decis Curtea, dacă un avocat nu ar putea discuta cu acuzatul – clientul său – fără nici o supraveghere și nu ar putea primi de la acesta instrucțiuni confidențiale, asistența lui juridică ar pierde mult din eficacitatea impusă de asigurarea respectării dreptului la un proces echitabil (Hotărârea CtEDO din 28 noiembrie 1991, în *Cauza S. vs. Elveția*, § 48) [9, p. 555-556].

Pentru a se vedea dacă interesele justiției impun acordarea de asistență judiciară, trebuie avut în vedere ansamblul cauzei; instanța europeană a reținut că această asistență se impune în situații în care sunt în discuție: gravitatea infracțiunii imputate acuzatului și severitatea sancțiunii prevăzute de legea națională, complexitatea cauzei, personalitatea acuzatului (Hotărârea CtEDO din 24 mai 1991, în *Cauza Quaranta vs. Elveția*, par. 33-35) [9, p. 554].

Statutul procesual al apărătorului constituie un fenomen fixat în normele de drept care reflectă specificul raporturilor acestuia cu statul, cu subiecții activității procesual penale, care stabilește drepturile, obligațiile, garanțiile și răspunderea lui. Poziția procesual-juridică a apărătorului este stabilă, în timp ce poziția lui reală, *de facto*, depinde de caracterul cauzei penale, de circumstanțele depistate și probele acumulate, precum și de atitudinea clientului său față de acuzarea înaintată. [190, p. 10-11] Deși C.pr.pen. RM nu a materializat ideea așa-numitei cercetări, investigații paralele, în cadrul căreia apărătorul ar fi fost abilitat cu dreptul de a strânge probe de sine stătător, de rând cu partea acuzării, el a lărgit esențial drepturile acestuia în domeniul dat, introducând elemente suplimentare ale contradictorialității în procesul penal [58, p. 1].

Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice prevede în art. 14, par. 3 că „orice persoană acuzată de comiterea unei infracțiuni, are dreptul, în condiții de deplină egalitate, să fie informată, în cel mai scurt termen, într-o limbă pe care o înțelege și în mod detaliat, despre natura și motivele acuzației ce i se aduc, să dispună de timpul și de înlesnirile necesare pregătirii apărării sale și să comunice cu apărătorul pe care și-l alege, să fie prezentă la proces și să se apere ea însăși sau să aibă asistența unui apărător ales de ea, iar dacă nu are apărător, să fie informată despre dreptul de a-l avea și ori de câte ori interesul justiției o cere, să i se atribuiască un apărător din oficiu, fără plată, dacă ea nu are mijloace pentru a-l remunera” (adoptat de Adunarea Generală a ONU la 16.12.1966) [75].

După cum a subliniat instanța europeană, dreptul oricărui acuzat de a fi apărat în mod efectiv de un avocat, la nevoie numit din oficiu, constituie unul dintre componentele fundamentale ale unui proces echitabil. (Hotărârea CtEDO din 28 februarie 2008, în *Cauza Demebucov vs. Bulgaria*, par. 50). Art. 6 par. 3, lit. c) nu obligă autoritățile naționale să intervină în raporturile dintre acuzatul client și avocatul său decât atunci când carențele apărării din oficiu sunt evidente (Hotărârea CtEDO din 10 octombrie 2002, în *Cauza Czekalla vs. Portugalia*, par. 60) [9, p. 552].

În vederea îndeplinirii prevederilor internaționale și constituționale expuse mai sus și a prevederilor Legii RM cu privire la avocatură [51], sunt stabilite condițiile și modul de acordare a asistenței juridice persoanelor fizice și juridice în RM [3, p. 10-11].

Activitatea unui avocat în procesul penal pornește de la contactul direct și nemijlocit al acestuia cu potențialul client. Din punctul de vedere al avocatului, acest pas are o importanță covârșitoare pentru evoluția ulterioară a cazului, deoarece atunci când instanța de judecată cercetează o cauză anume, ea încearcă să stabilească împrejurările de fapt care au dat naștere litigiului sau care constituie infracțiune. Suverană în aprecierea faptelor, instanța este datoare, în primul rând, să cunoască, iar la cunoașterea faptelor contribuie tocmai părțile care iau parte în proces. Cum însă împrejurările și faptele țin de trecut, ele trebuie dovedite. Așa dar, etapa informării cât mai complexe asupra faptelor și încadrarea lor juridică trebuie realizată în cel mai scurt timp cu putință de către avocatul pledant. Pentru a putea pregăti o apărare bună, avocatul trebuie să știe faptele de care este învinuit clientul său, precum și pe ce indici și probe se întemeiază acțiunea. Necunoașterea acestor elemente afectează exercitarea dreptului la apărare, cât și a posibilității, în timp, de administrare a lor [10, p. 68-69].

Specialiștii teoreticieni din domeniul dreptului procesual penal determină în mod diferit funcția apărării. În opinia autorului S. I. Victorschii, apărarea reprezintă un cumul de acțiuni procesuale a căror sarcină este de a asigura achitarea persoanei nevinovate și reducerea, diminuarea gradului de pedeapsă aplicată celui vinovat [273, p. 73]. Această definiție, însă, nu răspunde la întrebarea a cui este sarcina dată și cine o realizează [166, p. 111]. Nu este corectă nici cu definiția autorului M. S. Strogovici, care reprezenta apărarea ca fiind „un cumul de acțiuni procesuale orientate spre combaterea învinuirii, spre stabilirea nevinovăției învinuitului sau spre atenuarea gradului de răspundere al acestuia” [258, p. 108]. O poziție analogică a fost expusă și de către R. D. Rahunov [229, p. 59]. În opinia autoarei S. M. Darovschis, funcția apărării nu se limitează doar la aceste acțiuni, manifestându-se și în alte laturi, orientate spre apărarea altor interese ale învinuitului [166, p. 112]. În acest sens, are absolută dreptate și savantul Ia. O. Motovilovcher, care menționa că „apărarea include și apărarea unor astfel de interese ale învinuitului, cum ar fi de exemplu, neîngrădirea în drepturile procesuale, neaplicarea măsurilor de constrângere procesuală fără just temei etc.” [207, p. 3; 166, p. 112]. La acest segment am mai putea menționa că funcția apărării se manifestă și în apărarea drepturilor patrimoniale. Iu. I. Stețovschi determina funcția apărării ca fiind o activitate procesuală, direcționată spre descoperirea împrejurărilor, circumstanțelor care-l achită pe cel vinovat, care exclud sau diminuează răspunderea acestuia, precum și spre drepturilor personale și patrimoniale. Apărarea, în viziunea lui Iu. I. Stețovschi reprezintă „o activitate conștiincioasă și determinată atât a bănuțului, învinuitului (inculpatului), cât și a apărătorului, reprezentantului legal, a părții civile și a reprezentantului acesteia” [252, p. 3]. Această activitate este canalizată nu doar spre realizarea

drepturilor învinutului, ci și a drepturilor altor persoane, atrase în orbita procesului penal, la acestea fiind atribuită, de exemplu, partea civilă. Partea civilă, la fel ca și învinutul, are un interes propriu în cadrul procesului, care poate să nu coincidă cu cel al învinutului, deoarece este limitat, de regulă, de cadrul interesului material [166, p. 113].

În literatura de specialitate, de frecvente ori este întâlnită părerea referitoare la faptul că la anumite faze ale procesului, funcția apărării este exercitată simultan cu cea a învinuirii de către organele de urmărire penală și procuror [166, p. 113]. Argumentând acest punct de vedere, părtașii lui, V. Z. Lucașevici și I. V. Galiperin [152, p. 112] îl argumentează și justifică prin faptul că organul de urmărire penală și procurorul au obligațiunea juridico-statală de apărare a drepturilor cetățenilor.

Considerăm că este corectă poziția cercetătoarei S. M. Darovschih care nu susține acest punct de vedere, deoarece la etapa judecării cauzei penale procurorul nu îndeplinește funcția apărării, fiindcă el nu veghează asupra respectării legalității examinării dosarului în ședința de judecată, ci realizează urmărirea persoanei, care se exprimă în susținerea tezei de învinuire pregătită pentru ședința de judecată [166, p. 113].

Apărarea reprezintă prin sine o activitate, derivată de urmărirea penală. Acolo unde este învinuire, se manifestă și apărarea [258, p. 108]. Acest punct de vedere este acceptat din considerentul că învinuirea și apărarea sunt noțiuni reciproc legate și dependente [166, p. 114]. Funcției de învinuire în toate cazurile i se opune funcția apărării. Apărătorul este în drept de a administra probe prin solicitarea și prezentarea de obiecte, documente și informații necesare pentru acordarea asistenței juridice; prin convorbirile cu persoanele fizice asupra faptului dacă acestea sunt de acord să fie audiate în modul stabilit de lege; prin solicitarea certificatelor, caracteristicilor și a altor documente din diverse organe și instituții; prin solicitarea opiniei specialiștilor pentru explicarea chestiunilor care necesită cunoștințe speciale (art. 100 alin. (2) C.pr.pen. RM). Consecutivitatea și volumul prezentării probelor acumulate de către apărător în interesul persoanei reprezentate se determină reieșind din tactica apărării, pe care acesta urmează să o coordoneze cu persoana apărată: ca de exemplu, să fie prezentate organului de urmărire penală toate probele sau numai o parte a acestora în momentul punerii sub învinuire și audierii învinutului cu scopul de a-și reduta poziția de apărare în cauza penală. Apărătorul poate alege tactica prezentării probelor acumulate la etapa pornirii urmăririi penale în procesul luării de cunoștință cu materialele cauzei penale în baza art. 293 C. pr. pen. RM. Se admite și demonstrarea probelor în procesul efectuării anumitor acțiuni de urmărire penală pentru a combate anumite fapte nefavorabile pentru persoana apărată [91, p. 17-18]. *Astfel, în cadrul urmăririi penale privind învinuirea cet. C.N. în comiterea infracțiunii prevăzute de art. 324 alin. (2) lit. d), c) C.*

pen. RM, partea apărării de îndată după punerea acestuia sub învinuire a prezentat probe concludente sub aspectul că învinuitul nu avea posibilitatea de a comite fapta incriminată deoarece nu întrunea calitățile de subiect al acestei infracțiuni, dat fiind faptul că la data respectivă acesta nu activa ca profesor la XXXXXXXXXXXX din Bălți și nici nu a fost investit în modul prevăzut de lege de a exercita careva atribuții de serviciu persoanelor publice. Drept urmare al acestui fapt, prin ordonanța procurorului în Serviciul Nord al Procuraturii Anticorupție, cet. C. N. a fost scos de sub urmărirea penală iar procesul penal a fost clasat [12].

În opinia autorului Ia. O. Motovilovcher, apărarea la etapa urmăririi penale se înfăptuiește și până la punerea persoanei sub învinuire, doar că în acest caz ea este predeterminată nu de punerea sub învinuire, ci de faptul că se realizează cercetări în privința persoanei cu referire la care există probe că ar fi implicată în comiterea faptei infracționale [207, p. 85]. Fiind de acord cu aceste concluzii, autoarea S. M. Darovskih constată că învinuirea este o confirmare, o afirmare a vinovăției, înaintată de către persoane cu funcții de răspundere din cadrul organelor de ocrotire a normelor de drept, însă activitatea de învinuire, direcționată spre demascarea persoanei vinovate de comiterea infracțiunii, se înfăptuiește și până la confirmarea afirmației de învinuire a persoanei. Această activitate permite persoanei de a se apăra, nefiind vorba în cazul dat despre o apărare abstractă, ci una referitoare la urmărirea penală înfăptuită de organe statale desemnate prin lege în acest sens [166, p. 114-115].

În timpul procesului, părțile au dreptul la asistența unui avocat, înțelegând prin aceasta o persoană care are calitatea de avocat, dobândită în condițiile prevăzute de lege. Aceasta este o puternică garanție pentru desfășurarea unor activități de asistență juridică [109, p. 261-262]. Prin funcția apărării urmează a se înțelege activitatea reglementată prin lege a subiecților apărării (învinuit, inculpat, apărător, reprezentant legal, parte civilmente responsabilă), abilitați cu dreptul (sau obligațiunea) de a folosi toate mijloacele și modalitățile prevăzute de lege pentru depistarea împrejurărilor și circumstanțelor care îl achită pe învinuit sau care diminuează ori exclud răspunderea acestuia, precum și în vederea protejării intereselor legale ale învinuitului și ale părții civilmente responsabile [166, p. 115].

În literatura de specialitate, o perioadă îndelungată de timp, a dominat opinia conform căreia era deosebită apărarea în sens material și apărarea în sens formal. Savantul I. Ia. Foinițchi, menționa că prezența la învinuit a drepturilor procesuale, cu ajutorul cărora el își realizează de unul singur apărarea, presupune apărarea în sens material, iar apărarea în sens formal prevede participarea avocatului la proces [273, p. 173]. Această opinie era împărtășită și de autorul M. F. Celitov [275, p. 218].

Autorii Ion Neagu și Mircea Damaschin, la rândul lor, afirmă că noțiunea de „*apărare formală*” trebuie căutată în procesul inchizitorial. Asistența juridică în procesul penal este facultativă, în sensul că cei interesați sunt lăsați să decidă dacă își aleg sau nu un avocat care să le acorde asistență juridică, cu excepția situațiilor în care asistența juridică este obligatorie [65, p. 231-232].

În context, constatăm că noțiunea de „apărare” și „apărător” nu sunt sinonime și că nu există necesitatea de a utiliza termenii „formal” și „material” cu referire la apărare. Apărarea reprezintă o activitate atât nemijlocit a învinutului, cât și a apărătorului, reprezentantului legal, părții civilmente responsabile și a reprezentantului acesteia. Apărarea este prezentă chiar și atunci când inculpatul va renunța la apărător, apărând-se de unul singur. Este absolut evident că, în primul rând, apărarea este o activitate nemijlocită a însuși învinutului, deoarece realizarea întregului cumul de drepturi oferite învinutului și constituie nu altceva, decât apărarea. Tot apărare este considerată și activitatea avocatului-apărător orientată spre atenuarea situației persoanei apărare, spre achitarea acesteia și clarificarea împrejurărilor favorabile ei. Însuși participarea în proces a apărătorului reprezintă o realizare a dreptului învinutului la apărare [166, p. 115-116]. Deosebirea dintre apărarea calificată și necalificată și-a găsit reflectare și în anumite norme de drept, cum ar fi, de exemplu Legea RM cu privire la asistența juridică garantată de stat [53], care garantează fiecărui cetățean a RM, și nu numai, asistență juridică calificată garantată de stat.

Funcția apărării apare din momentul acceptării de către avocat a apărării unei anumite persoane concrete. Intervenind în procesul penal la etapa urmăririi penale, până la finalizarea acesteia, avocatul, din considerentele care ne sunt cunoscute, nu poate obține informații asupra cauzei de la ofițerul de urmărire penală cu excepția acelor date care-i sunt cunoscute clientului său. În situația necesității de a interveni ca avocat în cadrul cauzei aflate în instanța de judecată, avocatul are dreptul de a se refuza de acest dosar din orice motive, inclusiv și din categoria celor care nu au atribuție și legătură la cauza vizată, cum ar fi, de exemplu, apariția unui client ce oferă un onorariu mai mare (în situațiile de imposibilitate de a participa concomitent în ambele cauze penale). Momentul acceptării apărării urmează a fi determinat prin acordul de voință, prin acordul avocatului de a participa în cauza penală în calitate de apărător. Nivelul de pregătire profesională a avocatului trebuie să-i permită acestuia de a-și determina posibilitatea participării într-o cauză penală concretă imediat la momentul adresării clientului în acest sens [166, p. 118]. Asistența juridică acordată în procesul penal unei părți sau unui subiect procesual de o persoană care nu a dobândit calitatea de avocat atrage nulitatea actului efectuat cu participarea acestei persoane [109, p. 262].

Esența participării avocatului în proces constă în faptul că el urmează să elaboreze, în baza probelor strânse în cadrul cauzei penale, versiunea sa verosimilă a comportamentului persoanei apărute. Acolo unde apărarea este extrem de dificilă, ea este cu mult mai necesară și inculpatului, și societății, deoarece nu sunt întâlnite astfel de cauze penale în care apărarea nu ar avea posibilitatea de a depista și invoca circumstanțe și împrejurări capabile de a diminua vinovăția persoanei [166, p. 119].

Dreptul la apărare reprezintă prin sine cumulul tuturor drepturilor procesuale, oferite învinutului de către legea procesual penală în vederea apărării de la învinuirea care i se aduce. Dreptul la apărare include în sine următoarele componente: a) oferirea mijloacelor procesuale învinutului în vederea apărării de la învinuirea care i se aduce; b) dreptul de a beneficia de serviciile unui avocat; c) obligațiunea organului de urmărire penală, a procurorului și a instanței de judecată de a asigura învinutului posibilitatea de a se apăra prin toate mijloacele și modalitățile stabilite prin lege de la învinuirea care i se aduce.

În contextul dat, punem accentul și asupra faptului că lipsa *de jure* și *de facto* a principiului contradictorialității la etapa cercetării prealabile nu poate să nu influențeze întreg procesul penal, iar prin legătura de drept cu examinarea cauzei în instanța de judecată, este cu dificultate realizată manifestarea obiectivă a principiului contradictorialității la etapa cercetării judecătorești. Este prioritară, totuși, reflectarea consecutivă a principiului contradictorialității la toate fazele procesului penal – ca o premisă de bază a soluționării corecte și legale a cauzei penale. În legătură cu acest fapt, în doctrină întâlnim propunerea obligării avocatului de a desfășura o cercetare paralelă cu cea a procurorului, care să aibă caracter independent, în toate cauzele penale. În acest caz invocat se susține că nu are loc încălcarea principiului prezumției nevinovăției, dar se configurează ideea că învinuitul nu este obligat să-și demonstreze nevinovăția sa. Și dacă, pentru învinuit aceasta intervine în calitate de drept constituțional, atunci pentru avocat, este vorba despre o obligațiune corespunzătoare [209, p. 73]. Cercetarea prealabilă desfășurată de către avocat trebuie să constea din acțiunile acestuia referitor la descoperirea circumstanțelor, care achită ori atenuează răspunderea persoanei supuse răspunderii penale [209, p. 73],

Asigurarea dreptului la apărare este un principiu fundamental al procesului penal, potrivit căruia dreptul de apărare este garantat învinutului sau inculpatului, precum și celorlalte părți pe tot parcursul procesului penal, în condițiile prevăzute de lege. Actul procesual efectuat cu încălcarea dreptului de apărare al părții și prin care se cauzează o vătămare care nu poate fi înlăturată altfel, sau cu încălcarea dispozițiilor privitoare la asistența obligatorie a inculpatului, se sancționează cu anularea acelu act [85, p. 95].

Dreptul de apărare nu trebuie confundat cu asistența apărătorului. Dreptul de apărare constă în totalitatea prerogativelor, facultăților și posibilităților pe care, potrivit legii, le au justițiabili pentru apărarea intereselor lor. Asistența apărătorului este unul din componentele dreptului de apărare și se realizează prin darea de sfaturi și îndrumări, întocmirea de cereri și demersuri [30, p. 173]. Dreptul de apărare este unul complex, acesta cuprinzând următoarele aspecte: 1) posibilitatea părților de a se apăra singure în procesul penal; 2) obligația organelor judiciare de a avea în vedere, din oficiu, și aspectele favorabile părților; 3) posibilitatea sau, în cazurile prevăzute de lege, obligația acordării asistenței juridice în procesul penal [115, p. 108; 64, p. 149]. Astfel, observăm că pe lângă asistența unui avocat legea procesual penală prevede și alte mijloace care realizează dreptul de apărare. Organele de urmărire penală sunt obligate, în virtutea principiului oficialității, să aibă în vedere din oficiu toate aspectele care sunt în favoarea părții (art. 19 C. pr. pen. RM). În legea procesual penală majoritatea normelor ce reglementează drepturile și obligațiile părților implicate în cauză, în special bănuitului, învinuitului și inculpatului, sunt axate pe realizarea eficientă a apărării lor [24, p. 97; 69, p. 130; 47, p. 61-62].

Dreptul la apărare nu se reduce doar la realizarea acestuia prin intermediul sau numai cu prezența unui avocat. Toți participanții la procesul penal sunt asigurați sub aspectul deplinei exercitări a drepturilor lor procesuale în condițiile prevăzute de lege, aici fiind incluse posibilitățile, prerogativele și facultățile exercitării apărării unei persoane. Astfel, dreptul la apărare implică și dreptul persoanei de a se apăra singură, cu excepția situațiilor de participare obligatorie a apărătorului. Scopul dreptului la apărare este acela de a se realiza o justiție eficientă și să fie eliminată orice posibilitate de eroare judiciară. De aceea, dreptul la apărare este consacrat în toate legislațiile moderne, fiind înscris în majoritatea Constituțiilor statelor, dar și în norme ale dreptului internațional. Evidențiem dintre acestea Declarația Universală a Drepturilor Omului – adoptată în 1948 și CEDO – adoptată în 1950, care au consfințit și ele dreptul de apărare printre drepturile fundamentale ale omului [48, p. 45-46]. Astfel, de exemplu, lit.) c din pct. 3) al art. 6 al acestei Convenții, stipulează că orice persoană acuzată de o infracțiune are dreptul să se apere singură sau să fie asistată de un apărător ales de ea, iar dacă nu dispune de mijloace necesare pentru al plăti, să poată fi asigurată în mod gratuit de un avocat din oficiu, atunci când interesele justiției o cer.

Toate părțile au dreptul la asistență juridică, asigurată de o persoană calificată (avocat). Activitatea avocatului se realizează prin consultații și cereri cu caracter juridic, asistență și reprezentare juridică în fața organelor judiciare și prin orice alte mijloace și căi proprii exercitării dreptului de apărare, în condițiile legii. Faptul că în anumite cazuri, apărarea este obligatorie,

reprezintă o garanție pentru înfăptuirea în cele mai bune condiții a justiției în cazurile respective [48, p. 48]. Actele încheiate cu nerespectarea dispozițiilor legale referitoare la asistarea bănuitului, învinuitului, inculpatului de către apărător, când asistența juridică este obligatorie, sunt lovite de nulitate absolută [42]. Astfel, de exemplu, în hotărârea CtEDO din 6 octombrie 2009, în *Cauza Petru Roșca c. Moldovei*, Curtea a notat că “reclamantul s-a plâns cu privire la sancționarea sa în absența unui avocat și fără a i se oferi timp suficient și facilități pentru a-și pregăti apărarea. Mai mult, fiind închis într-o cameră de detenție peste noapte și fiind adus în fața instanței a doua zi dimineată, reclamantul nu a avut posibilitatea să se pregătească pentru această ședință. Starea sănătății s-a agravat peste noapte și el a fost, în general, incapabil să se prezinte adecvat în fața judecății. Curtea a constatat faptul că reclamantul a solicitat asistența unui avocat și timp suficient pentru a-și pregăti apărarea. Chiar și în absența unei astfel de cereri, instanța națională ar fi trebuit să realizeze că, după o noapte petrecută în detenție și după ce reclamantul a examinat doar procesul-verbal de reținere, acesta nu poate fi în stare să se pregătească pentru audiere, adică să poată identifica martorii în favoarea sa sau să beneficieze de o examinare medicală. Prin urmare, în aceste circumstanțe, indiferent dacă a existat sau nu cererea de a i se acorda timp și facilități reclamantului pentru a-și pregăti apărarea, instanța ar fi trebuit să-i ofere din oficiu această oportunitate. În lumina celor enunțate mai sus, Curtea a concluzionat că, în cazul de față, a existat o încălcare a art. 6 par. 1 în conexitate cu art. 6 par. 3 litera (c) și (d) din Convenție” (Hotărârea CtEDO din 6 octombrie 2009, în *Cauza Petru Roșca vs Moldova*). Învinuitul, care reprezintă persoana fizică față de care s-a emis o ordonanță de punere sub învinuire, și inculpatul, fiind persoana în privința căreia cauza a fost trimisă în judecată, dispun de anumite drepturi, și anume: în caz de reținere, să primească consultație juridică din partea apărătorului până la începutul primei audieri în calitate de învinuit; din momentul punerii sub învinuire, să fie asistat de un apărător ales de el, iar dacă nu are mijloace de a plăti apărătorul, să fie asistat în mod gratuit de un avocat care acordă asistență juridică garantată de stat, precum și, în cazurile admise de lege, să renunțe la apărător și să se apere el însuși; să aibă întrevederi cu apărătorul său în condiții confidențiale, fără a se limita numărul și durata lor; dacă acceptă să fie audiat, la cererea sa, să fie audiat în prezența apărătorului; să participe la efectuarea acțiunilor procesuale fiind asistat de apărător [42]. Astfel, de exemplu, în *Cauza Magee c. Marii Britanii*, Curtea a precizat următoarele: “Utilizarea unor mărturii oferite în condițiile lipsei asistenței juridice în materie penală poate aduce atingere dreptului la un proces echitabil. Acesta a fost privat de asistența unui apărător timp de 48 de ore, timp în care a fost interogată îndelung și ținut în izolare față de alți deținuți. Acest fapt, combinat cu austeritatea condițiilor de detenție, rezultate din rapoartele

Comitetului pentru prevenirea torturii, au fost create pentru a exercita o presiune psihologică asupra deținuților și pentru a slăbi dorința acestuia de a păstra tăcerea. Pentru a asigura echitatea procedurii, reclamantul ar fi trebuit să aibă acces la un avocat de la începutul interogatoriului său, ceea ce ar fi putut contrabalansa atmosfera intimidantă. Curtea a constatat că refuzul de a i se permite asistența unui avocat pentru o perioadă atât de lungă a adus atingere iremediabilă dreptului său la apărare și este incompatibilă cu drepturile pe care art.6 le acordă unui inculpat” (Hotărârea CtEDO din 26.09.2000, în *Cauza Magee vs. Marea Britanie*). În procesul penal al SUA, învinuitul are dreptul de a renunța de la dreptul său la serviciile avocatului, reprezentându-și de unul singur drepturile sale în ședința de judecată. Astfel, de exemplu, în *Cauza Faretta vs California*, învinuitului i s-a permis de a-și apăra de unul singur drepturile (422 U.S. 806 (1975)). După o anumită perioadă de timp, instanța a desemnat un avocat public pentru învinuit, din considerentul că acesta nu avea suficientă pregătire pentru a se apăra de unul singur. Învinuitul a fost condamnat, însă ulterior, Curtea Supremă a SUA a casat sentința de condamnare, indicând asupra faptului că „dreptul la apărare este oferit nemijlocit învinuitului” (O astfel de poziție a fost expusă și în *Cauza Martinez vs. Court of Appeal of California*, 528 U.S. 152 (2000)). În procesul penal al SUA, dreptul la asistența avocatului presupune un ajutor efectiv din partea acestuia, fapt menționat de Curtea Supremă a SUA în *Cauza Strickland vs Washington* (466 U.S. 668, 685 (1984)).

Menționăm și faptul că determinarea faptului dacă interesele justiției cer asistența obligatorie a apărătorului depinde de complexitatea cazului, de capacitatea bănuțului, învinuitului sau inculpatului de a se apăra singur, de importanța și pericolul faptei, de a cărei comitere este bănuță sau învinuță persoana, și de sentința probabilă [42]. Ca de exemplu, în hotărârea în cauza *Biba c. Greciei* (26.09.2000), Curtea a reținut următoarele: “În anumite condiții, interesele justiției obligă statul să îi asigure inculpatului un apărător din oficiu. Cu privire la problema de a ști dacă interesele justiției impuneau acordarea unei asistențe juridice gratuite, gravitatea infracțiunii de care era acuzat reclamantul și severitatea pedepsei pe care o risca trebuiau luate în calcul. În plus, complexitatea procedurii de recurs, asociată faptului că reclamantul era străin și nu vorbea decât parțial greaca, făceau ca pregătirea recursului să fie imposibilă fără asistență juridică. De aceea, art.6 a fost violat.”

De asemenea, în hotărârea *Correia de Matos c. Portugaliei* (15.11.2001), CtEDO a menționat că decizia de a permite unui acuzat penal să se apere singur sau de a-i desemna un avocat din oficiu intră în marja de apreciere a statelor contractante care sunt mai bine plasate decât Curtea pentru a alege mijloacele cele mai utile întru a permite sistemului lor judiciar să garanteze dreptul

la apărare, aspectul esențial fiind acela ca persoana în cauză să poată prezenta o apărare conformă cu exigențele unei proceduri echitabile. În speță, motivele reținute pentru a impune asigurarea apărării unui avocat par să fi fost pertinente și suficiente. Este vorba, în realitate, de o măsură luată în interesul celui acuzat și care viza apărarea eficace a acestuia, astfel încât instanțele naționale ar fi putut, în mod legitim, să considere că interesele justiției impuneau desemnarea obligatorie a unui avocat. Faptul că acuzatul era, la rândul său, avocat nu schimbă această constatare, cită vreme o persoană acuzată nu poate să evalueze de fiecare dată interesele în joc și să-și asigure o apărare eficace. În speță, Curtea a considerat că apărarea reclamantului a fost corect asigurată. Dreptul la apărare, ca drept fundamental, este garantat, cel puțin formal, aceasta reieșind din multitudinea de norme juridice de drept material sau procesual, care se referă la conținutul, exercitarea și garanțiile acestuia. Existența cadrului legal, necesar pentru garantarea dreptului la apărare, este o premisă necesară, însă nu este și suficientă. Numai o aplicare corectă a normelor de drept material și procesual, privitoare la dreptul la apărare, poate garanta eficient acest drept. Legislația RM privind asigurarea dreptului la apărare, în cadrul cauzelor penale, se plasează la nivelul normelor juridice internaționale ale Uniunii Europene, ceea ce reflectă structurile și principiile democratice ale statului de drept [111, p. 11].

Dreptul la apărare și activitatea în sensul realizării ei au un caracter publico-juridic, deoarece statul și societatea sunt cointerestate în apărarea drepturilor cetățenilor săi. Această prevedere reiese din conținutul art. 26 din Constituția RM. Procesul penal, ca nici o altă ramură de drept afectează, îngreuează drepturile și libertățile cetățenilor, din care considerent statul este cointerestat nu doar în faptul oferirii organelor de drept a unor largi împuterniciri, dar și în a apăra propriii cetățeni de la măsurile de constrângere penale și procesual penale nejustificate. Democratismul și valoarea socială a dreptului constă și în faptul că ea este chemată de a asigura limitarea măsurilor de constrângere statală în cadrul libertăților generate de necesitățile societății. Astfel, posibilitatea samavolniciei în activitatea organelor cu funcții de constrângere statală urmează a fi dur limitată prin intermediul anumitor instituții juridice, unul dintre care se prezintă a fi instituția apărătorilor profesioniști. Anume profesioniști, din considerentul că învinuitul, cointerestat în deznodământul cauzei, nu poate să se apere cu succes de unul singur.[166, p. 120-121]. Necunoașterea legii nu-i permite învinuitului de a lupta împotriva pozițiilor acuzatorului de stat, care în mod obligatoriu are nu doar studii superioare juridice, ci și o experiență de lucru în domeniu. Egalitatea participanților (părților) la ședința de judecată presupune nu doar drepturi egale, dar și posibilități egale, care pot fi realizate doar de către persoanele ce dispun de un nivel de cunoștință, determinate de obținerea studiilor juridice superioare. Anume din acest considerent, reprezentanții

legali ai învinuitului, rudele apropiate ale acestuia nu pot fi admise de către instanța de judecată în calitate de apărători [166, p. 121].

Apărarea insistentă, calificată și principială constituie o garanție a faptului că cel nevinovat nu va fi condamnat și că nici o hotărâre, luată de organul de urmărire penală sau de instanța de judecată nu va încălca drepturile și interesele legitime ale învinuitului [116, p. 40]. Dacă învinuiește un jurist profesionist, cu experiență (anchetatorul penal, procurorul), apoi urmează să i se opună, să-i țină piept un apărător care posedă aceleași calități, și nu doar învinuitul care, de obicei, nu are cunoștințe și nu este versat în domeniul jurisprudenței [252, p. 6].

Apărătorul nu este obligat să-i acorde ajutor instanței de judecată în stabilirea adevărului în cadrul dosarului penal, el având în cadrul ședinței de judecată o singură obligațiune funcțională – realizarea apărării. Pentru îndeplinirea acestei sarcini, apărătorul este obligat să întreprindă și să înfăptuiască tot posibilul, utilizând orice mijloace legale, în vederea stabilirii împrejurărilor și circumstanțelor care înlătură sau atenuează răspunderea inculpatului și pentru acordarea asistenței juridice. Îndeplinind această sarcină, apărătorul contribuie în mod obiectiv la înfăptuirea actului de justiție, fără a-și pune subiectiv în fața sa astfel de obiective [166, p. 122]. Apărătorul acționează doar în interesul clientului său, și nu în interesul statului și a societății. Apărătorul nu trebuie să recunoască învinuirea și să participe, faptic, în calitate de acuzator, chiar și dacă este de acord în totalitate sau parțial cu învinuirea și o consideră ca fiind dovedită. Apărătorul, de asemenea, nu poate ocupa poziția care nu este acceptată de către persoana apărată, el fiind legat de poziția clientului său. În activitatea apărătorului predomină întotdeauna interesul personal al clientului său în coraport cu interesul public. Anume din acest considerent apărătorul nu tinde spre clarificarea și stabilirea adevărului, dacă acesta nu este în interesul persoanei apărare și nu este obligat de a ajuta instanța de judecată, fiindu-i suficient de a demonstra doar corectitudinea anumitor împrejurări și circumstanțe care exclud sau diminuează răspunderea inculpatului. Realizarea principiului contradictorialității în procesul penal necesită de la apărător un spirit activ în sensul prezentării probelor în interesul învinuitului sau al combaterii materialului probator prezentat de partea oponentă [166, p. 122-123]. Chiar și în situația unei dovediri certe, de înaltă calitate a faptei infracționale, avocatul profesionist și calificat poate depista circumstanțe capabile de a-l achita pe inculpat sau de a-i reduce gradul de răspundere [222, p. 57].

Apărătorul este un subiect independent al procesului penal, deoarece poate apărea în proces nu doar la dorința învinuitului, ci și în afara voinței lui în acest sens (în cauzele penale în care participarea apărătorului este obligatorie – art. 69 C.pr.pen. RM). Acționând în interesul clientului său, apărătorul, în același timp, alege de sine stătător tactica apărării, determină acțiunile concrete,

necesare de a fi întreprinse în vederea înfăptuirii apărării și obținerii unui rezultat concret, determinat. Necătând la faptul că apărătorul este obligat să urmeze poziția învinuitului, el are dreptul de a nu fi de acord cu aceasta într-un singur caz – dacă învinuitul, inculpatul se declară ca fiind vinovat, iar apărătorul este convins în nevinovăția lui. Independența apărătorului în calitate de subiect al procesului se manifestă și prin aceea că apărătorul, de regulă, singur determină poziția și nu acceptă smerit poziția ilegală și nefundamentată a învinuitului, inculpatului [166, p. 124]. Legătura dintre apărător și client nici într-un caz nu este absolută. Coordonarea liniei poziției comune este una dintre condițiile necesare ale unei apărări eficiente. Totodată, cerința coordonării poziționale nu urmează a fi interpretată drept o cerință a solidarității obligatorii” [285, p. 39]. Apărătorul nu trebuie să se transforme într-un servitor taciturn al învinuitului. Independența apărătorului în instanță se manifestă și în faptul că el nu poate acționa prin intermediul acelorași mijloace care sunt aplicate de către clientul său. Apărătorul nu poate minți instanța, el este obligat să se folosească doar de mijloace și modalități legale în procesul înfăptuirii apărării, adică de cele care sunt admise de lege. Abaterile de la această regulă sunt inadmisibile, cum ar fi de exemplu, denaturarea faptelor, afirmații cu bună-știință false, instigarea martorilor etc. Dacă apărătorul nu este convins în autenticitatea și veracitatea probelor sale, care vorbesc în favoarea clientului său, el este obligat de a le prezenta instanței, deoarece toate dubiile în probarea învinuirii care nu pot fi înlăturate, se interpretează în favoarea inculpatului. Avocatul apărător este obligat să folosească toate modalitățile și mijloacele legale în vederea depistării împrejurărilor și circumstanțelor care-l achită pe inculpat sau care sunt capabile de a diminua răspunderea acestuia. Clarificarea circumstanțelor și a împrejurărilor care influențează asupra poziției învinuitului, inculpatului reprezintă activitatea avocatului în sensul obținerii informațiilor care au importanță pentru cauză [166, p. 124-125]. În exercitarea dreptului la apărare, recunoscut și garantat de Constituție, de lege, de pactele și tratatele internaționale la care RM este parte, avocatul are dreptul de a opta, prin toate mijloacele legale, pentru realizarea liberului acces la justiție, pentru un proces echitabil și soluționat într-un termen rezonabil, indiferent de natura cauzei sau de calitatea părților. Avocatul este obligat să acționeze cu promptitudine în reprezentarea clientului, potrivit cu natura cauzei. Strategiile și tacticile stabilite de avocat trebuie să conducă activitatea acestuia pe principiul folosirii profesiei în favoarea clientului. Avocatul va oferi clientului o opinie legală, onestă cu privire la consecințele de fapt și de drept ale cazului investigat, în limitele informațiilor furnizate de client [99]. Contradictorialitatea adevărată presupune căutarea continuă de către apărător a argumentelor și dovezilor împotriva învinuirii aduse sau în vederea diminuării, reducerii gradului de răspundere a acestuia [155, p. 22].

Funcția apărării la diferite faze ale procesului penal se manifestă în mod diferit. Subiecții apărării au dreptul de a înainta, în cadrul ședinței preliminare, cereri privind anexarea la materialele cauzei a anumitor documente care constituie probe (art. 346, 347 C. pr. pen. RM). În unele cazuri, fără cercetarea prealabilă a acestor documente, ar putea apărea anumite dificultăți în cadrul cercetării judecătorești, în sensul cercetării lor necorespunzătoare sau a respingerii cererii de anexare a acestor documente la materialele cauzei. Mai mult decât atât, punând cauza pe rol, judecătorul are în fața sa poziția argumentată (teza de învinuire) a părții acuzării și, nefiind la curent cu poziția apărării nimereste sub influența acuzării, ceea ce în mod evident nu poate influența pozitiv asupra deznodământului procesului. Din acest considerent, participarea apărătorului în cadrul ședinței preliminare îi va permite judecătorului, neexaminând cauza în fond, de a clarifica faptul prezenței cererilor și demersurilor, iar în anumite situații de a interveni și în vederea luării măsurilor care ar asigura examinarea normală a cauzei penale [166, p. 126]. De asemenea, părțile (inclusiv apărarea) sunt obligate să prezinte în ședința preliminară lista probelor pe care urmează să le cerceteze în cadrul judecării cauzei, inclusiv cele care nu au fost cercetate pe parcursul urmăririi penale (art. 347 alin. (1) C. pr. pen. RM).

La faza examinării cauzei în prima instanță de judecată esența apărării se manifestă în tendința de a demonstra instanței corectitudinea poziției inculpatului și de a combate argumentele învinuirii. Esența activității primei instanțe de judecată constă în faptul că ea stabilește faptele care constituie obiectul examinării cauzei penale, de facto stabilește adevărul în cadrul cauzei penale examinate, deoarece anume adevărul reprezintă condiția obligatorie pentru darea unei sentințe legale și echitabile. Apărătorul, participând la această fază a procesului penal, întreprinde toate măsurile în vederea clarificării împrejurărilor, depistării probelor care ar mărturisi în beneficiul inculpatului. În acest sens, el intervine cu cereri în vederea ascultării noilor martorilor, reclamării documentelor, dispunerii expertizelor etc. [166, p. 127]. Asigurarea unei apărări concrete și efective trebuie respectată de către judecător. Astfel, nu sunt suficiente simpla desemnare a avocatului din oficiu și comunicarea adresei de numire a acestuia, judecătorul având obligația să se asigure că avocatul din oficiu s-a prezentat pentru a studia dosarul cauzei [109, p. 272].

3.3. Concluzii la Capitolul 3

1. Acuzarea în materie penală are un caracter autonom, semnificând notificarea oficială, emisă de o autoritate competentă, prin care se impută unei persoane săvârșirea unei infracțiuni, ceea ce atrage repercusiuni importante asupra respectivei persoane.

2. Învinuirea și funcția de învinuire nu sunt sinonime. Funcția învinuirii reprezintă o activitate a organelor determinate prin lege, orientată spre demascarea persoanei vinovate de comiterea faptei infracționale.

3. Principiul contradictorialității determină limitele poziției procesuale a procurorului la etapa examinării cauzei în judecată. Aici procurorul urmează să participe numai în calitate de parte.

4. Statutul de parte a procurorului presupune că din momentul din care instanța a pus cauza pe rol, acesta nu mai beneficiază în cadrul cauzei de împuterniciri statal-organizatorice, ele fiind deținute de către instanța de judecată, procurorul urmând să-i dovedească corectitudinea concluziilor sale acuzatoriale în cadrul cauzei penale.

5. Procurorul în ședința de judecată ocupă poziția procesuală a părții acuzării, egală cu alte părți participante în cauză și, susținând prin mijloacele atribuite de lege în acest sens învinuirea de stat.

6. Egalitatea acuzării în coraport cu partea apărării se manifestă prin faptul că exact astfel de împuterniciri îi sunt recunoscute și acesteia din urmă în ședința de judecată (inculpatului, apărătorului acestuia).

7. Poziția procesuală a procurorului în procesul penal este determinată, în primul rând, de prezența interesului procesual și, în al doilea rând, de prezența unui astfel de volum de drepturi de care dispune și partea opusă.

8. Scopul acuzării în procesul examinării cauzei în judecată este de a convinge instanța în corectitudinea poziției sale, manifestând, în acest sens, în ședință un anumit spirit activ, prezentând probele și obiectând în prezentarea materialului probator de către partea opusă.

9. Procurorul participant la judecarea cauzei penale este obligat să mențină pe tot parcursul procesului penal un rol activ, îndeplinind acțiuni eficiente în prezentarea și probarea învinuirii aduse inculpatului.

10. Realizarea funcției învinuirii de către partea vătămată, partea civilă și reprezentanții acestora se manifestă în faptul că aceste persoane în procesul penal susțin pe deplin sau în parte poziția acuzatorului de stat.

11. La temelia activității părții vătămate în cadrul procesului penal contradictorial se află începuturile dispozitive, dar nu cele publice, ca în situația acuzatorului de stat. Anume aceasta și explică posibila inconsecvență a pozițiilor lor.

12. Procesul judiciar contradictorial necesită de la persoanele care susțin acuzarea în ședințele de judecată un comportament activ, orientat spre a dovedi instanței fundamentarea și corectitudinea poziției sale de învinuire.

13. Unul dintre elementele obligatorii ale principiului contradictorialității în procesul penal ține de prezența părții apărării, care asigură protecția drepturilor și intereselor legale ale bănuیتului și învinuitului, precum și realizarea începuturilor contradictoriale ale procesului penal.

14. Apărarea este o activitate procesuală, direcționată spre descoperirea împrejurărilor, circumstanțelor care-l achită pe cel vinovat, care exclud sau diminuează răspunderea acestuia, precum și spre drepturilor personale și patrimoniale

15. Realizarea unei apărări eficiente poate fi înfăptuită doar în condițiile „egalității armelor”, adică în condiția unei contradictorialități reale.

16. C. pr. pen. RM nu a materializat ideea cercetări, investigații paralele, în cadrul căreia apărătorul ar fi fost abilitat cu dreptul de a strânge probe de sine stătător, de rând cu partea acuzării, el doar a lărgit esențial drepturile acestuia în domeniul dat, introducând elemente suplimentare ale contradictorialității în procesul penal.

17. Apărarea reprezintă prin sine o activitate, derivată de urmărirea penală. Acolo unde este învinuire, se manifestă și apărarea. Învinuirea și apărarea sunt noțiuni reciproc legate și dependente. Funcției de învinuire în toate cazurile i se opune funcția apărării.

18. Realizarea principiului contradictorialității în procesul penal necesită de la apărător un spirit activ în sensul prezentării probelor în interesul învinuitului sau al combaterii materialului probator prezentat de partea oponentă.

4. LOCUL ȘI ROLUL INSTANȚEI DE JUDECATĂ ÎN PROCESUL PENAL CONTRADICTORIAL

4.1. Instanța de judecată – organ independent și imparțial al realizării actului de justiție

Puterea judecătorească are un caracter apolitic și judecătorii, aplicând normele de drept, în procesul de activitate se conduc numai de lege. Aspectul independenței organizaționale a puterii judecătorești presupune existența unor principii ce determină locul și rolul instituțiilor puterii respective în sistemul tripartit al puterii de stat. Vorbind despre independența puterii judecătorești, se evidențiază în primul rând aspectul funcțional, însă o importanță deosebită o are și aspectul organizațional al independenței puterii judecătorești, ce stabilește bazele constituționale de organizare a instituțiilor puterii judecătorești [67, p. 18].

Accesul la justiție în materia penală constituie o garanție fundamentală a unui proces echitabil, care presupune că fiecare individ are dreptul la examinarea acuzațiilor în materie penală îndreptate împotriva sa de către un magistrat investit de lege cu atribuții speciale în acest sens. Dreptul individului la acces la justiție constituie un aspect fundamental al dreptului la tribunal, alteleori denumit ca fiind și dreptul la judecător. În special, în materia penală, accesul la justiție nu vizează doar nemijlocit posibilitatea individului de a compărea în fața unui tribunal competent să decidă asupra acuzațiilor îndreptate împotriva sa, dar de asemenea incumbă statului obligația pozitivă de a institui și promova un ansamblu de garanții particulare eficiente de procedură care în mod imperativ însoțesc cursul unei cauze penale [79, p. 23].

În opinia autorului român M. Udriș, instanța de judecată nu mai are rol activ, aspect menționat, de altfel, încă din expunerea de motive a C.pr.pen. al României, în care s-a prevăzut că „Procurorul, ca titular al acțiunii penale, va trebui să dovedească acuzarea prin administrarea de probe. Pe cale de consecință este regândit rolul judecătorului care va veghea cu preponderență ca procedurile ce se desfășoară în fața sa să aibă echitabil, principiul rolului activ nemaifiind consacrat ca atare în partea generală a proiectului”. În ceea ce îl privește pe procuror, acesta „exercită rol activ, în vederea aflării adevărului și a respectării dispozițiilor legale”.

Diminuarea, ba mai bine zis, chiar excluderea rolului activ al instanței de judecată este o trăsătură esențială caracteristică sistemului procesual acuzatorial. Deși instanța de judecată poate în continuare administra probe din oficiu, diminuarea, înlăturarea rolului activ rezultă în: a) înlăturarea posibilității extinderii procesului penal sau a acțiunii penale în faza de judecată; b) înlăturarea posibilității invocării din oficiu de către instanță a nulităților relative, în cazul în care anularea actului ar fi necesară pentru aflarea adevărului și justa soluționare a cauzei; c)

administrarea din oficiu a probelor în cursul judecății numai în mod subsidiar, atunci când consideră necesar pentru formarea convingerii sale; d) adresarea de întrebări inculpatului, persoanei vătămate etc. de către președintele completului și de ceilalți membri ai completului după procuror, părți și ceilalți subiecți și numai dacă apreciază necesar, pentru justa soluționare a cauzei [109, p. 924].

În acest context menționăm și faptul că în dreptul comparat jurisdicțiile de judecată sunt organizate, în general, în funcție de clasificarea infracțiunilor. Franța, de exemplu, care cunoaște trei feluri de infracțiuni, cunoaște, în mod corelativ, trei feluri de jurisdicție: *tribunal du police* pentru contravenții, *tribunal corectionnel* pentru delikte și *Cour d'assises* pentru crime.

Germania, care nu cunoaște decât două grade de infracțiuni, nu are, în consecință, decât două feluri de jurisdicții: tribunalul de instanță (*Anetsgericht*) pentru deliktele pasibile de cel mult trei ani închisoare și Marea Cameră penală (*Landsgericht*), un fel de curte de asesori care cunoaște crimele. Modelul englez este, la fel, dualist: *Magistrate s Courts* cunoscut pentru micile cauze (*summary offences*) și *Crown Court*, care examinează cauzele serioase (*indictable offences*).

Totodată, jurisdicțiile pot fi comune și particulare. Prima formă de jurisdicții o reprezintă jurisdicțiile excepționale, iar a doua formă o reprezintă jurisdicțiile specializate. În ceea ce privește jurisdicțiile în căile de atac, ele există pretutindeni într-o formă sau alta [292, p. 174; 309, p. 451; 304, p. 62-64; 296, p. 251; 306, p. 196; 290, p. 189; 305, p. 588; 291, p. 85].

Printre subiecții procesului penal instanța de judecată ocupă locul de frunte. Această situație este determinată de faptul că anume instanța de judecată este chemată de a soluționa întrebările de bază ale procesului penal, anume ea soluționează litigiul dintre părți, determină dacă este vinovată persoana în privința căruia a fost inițiată urmărirea penală, și dacă momentul respectiv este confirmat drept urmare a cercetării judecătorești, apoi tot instanța de judecată aplică pedeapsa corespunzătoare. În cadrul instanței de apel apărătorul are un alt obiectiv și o altă sarcină. Instanța de apel verifică corectitudinea hotărârilor date de prima instanță, de aceea scopul apărării ține de combaterea sentinței care nu corespunde poziției juridice a inculpatului sau, dimpotrivă, susținerea hotărârii judecătorești în cazul în care ea corespunde poziției juridice a părții apărării [166, p. 77]. Astfel, instanța judecătorească este subiectul principal al activităților procesual-penale, întrucât îndeplinește funcția de jurisdicție, care conține pe lângă puterea de a dispune asupra condamnării inculpatului (*jurisdictio*) și puterea de constrângere, prin supunerea condamnatului la executarea pedepsei stabilite (*imperium*). Nicio jurisdicție, însă, nu poate uza de puterile sale decât într-un domeniu limitat, constituind câmpul său de competență. De aici decurg trei consecințe: 1) în sfera astfel circumscrisă (de competență), o jurisdicție exercită

puterea sa fără să o împartă cu nimeni; 2) în anumite situații, trebuie să suporte concurența mai mult sau mai puțin reliefată de alte jurisdicții; 3) în toate cazurile, dincolo de această limită, necompetența provoacă, în principiu, inadmisibilitatea procedurilor sub forma nulităților [300, p. 105].

Pentru înfăptuirea justiției este necesar un organ absolut independent. Independența instanței de judecată este o garanție importantă a procesului penal contradictorial. Hotărâri legale și obiective în cauzele penale pot fi adoptate doar de către un organ independent și neafiat sub influența cuiva. Aceasta reiese din prevederile și conținutul funcției procesuale de bază, realizată de către instanța de judecată în cadrul unui proces penal, în realizarea justiției în cauzele penale. În cadrul instanței de apel apărătorul are un alt obiectiv și o altă sarcină. Instanța de apel verifică corectitudinea hotărârilor date de prima instanță, de aceea scopul apărării ține de combaterea sentinței care nu corespunde poziției juridice a inculpatului sau, dimpotrivă, susținerea hotărârii judecătorești în cazul în care ea corespunde poziției juridice a părții apărării [166, p. 77-78]. Asupra momentului respectiv atrăgea atenție încă savantul rus I. I. Foinițchi.[273, p. 119].

Judecata constituie activitatea principală a procesului penal, deoarece numai în baza celor discutate și probate în ședința de judecată se poate întemeia convingerea judecătorilor, convingere care apoi va fi concretizată în hotărârea judecătorească [66, p. 134].

Actualmente, în RM, întrebarea referitoare la separarea și colaborarea puterilor este soluționată în art. 6 din Constituție unde se menționează că „...puterea legislativă, executivă și judecătorească sunt separate și colaborează în exercitarea prerogativelor ce le revin, potrivit prevederilor Constituției” [19] în conformitate cu teoria divizării și separării puterilor în stat. Puterea judecătorească este independentă, separată de puterea legislativă și puterea executivă, are atribuții proprii, exercitate prin instanțele judecătorești, în conformitate cu principiile și dispozițiile prevăzute de Constituție și de alte legi. Justiția se înfăptuiește în numele legii [49]. În virtutea art. 116 alin. (1) din Constituția RM, judecătorii instanțelor judecătorești sunt independenți, imparțiali și inamovibili, potrivit legii. Independența judecății se reflectă în faptul că ea nu trebuie să îndeplinească funcția acuzării, rămânând pe deplin neutră în privința oricărei dintre părțile la proces. Poziția neutră a instanței de judecată nu înseamnă, însă, indiferența ei totală față de hotărârea finală. Instanța de judecată trebuie să fie cointerесată în darea unei sentințe echitabile, legale și întemeiate.

Puterea judecătorească se exercită numai prin instanță judecătorească în persoana judecătorului, unicul purtător al acestei puteri. Judecătorul este persoana investită constituțional cu atribuții de înfăptuire a justiției, pe care le execută în baza legii. Judecătorii instanțelor

judecătorești sunt independenți, imparțiali și inamovibili și se supun numai legii. Judecătorii iau decizii în mod independent și imparțial și acționează fără niciun fel de restricții, influențe, presiuni, amenințări sau intervenții, directe sau indirecte, din partea oricărei autorități, inclusiv judiciare. Organizarea ierarhică a jurisdicțiilor nu poate aduce atingere independenței individuale a judecătorului [49].

În acest sens, ținem a menționa că procesul contradictorial este posibil doar când instanța este independentă în luarea hotărârilor. Asigurarea independenței instanței de judecată permite de a înfăptui principiul contradictorialității, deoarece: în primul rând, instanța de judecată nu se află sub influența și presiunea nimănui și anume de părțile aflate în competiție în cadrul ședinței de judecată depinde deznodământul cauzei. În al doilea rând, instanța de judecată urmează să fie independentă în raport cu părțile. Egalitatea părților și independența judecătorului în coraport cu acestea plasează procurorul în poziția din care el nu poate efectua nici supravegherea în privința activității instanței de judecată, nici în privința altor participanți la proces. Prezența funcțiilor de supraveghere îl plasează pe acesta într-o altă poziție procesuală, excepțională cu referire la ceilalți participanți la proces. În al treilea rând, independența instanței de judecată reprezintă una din condițiile posibilității stabilirii adevărului în cauza penală și luarea unei hotărâri obiective, legale și echitabile [166, p. 79-80].

Independența judecătorilor poate fi asigurată doar prin prezența unui sistem de garanții stabilite prin lege, care permit de a efectua justiția independent de careva influențe în acest sens. La moment, putem vorbi despre prezența în RM a unor garanții reale referitoare la independența judecătorilor și, respectiv, despre prezența începuturilor contradictoriale în procesul penal al RM. Una dintre cele mai actuale întrebări ale procesului penal contradictorial rămâne a fi aceea referitoare la prezența elementelor acuzatorii în activitatea instanței de judecată (judecătorilor). Sistemul contradictorial al justiției în sensul ei clasic se deosebește prin poziția pasivă a instanței și caracterul activ la maximum al părților, unde partea vătămată urmează să fie inițiatorul începerii urmăririi penale și în procesul de examinare a cauzei în instanța de judecată anume părțile trebuie să prezinte acesteia probele vinovăției și nevinovăției, circumstanțele atenuante și agravante. Acest concept a apărut în Germania la mijlocul secolului al XIX-lea, întemeietorul lui fiind savantul german I. Planka [243, p. 6; 166, p. 80-81]. În opinia noastră, a recunoaște această opinie ca fiind unica corectă nu există teme. În acest sens, susținem autorul V. P. Bojiev care focusează atenția asupra raționalității examinării principiului contradictorialității în cadrul procesului penal mixt și contradictorial [137, p. 49]. Drept exemplu în această privință putem invoca procesul contradictorial anglo-saxon, specific Marii Britanii, SUA, Canadei, Australiei, Noii Zelande și

altor țări și procesul continental mixt în ale cărui limite se realizează procesul judiciar penal în statele europene. Aceste modele ale procesului contradictorial se deosebesc prin anumite particularități, și anume, prin volumul diferit al drepturilor părților și instanței, care și determină gradul de dependență al hotărârii judecătorești de pozițiile și comportamentul părților. Anume de aceste momente și depinde perceperea diferită a contradictorialității. Dacă e să comparăm aceste sisteme, apoi este necesar de a menționa că în procesul judiciar penal anglo-american instanța acționează în rolul de arbitru, pe care nu îl interesează dacă sunt „respectate regulile de joc” și căruia nu îi este important adevărul [135, p. 116; 166, p. 81]. Acest sistem nu este ideal fiind consecutiv supus criticilor de către mai mulți oameni de știință, inclusiv din statele Europei Occidentale și din SUA [147, p. 97]. Insuficiența, neajunsul acestui sistem ține de faptul că el nu este cointerestat în stabilirea adevărului în cadrul cauzei. El examinează întrebările și materialul probator doar în limitele trasate de părți, atrăgând atenție doar faptului respectării de către acestea a regulilor procesului judiciar penal. Însă, și în statele respective contradictorialitatea nu se manifestă, vorbind la figurat, în forma sa „pură”, deoarece procesul penal acuzatorial sau contradictorial nu au existat niciodată în sens juridico-organizațional pozitiv [273, p. 60]. Ca de exemplu, în aceeași Mare Britanie se manifestă tendințe de renunțare de la contradictorialitatea absolută a procesului penal, unde în situația de neprezentare în judecată a acuzatorului, instanța de judecată, realizând procedura sumară, fie că poate respinge cererea acuzării, fie că poate iniția examinarea cauzei, în condițiile în care materialul probator a fost prezentat anterior, adică manifestă un anumit grad de comportament activ [123, p. 117; 166, p. 82]. În acest context, s-ar părea că procesul contradictorial în forma sa „pură”, cum este denumit de mai mulți oameni de știință, reprezintă o îmbinare teoretică, care constituie criteriul aprecierii anumitor instituții procesuale în acea formă și varietate în care ele există în realitate [249, p. 20]. Unii autori sunt de părerea că procesul penal anglo-american se deosebește de cel al Europei Occidentale. Modalitățile și procedeele de realizare a principiului contradictorialității în practica mondială nu sunt identice, modelul european al contradictorialității deosebindu-se esențial de cel anglo-saxon, permițând anume instanței de judecată, în virtutea statului special al acesteia, de a lua hotărâri în cauză, nedepinzând de opinia părților, inclusiv și a procurorului [123, p. 97; 166, p. 82-83]. În Franța, de exemplu, instanța de judecată are dreptul de a aplica orice măsuri pe care le va considera necesare în vederea stabilirii adevărului. Procuratura în Franța nu este în drept de a renunța de la urmărirea penală și dacă reprezentantul acuzării declară că acuzarea este înaintată greșit, menționând aceasta în instanța de judecată, apoi aceasta nu înlătură competența instanței de

judecată și nu o eliberează pe ea de obligațiunea de a examina cauza în fond și de a da o sentință [146, p. 45].

Din acest considerent, putem formula concluzia că existența procesului contradictorial absolut și complet fără prezența momentelor inquisitoriale este imposibilă. Urmează a fi luată în calcul și predominarea începuturilor publice în procesul penal. Necătând la faptul că la momentul de față se manifestă tendința de a lărgi categoria cauzelor de acuzare privată și publico-privată [169, p. 40-44], statul, în virtutea realizării funcției sale de ocrotire a normelor de drept, prin care înțelegem activitatea de asigurare a executării depline și certe a prevederilor legale de toți cetățenii, organizațiile, organele de stat în baza prezenței intereselor publice, nu poate renunța de la obligațiunea sa de menținere a legalității. Anume aceasta necesită o reacție adecvată de moment a organelor de stat la încălcările de lege descoperite, indiferent de opinia părții vătămate, sau contrar acestei opinii, când în cauzele de acuzare publică partea vătămată nu dorește de a atrage făptuitorul la răspundere penală [166, p. 83].

Pentru darea oricărei hotărâri, instanța urmează să se clarifice pe deplin în circumstanțele cauzei, să examineze toate împrejurările și să le aprecieze. Instanța de judecată nu doar că stabilește, ci și mai umanizează adevărul. Mai mulți oameni de știință, precum și din cohorta practicienilor susțin opinia că instanța de judecată și în cadrul procesului contradictorial trebuie să dețină un anumit grad de spirit activ [166, p. 83-84].

După cum menționează savantul Grigore Theodoru, „Procesul penal continental acordă autorităților judiciare un rol activ în desfășurarea procesului, de a administra probele pe care le cred necesare în afara cererilor formulate de părți, acționând pentru lămurirea cauzei sub toate aspectele, chiar dacă părțile sunt inactive. Rolul activ poate fi facultativ, caz în care rămâne la latitudinea judecătorului să intervină sau nu în desfășurarea judecății, după cum crede de cuviință; rolul activ poate deveni o obligație pentru judecător, atrăgând ca sancțiune, în caz de neexercitare, desființarea hotărârii judecătorești ca netemeinică, prin neadministrarea tuturor probelor necesare pentru aflarea adevărului. În cazul consacării rolului judecătorilor de arbitru între părți, soluționarea justă a cauzei depinde de prestațiile depuse de părți în lămurirea cauzei; o prestație insuficientă sau greșită a uneia dintre părți poate atrage o soluționare a cauzei în defavoarea sa, contrar realității faptelor. De aceea rolul pasiv al judecătorilor impune ca părțile să fie întotdeauna asistate de avocați care, prin cunoștințele lor de specialitate, își aduc o contribuție importantă la aflarea adevărului. Rolul activ al instanței judecătorești, ca principiu fundamental al procesului penal, poate atrage o intervenție eficientă în disputa uneori inegală între părți sau atunci când partea nu știe sau nu vrea să acționeze în apărarea intereselor sale”.[106, p. 69]. Prin rolul său

activ, instanța de judecată complinește disputa, intervenind pentru susținerea învinuirii sau apărării, după caz, încercând să afle adevărul și să soluționeze cauza potrivit legii, ceea ce nu exclude luarea unei hotărâri care să nu fie conformă nici cu învinuirea formulate și nici cu apărarea care a combătut-o. Rolul activ al instanței de judecată este limitat de contradictorialitate, deoarece instanța nu poate lua hotărâri din proprie inițiativă, fără a cere ca procurorul și părțile să își exprime punctul lor de vedere în chestiunea ce trebuie rezolvată [106, p. 551].

Nimic și nimeni nu poate justifica o ingerință în actul de justiție. Pentru realizarea unei atare finalități, judecătorul, în viziunea autorului I. Leș, trebuie să exercite un rol activ și să aibă o bună colaborare nu doar cu părțile implicate în procedura judiciară, dar și cu reprezentanții acestora. În atare condiții, rolul avocatului în procedura judiciară este esențial, iar acesta trebuie considerat nu ca un simplu auxiliar al justiției, ci, așa cum semnificativ s-a mai afirmat, ca unul dintre cei mai importanți parteneri ai acesteia [56, p. 14]. O astfel de poziție este manifestată și de către I. O. Motovilovcher [207, p. 64], N. N. Matveeva [200, p. 88-93], M. S. Strogovici [259, p. 106-114], V. M. Savițchi [236, p. 304], Iu. V. Corenevschi [181, p. 20-22], A. D. Boikov [141, p. 90-98], S. Burmaghin [143, p. 33-34] etc., dar de asemenea au fost expuse și păreri referitoare la faptul că spiritul activ al instanței de judecată și spiritul activ al părților în proces sunt noțiuni juridice care se exclud reciproc [245, p. 60; 171, p. 81-82; 206, p. 22-23; 156, p. 39-40].

Diminuarea rolului activ al instanței de judecată este o trăsătură esențială caracteristică și pentru sistemul acuzatorial și nu echivalează cu eliminarea în totalitate a acestui rol [109, p. 924]. În virtutea principiului contradictorialității, toate cererile, excepțiile, probele, în general, toate aspectele unei cauze penale sunt supuse dezbaterilor părților, subiecților procesuali și procurorului [109, p. 930]. Dreptul la o procedură contradictorie implică, în esență, posibilitatea pentru părțile unui proces de a lua cunoștință de toate piesele și observațiile prezentate judecătorului, de natură a-i influența decizia și de a le discuta [109, p. 930]. Drept exemplu în acest caz poate fi invocată Hotărârea CtEDO în *Cauza Morel vs. Franța* (6 iunie 2000, par. 27).

Reglementările de ultimă oră din C. pr. pen. RM ne permit de a formula concluzia că legislatorul tinde, totuși, spre varianta anglo-americană. În C. pr. pen. RM, în art. 314 alin. (2), se menționează că „Instanța de judecată, la judecarea cauzei, creează părți acuzării și părți apărării condițiile necesare pentru cercetarea multilaterală și în deplină măsură a circumstanțelor cauzei”. Art. 315 C. pr. pen. RM prevede că „Procurorul, partea vătămată, partea civilă, apărătorul, inculpatul, partea civilmente responsabilă și reprezentanții lor beneficiază de drepturi egale în fața instanței de judecată în ceea ce privește administrarea probelor, participarea la cercetarea acestora și formularea cererilor și demersurilor”. Judecarea cauzei în primă instanță și în instanța de apel

are loc cu participarea inculpatului, cu excepția cazurilor când inculpatul se ascunde de la prezentarea în instanță; când inculpatul arestat refuză să fie adus în instanță și acest refuz este confirmat de apărătorul lui; când inculpatul solicită judecarea în lipsa sa a cauzei privitoare la săvârșirea unor infracțiuni ușoare. Însă, în cazul judecării cauzei în lipsa inculpatului, participarea apărătorului este obligatorie.

Una din garanțiile desfășurării procesului de judecare a cauzei bazat pe principiul contradictorialității este asigurarea dreptului la apărare al inculpatului. Apărătorul, la judecarea cauzei, beneficiază de drepturi egale cu acuzatorul. Instanța îi oferă apărătorului care a intervenit în proces timp suficient și îi asigură posibilitățile respective pentru a lua cunoștință de materialele cauzei, inclusiv de cele cercetate în instanță, și pentru a se pregăti de participarea de mai departe în proces, însă înlocuirea apărătorului nu necesită reluarea judecării cauzei de la început. Apărătorul este în drept să solicite repetarea unor acțiuni procesuale deja efectuate în ședință în lipsa lui, dacă are de concretizat chestiuni suplimentare [42]. *Astfel, de exemplu, în cadrul cauzei penale nr. 09-1-11-03012014 (1-140/2014) examinate de către Judecătoria mun. Bălți cu referire la învinuirea cet. B. A. în comiterea infracțiunii prevăzute de art. 145 alin. (2) lit. j), solicitarea avocatului nou intervenit în cadrul procesului de a reaudia martorii acuzării a fost acceptată de către instanță [96].*

Totodată, în practica judiciară sunt întâlnite și situații când instanța de judecată nu admite efectuarea anumitor acțiuni procesuale solicitate de către avocați chiar și în cazul în care ele se prezintă a fi absolut necesare, nefiind efectuate la faza urmăririi penale din neatenție sau din lipsa de profesionalism a reprezentanților organului de urmărire penală. *Ca exemplu în acest sens poate servi cauza penală privind condamnarea cet. N. V. în baza art. 264 alin. (1) C. pen. RM, unde apărării i-a fost respinsă atât solicitarea de efectuare a experimentului, cât și a expertizei autotehnice, fiind considerat ca nejustificat argumentul că aceste acțiuni nu au fost efectuate cu ocazia desfășurării urmăririi penale [97].*

În situația respectivă poate fi invocată și *Cauza Güvec vs Turcia*, hotărârea CtEDO din 20.01.2009, unde Curtea a reamintit ca dreptul acuzatului de a participa efectiv la proces include nu numai dreptul de a fi prezent, dar și de a asculta și urmări procedura. Aceste drepturi sunt presupuse de noțiunea de contradictorialitate și pot fi desprinse din garanțiile cuprinse în special în art. 6 par. 3 - “a se apăra el însuși”. Participarea efectivă presupune ca acuzatul să aibă o înțelegere largă a naturii procesului, a mizei pe care o implică, inclusiv a semnificației pedepsei care i-ar putea fi aplicată (*Cauza Timer Galiyev vs Rusia*). Presupune, de asemenea, dacă este necesară, asistența, după caz, a unui interpret, avocat, asistent social, astfel încât să înțeleagă ce

se spune în instanță. Acuzatul trebuie să poată urmări ce spun martorii acuzării și, dacă e reprezentat, să poată explica avocatului apărării propria versiune a faptelor, declarațiile cu care nu este de acord și să aducă la cunoștință instanței orice chestiuni invocate în apărare (*Cauza Stanford vs Marea Britanie*).

Statele nu pot fi răspunzătoare pentru acțiunile sau deciziile avocatului unui acuzat, întrucât realizarea apărării este o chestiune ce privește în mod esențial partea și apărătorul, desemnat din oficiu sau ales (*Cauza Czekalla vs Portugalia, Cauza Bogumil vs Portugalia*). Cu toate acestea, atunci când avocatul desemnat din oficiu nu este în mod evident în măsură să asigure o apărare efectivă, art. 6 par. 3 lit. c) din Convenție impune autorităților naționale să intervină.

În *Cauza Güvec vs Turcia*, avocatul nu era desemnat din oficiu. Cu toate acestea, Curtea, în dependență de vârsta reclamantului, de gravitatea infracțiunii de care era acuzat, de acuzațiile contradictorii aduse de poliție și de un martor al acuzării, de numărul ședințelor la care acesta nu a participat, a apreciat că avocatul reclamantului nu l-a reprezentat în mod adecvat, astfel încât instanța națională ar fi trebuit să desemneze un avocat din oficiu. Lipsa unei asistențe juridice efective au exacerbat consecințele incapacității reclamantului de a participa la proces și au condus la încălcarea dreptului la un proces echitabil - art. 6 par. 1 raportat la art. 6 par. 3 lit.c) din Convenție.

În cazul modificării de către acuzator a învinuirii în cadrul judecării cauzei penale, ea este adusă la cunoștința inculpatului și apărătorului său. La cererea acestora din urmă, instanța acordă, în mod obligatoriu, termen necesar pentru pregătirea apărării de noua învinuire, după care judecarea cauzei continuă [42]. În conformitate cu prevederile art. 320 alin. (5) C. pr. pen. RM, care reglementează ordinea de renunțare a procurorului de la învinuire „Dacă, în procesul judecării cauzei, ansamblul de probe cercetate de instanța de judecată nu confirmă învinuirea adusă inculpatului, procurorul este obligat să renunțe parțial sau în întregime la învinuire. Renunțarea procurorului la învinuire se face prin ordonanță motivată și atrage adoptarea de către instanța de judecată a unei sentințe de achitare sau de încetare a procesului penal”.

În art. 367 alin. (2) C. pr. pen. RM se menționează despre faptul că „Președintele ședinței și, după caz, ceilalți judecători pot pune întrebări inculpatului după ce i-au pus întrebări părților, însă întrebări cu caracter de concretizare pot fi puse de președintele ședinței de judecată și judecători în orice moment al audierii”. Art. 317 alin. (2) C. pr. pen. RM ne spune că „Președintele conduce ședința de judecată și, în interesele justiției, ia toate măsurile prevăzute pentru asigurarea egalității în drepturi a părților, păstrând obiectivitatea și imparțialitatea, creând condiții necesare pentru

examinarea sub toate aspectele, completă și obiectivă, a tuturor probelor prezentate de către părți sau administrate la cererea acestora”.

Fiind de acord cu faptul că instanța de judecată nu poate și nici nu trebuie să înlocuiască părțile, cercetătoarea S. Darovschis, totuși, presupune că realizarea principiului contradictorialității nu contravine posibilității stabilirii adevărului, ci dimpotrivă, creează condițiile necesare în această privință [166, c. 85]. Contradictorialitatea, în opinia autorilor I. Neagu și M. Damaschin, pune instanța de judecată în situația de a percepe probele prin filtrul punctelor de vedere exprimate oral în ședința de judecată de către toate părțile cu interese contrare în rezolvarea cauzei [66, p. 150].

Mai mulți oameni de știință sunt destul de uniți în părerea că scopul procesului penal ține anume de stabilirea adevărului, fiind îngrijorați de faptul că trecerea deplină la principiul contradictorialității și limitarea rolului instanței de judecată doar la funcția de arbitru nu corespunde caracterului public al procesului penal, creând pericolul unei renunțări în sensul clarificării adevărului obiectiv în cadrul cauzelor penale [167, p. 37; 141, p. 43; 166, p. 86].

În opinia cercetătorului M. Udrioiu, chiar în ipoteza unui rol activ limitat, instanța de judecată este supusă aflării adevărului, soluționând cauza dedusă judecătii cu garantarea respectării drepturilor subiecților procesuali și asigurarea administrării probelor pentru lămurirea împrejurărilor cauzei în scopul aflării adevărului, cu respectarea deplină a legii [109, p. 924].

În acest context, se încearcă de a afirma că instanța de judecată, în calitate de participant la proces, urmează să participe în cadrul probatoriului. În doctrină sunt întâlnite și opinii conform cărora urmează a fi deosebite două aspecte ale noțiunii de probatoriu: în primul rând, probatoriu în calitate de activitate privind acumularea, verificarea și aprecierea probelor; în al doilea rând, probatoriu, în calitate de confirmare prin fapte și păreri a tezei înaintate [166, p. 87]. De acest punct de vedere se conduceau autorii I. O. Motovilovcher [207, p. 99] și M. S. Strogovici [260, p. 295]. Urmează să fim de acord, afirmă autoarea S. M. Darovschih, cu faptul că între aceste noțiuni există anumite deosebiri, care permit de a ne închipui mai clar esența acestei activități. Probatoriul, conform esenței sale, reprezintă cunoașterea adevărului în cadrul cauzei penale de la necunoscut spre cunoscut, procesul de percepere a faptelor și împrejurărilor cauzei penale, însă într-o anumită ordine procesuală, care reprezintă garanția a ceea ce faptele stabilite vor reflecta într-adevăr adevărul. Aceasta este o activitate practico-intelectuală al cărei scop este stabilirea adevărului, fundamentarea afirmațiilor înaintate de către participanții la proces și, de asemenea, argumentarea concluziilor și hotărârilor la care a ajuns organul de urmărire penală, instanța de judecată și ceilalți participanți la proces. Anume sarcina stabilirii adevărului determină cerințele

generale care sunt înaintate de lege în privința judecării cauzelor, fixează acele începuturi care sunt plasate la temelia probatoriului [166, p. 87]. La acestea pot fi atribuite: 1) verificarea în ansamblu, sub toate aspectele și în mod obiectiv a circumstanțelor cauzei (art. 100 alin. (4) C. pr. pen. RM); 2) prezumția de nevinovăție, adică cerința dovedirii pozitive și evidente a vinovăției persoanei în calitate de condiție a dării unei sentințe de condamnare și a inadmisibilității plasării asupra învinutului a sarcinilor realizării probatoriului în sensul dovedirii nevinovăției sale (art. 21 din Constituția RM și art. 8 C. pr. pen. RM); 3) aprecierea probelor de către judecător conform propriei convingeri, formate în urma examinării lor în ansamblu, sub toate aspectele și în mod obiectiv, călăuzindu-se de lege (art. 101 alin. (2) C. pr. pen. RM); 4) interdicția de a folosi probele obținute cu încălcarea prevederilor legii (art. 94 C. pr. pen. RM).

Una dintre cele mai dificile întrebări care se referă la probatoriu în cadrul procesului penal este chestiunea referitoare la subiecții probatoriului și la faptul dacă instanța de judecată poate figura în calitate de astfel de subiect. În doctrină este întâlnită părerea că instanța de judecată nu este subiect al probatoriului [229, p. 46]. Mai mult decât atât, de ceva timp încoace, este stabilit faptul că judecătorul (instanța de judecată) realizând funcția justiției (examinarea și soluționarea cauzei) nu poate completa lacunele urmăririi penale în baza administrării materialului probator. Cu referire la acest moment se întâlnesc mai multe interpretări și opinii practico-doctrinare [166, p. 88]. Mai mulți oameni de știință din domeniul dreptului procesual penal, precum V. P. Bojiev,[136, p. 127-128], C. F. Guțenco [162, p. 139], S. A. Șeifer [279, p. 66], L. Alexeeva [121, p. 23-24], A. Babenco, N. Cercasova [127, p. 40] considerau că instanța de judecată este obligată să participe la probatoriu în cadrul cauzelor penale. Un punct de vedere analogic a fost expus și de savantul N. P. Cuznețov care presupunea că „Dacă scopul procesului penal ține de stabilirea adevărului obiectiv, apoi realizarea acțiunilor de sine stătătoare în vederea strângerii și cercetării probelor urmează să fie nu doar un drept, dar și o obligațiune a instanței de judecată, în caz contrar fiind în prezența unei situații în care instanța ar avea dreptul, dar nu ar fi obligată de a stabili adevărul” [185, p. 15]. În ceea ce ne privește, susținem cele menționate de autoarea S.M.Darovschih, care consideră că activitatea probatorie a instanței de judecată se manifestă nu în confirmarea afirmației inițial formulate și înaintate privind vinovăția persoanei atrase la răspundere penală. Instanța de judecată, în limitele competenței sale, folosește posibilitățile care-i sunt conferite de lege în vederea examinării împrejurărilor cauzei, a depistării tuturor circumstanțelor de achitare, atenuante și agravante a unei cauze penale concrete, adică utilizează toate posibilitățile unei activități de cunoaștere. În cadrul ședinței de judecată, instanța nu se manifestă activ în procesul de examinare și apreciere a probelor. Instanței nu îi este necesar a

strânge, a aduna probe, a căuta probe, deoarece cu aceasta se ocupă părțile. Din considerentul că activitatea probatorie este constituită din strângerea, verificarea și aprecierea probelor, noi suntem de părere că instanța nu participă în cadrul probatoriului. Probatoriul în ședința de judecată se deosebește de probatoriul de la urmărirea penală. Considerăm că instanța de judecată nu este, la propriu, subiect al probatoriului și, mai mult decât atât, această poziție a instanței este legată indisolubil de scopul care și-l trasează: stabilirea adevărului judiciar. Este necesar de a lua în calcul faptul că amplificarea și întărirea importanței principiului contradictorialității poate presupune renunțarea deplină de la stabilirea adevărului obiectiv în cauzele penale [166, p. 89-90]. Astfel, susținem pe deplin opinia autorilor Ion Neagu și Mircea Damaschin în privința faptului că desfășurarea ședinței de judecată în condiții de contradictorialitate reprezintă, de altfel, și o exigență implicită a procesului echitabil [66, p. 152].

4.2. Mecanismul realizării principiului contradictorialității în cadrul primei instanțe de judecată

În procesele penale, prezența celui trimis în judecată la dezbaterile cauzei este un element esențial al asigurării principiului contradictorialității, al unui proces echitabil, în general. După cum a decis Curtea în mod constant în jurisprudența sa, posibilitatea pe care trebuie s-o aibă „acuzatul” de a lua parte la ședința de judecată decurge din obiectul și scopul ansamblului dispozițiilor art. 6 din Convenție (Hotărârea CtEDO din 12 octombrie 1992, în *Cauza T. vs. Italia*, par. 26), deoarece lit. c), d) și e) ale par. 3 ale aceluiași text recunosc „oricărui acuzat” dreptul „de a se apăra el însuși”, „de a interoga sau de a face să fie interogați martorii”, toate acestea fiind de neconceput fără prezența sa (Hotărârea CtEDO din 25 noiembrie 1997, în *Cauza Zana vs. Turcia*, par. 68). Prezența unui acuzat în instanță capătă o importanță capitală datorită atât dreptului său de a fi ascultat de tribunal, cât și datorită necesității de a fi controlată exactitatea afirmațiilor sale, de a le confrunta cu cele ale eventualei victime ale cărei interese trebuie protejate, precum și cu declarațiile martorilor [9, p. 498].

De *lege lata*, contradictorialitatea este prevăzută drept regulă de bază pentru desfășurarea cercetării judecătorești și a dezbaterilor, lipsind în stadii procesuale distincte ale fazei de judecată, cum ar fi, de exemplu, deliberarea [66, p. 150].

În opinia mai multor specialiști din domeniul dreptului procesual penal, principiul contradictorialității se reflectă cel mai deplin în cadrul etapelor judiciare ale procesului penal și, în special, în cadrul primei instanțe de judecată. Examinarea cauzei penale în prima instanță de judecată include în sine, în primul rând, un complex de acțiuni ale judecătorului, corelate de examinarea mai multor întrebări care urmează a fi clarificate la punerea pe rol a cauzei penale și

luarea hotărârilor procesuale corespunzătoare (art. 346-350 C. pr. pen. RM). În al doilea rând, această activitate ține de soluționarea de către judecător (instanță) a cauzei în fond, finalizată, de asemenea, cu adoptarea unei hotărâri procesuale în formă de hotărâre, sentință [166, p. 138].

În esență, declară autoarea Irina Kuglay, funcția de judecată constă în administrarea probatoriului, evaluarea probatoriului administrat în vederea pronunțării unei hotărâri cu privire la temeinicia acuzației penale formulate de către procuror împotriva inculpatului, precum și pronunțarea unei hotărâri judecătorești prin care să fie rezolvat conflictul de drept penal dedus judecății [109, p. 13].

Rolul instanței de judecată în procesul penal contradictorial constă în rolul de arbitru între părți – partea acuzării și partea apărării, care în formă concurențială prezintă instanței probe, care justifică învinuirea sau argumentează apărarea. Sarcina instanței, în acest caz, este de a conduce cu procesul, a stabili relevanța și acceptarea probelor și, în baza lor, să se ia o decizie în favoarea uneia dintre părțile indicate. Desigur, instanța de judecată își păstrează posibilitatea de a solicita anumite probe concludente, dispunerea de expertize etc. Deși, practica judiciară constată că instanțele de judecată foarte rar depășesc limitele circumstanțelor indicate în concluzia de învinuire [133, p. 60].

În viziunea autorilor T. Osoianu și V. Orândaș, instanța de judecată la judecarea cauzei penale creează părților acuzării și apărării condițiile necesare pentru cercetarea multilaterală și în deplină măsură a circumstanțelor cauzei. Instanța de judecată acordă ajutor oricărei părți, la solicitarea acesteia, în condițiile C. pr. pen. pentru administrarea probelor necesare. Prin activitatea judecătii în cadrul dezbaterilor judiciare se pot înțelege toate acțiunile procesuale întreprinse de completul de judecată în faza respectivă a procesului pentru asigurarea cercetării sub toate aspectele, completă și obiectivă, a circumstanțelor cauzei și pronunțarea unei sentințe echitabile. Prin rolul său activ, instanța de judecată completează această dispută, intervenind prin punerea unor întrebări fără ca acestea să aibă un caracter de învinuire sau apărare, după caz, și încercând să descopere adevărul, soluționează cauza potrivit legii ce nu exclude luarea unei hotărâri care să nu fie conformă nici cu învinuirea formulată, nici cu apărarea care a combătut argumentele învinuirii. Rolul activ al instanței de judecată este limitat de poziția contradictorială a părților, deoarece instanța nu poate lua hotărâri din propria inițiativă fără a cere ca procurorul și apărarea, precum și alți participanți să-și exprime punctul lor de vedere în chestiunea care a fost ridicată în timpul judecătii.

Astfel, instanța de judecată are rol dirigitor. Ea nu este organ de urmărire penală și nu face nici o favoare acuzării sau apărării, exprimând numai interesele legii. Rolul instanței de judecată

constă în crearea condițiilor necesare pentru examinarea completă și sub toate aspectele a cauzei și excluderea examinării probelor inadmisibile, fără a ține cont de partea care le prezintă; în baza cererilor părților examinează probe noi, conduce desfășurarea dezbaterilor judiciare etc. [74, p. 67]. Instanța nu participă la conflictul dintre subiecții adversari ai procesului, activitatea ei nu este element al contradictorialității. Activitatea instanței se intensifică, de obicei, în cazurile în care contradictorialitatea este limitată substanțial sau e absentă total din cauza părților [74, p. 68].

Prin efectul contradictorialității, audierea persoanelor în cadrul cercetării judecătorești presupune posibilitatea ca acestora să le fie adresate întrebări de către ceilalți participanți la ședința de judecată. De asemenea, acte procesuale importante localizate în cadrul cercetării judecătorești, cum ar fi, de exemplu, renunțarea la probe, constatarea imposibilității administrării anumitor probe, schimbarea încadrării juridice, presupun manifestarea plenară a contradictorialității, dispozițiile de mai sus fiind, în prealabil, aduse în discuția persoanei vătămate, a părților și a procurorului [66, p. 151].

Doctrina menționează și despre anumite procedee speciale de audiere care pot fi utilizate în cadrul unui proces penal contradictorial, cum ar fi, de exemplu, actul de audiere contradictorială [59; 36, p. 52-57; 120].

Desfășurarea ședinței de judecată în condiții de contradictorialitate reprezintă, de altfel, și o exigență implicită a procesului echitabil. Astfel, deși cerința contradictorialității nu se regăsește în mod expres în art. 6 CEDO, CtEDO a analizat, în numeroase decizii de caz, respectarea contradictorialității, ca regulă de bază a ședinței de judecată. În acest sens, s-a statuat că sunt asigurate condițiile necesare desfășurării contradictorii a judecății în cazul în care procurorul și părțile au posibilitatea de a lua cunoștință și de a dezbate probele, cererile ori excepțiile invocate de adversari (Hotărârea CtEDO din 20 februarie 1996, în *Cauza Lobo Machado vs. Portugalia*; Hotărârea CtEDO din 18 noiembrie 1997, în *Cauza Niderost-Huber vs. Elveția*) [66, p. 152].

La realizarea principiului contradictorialității la faza examinării cauzei penale în prima instanță de judecată contribuie acțiunea principiilor procesului penal, fixate în art. 314, 316 C.pr.pen. RM, precum nemijlocirea, oralitatea, publicitatea ședinței de judecată etc. Ele asigură părților participante la proces posibilitatea de a-și apăra pozițiile. C. pr. pen. RM, în art. 315, stabilește egalitatea în drepturi a părților în fața instanței, care se manifestă prin faptul că „Procurorul, partea vătămată, partea civilă, apărătorul, inculpatul, partea civilmente responsabilă și reprezentanții lor beneficiază de drepturi egale în fața instanței de judecată în ce privește administrarea probelor, participarea la cercetarea acestora și formularea cererilor și demersurilor”. Conform art. 317 alin. (2) C. pr. pen. RM „Președintele conduce ședința de judecată și, în interesele justiției, ia toate măsurile prevăzute de lege pentru asigurarea egalității în drepturi a

părților, păstrând obiectivitatea și imparțialitatea, creând condiții necesare pentru examinarea sub toate aspectele, completă și obiectivă, a tuturor probelor prezentate de către părți sau administrate la cererea acestora”.

Pentru a determina în ce măsură această condiție este asigurată de mecanismul realizării juridice la etapa cercetării judecătorești, vom compara împuternicirile reprezentanților părților oponente concurente (Anexa 1). Este necesar de a menționa că, luând în calcul complexitatea procesului judiciar, la analiza lor ne-am limitat la reprezentanții de bază a părților în prima instanță de judecată. Considerăm că aceasta este suficient pentru formarea unei păreri obiective asupra eficienței realizării principiului contradictorialității în cadrul cercetării judecătorești. După cum observăm, din conținutul Anexei 1, drepturile părților în competiție în cadrul cercetării judecătorești sunt, la prima vedere, egale sau la maxim apropiate unele față de celelalte [183, p. 147-151].

Principiul contradictorialității presupune prezența obligatorie a părților în proces. Din partea învinuirii urmează să participe în proces reprezentantul Procuraturii (procurorul) în calitate de acuzator de stat, partea vătămată, reprezentantul acesteia și partea civilă, în situațiile în care este înaintată acțiune civilă [166, p. 141]. Procurorul exercită în cursul judecății un rol activ, în vederea aflării adevărului și a respectării dispozițiilor legale. În exercitarea rolului activ, procurorul formulează cereri, pune concluzii motivate și ridică excepții. În cazul în care procurorul de ședință apreciază că există dintre cauzele care împiedică exercitarea acțiunii penale, pune, după caz, concluzii de achitare sau de încetare a procesului penal [109, p. 951-952].

Procurorul, în virtutea prevederilor art. 53, are următoarele atribuții în instanța de judecată:

- 1) reprezintă învinuirea în numele statului și prezintă în ședința de judecată probele acuzării;
- 2) participă la examinarea probelor prezentate de partea apărării, prezintă noi probe necesare pentru confirmarea acuzării, face demersuri și își expune părerea asupra chestiunilor ce apar în timpul dezbaterilor judiciare;
- 3) cere de la instanța de judecată cauza penală pentru a formula inculpatului o acuzare mai gravă și a administra noi probe dacă, în urma cercetării judecătorești, se constată că inculpatul a săvârșit și alte infracțiuni, iar probele sunt insuficiente;
- 4) modifică încadrarea juridică a infracțiunii săvârșite de inculpat dacă cercetările judiciare confirmă că inculpatul a săvârșit această infracțiune;
- 5) face demers în instanța de judecată de a întrerupe examinarea cauzei penale pe un anumit termen prevăzut de lege pentru a înainta noi probe care confirmă acuzarea adusă inculpatului în cazul efectuării incomplete a urmăririi penale;
- 6) dă indicații în scris organului de urmărire penală privitor la efectuarea unor acțiuni procesuale asupra probelor suplimentare sau a noilor infracțiuni;
- 7) dispune, printr-o ordonanță, aducerea silită în instanța de

judecată, a persoanelor incluse în lista prezentată instanței, precum și a persoanelor solicitate pentru administrarea probelor noi sau suplimentare; 8) își expune părerea în dezbaterile judiciare asupra faptei infracționale săvârșite de inculpat, încadrării ei în baza legii penale și pedepsei care urmează a fi aplicată; 9) declară apel sau, după caz, recurs privind latura penală și latura civilă a cauzei, sau le retrage în modul prevăzut de lege etc.

Toate măsurile pe care le ia instanța în vederea respectării dreptului la apărare trebuie să fie conforme respectării termenului rezonabil al procesului penal [109, p. 945]. Apărătorul, la judecarea cauzei, beneficiază de drepturi egale cu ale acuzatorului. Apărătorul este persoana care, pe parcursul procesului penal, reprezintă interesele bănuțului, învinutului, inculpatului, îi acordă asistență juridică prin toate mijloacele și metodele neinterzise de lege. Apărătorul nu poate fi asimilat de către organele de stat și persoanele cu funcție de răspundere cu persoana interesele căreia le apără și cu caracterul cauzei penale care se examinează cu participarea lui. Apărătorul își expune opiniile sale în legătură cu întrebările care apar în procesul examinării cauzei în ședința de judecată.

Funcția de învinuire se poate reflecta doar în activitatea acuzatorului de stat și în nici într-un caz în activitatea instanței de judecată. Anume din acest considerent, înmânarea copiei de pe rechizitoriu se realizează de către procuror. După confirmarea, aprobarea concluziilor de învinuire, procurorul este obligat să asigure înmânarea unei copii de pe acestea învinutului și, după anexarea la materialele cauzei penale a recipisei confirmative în acest sens, să transmită cauza penală în instanța de judecată [166, p. 141-142]. Aceste dispoziții constituie formalități ce trebuie îndeplinite, iar prin parcurgerea lor instanța se asigură că inculpatul cunoaște învinuirea. Efectuarea acestui act procesual nu poate fi omisă sub cuvânt că necitirea actului ar fi compensată prin explicațiile date de președintele completului de judecată inculpatului [109, p. 971].

Reieșind din faptul că învinuirea reprezintă forța motrice a procesului penal, renunțarea procurorului la învinuire trebuie să reprezinte temeiul încetării procesului penal. Egalitatea părților în proces presupune prevederea, în condițiile căreia partea vătămată dispune în ședința de judecată de un astfel de complex de drepturi precum și acuzatorul de stat. Prezența în ședința de judecată a părții vătămate este obligatorie, ea urmând să aibă posibilitatea de a influența asupra mersului ședinței astfel ca și procurorul, adică opinia acesteia urmează a fi luată în considerație de către instanța de judecată [166, p. 142].

În cadrul lucrării noastre anterior am vorbit despre prezența obligatorie în ședința de judecată a apărătorului profesionist. Începuturile contradictoriale ale procesului penal necesită egalitatea procesuală a părților, una dintre care este avocatul profesionist. Renunțarea de la apărător nu

trebuie să fie obligatorie pentru instanța de judecată, indiferent de cauzele acestui refuz (ca excepție fiind doar situațiile în care se renunța la un avocat concret, care în această situație este înlocuit printr-un alt avocat). C. pr. pen. RM prevede pozițiile de participare obligatorie a apărătorului, care însă nu includ toate categoriile de cauze penale. Din acest considerent, suntem de părere că este necesar de a fixa normativ prevederea obligativității participării în ședința de judecată a apărătorului în cadrul examinării tuturor cauzelor penale. Împuternicirile și drepturile apărătorului, cu ocazia examinării, cauzei penale în ședința de judecată sunt prevăzute de art. 68 C. pr. pen. RM.

Gradul de participare a instanței de judecată în procesul penal contradictorial este determinat de lege. Recunoscând necesitatea instanței de judecată de a influența activ asupra desfășurării procesului, noi, totodată, nu susținem opinia spiritului activ al instanței de judecată în cadrul procesului contradictorial. Instanța de judecată este îngrădită de volumul învinuirii care este înaintat inculpatului, având posibilitatea de a examina cauza doar în privința celui învinuit dosarul în a cărui privință a fost numit spre examinare. Instanța nu poate în mod samavolnic de a se deplasa după limita învinuirii și, mai mult decât atât, de a înrăutăți poziția învinuitului a cărui cauză a fost expediată în instanța de judecată pentru examinare [166, p. 144-145]. În contextul realizării principiului contradictorialității în cadrul ședinței desfășurate în prima instanță de judecată, ținem a menționa că anume cercetarea judecătorească este activitatea procesuală specifică judecății în prima instanță, în care se administrează și se verifică toate probele din cauza penală. Cu ea se începe, propriu-zis, faza judecății în prima instanță. Un caz aparte reprezintă examinarea de către instanța de judecată a acordului de recunoaștere a vinovăției, în cadrul căreia nu putem vorbi de o cercetare judecătorească propriu-zisă.

Cercetarea judecătorească are ca finalitate proprie aflarea adevărului și stabilirea realității privind conflictul de drept penal cu soluționarea căruia a fost investită instanța de judecată. În cadrul și prin intermediul cercetării judecătorești, instanța verifică, sub raportul pertinentei, concludenței și legalității administrării lor în cursul urmăririi penale, probele pe care se întemeiază învinuirea inculpatului, pentru a se constata în ce măsură ele apoi vor servi la soluționarea conflictului de drept penal [78, p. 16].

Cercetarea judecătorească este cea mai importantă componentă a judecării în prima instanță, a cărei scop ține de cercetarea și aprecierea probelor care pot predetermina ulterioara hotărâre judecătorească. De faptul care va fi poziția ocupată de către instanță în procesul cercetării probelor, în ce măsură este asigurată independența procesuală și cea de „conducător” a acesteia

în cadrul ședinței, depinde, în mare parte, nu numai realizarea efectivă a principiului contradictorialității, ci și eficiența procesului judiciar la general [87, p. 75; 183, p. 123].

Este binevenită în acest sens și opinia savantului român Gh. Mateuș, conform căruia, „contradictorialitatea se manifestă nu numai în raporturile dintre procuror și părți, ci și în acelea dintre părțile care au interese procesuale contrare, ori chiar dintre acestea și instanța de judecată” [60, p. 11]. Principiul contradictorialității constă în aceea că toate probele administrate nemijlocit în fața instanței constituită potrivit legii, trebuie supuse discuției părților, procurorului și apărătorului [302, p. 374]. Este ilegal ca instanța să se sprijine numai pe probele de la urmărirea penală, fără să le fi verificat, în mod nemijlocit și contradictoriu în ședința de judecată [5, p. 195].

Fixarea în art. 24 alin. (1) C. pr. pen. RM a faptului divizării funcției judecării cauzei de urmărirea penală și apărare a impus schimbări esențiale pe tărâmul legislației procesual-penale. În primul rând, acest moment se referă la ordinea începerii cercetării judecătorești. Conform art. 366 C. pr. pen. RM, „cercetarea judecătorească începe cu expunerea de către procuror a învinuirii formulate. Dacă în procesul penal a fost pornită o acțiune civilă, se expune și aceasta”. Astfel, conform legii de procedură penală, judecata este scutită de sarcina de a expune învinuirea, care este un act al părții acuzării, exprimând concluziile acuzatorului de stat, la care acesta a ajuns drept rezultat al urmăririi penale. Un alt moment ce ține de inițierea cercetării judecătorești se referă la faptul că acuzatorul, dând citire învinuirii formulate, nu trebuie să expună probele pe care aceasta se fundamentează. Prin aceasta se evidențiază prioritatea unei cercetări nemijlocite și orale a probelor în cadrul cercetării judecătorești. Mai mult decât atât, poziția dată vine să excludă predeterminarea instanței în privința unei probe sau a unui cumul de probe, care sunt expuse de acuzare până la examinarea nemijlocită a acestora în ședința de judecată.

La compartimentul modificărilor serioase aduse cercetării judecătorești, care realizează principiul contradictorialității părților se referă și art. 365 C. pr. pen. RM, care a schimbat accentele ordinii cercetării judecătorești în coraport cu legea de procedură penală din 24.03.1961. Conform art. 365 alin. (1) C. pr. pen. RM, „în cadrul cercetării judecătorești, în primul rând se cercetează probele prezentate de către partea acuzării”. După aceasta sunt cercetate probele apărării. De asemenea, instanța de judecată nu are dreptul de a schimba din propria inițiativă ordinea inițial acceptată a cercetării probelor în baza solicitării părților sau a altor participanți la proces. Aceasta ar fi posibil doar în baza unei noi cereri a acelorași părți sau participanți în acest sens. Considerăm, că o așa fixare expresă a ordinii cercetării probelor, unde judecata ar avea doar un rol dispozitiv, constituie o măsură necesară a delimitării funcției de judecare a cauzei de funcțiile procesuale ale părților aflate pe poziții de contradictorialitate, precum și o măsură de

asigurare a independenței procesuale a instanței de judecată [183, p. 124]. Mai mult decât atât, judecata este lipsită de dreptul de a audia prima inculpatul, partea vătămată, martorul (art. 367 alin. (2), art. 369 alin. (1), (2), art. 370 alin. (1)-(3) C. pr. pen. RM), de a solicita prezența martorilor în ședință din propria inițiativă, fără cererea părților în acest sens. O condiție importantă a realizării principiului contradictorialității părților în cadrul cercetării judecătorești o constituie lipsirea instanței de judecată de dreptul de a porni procesul penal în cazul descoperirii semnelor unei infracțiuni, precum și de a restitui cauza penală către organul de urmărire penală în vederea efectuării cercetării suplimentare [183, p. 124], așa cum prevedea Codul de procedură penală din 24.03.1961. Conform art. 320 alin. (5) C. pr. pen. RM, „dacă, în procesul judecării cauzei, ansamblul de probe cercetate de instanța de judecată nu confirmă învinuirea adusă inculpatului, procurorul este obligat să renunțe parțial sau integral la învinuire. Renunțarea procurorului la învinuire se face prin ordonanță motivată și atrage adoptarea de către instanță a unei sentințe de achitare sau de încetare a procesului penal”.

În așa mod, C. pr. pen. RM actual a limitat substanțial împuternicirile instanței de judecată în cadrul cercetării judecătorești, însă, aceste îngrădiri s-au realizat din contul divizării funcțiilor procesuale și a înlăturării instanței de judecată de la funcția acuzării. În același timp, legea de procedură penală a menținut o parte a împuternicirilor instanței de judecată în vederea participării în cadrul probatoriului – dispunerea expertizei judiciare. Legislatorul, delimitând instanța de funcțiile părților, a întărit poziția independentă a acesteia. Abilitând instanța de judecată cu dreptul de a participa nu numai la cercetarea și aprecierea probelor, dar întărind după aceasta și careva împuterniciri de caracter asigurator [183, p. 124-125], C. pr. pen. RM a materializat rolul deosebit al instanței de judecată în cadrul cercetării judecătorești.

Menționăm că, în opinia mai multor savanți, în condițiile formei mixte ale procesului penal rolul activ al instanței de judecată este o componentă tot atât de necesară, precum delimitarea funcțiilor procesuale ale părților concurente, deoarece el permite într-o oarecare măsură de a compensa inegalitatea procesuală și faptică a părților în procesul penal. În acest sens, rolul activ al instanței de judecată este strict limitat la funcția procesuală exercitată – soluționarea cauzei și neamestecul în activitatea procesuală a părților, ci doar completarea ei în situația când împuternicirile lor sunt epuizate. Urmează să menționăm că această poziție, referitoare la rolul activ limitat al instanței în cadrul cercetării judecătorești este susținută de mulți savanți contemporani [132, p. 27; 151, p. 36-38; 173, p. 175; 195, p. 23; 177, p. 5; 210, p. 18-19; 226, p. 96; 183, p. 125]. În cadrul studiului întreprins deja ne-am clarificat cu opiniile și discuțiile referitoare la rolul activ al instanței de judecată în cadrul cercetării judecătorești, constatând că în

procesul penal al Republicii Moldova instanța de judecată nu are rol activ. În continuare vom încerca doar să analizăm întrucât corespunde situația reală tezei înaintate, și în ce măsură este posibilă realizarea funcției contradictorialității părților în condițiile prezenței rolului activ al instanței de judecată. Până vom purcede la o analiză în acest sens, ne vom determina cu obiectul cercetării, și anume vom analiza împuternicirile instanței de judecată în cadrul probatoriului în cercetarea judecătorească, precum și îngrădirile impuse de legislator cu luarea în calcul a principiului contradictorialității părților. Aceasta analiză o vom prezenta în formă de tabel în cadrul Anexei 2.

După cum observăm din conținutul Anexei 2, în cadrul cercetării judecătorești instanța de judecată dispune de un anumit spectru de împuterniciri în raport cu participarea în cadrul probatoriului. O parte a acestora, inițiativa realizării cărora aparține, în exclusivitate, instanței de judecată au un caracter dispozitiv și asigurativ și asupra contradictorialității părților nu influențează [183, p. 125-127]. La aceste împuterniciri putem atribui chestionarea inculpatului la începerea cercetării judecătorești, care are drept scop de a stabili „...dacă îi este clară învinuirea adusă, dacă acceptă să facă declarații și să răspundă la întrebări...” (art. 366 alin. (3) C. pr. pen. RM); darea încheierii privind audierea martorului fără comunicarea informațiilor despre identitatea sa reală în vederea asigurării securității acestuia (art. 110, art. 370 C. pr. pen. RM); darea încheierii motivate privind audierea unui inculpat în lipsa unui alt inculpat, la inițiativa acestuia de a fi audiat (art. 367 alin. (4) C. pr. pen. RM); declararea cercetării judecătorești ca fiind terminate (art. 376 alin. (2) C.pr.pen. RM).

Alte împuterniciri, atribuite instanței de judecată de legea procesual-penală, s-ar părea că asigură, într-o anumită măsură, un rol activ limitat al acesteia în cadrul probatoriului la etapa cercetării judecătorești. În art. 100 alin. (1) C. pr. pen. RM, instanța de judecată este menționată în calitate de subiect al probatoriului, care participă la administrarea probelor „la cererea părților, prin procedee probatorii” prevăzute de lege. Titlul II, Cap. III, Secțiunea a 2-a din C.pr.pen. RM oferă instanței de judecată anumite posibilități de a se implica în administrarea probelor. *Așa, de exemplu, în activitatea practică întâlnim cazuri când instanța de judecată din propria inițiativă (în lipsa cererii, inițiativei părților) realizează: dispunerea expertizei judiciare și audierea expertului în ședința de judecată (art. 374 C.pr.pen. RM) [93]; cercetarea documentelor și a proceselor-verbale ale acțiunilor procesuale (art. 373 C. pr. pen. RM) [94]; anexarea documentelor prezentate instanței de către părți sau solicitate nemijlocit de către instanță; reconstituirea faptei (art. 122 C. pr. pen. RM); prezentarea spre recunoaștere (art. 116 C. pr. pen. RM) etc.*

Urmează să evidențiem faptul că oferirea instanței de judecată a unei așa inițiative de acumulare, administrare de sine stătătoare a materialului probator stârnește, în ultima perioadă de timp, multiple discuții active. O parte din oamenii de știință, menționând despre participarea judecătii în acumularea, administrarea probelor (se are în vedere, în primul rând, materialul probator al acuzării) dă în evidență orientarea acuzatorie a cercetării judecătorești, ceea ce, respectiv, contrazice principiului contradictorialității părților. Așa, de exemplu, savantul rus M. Adamaitis, criticând aceasta situație, menționează că datorită ei „este aprinsă culoarea verde pe calea administrării de către instanța de judecată din propria inițiativă a probelor, inclusiv și a celor în acuzare” [117, p. 1; 183, p. 128]. Administrarea și cercetarea probelor de către instanță din propria inițiativă nu este altceva decât acordarea de ajutor uneia dintre părți întru fundamentarea argumentelor invocate sau ajutorarea uneia dintre părți în combaterea poziției oponentului ei procesual [118, p. 7]. Și N. V. Radutnaia, de asemenea, ne atenționează asupra inadmisibilității antrenării judecătorului într-o așa etapă a probatoriului cum este administrarea probelor, menționând că „aceste acțiuni sunt orientate spre căutarea, descoperirea și fixarea urmelor infracțiunii în limitele funcției urmăririi penale sau a apărării de la o astfel de urmărire. Funcția de examinare a cauzei penale, realizată de instanța de judecată se deosebește în esență de aceste împuterniciri ale părților și constă în administrarea, dirijarea activității lor pe calea creării condițiilor favorabile părților întru căutarea, descoperirea și fixarea probelor în procesul desfășurării ședinței de judecată” [228, p. 24].

Alți cercetători, dimpotrivă, se expun în favoarea materializării rolului activ al instanței de judecată nu numai în cadrul verificării și aprecierii probelor, dar și cu referire la administrarea materialului probator [244, p. 152; 240, p. 12; 183, p. 129]. În această ordine de idei, savantul A. R. Belkin, în una din ultimele sale lucrări, vorbind despre împuternicirile instanței de judecată în cadrul probatoriului menționa că „...aceasta constituie nu numai un drept, dar și o obligațiune a judecătii. Trebuie, să se țină cont de faptul că pe cit de tare scopul probatoriului ține de stabilirea adevărului judiciar, apoi realizarea acțiunilor de sine stătătoare în privința strângerii și verificării probelor trebuie să fie nu numai un drept al instanței de judecată, dar și o obligațiune a acesteia. În caz contrar, instanța de judecată ar avea doar numai dreptul, dar nu și obligațiunea de a stabili adevărul” [132, p. 27]. În vederea consolidării acestei opinii, întâlnim și viziuni care atrag atenție asupra faptului că în activitatea practică este posibilă situația când „abținându-se de la orice manifestare și materializare a rolului activ în condițiile unei situații șubrede evidente a acuzării sau a apărării, instanța de judecată nu numai că nu își va putea îndeplini adecvat rolul arbitralului de stat într-un conflict social, ci mai mult decât atât, printr-o hotărâre greșită, fundamentată pe

date neverificate până la capăt, va denatura esența rolului său și va submina autoritatea puterii judecătorești” [189, p. 126; 183, p. 129-130].

În aceeași ordine de idei expunem și opinia savantului român N. Jidovu, conform căruia „realizarea unei activități de probare corespunzătoare, capabilă să asigure soluționarea temeinică și legală a cauzei penale, nu este posibilă prin pasivitatea sau dezinteresul organelor judiciare, acestea dispunând de mai multe mijloace și posibilități de a stabili adevărul decât ar putea s-o facă părțile. Pentru realizarea rolului activ al organelor judiciare sunt consacrate o serie de obligații, cum sunt: 1) efectuarea din oficiu a actelor necesare desfășurării procesului penal chiar și atunci când inițiativa pornirii procesului penal revine părților... ori acestea dau dovada de pasivitate (identificarea și administrarea unor probe); 2) să aducă la cunoștință, să arate și chiar să explice subiecților procesuali neoficiali modul în care își pot exercita drepturile și facultățile procesual-penale și să-i întrebe dacă au de formulat cereri ori de ridicat obiecții” [48, p. 43]. Această idee este susținută și de savantul român V. Dongoroz [29, p. 46]. Conform opiniei savantului Gh. Mateuț, „rolul activ al organelor judiciare penale înseamnă dreptul și obligația acestora de a interveni, din inițiativă proprie, în procesul penal, pentru a ajuta părțile să desfășoare o activitate de calitate sau pentru a suplini inactivitatea acestora, în vederea soluționării legale și temeinice a cauzei... Principiul rolului activ are un caracter relativ, întrucât există unele acte procedurale strict personale, a căror realizare depinde de voința subiecților procesuali interesați să efectueze unele acte (de pildă, actele procesuale prin care partea vătămată se poate constitui parte civilă, renunțarea la apel sau recurs etc.)” [61, p. 174-175].

Noi nu îndrăznim să împărtășim ideea rolului activ al judecății în cadrul probatoriului. În acest sens, menționăm că principiul contradictorialității nici pe departe nu eliberează instanța de judecată de răspunderea pe care o poartă pentru deznodământul cauzei. Legiuitorul înaintază față de sentința dată nu numai cerințe de legalitate, fundamentare și motivare, ci și de echitate, dreptate și imparțialitate. La baza sentinței trebuie să se afle convingerea deplină a judecătorului în vinovăția sau nevinovăția persoanei, confirmată prin probe minuțios acumulate, precis stabilite și conștiincios apreciate.

Desigur, nu pot fi negate în totalitate activitățile în care rolul activ îl au numai părțile (participarea persoanei vătămate ca parte vătămată în procesul penal; acceptarea unui apărător pentru a-l asista în cursul procesului penal, când asistența juridică nu este obligatorie; folosirea sau renunțarea la căile de atac etc.). Nerespectarea principiului rolului activ al organelor judiciare duce la prelungirea termenului de soluționare a cauzei penale și la apariția a numeroase nereguli în desfășurarea procesului penal și chiar fac posibile erorile judiciare [48, p. 43].

În vederea completării acestor argumente, menționăm că dreptul instanței de judecată de a participa la administrarea probelor în situația depistării insuficienței materialului probator de partea acuzării și apărării în timpul examinării cauzei penale este întâlnit în majoritatea sistemelor de drept cunoscute. Astfel, în Franța, adeseori invocată în calitate de model a sistemului continental de proces penal, rolul activ în procesul administrării probelor este pus în sarcina instanței de judecată. Art. 310 C. pr. pen. al Franței prevede că "...judecătorul-președinte al ședinței trebuie să ia toate măsurile pe care le consideră drept necesare și folositoare în vederea stabilirii adevărului" [183, p. 131; 266, p. 132]. Este de observat că și sistemul anglo-saxon de drept, reprezentată de adepții pasivității instanței de judecată, de asemenea, nu exclude în totalitate participarea judecății în administrarea probelor. Așa, de exemplu, art. 614 din Regulile Federale ale SUA cu privire la prezentarea probelor, prevede dreptul judecătorului de a cita și a audia martori suplimentari, experți, de a dispune efectuarea expertizei judiciare atât la cererea părților, cit și din propria inițiativă, și nu îl obligă pe acesta de a lua hotărâri numai în baza faptelor și probelor, prezentate la alegerea părților [183, p. 131; 270, p. 119]. C. pr. pen. RM, în comparație cu normele expuse mai sus, limitează, ba chiar exclude rolul activ al instanței de judecată într-o formă dură, aspră: citarea și audierea unor noi martori este posibilă, în exclusivitate, numai la cererea uneia dintre părți.

În continuare, ținem să expunem mai detaliat obiecțiile de bază ale oponentilor rolului activ al instanței de judecată în cadrul probatoriului. De regulă, critica participării instanței de judecată în cadrul probatoriului ține de acel grup de autori care insistă asupra pasivității obligatorii a judecății în cadrul procesului judiciar, autori a căror argumente (precum: stabilirea adevărului de către instanță prin implicarea acesteia în administrarea probelor nu constituie scopul unui proces contradictorial; modelul anglo-saxon în calitatea sa de „ideal” al contradicționalității exclude rolul activ al instanței în administrarea probelor; numai o instanță de judecată pasivă poate da dovadă de imparțialitate și obiectivitate etc.) nu vor fi de noi examinate în cadrul acestui paragraf. Totodată, anumite îngrijorări, precauțiuni expuse din partea cercetătorilor sunt corecte și necesită găsirea unor soluții. În primul rând, aceste probleme țin de următoarele momente: 1) instanța de judecată, participând în cadrul probatoriului prin dispunerea expertizei judiciare, se plasează pe poziția uneia dintre părți, pierzându-și calitatea imparțialității și independenței; 2) probele, administrate, obținute ca urmare a expertizei dispuse din inițiativa instanței în favoarea părții acuzării, oferă un caracter acuzator cercetării judecătorești și întregului proces judiciar [183, p. 134].

Ne permitem de a nu fi de acord cu faptul că, întregind lacunele urmăririi penale prin dispunerea efectuării, din propria inițiativă, a unor acțiuni procesuale, instanța de judecată îndeplinește funcția acuzării. Aceasta nu este corect chiar și în situația în care, judecata obține probe ce confirmă vinovăția inculpatului. Realizarea de către instanța de judecată a împuternicirilor prevăzute la art. art. 369-375 C. pr. pen. RM nu este legată de conținutul probelor obținute din inițiativa acesteia. Desigur, sunt inadmisibile situațiile, când instanța, dispunând efectuarea unei acțiuni procesuale (expertiză judiciară), este din start convinsă asupra rezultatului acesteia în favoarea acuzării (de exemplu, când aceasta se confirmă prin alte probe, prezentate de către părți în ordinea prevăzută de lege), însă necătând la faptul dat, manifestă totuși inițiativă pe această direcție. În realitate, situația este că inițiativa instanței se aplică ca o măsură imperioasă în vederea înlăturării lacunelor urmăririi penale, în acele cazuri când părțile și-au epuizat deja posibilitățile sale. În astfel de cazuri, instanța în majoritatea cazurilor nu poate presupune din start în favoarea cui va obține proba – a acuzării sau a apărării. În condițiile acestei neclarități procesuale a cercetării judecătorești, este dificil de a aștepta inițiativa părților, deoarece, fiecare dintre ele, figurând ca inițiatori, ar putea obține anumite probe care le-ar submina poziția. Ca urmare, inițiativa instanței de judecată se prezintă a fi una necesară [183, p. 134-135].

Evidențiem și poziția expusă în literatura de specialitate, conform căreia rolul activ al instanței de judecată este dependent de conținutul probei. Astfel, de exemplu, O. D. Cuznețova menționează: „... la aprecierea probelor acuzării, obținute din inițiativa instanței de judecată în lipsa inițiativei părții acuzării, ele urmează a fi recunoscute drept inadmisibile, ca fiind obținute cu încălcarea prevederilor legale, exprimate în însușirea de către judecată a funcției acuzării” [186, p. 99]. Tot ea continuă cu ideea conform căreia „... contradictorialitatea nu exclude, ci dimpotrivă, oferă posibilitatea de a interpreta legea în favoarea apărării, luând în calcul prezența etapei acuzatoriale a urmăririi penale, care oferă o superioritate faptică părții acuzării” [186, p. 99].

Astfel, în acele cazuri când instanța de judecată, reieșind din cumulul tuturor probelor prezentate de părți, poate, cu exactitate, sau fie cu un mare grad de probabilitate să perceapă, să prevadă rezultatul acțiunilor procesuale dispuse din inițiativa sa, apoi ea urmează să se dezică, întotdeauna, de la această inițiativă, propunând părți cointerestate de a înainta o cerere în acest sens după propria dorință. Plasarea vădită, învederată a instanței de judecată pe poziția apărării este, de asemenea, inadmisibilă, de fapt ca și plasarea de partea acuzării.

În situațiile în care rezultatele acțiunilor procesuale nu pot fi prevăzute, prognozate, presupuse cu un mare grad de probabilitate în baza materialelor prezente în cauză, instanța poate

să manifeste inițiativă, iar proba trebuie să dispună de forță, indiferent de faptul a cui poziție este fortificată de aceasta [183, p. 136]. În spectrul justificării menținerii rolului activ limitat al instanței în procesul administrării probelor la stadiul cercetării judecătorești, prezintă un anumit interes și poziția expusă de savantul V. P. Smirnov. Autorul vizat presupune că în situația apariției necesității administrării de noi probe „instanța de judecată este obligată de a pune această chestiune în discuția părților. Hotărârea privind solicitarea de noi probe este perfectată de către instanță printr-o încheiere în care se expune cererea părții care a susținut inițiativa judecătorești; în cazul în care nici un participant, atât din grupul acuzării, cit și cel al apărării nu susțin inițiativa instanței de judecată, apoi în situația atacării sentinței, părțile sunt private de dreptul de a solicita casarea acesteia din motivul neplenitudinii sau insuficienței cercetării judecătorești, exprimată în neexaminarea probelor, asupra cărora a indicat instanța de judecată” [246, p. 175]. În realitate, în activitatea practică o astfel de inițiativă nu este susținută. Totodată, cerințele înaintate în privința sentinței pronunțate, impun adeseori instanța de judecată de a interveni în sensul completării lacunelor în cadrul probatoriului, admise de către părți [183, p. 137].

Ieșirea din situație poate fi găsită în completarea prevederilor legii de procedură penală care ar permite instanței de judecată de a manifesta inițiativă în cadrul probatoriului numai după prezentarea tuturor probelor de către părți, precum și după ce părților li se va propune de a veni cu anumite solicitări în vederea completării probatoriului. În legătură cu acest fapt, propunem de a completa art. 375 C. pr. pen. RM cu următoarele prevederi:

„ (2) În cazul depistării dovedirii insuficiente a circumstanțelor cauzei penale, prevăzute de art. 96 al prezentului Cod, instanța propune părților de a completa lacunele probatoriului prin înaintarea cererilor referitoare la efectuarea acțiunilor procesuale, pe care le consideră necesare”.

Această recomandare nu intră în contradicție cu spiritul lucrării, deoarece, în situația data, instanța de judecată nu se implică în cadrul probatoriului, ci doar manifestă un anumit grad de spirit activ organizațional în vederea „mobilizării” părților antrenate în cadrul duelului judiciar contradictorial. În context, susținem opinia autorului E. A. Cocetcova precum că depășirea în acest mod a situației respective ar duce la înlăturarea reproșurilor specialiștilor din domeniu cu referire la orientarea și tendința acuzatorială a procesului judiciar penal [183, p. 137].

De asemenea, această recomandare reiese, sau mai bine spus se fundamentează și pe prevederile art. 376, alin. (1) C. pr. pen. unde se stipulează că „după cercetarea tuturor probelor din dosar și a celor prezentate la judecarea cauzei, președintele ședinței întreabă părțile dacă doresc să dea explicații suplimentare ori să formuleze cereri sau, după caz, demersuri noi pentru

completarea cercetării judecătorești”. Constând în administrarea probelor necesare aflării adevărului, cercetarea judecătorească se termină, în mod firesc, în momentul în care problema probatoriului a luat sfârșit. După terminarea cercetării judecătorești, în cauză fiind administrate toate probele, urmează discutarea lor în condiții de contradictorialitate [66, p. 245].

4.3. Realizarea principiului contradictorialității în cadrul căilor ordinare de atac

Principiul contradictorialității urmează a fi realizat în cadrul tuturor fazelor judiciare ale procesului penal, inclusiv și în cadrul căilor ordinare și extraordinare de atac. Căile de atac sunt o instituție creată tocmai în scopul lichidării erorilor în sfera de realizare a justiției. Ele sunt mijloacele procesuale care permit un nou examen al procesului în care s-a pronunțat una sau chiar mai multe hotărâri judecătorești, în vederea desființării, totale sau parțiale, a acestora atunci când sunt greșite, în fapt sau în drept. Ele constituie un mijloc procedural indispensabil pentru garantarea drepturilor individuale împotriva hotărârilor judecătorești greșite și deci periculoase atât pentru cetățeni, cit și pentru autoritatea justiției [105, p. 61]. Cu toate garanțiile luate de lege pentru a se crea cele mai bune condiții de înfăptuire a justiției, este totuși posibil ca hotărârea judecătorească să fie greșită, fie din cauza persoanei vătămate sau a părților, fie chiar din cauza procurorului sau a instanței de judecată, care nu au apreciat corect situația de fapt ori au interpretat sau aplicat greșit legea, substanțială sau procedurală [66, p. 273]. Rațiunea căilor de atac rezidă în preîntâmpinarea și înlăturarea erorilor în domeniul justiției. Controlul judecătoresc, pe care orice cale de atac îl declanșează, are un rol preventiv și unul reparator. Căile de atac ajută la preîntâmpinarea greșelilor deoarece o instanță care știe că activitatea sa jurisdicțională poate fi supusă controlului va fi, desigur, mai atentă. Posibilitatea folosirii căilor de atac reprezintă, pentru instanța investită cu soluționarea cauzei, un stimulent de a judeca cu maximă atenție și o frână împotriva arbitrariului și abuzului în stabilirea faptelor și aplicarea legilor [2, p. 393].

Curtea europeană a decis că atunci când o instanță de apel este chemată, potrivit reglementărilor procesuale naționale, să examineze o cauză în fapt și în drept și să cerceteze în ansamblul ei problema culpabilității sau nevinovăției celui trimis în judecată, ea nu poate, pentru rațiunile ce țin de însăși echitatea unui proces, să statueze asupra tuturor acestor probleme, fără aprecierea direct a declarațiilor date de acuzat personal, care susține că nu a comis actul ce constituie infracțiune (Hotărârea CtEDO din 27 iunie 2000, în *Cauza Constantinescu vs. România*, par. 55). Chiar dacă dreptul acuzatului la ultimul cuvânt are o importanță de necontestat, el nu trebuie confundat cu dreptul său de a fi ascultat direct de tribunal pe timpul dezbaterilor [9, p. 499].

Procedura în căile ordinare de atac reprezintă o formă a supravegherii judecătorești a cărei sarcină este de a asigura intrarea în forța lucrului judecat doar a unei sentințe legale și întemeiate. Această sarcină rămâne neschimbată indiferent de motivul care a servit ca temei pentru inițierea procedurii în ordinea căilor ordinare de atac, fiind vorba fie de o cerere de apel sau de o cerere de recurs. Procedura în căile ordinare de atac reprezintă un mijloc eficient al depistării și înlăturării erorilor admise de către prima instanță de judecată la darea sentinței, adică prin intermediul mijloacelor care asigură realizarea funcției de protecție juridică a justiției [166, p. 169].

Recunoscând prezența principiului contradictorialității, presupunem că acest principiu se răspândește și asupra fazei căilor extraordinare de atac. Acțiunea acestui principiu este asigurată nu doar la etapa examinării cauzei în instanța de judecată, ci și în cadrul altor faze ale procesului penal. Vorbind despre acțiunea principiului contradictorialității la diferite faze ale procesului penal, este necesar de a menționa că particularitățile specifice diferitor etape ale procesului penal determină și nivelul diferit de acțiune al acestui principiu. Cel mai vizibil și mai deplin el se realizează anume în cadrul examinării cauzei în judecată, unde circumstanțele cauzei sunt examinate nemijlocit de către instanță, care audiază martorii, ascultă inculpatul, partea vătămată, examinează corpurile delictive și materialele cauzei etc. [166, p. 169-170]. Judecata în fața instanței de apel poate avea loc într-o variantă prescurtată, atunci când se invocă doar chestiuni de nelegalitate, putând lipsi etapa cercetării judecătorești, procedura limitându-se doar la dezbaterile asupra chestiunilor de nelegalitate invocate [109, p. 1068].

Judecarea apelului se face cu citarea părților și a persoanei vătămate. Aceasta nu înseamnă că vor fi citate toate persoanele care au figurat și la judecata în prima instanță, ci doar cele care au declarat apel și cele la care apelul se referă. Pentru celelalte persoane hotărârea primei instanțe a rămas definitivă la data expirării termenului de declarare a apelului pentru acestea [109, p. 1067].

Obligativitatea examinării cauzelor în cadrul căilor ordinare de atac este determinată de faptul că sentințele pot fi atacate în vederea unei noi judecări în fapt și în drept a cauzei, instanța superioară verificând legalitatea și fundamentarea sentinței primei instanțe în baza materialului aflat la dosar și a celui prezentat suplimentar. Examinarea cauzelor penale în ordinea căilor ordinare de atac se exprimă în verificarea respectării legii în procesul cercetării materialului în cadrul primei instanțe de judecată [215, p. 97]. Instanța de apel nu este în drept să pronunțe o hotărâre de condamnare, bazându-se exclusiv pe dosarul din prima instanță, care conține depozițiile martorilor și declarațiile inculpatului, același dosar, în temeiul căruia fusese achitat în primă instanță. Conform sistemului englez de drept, de exemplu, dacă ai fost odată achitat prin

sentința de judecată, aceasta intră imediat în vigoare și se poate de contestat în instanțele superioare numai sentințele de condamnare. Se consideră, că acuzarea care de la început a avut mai multe drepturi date prin lege pentru a demonstra vina persoanei, și-a pierdut șansa să mai încerce încă odată, chiar dacă au apărut noi probe pe dosar [11, p. 17].

Instanța de apel urmează să procedeze la o nouă audiere atât a inculpatului, cât și a anumitor martori ai acuzării solicitați de părți [40]. Elocvente în acest sens se prezintă a fi Hotărârea CtEDO în *Cauza Popovici vs Moldova* (27.11.2007) și Hotărârea CEDO în *Cauza Dănila vs România* (8.03.2007). De asemenea, martorii acuzării se audiază din nou în cazul în care depozitiile lor constituie o mărturie acuzatorie, susceptibilă să întemeieze într-un mod substanțial condamnarea învinuitului, cum ar fi de exemplu, situația în cadrul Hotărârii CtEDO în *Cauza Spînu vs. România* (29.04.2008). La fel, instanța de apel trebuie să procedeze la audierea inculpatului prezent, atunci când acesta nu a fost audiat în primă instanță.

Realizarea principiului contradictorialității la etapa căilor ordinare de atac are anumite particularități. Analiza legii de procedură penală și practica instituită în domeniu ne permite de a formula concluzia că în prezent acest principiu acționează în a doua instanță de judecată destul de limitat. În procesul desfășurat în cadrul căilor ordinare de atac participă părțile [166, p. 171].

Pentru procuror, exercitarea căilor de atac constituie mijlocul practic prin care își aduce la îndeplinire obligația de a veghea la respectarea legalității în activitatea instanțelor, astfel încât să nu fie afectate interesele generale ale societății, ordinea de drept, drepturile și libertățile cetățenilor [66, p. 274]. Determinând esența participării procurorului în cadrul examinării cauzelor penală în ordine de apel sau recurs este necesar de a lua în calcul faptul că acesta reprezintă interesele statului, de fapt, ca și în cadrul primei instanțe de judecată. În baza principiului contradictorialității în procesul penal, principiu unanim recunoscut și susținut de jurisprudența CtEDO, sarcina probatoriului în ședințele de judecată în prima instanță și în instanța de apel îi revine acuzatorului de stat, fiindcă funcția acuzării este pusă pe seama procurorului [40]. CtEDO, în Hotărârea *Capean vs. Belgia*, a constatat că, în domeniul penal, problema administrării probelor trebuie să fie abordată din punctul de vedere al art. 6 par. 2 și e obligatoriu, *inter alia*, ca sarcina de a prezenta probe să-i revină acuzării (Hotărârea CtEDO din 13.01.2005 în *Cauza Capean vs. Belgia*).

Conform prevederilor art. 20 din Legea RM cu privire la Procuratură nr. 294-XVI din 25.12.2008 „În cadrul examinării în instanță de judecată a cauzelor penale..., acesta este în drept să utilizeze, după caz, căi ordinare și extraordinare de atac împotriva hotărârilor pe care le consideră ilegale sau neîntemeiate”. [54] Declararea peste termen a apelului sau a recursului de

către procuror impune, în sensul art.230 alin.(2) C.pr.pen., pierderea dreptului procesual și nulitatea actului efectuat peste termen. [43] În acest aspect este aplicabilă și jurisprudența CtEDO, ca de exemplu, în hotărârea *Ghirea vs Moldovei* (26.06.2012), unde CtEDO a constatat violarea art. 6 par. 1 din Convenție, observând că - *suspendarea termenului de prescripție, pe motiv că procurorul care a condus acest caz a fost în concediu, nu poate fi acceptat ca fiind compatibil cu principiul egalității armelor*.

În acest context, el este abilitat de lege cu un astfel de cumul de drepturi ca și partea care se apără de la pretențiile invocate față de ea de către organele de stat. Interesele statului și ale persoanei învinuite de comiterea infracțiunii de către organele acestui stat nu coincid, considerent din care procurorul și cel condamnat au interese direcțional opuse. Toate aceste momente ne vorbesc despre faptul că procurorul participă în calitate de parte în proces. Particularitatea poziției procesuale a procurorului constă în faptul că la acesta lipsește interesul personal în proces, ceea ce ne permite de a vorbi despre orientarea publică a activității lui. Specificul participării procurorului ține și de momentul că egalitatea părților nu presupune egalitatea faptică sau juridică, fiind exprimată doar în egalitatea procesuală [43].

Deși procurorul poate declara apel, în legea procesual-penală nu este utilizat termenul de „apelant” cu privire la acesta [66, p. 315]. În cadrul judecării apelului, procurorul nu poate modifica acuzarea în sensul agravării ei, din motiv că aceasta ar leza substanțial dreptul inculpatului la un proces echitabil (învinuirea respectivă nu parcurge triplul grad de jurisdicție, luând în considerare faptul că este formulată în instanța de apel). Totodată, art. 326 C. pr. pen. RM stipulează posibilitatea modificării acuzării în sensul agravării ei dacă în cadrul judecării cauzei în prima instanță a fost inițiată de către procuror, dar nu a fost acceptată și ulterior a fost indicat acest motiv în cererea de apel. Aceeași regulă se răsfrânge și asupra cazurilor de conexare a dosarelor în instanța de apel. Urmează a se evita cazurile când prin conexare în instanța de apel s-ar agrava situația inculpatului (art.6 CEDO) [43].

În acest sens, CtEDO recunoaște că o instanță de apel are dreptul incontestabil de a recalifica faptele, însă ca această recalificare să fie compatibilă cu Convenția, acuzatului trebuie să-i fie acordată posibilitatea de a-și exercita drepturile la apărare în mod concret, efectiv și în timp util și numai în cazul când acesta o face procurorul care a cerut această modificare în prima instanță și a concretizat în apel această situație de drept. Drept exemplu referitor la cele expuse ne servește *Cauza Pelissier și Sassi vs Franța* (25.03.1999).

Rolul preventiv și reparator al căilor de atac în procesul penal este diferențiat în raport cu subiecții procesuali care au vocația exercitării căilor de atac [66, p. 274]. Contradictorialitatea se

reflectă în posibilitățile egale ale părților în privința declarării apelului sau a recursului în cazurile în care una dintre părți nu va fi satisfăcută de hotărârea judecătorească [223, p. 133; 166, p. 173].

Asistența juridică a inculpatului este asigurată atât în faza de urmărire penală, cât și în faza camerei preliminare sau a judecății în primă instanță ori în căile de atac. În vederea garantării dreptului la apărare, instanța are obligația să încunoștințeze pe inculpat despre dreptul de a avea un avocat ales, iar dacă nu își desemnează unul, dreptul de a i se desemna un avocat din oficiu [109, p. 265-266]. În cadrul instanței de apel apărătorul are un alt obiectiv și o altă sarcină decât în prima instanță. Instanța de apel verifică corectitudinea hotărârilor date de prima instanță, de aceea scopul apărării ține de combaterea sentinței care nu corespunde poziției juridice a inculpatului sau, dimpotrivă, susținerea hotărârii judecătorești în cazul în care ea corespunde poziției juridice a părții apărării [166, p. 127].

Întrebarea referitoare la participarea apărătorului la ședințele de judecată în cadrul căilor ordinare de atac este reglementată de art. 413 C. pr. pen. RM. Apărătorul poate declara în numele inculpatului apel, iar în numele condamnatului - și recurs ordinar împotriva hotărârilor instanțelor de apel. Potrivit legii de procedură penală, la judecarea acestor contestări, participarea apărătorului este obligatorie doar dacă o cer interesele justiției. Sub acest aspect, se menționează că jurisprudența CtEDO relevă că, la aprecierea faptului dacă interesele justiției impun acordarea asistenței juridice, în special se ia în considerare capacitatea acuzatului de a-și prezenta cauza fără asistența unui avocat, complexitatea cazului, gravitatea pedepsei pe care o riscă [42].

Astfel, în *Cauza Hoang vs Franța* (29.08.1992), judecătorii de la Strasbourg au declarat că, dacă problemele puse în joc sunt complexe, dacă apărătorul nu dispune de o pregătire juridică necesară pentru a prezenta și a desfășura argumentele valabile și dacă doar un avocat experimentat este capabil să pregătească dosarul, interesele justiției cer ca un avocat să fie oficial responsabil de dosar. De asemenea, CtEDO a menționat, în *Cauza Benham vs Regatul Unit* (10.07.1996), că “atunci când în joc este pusă privațiunea imediată de libertate, interesele justiției cer principial o reprezentare printr-un consultant”. În speța *Perks și alții vs Regatul Unit*, din 12.10.1999, CtEDO a confirmat jurisprudența creată prin cauza *Benham vs Regatul Unit*. Judecătorii de la Strasbourg au considerat că, dată fiind severitatea pedepsei riscate de către petiționari și complexitatea legislației aplicabile, interesele justiției cereau acordarea unei asistențe juridice gratuite persoanelor interesate, pentru a le permite să beneficieze de un proces echitabil. Deci, la judecarea apelului și a recursului ordinar împotriva hotărârilor instanțelor de apel, participarea apărătorului, ales sau care acordă asistență juridică garantată de stat, este obligatorie și nerespectarea acestei reguli constituie, cu certitudine, o eroare de drept [42].

Judecata cauzei are loc în prezența inculpatului, iar aducerea inculpatului aflat în stare de deținere la judecată este obligatorie. Cu toate acestea, în literatura de specialitate se menționează că pe tot parcursul judecății, inculpatul, inclusiv în cazul în care este privat de libertate, poate cere, în scris, să fie judecat în lipsă, fiind reprezentat de către avocatul său ales sau din oficiu [109, p. 1067]. Expunem și opinia conform căreia prezența părților este unul dintre elementele obligatorii ale contradictorialității, care nu poate fi ignorat, în caz contrar fiind compromis întregul sens al acestui principiu. Părțile sunt lipsite de posibilitatea de a-și realiza dreptul său, una dintre ele, în sensul susținerii cererii de apel sau recurs în sensul casării sau modificării hotărârii judecătorești, iar cealaltă, anume în sensul menținerii hotărârii pronunțate. Nefiind de acord cu hotărârea primei instanțe de judecată una dintre părți, adresându-se cu cerere de apel sau de recurs, dorește de a continua lupta, împotrivirea și, deja în altă ordine, să dovedească poziția sa în care nu are îndoieli, instanței de apel [166, p. 176].

Principiul contradictorialității trebuie să asigure activitatea instanței care examinează apelul sau recursul, însă doar în limitele care nu ar admite depășirea direcționării funcționale a activității instanței, care urmează să examineze cererea de apel, de recurs în limita cererii adresate și cu referire la acele persoane care nu sunt de acord cu sentința dată de prima instanță de judecată. Instanța de apel (de recurs) nu-și poate asuma funcțiile specifice părților, însă trebuie să dispună de posibilitatea de a influența asupra mersului examinării cauzei, dar nu doar de a conduce procesul, după cum consideră anumiți autori [148, p. 49; 272, p. 123; 166, p. 179; 202, p. 311-313]. Anume în ce se manifestă sau se poate manifesta concret rolul și activitatea instanței în procesul examinării cauzei penale în cadrul căilor ordinare de atac? Mai mulți autori de drept procesual penal, caracterizând etapa examinării cauzelor penale în cadrul căilor ordinare de atac, evidențiază, de rând cu alte trăsături, obligațiunea instanței de a verifica cauza penală în volum deplin, nefiind legată de obiectul cererii, de argumentele invocate în aceasta și, de asemenea, cu referire la toate persoanele condamnate, dar nu doar în privința acelor care au adresat cerere de apel sau recurs.

Reieșind din prevederile principiului contradictorialității, a cărei realizare necesită o orientare funcțională clară a activității tuturor participanților la procesul penal, instanța de judecată nu este în drept a-și lua asupra sa îndeplinirea câtorva altor funcții cu excepția celei de examinare a cauzei. Anume din acest considerent, instanța de judecată nu este în drept de a se deplasa în afara limitelor cererilor de apel sau recurs în cadrul cărora părțile și-au exprimat dezacordul cu hotărârea primei instanțe în cadrul cauzei penale [166, p. 179-180].

Judecata în apel constituie o repetare a judecării fondului, ceea ce face posibilă administrarea de noi probe, la cererea procurorului, a persoanei vătămate sau a părților și, în mod subsidiar, din oficiu, atunci când instanța consideră necesar pentru formarea convingerii sale [66, p. 316]. Atunci când instanța de apel consideră că prima instanță nu a epuizat probatoriul relevant pentru cauză ori a apărut necesitatea administrării unor probe noi, de asemenea, în fața instanței de apel va avea loc o cercetare judecătorească, după încuviințarea probelor noi sau a readministrării celor prezentate în fața primei instanțe [109, p. 1068].

Vorbind despre activitatea instanței de judecată în cadrul căilor ordinare de atac, urmează să reieșim, în primul rând, din sarcinile nemijlocite ale aceste etape și, în al doilea rând, să luăm în calcul scopul general al procesului penal. Ținând de a asigura legalitatea și fundamentarea hotărârilor judecătorești, instanța trebuie să dispună de un complex de posibilități, care ar permite de a depista hotărârile judecătorești ilegale și nefundamentate și de a lua măsuri în privința casării sau modificării lor în scopul stabilirii adevărului judiciar în cauza penală. Instanța de judecată, în conformitate cu acele forme și condiții care îi sunt specifice activității ei la această etapă a procesului, este obligată de a stabili împrejurările, circumstanțele cauzei în forma în care ele au existat la momentul faptei, de a depista toate circumstanțele agravante sau atenuante, toate momentele capabile atât de al învinovăți pe inculpat, cât și de a-l achita. În cadrul acestei activități, instanța de judecată nu trebuie să substituie părțile, să îndeplinească o careva altă funcție în afară de a sa, din care considerent limitele împuternicirilor instanței de judecată urmează a fi strict determinate în lege [166, p. 180]. În acest sens, considerăm că ar fi rațională completarea art. 413 C. pr. pen. RM cu un nou alin. (4¹) cu următorul conținut: *„În procesul examinării cauzei care a parvenit în instanță cu cerere de apel, instanța este în drept, la cererea părților sau din oficiu, în interesul inculpatului, în cazul în care părțile sau inculpatul refuză de a înainta astfel de cereri, de a clarifica chestiunea referitoare la dispunerea și efectuarea expertizei judiciare”*.

Această recomandare reiese, în mare parte, din prevederile art. 144 alin. (1) C. pr. pen. RM, care fixează următoarele: *„Considerând că este necesară efectuarea expertizei, organul de urmărire penală prin ordonanță, iar instanța de judecată, prin încheiere, dispune efectuarea expertizei”*. Asume sintagma *„Considerând că..”* prevede posibilitatea instanței de judecată de a dispune expertiza din oficiu, în aceasta latură manifestându-se, ca excepție, un anumit grad de rol activ al instanței, dar numai în favoarea și în interesul inculpatului. Astfel, în condițiile reluării cercetării judecătorești în cadrul instanței de apel, urmează a se pune accentul asupra posibilității instanței de apel de a interveni în vederea dispunerii expertizei judiciare în favoarea inculpatului printr-o încheiere a sa.

4.4. Aplicarea principiului contradictorialității la faza punerii în executare a hotărârilor judecătorești

În vederea finalizării activităților procesual-penale, este necesară punerea în executare a hotărârilor penale, fiindcă numai așa procesul penal se înfățișează ca un complex de activități prin care se traduce în fapt scopul legii penale [66, p. 582]. Punerea în executare a hotărârilor judecătorești reprezintă ultima fază a procesului penal, în care sunt emise actele de procedură pentru punerea în executare a pedepselor principale, complementare și accesorii. De asemenea, tot în cadrul acesteia sunt reglementate procedurile referitoare la schimbările ce pot interveni în executarea hotărârilor penale [109, p. 1417].

Etapă punerii în executare a hotărârilor judecătorești reprezintă o etapă a procesului penal care se deosebește de celelalte. În primul rând, în cadrul acesteia nu sunt rezolvate întrebările referitoare la existența sau lipsa faptului infracțiunii și a vinovăției persoanei în comiterea acesteia. În al doilea rând, etapa vizată nu realizează o funcție de control în coraport cu alte etape și nu reprezintă un element obligatoriu al mișcării consecutive a cauzei penale, din considerentul că în cadrul anumitor dosare nu apar întrebări, care urmează a fi soluționate în cadrul acesteia. În al treilea rând, în cadrul acestei etape participă un cerc specific, determinat de subiecți: instanța de judecată din raza de activitate a organului sau a instituției care execută pedeapsa, instanța de judecată de la locul de trai al persoanei care solicită reabilitarea, instanța care a adoptat hotărârea rămasă definitivă, judecătorul instanței de drept comun, judecătorul de instrucție, administrația instituției penitenciare etc. [166, p. 185-186].

Executarea hotărârilor ca fază a procesului penal dispune de anumite particularități caracteristice, și anume: sarcini concrete de a pune în executare hotărârea imediat după ce a devenit definitivă, de a soluționa chestiunile procesuale care apar în cadrul punerii în executare; în cadrul fazei de executare a hotărârii sunt încadrați atât subiecți ai procesului penal cum ar fi instanța, condamnatul, apărătorul ș.a., cât și subiecți externi, cum ar fi administrația locului de detenție, colectivele de muncă, executorii judecătorești ș.a.; activitatea instanței în cadrul acestei faze este o activitate de exercitare a justiției [24, p. 827].

În cadrul acestei etape sunt clarificate doar chestiunile care apar în procesul punerii în executare a hotărârilor judecătorești. Prin punerea în executare a hotărârilor judecătorești urmează a se înțelege nu sensul faptic, ci acel juridic al executării hotărârii, din care considerent la aceasta urmează a fi atribuite nu orice situații de drept, ci doar acelea unde domină regimul reglementării procesual penale, adică a normelor de procedură penală [287, p. 370].

C. pr. pen. RM fixează în art. 469 acele chestiuni care urmează să fie soluționate de către instanța de judecată la executarea pedepsei [17]. Activitatea procesuală la etapa punerii în executare a hotărârilor judecătorești se realizează de către un singur judecător. Art. 471 C.pr.pen. RM fixează modul de soluționare a chestiunilor privind punerea în executare a hotărârilor judecătorești.

Condamnatul poate să-și apere interesele prin intermediul apărătorului. La soluționarea chestiunilor referitoare la executarea sentințelor în privința minorilor, persoanelor cu defecte fizice sau psihice care le împiedică să-și exercite de sine stătător dreptul la apărare, persoanelor care nu posedă limba în care se desfășoară procesul, când cererea sau demersul este examinat în lipsa condamnatului, precum și în alte cazuri când interesele justiției o cer, participarea apărătorului este obligatorie [42]. La soluționarea chestiunilor privind executarea hotărârii judecătorești referitor la acțiunea civilă în ședința de judecată sunt citați atât condamnatul, cât și partea civilă sau reprezentantul său. Neprezentarea părții civile sau a reprezentantului său nu împiedică soluționarea cauzei.

Procurorul devine subiect în cadrul diferitelor proceduri jurisdicționale desfășurate pe parcursul executării propriu-zise a pedepsei [66, p. 595]. Participarea procurorului în ședința de judecată este obligatorie. Examinarea cauzei începe cu raportul reprezentantului organului care a depus demers sau cu explicația persoanei care a depus cerere, apoi se cercetează materialele prezentate, se ascultă explicațiile persoanelor prezente la ședință, opinia procurorului, după care instanța adoptă o încheiere.

Dorim să menționăm și faptul că referitor la ordinea ședinței de judecată, este necesar de a concretiza norma legală. Începuturile contradictoriale necesită consecutivitate în prezentarea de materiale părților, a materialului probator suplimentar, din care considerent urmează a fi evidențiate părțile componente ale acestei faze ale procesului penal: partea pregătitoare, cercetarea judecătorească, dezbaterile judiciare, darea și pronunțarea hotărârii [166, p. 189].

De asemenea, C.pr.pen. RM nu reglementează participarea la examinarea întrebărilor legate de punerea în executare a hotărârilor judecătorești a părții vătămate. Aceasta se explică prin mai multe cauze, inclusiv și prin faptul că aceste chestiuni sunt examinate, în special, de către instanța de judecată din raza de activitate a organului sau a instituției care execută pedeapsa sau de către instanța de judecată de la locul de trai al persoanelor care solicită reabilitarea și mai rar de către instanța care a adoptat hotărârea rămasă definitivă. Necătând la faptul că soluționarea anumitor chestiuni legate de punerea în executare a hotărârilor judecătorești abordează și drepturile părții vătămate, asigurarea prezenței acestora în ședința de judecată, în cea mai mare parte a cazurilor,

nu este posibilă. Partea vătămată poate absolut indiferent percepe informația referitoare la faptul că persoanei, recunoscută de instanță ca fiind vinovată în cauzarea de prejudicii, i-a fost schimbat regimul de detenție, însă poate obiecta, de exemplu, împotriva eliberării condiționate înainte de termen de pedeapsă a acesteia [166, p. 189-190]. Din acest considerent, în viziunea noastră, este rațional de a anunța părțile vătămate din cauzele penale referitor la hotărârile luate de către instanță în cadrul acestei etape a procesului penal. O manifestare a prevederilor principiului contradictorialității în cadrul acestei etape a procesului penal ține de faptul că împotriva actelor organului sau instituției care pune în executare hotărârea judecătorească de condamnare, condamnatul, precum și alte persoane, drepturile și interesele legitime ale cărora au fost încălcate de aceste organe sau instituții, pot declara plângere judecătorească de instrucție din instituția în raza teritorială a căreia se află organul sau instituția respectivă.

Judecătorul de instrucție este competent de a soluționa problemele ce țin de executarea hotărârilor judecătorești. Judecătorul de instrucție este competent de a examina și plângerile împotriva unor acte ale organelor ce pun în executare hotărârea judecătorească de condamnare care se examinează după aceleași reguli ca și demersurile organelor de executare și cererile condamnaților [24, p. 834-835].

4.5. Concluzii la Capitolul 4

1. Instanța de judecată trebuie să dispună de independență, care este condiția generală a realizării principiului contradictorialității.

2. Sistemul contradictorial al justiției în sensul ei clasic se caracterizează prin poziția pasivă a instanței și caracterul activ la maximum al părților.

3. De *lege lata*, contradictorialitatea este prevăzută drept regulă de bază pentru desfășurarea cercetării judecătorești și a dezbaterilor. Principiul contradictorialității se reflectă cel mai deplin în cadrul etapelor judiciare ale procesului penal și, în special, în cadrul primei instanțe de judecată.

4. Spiritul activ al instanței de judecată în vederea stabilirii împrejurărilor cauzei este inadmisibil în cadrul procesului penal contradictorial.

5. Poziția contradictorială a părților exclude rolul activ al instanței de judecată, deoarece instanța nu poate lua hotărâri din propria inițiativă fără a cere ca procurorul și apărarea, precum și alți participanți să-și exprime punctul lor de vedere în chestiunea care a fost ridicată în timpul judecății

6. Instanța de judecată la judecarea cauzei penale creează părților acuzării și apărării condițiile necesare pentru cercetarea multilaterală și în deplină măsură a circumstanțelor cauzei.

Instanța de judecată acordă ajutor oricărei părți, la solicitarea acesteia, în condițiile C.pr.pen. pentru administrarea probelor necesare.

7. Rolul instanței de judecată în procesul penal contradictorial constă în rolul de arbitru între părți – partea acuzării și partea apărării, care în formă concurențială prezintă instanței probe, care justifică învinuirea sau argumentează apărarea. Sarcina instanței, în acest caz, este de a conduce cu procesul, a stabili relevanța și acceptarea probelor și, în baza lor, să se ia o decizie în favoarea uneia dintre părțile indicate.

8. Instanța de judecată are rol dirigitor. Ea nu este organ de urmărire penală și nu face nici o favoare acuzării sau apărării, exprimând numai interesele legii. Rolul instanței de judecată constă în crearea condițiilor necesare pentru examinarea completă și sub toate aspectele a cauzei și excluderea examinării probelor inadmisibile.

9. Prin rolul său, instanța de judecată completează disputa dintre părți, intervenind prin punerea unor întrebări fără ca acestea să aibă un caracter de învinuire sau apărare, după caz, și încercând să descopere adevărul, soluționează cauza potrivit legii ce nu exclude luarea unei hotărâri care să nu fie conformă nici cu învinuirea formulată, nici cu apărarea care a combătut argumentele învinuirii.

10. Instanța nu participă la conflictul dintre subiecții adversari ai procesului, activitatea ei nu este element al contradictorialității. Activitatea instanței se intensifică, de obicei, în cazurile în care contradictorialitatea este limitată substanțial sau e absentă total din cauza părților.

11. Unul din elementele contradictorialității îl constituie egalitatea procesuală a părților. Orice competiție judiciară va fi efectivă doar atunci când toate eforturile oponentilor procesuali vor fi egale. Contradictorialitatea necesită prezența ambelor părți în ședința de judecată.

12. Contradictorialitatea se manifestă nu numai în raporturile dintre procuror și părți, ci și în acelea dintre părțile care au interese procesuale contrare, ori chiar dintre acestea și instanța de judecată.

13. Principiul contradictorialității se reflectă la maximum în cadrul fazelor judiciare ale procesului penal, și în special, în cadrul examinării cauzelor penale în prima instanță de judecată.

14. Principiul contradictorialității urmează a fi realizat în cadrul tuturor fazelor judiciare ale procesului penal, inclusiv și în cadrul căilor ordinare și extraordinare de atac.

15. Începuturile contradictoriale se reflectă în posibilitățile egale ale părților în privința declarării apelului sau a recursului în cazurile în care una dintre părți nu va fi satisfăcută de hotărârea judecătorească.

16. Reieşind din prevederile principiului contradictorialităţii, instanţa de judecată, în cadrul căilor ordinare de atac, nu este în drept a-şi lua asupra sa îndeplinirea câtorva altor funcţii cu excepţia celei de examinare a cauzei.

17. O manifestare a prevederilor principiului contradictorialităţii în cadrul fazei punerii în executare a hotărârilor judecătoreşti ţine de faptul că împotriva actelor organului sau instituţiei care pune în executare hotărârea judecătorească de condamnare, condamnatul, precum şi alte persoane, drepturile şi interesele legitime ale căroră au fost încălcate de aceste organe sau instituţii, pot înainta plângere judecătorului de instrucţie.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Rezultatele științifice obținute în urma cercetărilor desfășurate au constat în: detalizarea conținutului principiului contradictorialității; evidențierea specificului contradictorialității la faza de urmărire penală; expunerea statutului părților în cadrul procesului penal contradictorial; descrierea mecanismului de realizare a principiului contradictorialității în cadrul fazelor judiciare; expunerea specificului și a mecanismului de realizare a funcției acuzării și a funcției apărării în cadrul procesului penal contradictorial; determinarea rolului instanței de judecată în procesul penal contradictorial.

Analiza științifică a subiectului principiului contradictorialității, a legislației procesual-penale pe acest segment, precum și a practicii organelor de urmărire penală și a instanțelor judecătorești, a permis formularea unui spectru de **concluzii generale**, în particular:

1. Justiția este contradictorială în situația în care părțile (participanții) la procesul judiciar pot activ și în condiții egale de a disputa, a dovedi dreptatea, a expune argumentele și a interpreta faptele, evenimentele și probele din cadrul dosarului, contribuind, astfel, la stabilirea adevărului.

2. Prezența părților egale și instanța independentă sunt trăsăturile generice ale contradictorialității. Contradictorialitatea necesită prezența ambelor părți în ședința de judecată.

3. Unul dintre elementele contradictorialității îl constituie egalitatea procesuală a părților. Orice competiție judiciară va fi efectivă doar atunci când toate posibilitățile oponentilor procesuali, în acest sens, vor fi egale [27, p. 66].

4. Forma procesului penal exercită o influență nemijlocită atât asupra sistemului principiilor procesului penal, cât și asupra volumului realizării lor juridice [28, p. 240].

5. Fiind un principiu general al procesului judiciar în RM, contradictorialitatea se prezintă a fi, în același timp, și metodă de cercetare și apreciere a materialului probator, inclusiv la etapa examinării în judecată a cauzei, și principiu al determinării poziției procesuale a părților, și modalitate de susținere de către participanții la proces a intereselor sale [28, p. 240].

6. Contradictorialitatea, fiind principiu al procesului penal, are legătură cu alte principii, care, la rândul lor, asigură posibilitatea realizării contradictorialității. Principiul examinat se află în strânsă legătură cu astfel de principii ale procesului penal, precum legalitatea, publicitatea, oralitatea, nemijlocirea, asigurarea dreptului la apărare, prezumția de nevinovăție [29, p. 176].

7. Contradictorialitatea este recunoscută de către practica europeană ca fiind un principiu aplicabil deopotrivă întregului proces penal. Or, restrângerea lui doar la etapa judecării cauzei îi conferă un sens trunchiat și duce la neglijarea dreptului la un proces echitabil [10, p. 62].

8. Contradictorialitatea este o stare calitativă a însuși procesului penal, care este astfel organizat, încât să fie create pentru părți posibilitatea de a-și manifesta toate calitățile, a prezenta datele factice de care dispune - pentru a convinge instanța în corectitudinea anume a poziției sale.

9. Semnul intern al formei procesului penal contradictorial îl constituie egalitatea statutelor procesuale ale părții acuzării și părții apărării atât în cadrul fazelor prejudiciare (pregătitoare) și cât și la fazele judiciare ale procesului penal.

10. Principiul contradictorialității, la momentul actual, în procesul penal al RM se reflectă în plenitudinea sa doar în cadrul fazelor judiciare ale procesului penal, din care considerente nu poate figura în calitate de formă a întregului proces.

11. Contradictorialitatea reprezintă metoda de descoperire a adevărului în cauzele penale, care constă în competiția și rivalitatea părților controlată și completată prin participarea instanței de judecată la examinarea cauzelor penale.

12. Instanța de judecată este eliberată de la clarificarea sub toate aspectele a circumstanțelor cauzei, oferind acest drept părților. Posibilitățile instanței de judecată sunt limitate doar de acel material probator, care este prezentat spre examinare de către părți și, în particular, de către acuzare.

13. Principiul contradictorialității determină limitele poziției procesuale a procurorului la etapa examinării cauzei în judecată. Or, procurorul urmează să participe numai în calitate de parte.

14. Statutul de parte a procurorului presupune că din momentul din care instanța a pus cauza pe rol, acesta nu mai beneficiază în cadrul cauzei de împuterniciri statal-organizatorice, ele fiind deținute de către instanța de judecată, procurorul urmând să-i dovedească corectitudinea concluziilor sale acuzatoriale în cadrul cauzei penale.

15. Egalitatea acuzării în raport cu partea apărării se manifestă prin faptul că exact astfel de împuterniciri îi sunt recunoscute și acesteia din urmă în ședința de judecată (inculpatului, apărătorului acestuia). Poziția procesuală a procurorului în procesul penal este determinată, în primul rând, de prezența interesului procesual și, în al doilea rând, de prezența unui astfel de volum de drepturi de care dispune și partea opusă.

16. Realizarea principiului contradictorialității în procesul penal necesită de la apărător un spirit activ, în sensul prezentării probelor în interesul învinuitului sau al combaterii materialului probator prezentat de partea oponentă.

17. Sistemul contradictorial al justiției, în esența ei clasică, se caracterizează prin poziția pasivă a instanței și caracterul activ la maximum al părților. Spiritul activ al instanței de judecată în vederea stabilirii împrejurărilor cauzei este inadmisibil în cadrul procesului penal contradictorial. Activitatea instanței se intensifică, de regulă, în cazurile în care contradictorialitatea este limitată substanțial sau este absentă total din cauza părților.

18. Rolul instanței de judecată în procesul penal contradictorial constă în rolul de arbitru între părți – partea acuzării și partea apărării, care în formă concurențială prezintă instanței probe, care justifică învinuirea sau argumentează apărarea. Sarcina instanței, în acest caz, este de a conduce cu procesul, a stabili relevanța și acceptarea probelor și, în baza lor, să se ia o decizie în favoarea uneia dintre părțile indicate.

19. Principiul contradictorialității urmează a fi realizat în cadrul tuturor fazelor judiciare ale procesului penal, inclusiv și în cadrul căilor ordinare și extraordinare de atac.

Recomandări, inclusiv recomandări cu caracter de lege ferenda:

1. Norma procesual penală care vizează principiul contradictorialității (art. 24 C. pr. pen. RM) nu corespunde pe deplin cerințelor specifice contradictorialității, urmare a cărui fapt se recomandă completarea acestui articol cu un nou alineat 3¹:

(3¹) Instanța este obligată să pună în discuție cererile și demersurile părții acuzării și părții apărării și să se pronunțe asupra lor prin încheiere motivată.

2. Cerințele înaintate în privința sentinței pronunțate impun, deseori, instanței de judecată de a interveni în sensul completării lacunelor în cadrul probatoriului, admise de către părți. De regulă, activitatea instanței se intensifică în cazurile în care contradictorialitatea este limitată substanțial sau este absentă total din cauza părților. În legătură cu acest fapt, se propune de a completa art. 375 C. pr. pen. RM cu următoarele prevederi:

(2) În cazul depistării dovedirii insuficiente a circumstanțelor cauzei penale, prevăzute de art. 96 al prezentului Cod, instanța propune părților de a completa lacunele probatoriului prin înaintarea cererilor referitoare la efectuarea acțiunilor procesuale, prevăzute de Titlul IV, Capitolul III din Partea Generală a prezentului Cod.

3. Luând în calcul faptul că drepturile părților în cadrul cercetării judecătorești contradictoriale sunt lezate prin imposibilitatea de a realiza actul de audiere contradictorială a martorilor și a părții vătămate, se propune completarea art. 370 C. pr. pen. RM cu alin. 4¹:

(4¹) La cererea uneia dintre părți, după audierea inițială a martorului, acesta poate fi supus audierii contradictoriale.

4. Se consideră a fi rațională și oportună completarea art. 413 C. pr. pen. RM cu un nou alin. (4¹):

(4¹) În procesul examinării cauzei care a parvenit în instanță cu cerere de apel, instanța este în drept, la solicitarea părților sau din oficiu, în interesul inculpatului, în cazul în care părțile nu au înaintat astfel de cereri, de a clarifica chestiunea referitoare la efectuarea expertizei judiciare.

5. Se prezintă ca necesară și completarea art. 6 pct. 30) C. pr. pen. RM:

30) partea apărării – persoane abilitate prin lege să efectueze activitatea de apărare (avocatul-apărător, bănuitul, învinuitul, inculpatul, partea civilmente responsabilă),

precum și includerea în textul art. 6 a unui nou alin. 3¹:

(3¹) audierea contradictorială reprezintă audierea persoanei, a cărei depoziții sunt prezentate în calitate de probă de către partea oponentă, în vederea cercetării critice și verificării informațiilor conținute, oferite în procesul audierii primare, a sursei și purtătorului lor, precum și în vederea obținerii de date noi, relevante pentru cauza penală, din partea persoanei, ascultate anterior în cadrul audierii primare.

6. Studiarea delimitării funcțiilor procesual-penale și a respectării egalității părților în cadrul cercetării judecătorești permit a formula concluzia că în procesul cercetării judecătorești aplicarea acestei prevederi nu este asigurată prin mecanisme eficiente de realizare, drept urmare a cărui fapt se propune completarea art. 322 C. pr. pen. RM cu un nou alin. 2¹:

(2¹) Apărătorul inculpatului prezintă instanței de judecată obiectele și documentele, administrate în conformitate cu alin. (2) și (3) art. 100 din prezentul Cod, care, prin încheierea instanței, pot fi anexate la materialele cauzei în calitate de probe, participă la examinarea probelor, înaintează cereri și demersuri, își exprimă opinia în privința învinuirii și a dovedirii ei, în privința circumstanțelor agravate și atenuante, în privința măsurii de pedeapsă, precum și asupra altor chestiuni care apar în procesul examinării cauzei.

7. Principiul contradictorialității prevede dovedirea de către părți a pozițiilor sale prin intermediul probelor admisibile, la care se atribuie și declarațiile martorilor făcute la faza urmăririi penale. Din aceste considerente, este necesară introducerea în C. pr. pen. RM a unui nou articol - 371¹ - cu următorul conținut:

În cazul citirii în ședința de judecată a declarațiilor martorului, făcute anterior în cadrul urmăririi penale sau a cercetării judecătorești, părțile au posibilitatea de a-și exprima poziția în privința plenitudinii și veracității declarațiilor, precum și să înainteze alte observații care sunt luate în calcul de către instanța de judecată.

Avantajele unor asemenea recomandări constau în:

- în latura teoretică - s-a reușit de a veni cu o generalizare, cu o sistematizare și o actualizare a doctrinei în ceea ce vizează principiul contradictorialității, fiind specificat mecanismul contradictorialității, noțiunea și formele acesteia, locul principiului contradictorialității în sistemul principiilor procesului penal, funcționarea mecanismului contradictorialității în cadrul fazelor prejudiciare și a celor judiciare;

- sub aspect practic, soluțiile la care s-a ajuns permit adaptarea reglementărilor procesual-penale din cadrul fazelor prejudiciare și a celor judiciare la cerințele procesului penal contradictorial, la cerințele și exigențele impuse de normele internațional la care a aderat RM.

Aceste soluții vin să contribuie și la o evidentă eficientizare a activității de apărare, acuzare și de examinare și soluționare a cauzei penale de către instanța de judecată, prin folosirea recomandărilor și a exigențelor impuse de principiul contradictorialității pe durata întregii activități procesual-penale.

Luând în calcul cele nominalizate, este prezentă o evidență certitudine pe segmentul că această lucrare a contribuit la soluționarea unei *probleme științifice importante* în materia dreptului procesual penal care rezidă în fundamentarea științifică a principiului contradictorialității în procesul penal în contextul standardelor consolidate la nivel național și internațional, fapt care a determinat perfecționarea legislației procesual-penale a RM, permițând direcționarea activităților de cercetare și examinare a cauzelor penale în conformitate cu cerințele și exigențele contradictorialității.

Impactul rezultatelor în sfera și asupra domeniului evidențiat constă în revizuirea și în alinierea, conform cerințelor timpului, la reglementările interne și cu vocație internațională a activităților practice de urmărire și judecare a cauzelor penale, finalizate cu calificarea și aprecierea corectă a faptelor incidente legii penale, înfăptuindu-se o contribuție adecvată, obiectivă și corectă la înfăptuirea justiției în RM.

Planul de cercetări științifice de perspectivă poate include următoarele subiecte:

1) aprofundarea studiilor privind esența, conținutul și particularitățile procesului penal contradictorial, din perspectiva de a identifica și a propune soluții argumentate unor problematice teoretice intervenite în acest domeniu;

2) cercetarea esenței și conținutului principiului contradictorialității și legăturii acestuia cu alte principii ale procesului penal;

3) determinarea și evidențierea bazelor de moment și de perspectivă ale organizării și desfășurării procesului penal contradictorial;

4) aplicarea cunoștințelor procesual-penale speciale în activitatea de urmărire penală și de examinare a cauzelor penale în cadrul fazelor judiciare (examinarea în prima instanță de judecată și în cadrul căilor ordinare de atac), cunoștințe care țin de domeniul contradictorialității - principiu și - formă a procesului penal;

5) colaborarea cu instituțiile statului împuternicite în vederea participării la uniformizarea și sistematizarea modificărilor care urmează a fi operate în cadrul legii procesual-penale a RM cu referire la subiectul contradictorialității;

6) continuarea investigațiilor cu referire la perfecționarea mecanismului contradictorialității în procesul penal al RM și a legislației procesual-penale în acest sens.

BIBLIOGRAFIE

1. Ababei E., Vizdoagă T. Contradictorialitatea procesului penal. În: Manualul judecătorului pentru cauze penale. Asociația judecătorilor din Moldova. Chișinău, 2013, p. 62-64.
2. Ababei E., Vizdoagă T. Recursul ordinar. În: Manualul judecătorului pentru cauze penale. Asociația judecătorilor din Moldova. Chișinău, 2013, p. 392-419.
3. Amihălăchioaie Gh., Rusu V., Gavajuc S.. Legea Republicii Moldova „Cu privire la avocatură”, nr. 1260-XV din 19.07.2002. Comentariu. În: Avocatul poporului, 2014, nr. 10-12, p. 3-33.
4. Antoniu G. Articolul 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Implicații asupra legislației române. În: SDR, 1993, nr. 3, p. 264-265.
5. Antoniu G. et al. Practica judiciară penală. Vol. IV: Procedura penală (art. 1-254 Codul de procedură penală). Coordonator G. Antoniu, N. Volonciu. București: Editura Academiei Române, 1993. 331 p.
6. Aramă E., Coptileț V.. Istoria dreptului românesc. Chișinău: Editura Cartea Juridică, 2012. 287 p.
7. Avornic Gh., Aramă E., Negru B., Costăș R. Teoria generală a dreptului. Chișinău: Cartier Juridic, 2004. 656 p.
8. Bercheșan V. Cercetarea penală (criminalistica – teorie și practică). Îndrumar complet de cercetare penală. București: ICAR, 2002. 420 p.
9. Bîrsan C. Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Comentariu pe articole. Ediția 2. București: Editura C. H. BECK, 2010. 1887 p.
10. Carp C., Panaite D. Ghidul avocatului de succes. București: All Beck, 2003. 366 p.
11. Cașcaval C. Principiul contradictorialității. În: Justiția Constituțională, 2006, nr. 3, p. 14-19.
12. Cauza penală nr. 2013970366, Serviciul Nord al Procuraturii Anticorupție.
13. Cauza penală nr. 2013040983, Procuratura mun. Bălți.
14. Cauza penală nr. 2015041293, Procuratura mun. Bălți.
15. Cauza penală nr. 2015041490, Secția de Urmărire Penală a Inspectoratului de Poliție Bălți.
16. Cernea E., Molcuț E. Istoria statului și dreptului românesc. București: Casa de editură și presă Șansa SRL, 1996. 278 p.
17. Codul de procedură penală al RM: Legea Republicii Moldova nr.122-XV din 14 martie 2003. În: MO al RM, 2003, nr.104-110. În vigoare din 12 iunie 2003.
18. Codul de procedură penală al României. Aprobat prin Legea nr. 135/2010. În: MO nr. 486 din 15 iulie 2010.
19. Constituția RM: Legea RM din 29 iulie 1994. În: MO al RM, 1994, nr.1. În vigoare din 27 august 1994.
20. Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale din 04 noiembrie 1950. Semnată de către RM la 13 iulie 1995, Ratificată prin Hotărârea Parlamentului RM nr.1298-XIII din 24 iulie 1999. În: MO al RM, 1999, nr. 54-55/502.
21. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție, nr. 1 ra-1324/2014 din 30.09.2014.
22. Declarația Universală a Drepturilor Omului. Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 217 A (III) din 10.12.1948. În: Tratatate internaționale. Vol. I. Chișinău, 2001. p. 11-18.
23. Dolea I. Principiul „egalității armelor” și dreptul apărării de a administra probe în procesul penal. În: Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Științe socioumanistice”. Vol. I, 2004, p. 371-374.

24. Dolea I., Roman D., Sedlețchi Iu. et. al. Drept procesual penal. Chișinău: Cartier Juridic, 2005. 960 p.
25. Dolea I. Drepturile persoanei în probatoriul penal. Conceptul promovării elementului privat. Chișinău: Cartea Juridică, 2009. 416 p.
26. Doltu I. Rolul procurorului în prima fază a procesului penal, cu privire la respectarea normelor procesual penale care asigură și garantează dreptul la apărare al învinutului și inculpatului. În: Pro lege, 1995, nr. 3, p. 40-44.
27. Doltu I. Presupunția de nevinovăție în legislația românească și în unele legislații ale statelor Europei. În: Dreptul, 1998, nr. 4, p. 73-77.
28. Dongoroz V., Dăringă G. ș.a. Noul Cod de procedură penală și Codul de procedură penală anterior. București: Politică, 1969. 445 p.
29. Dongoroz V. et. al. Explicații teoretice ale Codului de procedură penală. Vol. I. București: Academiei, 1975. 434 p.
30. Dongoroz V., Kahane S., Antoniu G. et. al. Explicații teoretice ale Codului de procedură penală român. Partea generală. Vol. V. București: Editura Academiei Române. ALL BECK, 2003. 431 p.
31. Duculescu V., Calinoiu C. Drept constituțional comparat. Vol. I. București: LUMINA LEX, 1999. 416 p.
32. Erjiu E. Rolul apărătorului în realizarea principiului contradictorialității în procesul penal al RM. În: Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Științe socioumanistice”. Vol. 1, 2005, p. 460-462.
33. Erjiu E. Reglementări internaționale referitoare la principiul contradictorialității. În: Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Științe socioumanistice”. Vol. 1, 2006, p. 614-618.
34. Florea A. Egalitatea armelor și contradictorialitatea - exigență a principiului egalității de drept în calitate de principiu al răspunderii juridice. În: Legea și viața, 2012, nr. 5, p. 37-42.
35. Gavajuc S. Oralitatea și contradictorialitatea – principii procedurale specifice judecării în cadrul procesului penal. În: Legea și Viața, iunie, 2009, nr. 6, p. 52-55.
36. Gherasim D. Noțiunea, importanța și trăsăturile audierii contradictoriale în procesul penal. În: Revista Națională de Drept. 2014, nr. 3, p. 52-57
37. Golubenco Gh. Principiul contradictorialității în ramura expertizei judiciare. În: Știința Universitară la începutul mileniului trei. Universitatea Liberă Internațională din Moldova. Simpozion Științific Internațional, 15 octombrie 2002. Chișinău, 2002, p. 13-14.
38. Gorgăneanu I. Gh. Câteva reflecții asupra prezumției de nevinovăție. În: RDP, 1994, nr. 2, p. 69-70.
39. Gorgăneanu I. Gh. Presupunția de nevinovăție. București: INTACT, 1996. 102 p.
40. Hotărârea Plenului CSJ a RM din 24.12.2010, nr.10, Pentru modificarea și completarea Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la practica examinării cauzelor penale în ordine de apel” nr. 22 din 12 decembrie 2005. [on-line]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_exp1.php?id=47
41. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a RM privind judecarea cauzelor penale în procedura acordului de recunoaștere a vinovăției, nr. 6 din 24 decembrie 2010. [on-line] Disponibil: Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_exp1.php?id=28
42. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a RM „Cu privire la practica aplicării legislației pentru asigurarea dreptului la apărare al bănuțului, învinutului, inculpatului și condamnatului în procedura penală”, nr. 11 din 24 decembrie 2010. [on-line]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_exp1.php?id=98

43. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a RM „Cu privire la unele chestiuni ce vizează participarea procurorului la judecarea cauzei penale”, nr. 12 din 24 decembrie 2012. [on-line]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=43
44. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la aplicarea prevederilor art. 364¹ Cod de procedură penală de către instanțele judecătorești”, nr. 13 din 16.12.2013. [on-line]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=130
45. Istoria dreptului românesc. În trei volume. Vol. II, Partea I. Coordonator: I. Ceterchi. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1984. 439 p.
46. Istoria dreptului românesc. În trei volume. Vol. II, Partea a II-a. Coordonator: I. Ceterchi. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1987. 501 p.
47. Jidovu N. Apărarea inculpatului în procesul penal. În: Dreptul, 2000, nr. 4, p. 60-65.
48. Jidovu N. Drept procesual penal. Ediția 2. București: C. H. BECK, 2007. 694 p.
49. Legea RM „Cu privire la organizarea judecătorească”, nr. 514-XIII din 06.07.1995. În: MO al RM nr. 58/641 din 19.10.1995.
50. Legea RM „Cu privire la statutul judecătorului”, nr. 544-XIII din 20.07.1995. În: MO al RM nr. 59-60/664 din 26.10.1995.
51. Legea RM „Cu privire la avocatură”, nr. 1260-XV din 19.07.2002. În: MO al RM nr. 126-127/1001 din 12.09.2002.
52. Legea privind statutul ofițerului de urmărire penală, nr. 333 din 10.11.2006. În: MO Nr. 195-198 din 22.12.2006.
53. Legea RM „Cu privire la asistența juridică garantată de stat”, nr. 198-XVI din 26.07.2007. În: MO nr. 157-160/614 din 05.10.2007.
54. Legea RM „Cu privire la Procuratură”. Nr. 294-XVI din 25.12.2008. În: MO nr. 55-56/155 din 17.03.2009.
55. Legea RM privind activitatea specială de investigații, nr. 59 din 29.03.2012. În: MO nr. 113-118/373 din 08.06.2012.
56. Leș I., Spinei S. Reprezentarea și asistarea părților prin avocat sau consilier juridic în lumina noului Cod de procedură civilă. În: Dreptul, 2013, nr. 5, p. 13-28.
57. Lichii B. Urmărirea penală (studiu comparat). Centrul de instruire a Judecătorilor și Centrul de Drept. Chișinău, 2000. 166 p.
58. Lichii B., Rusu V. Participarea apărătorului în cadrul probatoriului conform legislației procesual-penale a Republicii Moldova. În: Avocatul poporului, 2014, nr. 4-6, p. 1-3.
59. Linhardt D. Tehnici de prezentare a unei cauze în instanța de judecată. Îndrumar pentru avocați. Chișinău, 2014. 75 p.
60. Mateuț Gh. Procedura penală. Partea specială. Vol. II. București: Lumina Lex, 1998. 368 p.
61. Mateuț Gh. Tratat de procedură penală. Partea generală. Vol. I. București: C. H. Beck, 2007. 721 p.
62. Mărgineanu Iu. Principiile procedurii penale în RM (Cercetare comparativă de drept procesual penal. Autoreferat al tezei de doctor în drept. Chișinău, 2003. 24 p.
63. Muraru I. Protecția constituțională a libertăților de opinie. București: LUMINA LEX, 1999. 239 p.
64. Neagu I. Tratat de procedură penală. București: PRO, 1997. 734 p.
65. Neagu I., Damaschin M. Tratat de procedură penală. Partea generală. În lumina noului Cod de procedură penală. București: Editura Universul Juridic, 2014. 743 p.
66. Neagu I., Damaschin M. Tratat de procedură penală. Partea specială. În lumina noului Cod de procedură penală. București: Editura Universul Juridic, 2015. 676 p.

67. Negru A. Independența puterii judecătorești în statul de drept (aspect teoretico-normativ). Autoreferatul tezei de doctor în drept. Chișinău, 2000. 25 p.
68. Niculeanu C. Presumția de nevinovăție. Studiu comparat asupra unor prezumții în materie penală și în domeniul răspunderii civile delictuale. În: Dreptul, 1998, nr. 10, p. 63-71.
69. Niculeanu C. Garantarea și asigurarea dreptului la apărare. În: Dreptul, 1999, nr. 2, p. 67-70.
70. Oprea I., Pamfil C.-G., Radu R. et. al. Noul dicționar universal al limbii române. Ediția a doua. București: Litera Internațional, 2006. 1676 p.
71. Orândaș V. Protecția probelor în procesul penal contradictorial. În: Legea și Viața, iulie, 2000, nr. 7, p. 27-29.
72. Orândaș V. Acordul de recunoaștere a vinovăției în procesul penal contradictorial. În: Revista Națională de Drept, octombrie, 2000, nr. 1, p. 31-33.
73. Osoianu T., Spivacenco V. Procedură penală. Partea generală. Chișinău: 1999. 153 p.
74. Osoianu T., Orândaș V. Procedură penală. Partea generală. Curs universitar. Chișinău: 2004. 256 p.
75. Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice. Adoptat prin Rezoluția Adunării Generale a ONU nr.2200 A (XXI) din 16 decembrie 1966, art.9 alin.4. În: Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. Vol. I. Chișinău, 1998. p. 30-50.
76. Pactul Internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale din 16 decembrie 1966. Adoptat prin Rezoluția Adunării Generale a ONU nr.2200 A (XXI) din 16.12.1966, art. 9 alin.4. În: Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. Vol. I. Chișinău, 1998. p. 18-29.
77. Pavel D. Considerații asupra prezumției de nevinovăție. În: RRD, 1978, nr. 19, p. 8-13.
78. Pîrlițanu S. Judecata în prima instanță în procesul penal al Republicii Moldova. Rezumatul tezei de doctorat. Universitatea „Al. I. Cuza”. Facultatea de Drept. Iași, 2009. 30 p.
79. Poalelungi M., Sîrcu D. Garanțiile juridice ale unui proces echitabil. Accesul la justiție. Ghidul judecătorului pentru cauze penale. Asociația judecătorilor din Republica Moldova. Chișinău, 2013 p. 23-33.
80. Pop V. Unele considerații asupra prezumției de nevinovăție. În: SCJ, 1989, nr. 1, p. 53-59
81. Recomandarea Rec (1997) 13 a Comitetului de Miniștri cu privire la intimidarea martorilor și a drepturilor lor la apărare. Adoptată de către Comitetul de Miniștri ai Consiliului Europei la 10 septembrie 1997. [on-line]. Disponibil: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1597881&Site=CM>
82. Recomandarea Rec (2005) 9 a Comitetului de Miniștri ai statelor-membre privind protecția martorilor și a altor persoane ce acordă ajutor în procesul penal. Adoptată de Comitetul de Miniștri ai Consiliului Europei la 20 aprilie 2005. [on-line]. Disponibil: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1597817&Site=COE>
83. Roman D., Vizdoagă T., Cerbu A. et. al. Organizarea și activitatea organelor de ocrotire a normelor de drept în Republica Moldova. Chișinău: Cartdidact, 2004. 219 p.
84. Roșca I. Controlul judiciar al procedurii prejudiciare – garanție în realizarea principiului contradictorialității. În: Revista Națională de Drept, 2008, nr. 5, p. 65-68.
85. Rusu V., Gavajuc S., Gheorghies A. et. al. Dicționar de drept procesual penal. Chișinău: PONTOS, 2012. 248 p.
86. Rusu L. Locul și rolul modelului contradictorial în teoria dreptului procesual penal. În: Revista Națională de Drept. 2014, martie, Nr. 3, p. 58-63.
87. Rusu L. Rolul instanței de judecată în asigurarea contradictorialității în cadrul cercetării judecătorești. În: Revista Națională de Drept. 2014, iunie, Nr. 6, p. 75-81.

88. Rusu L. Acuzarea în cadrul procesului penal contradictorial. În: Revista Națională de Drept. 2015, noiembrie, Nr. 11, p. 62-66.
89. Rusu L. Contradictorialitatea în coraport cu alte principii ale procesului penal. În: Studia Universitatis Moldaviae. Revistă Științifică a Universității de Stat din Moldova. Seria Științe sociale. 2015, nr. 11, p. 176-182.
90. Rusu L. Esența și importanța principiului contradictorialității în procesul penal al RM. Conferința națională cu participare internațională „Știința în nordul RM: realizări, probleme, perspective. Bălți, 25-26 septembrie, 2015, p. 238-241.
91. Rusu V. Participarea apărătorului în procesul penal la etapa pornirii urmăririi penale. În: Avocatul Poporului, 2013, nr. 7-8, p. 16-22.
92. Sedlețchi Iu., Magherescu D. Câteva argumente pentru un proces penal contradictorial. În: Revista Națională de Drept, 2006, nr. 2, p. 26-29.
93. Sentința Judecătorei mun. Bălți din 26 mai 2014. Dosarul Nr. 1-232/13.
94. Sentința Judecătorei mun. Bălți din 17 ianuarie 2014. Dosarul Nr. 1-156/14.
95. Sentința Judecătorei mun. Bălți din 04 iunie 2015. Dosarul nr. 1-37/2014.
96. Sentința Judecătorei mun. Bălți din 07 iulie 2014. Dosarul nr. 09-1-11-03012014 (1-140/2014).
97. Sentința Judecătorei mun. Bălți din 15 octombrie 2015, Dosarul nr. 1-559/2015.
98. Serbinov I., Catana E., Chircoaca E. et. al. Ghidul acuzatorului de stat. Chișinău: Cartier Juridic, 2005. 131 p.
99. Statutul profesiei de avocat, nr. 302 din 08.04.2011, art. 56, alin. 1, art. 57, alin. 3, 12. În: Monitorul Oficial nr. 54-57 din 08.04.2011.
100. Stoica C. I., Webster J. H. Avocatul roman în sistemul de drept European. București: ALL, 1997. 218 p.
101. Ștefănescu B. Garanțiile juridice ale respectării legii procesual penale în activitatea de judecată. București: Hamangiu, 2007. 299 p.
102. Tanoviceanu I. Tratat de drept și procedură penală. București: Tipografia „Curierul Judiciar”, (1924-1927). 777 p.
103. Tatu M. A., Pătulea V. Limitele principiului disponibilității în procesul penal. În: Dreptul, 2002, nr. 2, p. 131-137.
104. Teodoriu S. M., Teodoriu I. Prezumția de nevinovăție și constituționalitatea unor norme procesuale. În: Dreptul, 1995, nr. 5, p. 4-6
105. Tertia M. Opinie asupra oportunității recursului ordinar. În: Revista Națională de Drept, nr. 5, mai 2008, p. 61-64.
106. Theodoru Gr. Tratat de drept procesual penal. București: HAMANGIU, 2013. 879 p.
107. Udroi M. Procedură penală. Partea generală. Noul Cod de procedură penală. Sinteze și grille. București: Editura C. H. Beck, 2014. 424 p.
108. Udroi M. Procedură penală. Partea specială. Noul Cod de procedură penală. Sinteze și grille. București: Editura C. H. Beck, 2014. 504 p.
109. Udroi M., Andone Bontaș A., Bodoroncea G. et. al. Codul de procedură penală. Comentariu pe articole. Vol. 1 și Vol. 2. București: Editura C. H. Beck, 2015. 1691 p.
110. Ursu N. Principiul contradictorialității în judecată presupune egalitatea părților. În: Legea și Viața, 1996, nr. 4, p. 3-4.
111. Vesco I. Acordarea asistenței juridice de către avocat în faza urmăririi penale. Autoreferatul tezei de doctor în drept. Chișinău: 2011. 26 p.

112. Vizdoagă T., Roșca I. Problemele realizării principiului contradictorialității în procedura prejudiciară a procesului penal. În: Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Științe socioumanistice. Chișinău: 2007, p. 85-89.
113. Volonciu N. Drept procesual penal. București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1972. 543 p.
114. Volonciu N. Tratat de procedură penală. Vol. București: I. Ed. Paideia, 1993. 505 p.
115. Volonciu N. Tratat de procedură penală. Partea generală. Vol. I. București: Paideia, 1998. 523 p.
116. Аврах Я. С. Психологические проблемы защиты по уголовным делам. Казань. Изд. КазГУ 1972. 105 p.
117. Адамайтис М. Суд не должен назначать экспертизу. În: Российская Юстиция. 2002, № 12, p. 1-4
118. Адамайтис М. Право суда на инициативу в исследовании доказательств мешает его беспристрастности. În: Российская Юстиция, 2003, № 11, p. 5-9
119. Александров О. А. О значении концепции объективной истины. În: Российская Юстиция, 1999, №1, p. 22-27.
120. Александров А. С., Гришин С. П. Перекрестный допрос. Учебно-практическое пособие. Изд. ПРОСПЕКТ. М., 2005. 294 p.
121. Алексеева Л. Действительные и мнимые противоречия. În: Российская Юстиция, 1995, № 6, p. 17-21.
122. Анашкин Г. З. Судейская активность и обьуктивность. În: Советская Юстиция, 1967, №. 7, p. 2-8
123. Апарова Т. В. Суды и судебный процесс Великобритании. Англия, Уэльс, Шотландия. Изд. Юридическая Литература. М., 1996. 256 p.
124. Арсеньев В. Д. Вопросы повышения эффективности борьбы с преступностью. Томск, 1979. 119 p.
125. Асанов А. О. О содержании уголовного преследования. În: Уголовное право. 2000, №4, p. 11-15.
126. Бабаев В. Н. Презумпция в советском праве. Горький, 1974. 124 p.
127. Бабенко А., Черкасова Н. Суд должен проявлять активность при сборе и исследовании доказательств. În: Законность. 1993, №12, p. 7-13.
128. Багаутдинов Ф., Васин А. Последствия отказа прокурора от обвинения и суде. În: Российская Юстиция. 2000, №3, p. 23-31.
129. Баев О. Я. О состязательности в досудебном производстве по уголовному делу. В: Воронежские криминалистические чтения. Сборник научных трудов. Воронеж: Издательство ВГУ, 2005, Вып. 6, p. 16-32.
130. Баранов А. М. Состязательность в уголовном процессе. Издательство Омского Юридического Института. Омск, 1998. 35 p.
131. Басков В. И. Курс прокурорского надзора. М., 1998. 512 p.
132. Белкин А. Р. Теория доказывания в уголовном судопроизводстве. М.: НОРМА, 2005. 528 p.
133. Белый Н. Состязательное судопроизводство: проблемы становления. În: Revista Națională de Drept, 2001, № 6, p. 59-63.
134. Березовская С. Совместная деятельность, а не идиноборство. În: Литературная газета, 8 апреля, 1970. p. 2-3.
135. Бернам У. Суд присяжных заседателей. Издательство Московского Незавмзимого Института Международного Права. М., 1995. 127 p.
136. Божьев В. П. Уголовный процесс. Общая часть. М., 1997. 193 p.

137. Божьев В. П. К вопросу о состязательности в Российском уголовном процессе. *În: Уголовное право. 2000, № 1, р. 48-52*
138. Бозров В. Действующий УПК ограничивает право обвиняемого на защиту. *În: Российская юстиция. 1999, №12, р. 24-32.*
139. Бойков А. Д. Третья власть в России. Изд. Юридическая Литература. М.: 1997. 154 р.
140. Бойков А., Скворцов К., Рябцев В. Проблемы зазвятия правового статуса Российской Прокуратуры (в условиях переходного периода). *Уголовное право. 1999, №1, р. 19-25.*
141. Бойков А. Опасность негативного правотворчества. *În: Уголовное право. 2000, № 3, р. 90-98.*
142. Бурданова С. В. Поиски истины в уголовном процессе. СПб: Юридический Центр Пресс, 2003. 262 р.
143. Бурмагин С. Принцип состязательности в теории и судебной практике. *În: Российская Юстиция. 2001, № 5, р. 31-37.*
144. Быков В. М. Принципы уголовного процесса по Конституции РФ. *În: Российская Юстиция. 1994, №8, р. 8-13.*
145. Вандышев В. В., Дербенев А. П., Смирнов А. В. Уголовный процесс: Учебно-методическое пособие. Ч. 1, СПб: 1996. 97 р.
146. Васильев О. Л. Состязательность как принцип организации судебного следствия в уголовном процессе. *În: Вестник МГУ. Серия Право. № 5, 1999, р. 46-56.*
147. Введение в шведское право. Ответственный редактор Б. С. Крылов. М., 1986. 335 р.
148. Волкодаев Н. Ф. Правовая культура судебного процесса. Изд. Юридическая Литература. М., 1980. 62 р.
149. Воскресенский В., Кореневский Ю. Состязательность в уголовном процессе. *În: Законность. 1995, № 7, р. 4-10.*
150. Вышинский А. Я. Теория судебных доказательств в советском праве. Изд. Юридическая Литература. М., 1950. 306 р.
151. Галогенов Е. А. Роль суда как субъекта доказывания в уголовном судопроизводстве. *În: Российский судья. 2003, № 1, р. 35-40.*
152. Гальперин И. М., Лукашевич В. З. Предание суду. М., 1965. 149 р.
153. Глушков А. И. Уголовный процесс. Учебник. Изд. АКАДЕМИЯ. М., 2000. 257 р.
154. Головки Л. В. Дознание и предварительное следствие в уголовном процессе Франции. М., 1995.
155. Горя Н. Принцип состязательности и функции защиты в уголовном процессе. *În: Советская юстиция, 1990, № 7, р. 20-29.*
156. Григорьева В. Принципы уголовного судопроизводства и доказательства. *În: Российская Юстиция. 1995, №2, р. 38-47.*
157. Гриненко А. Псевдомотивированный отказ в удовлетворении ходатайств на предварительном следствии. *În: Уголовное право, 2000, № 4, р. 39-48.*
158. Гришин С. Активность суда и состязательность уголовного процесса. *În: Российский судья, 2006, № 1, р. 8-17.*
159. Громов Н. А., Николайченко В. В. Принципы уголовного процесса, их понятие и система. *În: Государство и Право. 1997, №7, р. 69-78.*
160. Гусев Л. Н. Конституционные принципы советского уголовного процесса. *În: Ученые записки ВЮЗИ. Выпуск 6, М., 1958, р. 30-47.*
161. Гуськова А. П. Проблемные вопросы уголовно-процессуальных функций в российском праве. *În: Проблемные вопросы законотворческой и*

- правоприменительной деятельности в России на рубеже нового столетия. Оренбург, 2001, р. 4-15.
162. Гуценко К. Ф. Уголовный процесс. М. 1998. 416 р.
 163. Даев В. Г. Процессуальные функции и принцип состязательности в советском уголовном процессе. *În: Правоведение*, 1974, № 1, р. 26-38.
 164. Давыдов П. М. Принципы советского уголовного процесса. Учебное пособие. Изд. СИЮД. Свердловск, 1957. 51 р.
 165. Давыдов П. М. Обвинение в советском уголовном процессе. Средне-Уральское Книжное Издательство. Свердловск, 1974. 135 р.
 166. Даровских С. М. Принцип состязательности в уголовном процессе России и механизм его реализации. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Челябинск: Южно-Уральский Государственный Университет, 2001. 219 р.
 167. Дорягин И. Я. Гласность и тайна в уголовном процессе. *În: Российский Юридический Журнал*. 1995, №4, р. 32-45.
 168. Долгушин А. В. Развитие процессуальных условий реализации принципа состязательности. Автореферат диссертации канд. юрид. наук. М. 1995. 25 р.
 169. Дорошков В. В. Частное обвинение. М. 2000. 144 р.
 170. Еникеев З. Д. Уголовное преследование. Издательство Башкирского государственного Университета. Уфа, 2000. 130 р.
 171. Ершов В. В., Халдеев Л. С. Проблемы рассмотрения уголовных дел судом присяжных. *În: Государство и Право*. 1994, №2, р. 81-82.
 172. Зеленецкий В. С. Возбуждение государственного обвинения в советском уголовном процессе. Издательство Харьковского Государственного Университета. Харьков, 1979. 132 р.
 173. Зинатуллин З. Л., Зинатуллин Т. З. Уголовно-процессуальное доказывание. Издательство Удмурдского Университета. Ижевск, 2002. 292 р.
 174. Каз Ц. М. Субъекты доказывания в советском уголовном процессе. Издательство Саратовского Университета. Саратов, 1968. 68 р.
 175. Калашникова Н. Я. Гарантия право обвиняемого на защиту при изменении обвинения и наказания. Изд. МГУ.М., 1975. 143 р.
 176. Карев Д. С. Советский уголовный процесс. М. 1956. 416 р.
 177. Ковтун Н. Н. О роли и месте суда в доказывании по уголовному делу в свете конституционного принципа состязательности процесса. *În: Государство и Право*. 1998. № 6, р. 5-9.
 178. Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации (Постатейный). Под общей редакцией В. И. Радченко. М.: Юстицинформ, 2004. 720 р.
 179. Кон Й. С. Социология личности. Изд. Политиздат. М. 1976. 383 р.
 180. Коновалов Е. Состязательность процесса на предварительном следствии и проблемы противодействия расследованию. В: *Закон и жизнь*, 2008, № 3, р. 27-31.
 181. Корневский Ю. В. Нужна ли суду истина? *În: Российская Юстиция*, 1994, №5, р. 80-27.
 182. Корецкий И. Этика судебных прений. *În: Социалистическая законность*. №1, 1976, р. 37-46.
 183. Кочеткова Е. А. Состязательности в судебном следствии по уголовным делам. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Воронеж: Государственное образовательное учреждение высшего профессионального образования Воронежский Государственный Университет, 2007. 243 р.

184. Кронов Е. О реализации принципов состязательности и равноправия сторон в уголовном процессе России. *В: Журнал российского права*, 2008, № 2, р. 138-149.
185. Кузнецов В. П. Доказывание и его особенности на стадиях уголовного процесса России. Автореферат диссертации доктора юридических наук. Воронеж: 1998. 43 р.
186. Кузнецова О. Д. Проблемы реализации принципа состязательности при рассмотрении уголовных дел в суде первой инстанции. Диссертация кандидата юридических наук. Калининград: 2004. 187 р.
187. Кузнецова О. Реализация состязательности в уголовном судопроизводстве. *В: Уголовное право*, 2004, № 1, р. 79-86.
188. Куцова Э. Ф. Гарантии прав личности в советском уголовном процессе. Изд. МГУ. М. 1967. 199 р.
189. Лазарева В. Судебная власть и ее реализация в уголовном процессе. Самара: Самарский Университет, 1999. 136 р.
190. Лаптеакру В. Д., Мартынчик Е. Г. Адвокат в кассационном и надзорном производстве по уголовным делам. Кишинев: ИНКОНКОМ, 1994. 238 р.
191. Ларин А. М. Расследование по уголовному делу: процессуальные функции. Изд. Юридическая Литература. М. 1986. 159 р.
192. Ларин А. М., Мельникова Э. Б., Савицкий В. М. Уголовный процесс России. Лекции-очерки. Под редакцией В. М. Савицкого. Изд. ДЕЛЮ. М. 1997. 692 р.
193. Лившиц Ю. Д. Уголовный процесс Казахской ССР. Общая часть. Алма-Ата, 1989. 135 р.
194. Лукашевич В. З. Советский уголовный процесс. Л. 1989. 472 р.
195. Лукичев Н. А. Продолжение суждения о роли суда по установлению объективной истины по уголовным делам в свете конституционного принципа состязательности процесса. *В: Следователь*, 2002, № 3, р. 21-29.
196. Лупинская П. А. Принципы уголовного процесса. *В: Юридический вестник*. 1995, № 31, р. 32-41.
197. Макаркин А. И. Состязательность на предварительном следствии. Юридический Центр Пресс. СПб, 2004. 265 р.
198. Макаров З. В. Состязательность нужна, но какая? *В: Законность*, 1999, № 3, р. 22-29.
199. Мартынчик Е. Г. Развитие уголовно-процессуального законодательства. Изд. Штиинца. Кишинев, 1977. 167 р.
200. Матвеева Н. Н. Совершенствование законодательства о суде и правосудии. М. 1985. 187 р.
201. Машовец А. О. Принцип состязательности и его реализация в предварительном следствии. Автореферат диссертации кандидата юридических наук. УрПОА Екатеринбург, 1994. 21 р.
202. Машовец А. О. О роли суда в состязательной системе судопроизводства. Уголовный суд – беспристрастный арбитр или полицейская ищетка? *В: Конституционные основы организации и функционирования институтов публичной власти в Российской Федерации. Материалы всероссийской научно-исследовательской конференции*. Екатеринбург: 2001, р. 311-217.
203. Мещеряков Ю. В. Формы уголовного судопроизводства. Ленинград, 1990, р. 51.
204. Михайловская И. Б. Цели, функции и принципы российского уголовного судопроизводства (уголовно-процессуальная форма). М. 2003. 290 р.
205. Моршакова Т. Г. Судебная реформа (сборник обзоров). Изд. ИНИОН. М.: 1990. 94 р.

206. Москалев Н. Конституция России и проблемы судопроизводства в уголовном процессе. În: Российская Юстиция. 1996, №2, р. 18-27.
207. Мотовиловкер Я. О. О принципах объективной истины, презумпции невиновности и состязательности процесса. Ярославский Государственный Университет. Ярославль, 1978. 71 р.
208. Николук В. Кириллова Н. П. Процессуальные функции профессиональных участников состязательного судебного разбирательства уголовных дел. În: Российский судья, 2008, № 5, р. 45-47.
209. Ожиндовский Д. Состязательность сторон в уголовном процессе. În: Revista Națională de Drept, 2001, № 4, р. 73-76.
210. Орлов Ю. К. Основы теории доказательств в уголовном процессе. М.: ПРОСПЕКТ, 2000. 482 р.
211. Орлов Ю. Принцип состязательности в уголовном процессе: значение и пределы действия. În: Российская юстиция, 2004, № 2, р. 52-57.
212. Осояну Т., Милушев Д. Уголовно-процессуальное право Республики Молдова. Часть Особенная. Учебное пособие. Под редакцией доктора юридических наук, профессора Е. Г. Мартынчика. Кишинэу, 2005. 214 р.
213. Панасюк А. Ю. Презумпция виновности в системе профессиональных установок судей. În: Государство и право. 1994, №3, р. 67-78.
214. Панько Н. К. Деятельность адвоката-защитника по обеспечению состязательности. Издательство Воронежского Университета. Воронеж, 2000. 146 р.
215. Пашин С. А. Концепция судебной реформы в РФ. М. 1992. 111 р.
216. Пашкевич П. Ф. Объективная истина в уголовном судопроизводстве. Изд. Юридическая Литература. М. 1961. 169 р.
217. Перлов И. Д. Подготовительная часть судебного разбирательства в советском уголовном процессе. Госюриздат. М. 1956. 184 р.
218. Перлов И. Д. Уголовное судопроизводство в СССР. М. 1958. 102 р.
219. Петрухин И. Л., Батулин Г. П., Моршак Т. Г. Теоретические основы эффективного правосудия. Изд. НАУКА. М., 1979. 392 р.
220. Петрухин И. Л. Правосудие: время реформ. Изд. НАУКА. М. 1991. 207 р.
221. Петрухин И. Л., Куцова Э. Ф. О концепции уголовно-процессуального законодательства Российской Федерации. În: Государство и право. 1992, № 12, р. 83-85.
222. Петрухин И. Л. Судебные гарантии прав личности. Инной. М., 1992. 94 р.
223. Петрухин И. Л. Состязательность и правосудие: к 100-летию М. С. Строговича. В: Государство и право. 1994, № 10, р. 130-137.
224. Пилюк А. Состязательность на стадии предварительного расследования и судебный контроль. În: Российская юстиция, 2000, № 4, р. 35-49.
225. Полянский Н. Н. Вопросы теории советского уголовного процесса. Изд. МГУ. М. 1956. 271 р.
226. Попов В. П. Судебное следствие: Проблемы оптимизации. Диссертация кандидата юридических наук. Нижний Новгород, 1998. 25 р.
227. Прокурорский надзор в Российской Федерации. Под ред. Ю. Е. Винокурова. Изд. МНЭПУ. М. 2000. 331 р.
228. Радутная Н. В. Особенности воплощения принципа состязательности и равноправия сторон в уголовно-процессуальном законодательстве Российской Федерации: Учебно-методическое пособие. М.: ПРОСПЕКТ, 2003. 428 р.

229. Рахунов Р. Д. Участники уголовно-процессуальной деятельности по советскому праву. Госюриздат. М., 1961. 227 р.
230. Рахунов Р. Д. Процессуальное положение следователя и его функция. Проблемы предварительного расследования. Вып. 2. Волгоград, 1973. 182 р.
231. Резник Г. М. Внутреннее убеждение при оценке доказательств. М. 1977. 118 р.
232. Решетников В. Следователь не должен обвинять. *În*: Социалистическая законность, 1988, № 6, р. 50-59.
233. Романов С. О соотношении принципа состязательности сторон и права на справедливое судебное разбирательство в уголовном судопроизводстве. *În*: Вестник Московского Университета, 2005, № 3, р. 73-82.
234. Савицкий В. М. Государственное обвинение в суде. Изд. НАУКА. М., 1971. 342 р.
235. Савицкий В. М. Очерки теории прокурорского надзора. Изд. НАУКА. М. 1975. 231 р.
236. Савицкий В. М. Конституционные основы правосудия в СССР. В: Сборник научных трудов. Изд. НАУКА. М., 1981. 360 р.
237. Савицкий В. М. Язык процессуального закона. Вопросы терминологии. Изд. НАУКА. М.: 1987. 287 р.
238. Савицкий В. М. Стержневая функция прокуратуры – осуществление уголовного преследования. *În*: Российская Юстиция. 1994, №10, р. 21-30.
239. Саркисянц Г. П. Участие защитника в суде первой инстанции в советском уголовном процессе. Ташкент, 1967. 157 р.
240. Стуликов А. Н. Уголовно-процессуальные и криминалистические аспекты представления доказательств. Автореферат кандидата юридических наук, Нижний Новгород, 2002. 24 р.
241. Сейтназаров К. Р. Принцип состязательности и его реализация при рассмотрении уголовных дел судами Каракалпакстана. Автореферат кандидата юридических наук. КГУ. Киев, 1993. 26 р.
242. Смирнов А. В. Эволюция исторической формы советского уголовного процесса и предварительное расследование. *În*: Советское государство и право. 1990, № 2, р. 53-64.
243. Смирнов А. В. Модели уголовного процесса. Изд. Альфа. СПб, 2000. 223 р.
244. Смирнов А. В. Реформы уголовной юстиции конца XX века и дискурсивная состязательность. *În*: Журнал российского права. 2001, № 12, р. 149-157
245. Смирнов В. П. Противоборство сторон как сущность принципа состязательности уголовного судопроизводства. *În*: Государство и Право, 1998, №3, р. 55-63.
246. Смирнов В. П. Разделение основных функций и равноправие сторон. *În*: Известия ВУЗов. Правоведение, 1999, № 3, р. 173-182.
247. Смирнов В. П. Проблемы состязательности в науке российского уголовно-процессуального права. *În*: Государство и Право. 2001, №8, р. 48-59.
248. Советский уголовный процесс. Учебник. Под ред. Д. С. Карева. Изд. Юридическая Литература. М. 1968. 451 р.
249. Софронов Г. В. Проблема истины в уголовном судопроизводстве. УрГУ. Екатеринбург, 1998. 22 р.
250. Спиркин А. Г. Философия. Изд. ЮРИСТЪ. М., 1998. 815 р.
251. Старченко А. А. Проблема объективной истины в теории уголовного процесса. *În*: Вопросы философии. 1956, №2, р. 107-116.
252. Стецовский Ю. И. Уголовно-процессуальная функция защитника. Изд. Юридическая Литература. М. 1982. 174 р.

253. Стецовский Ю. И., Ларин А. М. Конституционный принцип обеспечения обвиняемому права на защиту. Изд. НАУКА. М. 1988. 316 р.
254. Стецовский Ю. И. Советская адвокатура. Изд. Высшая Школа. М. 1989. 303 р.
255. Строгович М. С. Природа советского уголовного процесса и принцип состязательности. Изд. АН СССР. М., 1939. 149 р.
256. Строгович М. С. Уголовное преследование в советском уголовном процессе. Изд. АН СССР. М. 1951. 183 р.
257. Строгович М. С. Материальная истина и судебные доказательства в советском уголовном процессе. Изд. АН СССР. М. 1955. 384 р.
258. Строгович М. С. Курс советского уголовного процесса. Изд. АН СССР. М. 1958. 704 р.
259. Строгович М. С. О состязательности и процессуальных функциях в советском уголовном процессе. In: Правоведение, 1962, № 2, р. 106-114.
260. Строгович М. С. Курс советского уголовного процесса. Том 1. Изд. НАУКА. М.: 1968. 470 р.
261. Строгович М. С. Уголовный процесс. М.: 1976. 727 р.
262. Строгович М. С. Право обвиняемого на защиту и презумпция невиновности. Изд. НАУКА. М. 1984. 143 р.
263. Томин В. Т. К вопросу о понятии принципа советского уголовного процесса. In: Труды Высшей Школы МООП РСФСР. Выпуск 2. М. 1965, р. 191-203.
264. Трусов Л. И. Основы теории судебных доказательств. М.: Наука, 1960. 294 р.
265. Уголовно-процессуальное право. Учебник. Под ред. П. А. Лупинской. Изд. ЮРИСТЪ. М. 1997. 482 р.
266. Уголовно-процессуальный кодекс Франции. Перевод с французского С. В. Боботова и В. И. Каминской. Предисловие Л. В. Головки. М.: Изд. ПРОГРЕСС, 1996. 292 р.
267. Уголовный процесс. Под ред. А. С. Кобликова. Изд. СПАРК. М. 1995. 382 р.
268. Уголовный процесс. Под ред. И. В. Тыричева. М. 1995. 711 р.
269. Уголовный процесс. Под ред. И. Л. Петрухина. Изд. ПРОСПЕКТ. М. 2001. 692 р.
270. Уголовный процесс западных государств. Под ред. К. Ф. Гуценко. М.: Зерцало-М, 2001. 418 р.
271. Фаткуллин Ф. Н. Обвинение и его изменение в суде. Казань, 1963. 171 р.
272. Халдеев Е. С. Судья в уголовном процессе. Изд. ЮРАЙТ. М. 2000. 798 р.
273. Хрестоматия по уголовному процессу России. Составитель Э. Ф. Куцова. Изд. ГОРОДЕЦ. М. 1999. 269 р.
274. Чеканов В. Я. Прокурорский надзор в уголовном судопроизводстве. Издательство Саратовского Университета. Саратов, 1972. 188 р.
275. Чельцов М. А. Уголовный процесс. Юридическое Издательство Мин. Гост. М. 1948. 622 р.
276. Чельцов М. А. Советский уголовный процесс. М. 1951. 412 р.
277. Чельцов-Бебутов М. А. Курс уголовно-процессуального права. Изд. АЛЬФА. Изд. РАВЕНА. СПб, 1995. 840 р.
278. Чувилев А. А. Прокурорский надзор в Российской Федерации. М. 1999. 400 р.
279. Шейфер С. А. О понятии и цели доказывания в уголовном процессе. In: Государство и Право. 1996, №9, р. 59-71.
280. Шестакова С. Д. Проблемы состязательности в Российском уголовном процессе. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Санкт Петербург: Санкт-Петербургская Академия МВД России, 1998. 184 р.

281. Шестакова С. Д. Состязательность уголовного процесса. Юридический Центр Пресс. Санкт-Петербург, 2001. 98 р.
282. Шибики В. П. Уголовно-процессуальное право Великобритании, США и Франции. Киев, 1988, р. 46-47.
283. Шпилев В. Н. Участники уголовного процесса. Издательство Белорусского Государственного Университета. Минск, 1970. 153 р.
284. Элькин П. С. Сущность советского уголовно-процессуального права. ЛГУ. Л., 1963. 172 р.
285. Элькин П. С. Цели и средства их достижения в советском уголовном праве. Изд. ЛГУ. Л., 1976. 142 р.
286. Якуб М. Л. Демократические основы советского уголовно-процессуального права. Издательство МГУ. М., 1960. 170 р.
287. Якупов Р. С. Уголовный процесс. Учебник для вузов. М. 1995. 448 р.
288. Якупов Р. Х. Уголовный процесс. Изд. ЗЕРЦАЛО. М. 1998. 438 р.
289. Якупов Р. Х. Уголовный процесс. Учебник для вузов. Под ред. В. Н. Галузо. М.: ЗЕРЦАЛО, 1999. 486 р.
290. Beliveau P., Bernardi A., Russo L. Le garanzie costituzionali in materia penale: indagine comparatistica sui sistemi canadese e italiano. In: Ann. Univ. Ferrare, Vol. VII, 1993, p. 191-223.
291. Beliveau P., Letendre B., Vauclair M. Traite general de preuve et de procedure penales. Montreal: Themis, 2001. 1225 p.
292. Bonderet M. E. Recherches approfondies faisant suite au recensement au niveau federal de delits economiques sous les aspects uniformes. Revue de science criminelle et de droit penal compare. 1985, Nr. 1, p. 169-183.
293. Code de procedure penale, 47 ed. Annotation de jurisprudence et bibliographie par J. F. Renucci. Paris: Ed. Dalloz, 2008. 421 p.
294. Damasca Mirjan. Presentation of Evidence and Factfinding Precision. In: University of Pennsylvania Law Review. 1975, vol. 123, p. 1083-1106.
295. Declercq R. La preuve en matiere penale. Bruxelles: Swinnen, 1988, 109 p.
296. Fourmont Fr. Procedure penale. Orleans: Paradigme., 2002. 309 p.
297. Fuller Lon. The Forms and Limits of Adjudication. In: Harvard Law Review. 1978, vol. 92, p. 42-59.
298. Hoeffler J. Traité de l'instruction préparatoire en matière pénaie, Kortrijk-Meule, UGA, 1956. 327 p.
299. Israel Yerold H, Wayne R. Criminal Procedure. Minnesota. 1991. 172 p.
300. Kernaleguen Fr. Institutions judiciaires. Paris: Litec, Groupe Lexis Hexis, 2003. 285 p.
301. Landsman S. Readings on Adversial Justice: In: The American Approach to Adjudication. American Bar Association on Litigation. Minnesota: West Publishing Co, 1998. 821 p.
302. Merle R., Vitu A.. Traite de droit criminel. Paris: Cujas, 1967. 1347 p.
303. Pradel J. Le juge d instruction. Dalloz, Paris, 1996. 97 p.
304. Richard P. Introduction au droit italien: institutions jurisdictionnelles et droit procedural. Paris: Harmattan, 2004, 253 p.
305. Samaha J. Criminal procedure. Second Edition. University of Minnesota. Minneapolis/St. Paul: West Publishing Company, 1993. 626 p.
306. Sprach J. Emmins on Criminal Procedure. Oxford; New York: Oxford University Press, 2002. 562 p.

307. Stefani G., Levasseur G. Droit penal general et procedure penale. T. II. Paris: Ed. Dalloz, 1975. 762 p.
308. Stefani G., Levasseur G., Boulloc B. Procedure penale. Paris: Dalloz, 2000, 978 p.
309. Tiedemann R. Les taches de la recherche et de la reforme dans le domaine de la criminalite economique sur le plan international. In: Revue de science criminelle et de droit penal compare. 1985, Nr. 3. p. 449-463
310. Vandermeersch D. Elements de droit penal et procedure penale. Bruxelles: Edition La Charte, 2003. 874 p.
311. Velu J. La protection transnationale des droits de l'homme. Vol. I. Paris: Kluwer et Bruylant, 1986. 329 p.
312. Wolchover D. Silence ang Guilt. London: Lion Court Lawers, 2001, 432 p.

ANEXE

Anexa 1. Împuternicirile reprezentanților părților oponente și ale instanței de judecată în contextul dovedirii circumstanțelor cauzei în cadrul cercetării judecătorești

Anexa 1.1. Împuternicirile reprezentanților părților oponente privind dovedirea circumstanțelor cauzei în cadrul cercetării judecătorești

Nr. d/o	Limitarea (îngrădirea) împuternicirilor părților	Împuternicirile acuzării	Împuternicirile apărării
1	2	3	4
1.	Nu depind de opinia instanței și a părții oponente	Partea vătămată: - Să participe la ședința de judecată (art. 60 alin. (1) pct. 8) C.pr.pen.). - De a da depoziții în orice moment al cercetării judecătorești (art. 369 alin. (3) C. pr. pen.). - Să beneficieze de serviciile unui interpret (art. 16 alin. (C. pr. pen.) și ale unui reprezentant (art. 60 alin. (1) pct. 18); art. 77 alin. (1) C. pr. pen.). - Să înainteze cereri de recuzare, să facă obiecții împotriva acțiunilor procesuale, să depună plângeri (art. 60 alin. (1) pct. 4), 5), 11) C. pr.pen.). - Să solicite aplicarea măsurilor de protecție (art. 215 C. pr. pen.). Acuzatorul de stat - Reprezintă învinuirea în numele statului și prezintă în ședința de judecată probele acuzării (art. 53 alin. (1) pct. 1) C. pr. pen.) - Expunerea învinuirii înaintate la începutul cercetării judecătorești (art. 366 alin. (1) C.pr.pen.). - Modifică incadrarea juridică a infracțiunii săvârșite, renunță parțial sau integral la învinuire (art. 53 alin. (1) pct. 4), art. 320 alin. (5) C.pr.pen.). - Participă la examinarea probelor prezentate de partea apărării, prezintă noi probe necesare pentru confirmarea	Inculpatul: - Să participe la ședința de judecată (art. 66 alin. (2) pct. 23) C. pr. pen.). - De a-și exercita dreptul la apărare prin toate metodele și mijloacele neinterzise de lege (art. 66 alin. (1) C. pr. pen.). - Să fie audiat ori de câte ori este necesar în cursul cercetării judecătorești (art. 367 alin. (5) C. pr. pen.). - Să prezinte documente și alte mijloace de probă, să înainteze cereri, să ceară recuzări, să facă obiecții împotriva acțiunilor procesuale (art. 66 alin. (2) pct. 15), 16), 18), 19) C. pr. pen.). - Să facă declarații în limba pe care o cunoaște (art. 16 alin. (2) C.pr.pen.). - Să fie asistat de un apărător, să accepte o procedură specială de judecare, să atace acțiunile și hotărârile instanței de judecată, să facă obiecții împotriva acțiunilor președintelui ședinței de judecată (art. 66 alin. (2) pct. 5), 11), 22), 33 C. pr. pen.). Apărătorul - Să prezinte documente sau alte mijloace de probă pentru a fi anexate la dosarul penal și cercetate în ședința de judecată și să participe la ședințele de judecată (art. 68 alin. (1) pct. 5) și 11) C. pr. pen.). - Să solicite opinia specialistului pentru explicarea chestiunilor care necesită cunoștințe speciale (art. 100 alin. (2) pct. 3) C. pr. pen.). - Să facă recuzări, să înainteze cereri, să facă obiecții împotriva acțiunilor procesuale, să depună plângeri împotriva acțiunilor și hotărârilor judecătorești (art. 68 alin. (1) pct. 6), 7), 8) și 14)). - Să folosească mijloace și modalități de apărare care nu sunt interzise de lege, să participe la examinarea probelor, să

		acuzării, face demersuri și își expune părerea asupra chestiunilor ce apar în timpul dezbaterilor judiciare (art. 53 alin. (1) pct. 2) C. pr. pen.). 5. Înaintează sau susține acțiunea civilă în cazul în care persoana fizică sau juridică cu drept de înaintare a acesteia nu are posibilitate de a-și proteja interesele (art. 221 alin. (4) C. pr. pen.). 6. Are dreptul de a prezenta primul probele acuzației (art. 365 alin.(1) și art 366 alin. (4) C. pr. pen.). 7. Are dreptul de a audia primul partea vătămată (art. 365 alin. (1) și art. 369 C. pr. pen.). 8. Are dreptul de a audia primul martorii acuzației (art. 365 alin. (1), art. 366 alin (4) și art. 370 C.pr.pen.).	înainteze cereri și demersuri, să-și expună opinia în privința învinuirii și a dovedirii acesteia, asupra circumstanțelor agravante și atenuante, asupra măsurii de pedeapsă și în privința altor laturi care apar în procesul judecării cauzei (art. 68 alin. (1) și art. 378 alin. (2) C.pr.pen.) 5. Are dreptul de a-și prezenta probele după partea acuzației, dar ordinea de cercetare a probelor poate fi modificată dacă aceasta este necesar pentru buna desfășurare a cercetării judecătorești (art. 365 C.pr.pen.). 6. Are dreptul de a audia primul inculpatul (art. 365 și 367 C.pr.pen.). 7. Are dreptul de a audia primul martorii apărării (art. 365 și art. 370 C.pr.pen.).
2.	Sunt limitate prin prevederea instanței de judecată	Partea vătămată: - Acuzatorul de stat: 1. Citirea declarațiilor inculpatului (art. 368 C. pr. pen.). 2. Citirea în ședința de judecată a declarațiilor părții vătămate și a martorilor (art. 369 și 371 C. pr. pen.). 3. Dispunerea expertizei și audierea expertului (art. 374 C.pr. pen.). 4. Examinarea corpurilor delictale (art. 372 C.pr. pen.). 5. Cercetarea documentelor și a proceselor verbale ale acțiunilor procesuale (art. 373 C.pr.pen.). 6. Obținerea de noi probe prin efectuarea altor acțiuni procesuale în vederea constatării circumstanțelor cauzei (art. 375 C.pr. pen.). 7. Formularea de cereri sau demersuri pentru completarea cercetării judecătorești (art. 376 alin. (1) C.pr.pen.).	Inculpatul: - Apărătorul: 1. Citirea declarațiilor inculpatului (art. 368 C. pr. pen.). 2. Citirea în ședința de judecată a declarațiilor părții vătămate și a martorilor (art. 369 și 371 C. pr. pen.). 3. Dispunerea expertizei și audierea expertului (art. 374 C. pr. pen.). 4. Examinarea corpurilor delictale (art. 372 C.pr.pen.). 5. Cercetarea documentelor și a proceselor verbale ale acțiunilor procesuale (art. 373 C.pr.pen.). 6. Obținerea de noi probe prin efectuarea altor acțiuni procesuale în vederea constatării circumstanțelor cauzei (art. 375 C.pr.pen.). 7. Formularea de cereri sau demersuri pentru completarea cercetării judecătorești (art. 376 alin. (1) C.pr.pen.).
3.	Limitate, în același timp, prin prevederile instanței de judecată și a părții opoente.	Partea vătămată: - Acuzatorul de stat: 1. Citirea în ședința de judecată a declarațiilor părții vătămate și a martorului în cazurile de absență a acestora din motive neclare sau neîntemeiate (art. 366 și 371 C.pr.pen.).	Inculpatul: - Apărătorul: 1. Citirea în ședința de judecată a declarațiilor părții vătămate și a martorului în cazurile de absență a acestora din motive neclare sau neîntemeiate (art. 366 și 371 C.pr.pen.).
4.	Răspunderea	Partea vătămată: 1. Pentru neprezentare nemotivată în instanță, partea vătămată poate fi adusă	Inculpatul: 1. În cazul neprezentării nemotivate a inculpatului la ședința de judecată,

		silit și poate fi supusă amenzii judiciare (art. 323 alin. (5) C.pr.pen.). 2. Dacă partea vătămată tulbură ordinea ședinței de judecată, judecătorul dispune îndepărtarea lui din sala de ședință, continuând procesul în lipsa acesteia. În privința părții vătămate, de asemenea, poate fi aplicată amenda judiciară (art. 334 alin. (4) și (5) C.pr.pen.). 3. Partea vătămată este supusă răspunderii penale pentru declarație minciunoasă sau pentru refuzul ori eschivarea de a face declarații în baza art. 312, 313 C.pen. (art. 60 alin. (5) C.pr.pen.).	instanța poate dispune aducerea lui silită, să-i aplice o măsură preventivă sau să o înlocuiască cu o altă măsură (art. 321 alin. (5) C.pr.pen.). 2. Dacă inculpatul încalcă ordinea ședinței și nu se supune dispozițiilor președintelui ședinței, judecătorul dispune îndepărtarea lui din sala de judecată, continuând procesul în lipsa lui (art. 334 alin. (2) C.pr.pen.).
		Acuzatorul de stat:	Apărătorul:
		1. Dacă procurorul încalcă ordinea ședinței de judecată și nu se supune dispozițiilor președintelui ședinței, el poate fi sancționat cu amendă judiciară și despre comportamentul lui este informat Procurorul General (art. 334, alin. (3) C.pr.pen.).	1. Dacă avocatul încalcă ordinea ședinței de judecată și nu se supune dispozițiilor președintelui ședinței, el poate fi sancționat cu amendă judiciară și despre comportamentul lui este informată Uniunea Avocaților și Ministerul Justiției (art. 334 alin. (3) C.pr.pen.).

Anexa 1.2. Împuternicirile instanței de judecată în probarea, dovedirea circumstanțelor cauzei în cadrul cercetării judecătorești (art. 365-376 C.pr.pen. RM)

Nr. d/o	Limitarea împuternicirilor instanței de judecată prin împuternicirile părților și participanților	Împuternicirile instanței de judecată în probarea în cadrul cercetării judecătorești
---------	---	--

1	2	3
1.	Realizate fără luarea în considerare a inițiativei	1. Chestionarea inculpatului de către președintele ședinței asupra faptului dacă îi este clară învinuirea adusă, dacă acceptă să facă declarații și să răspundă la întrebări (art. 366 alin. (3) C.pr.pen.). 2. Participarea la audierea inculpatului, părții vătămate și a martorului după audierea acestora de către partea acuzării și a apărării (art. 367 alin. (2); art. 369 alin. (1); art. 370 alin. (3) C.pr.pen.). 3. Audierea martorului în lipsa inculpatului în lipsa inculpatului în vederea asigurării securității acestuia (art. 370 alin. (2) C.pr.pen.) sau citirea în ședința de judecată a declarațiilor martorului în lipsa acestuia în situația imposibilității de a asigura securitatea acestuia (art. 371 alin. (2) C.pr.pen.). 4. Anexarea la materialele cauzei a documentelor care confirmă depozițiile martorilor (art. 373 C.pr.pen.). 5. Permisivitatea privind audierea unui inculpat în lipsa altui inculpat, atunci când acesta manifestă inițiativa de a fi audiat (art. 367 alin. (4) C.pr.pen.)*. 6. Audierea martorului în lipsa inculpatului (art. 370 alin. (2) C. pr.pen.)*. 7. Audierea expertului în ședința de judecată (art. 374 C.pr.pen.)*.

		8. Dispunerea de către instanță a efectuării expertizei (art. 142, 143 și 374 C.pr.pen.)*. 9. Citirea proceselor-verbale ale acțiunilor procesuale și ale documentelor (art. 373 alin. (2) C.pr.pen.)*. 10. Anexarea la materialele cauzei a documentelor prezentate în instanță (art. 373 alin. (2) C.pr.pen.)*. 11. Examinarea cererilor formulate de către părți în vederea completării cercetării judecătorești (art. 376 alin. (1) C.pr.pen.). 12. Declararea cercetării judecătorești ca fiind terminată (art. 376 alin. (2) C.pr.pen.).
2.	Realizate din inițiativa oricărei dintre părți.	1. Modificarea ordinii de audiere a inculpaților, dacă în cauza penală participă mai mulți inculpați (art. 365 alin. (2) C.pr.pen.). 2. Citirea declarațiilor inculpatului (art. 368 C.pr.pen.). 3. Citirea declarațiilor martorilor și a părții vătămate (art. 369 și 371 C.pr.pen.). 4. Examinarea corpurilor delict (art. 372 C.pr.pen.).
3.	Realizate numai din inițiativă părții acuzării	1. Permisivitatea părții vătămate de a veni cu explicații în orice moment al cercetării judecătorești (art. 369 alin. (3) C.pr.pen.).
4.	Realizate numai din inițiativa părții apărării	1. Audierea inculpatului (art. 367 alin. (5) C.pr.pen.).
5.	Realizate numai în baza acordului ambelor părți	1. Consecutivitatea examinării probelor părții acuzării în situația prezenței mai multor inculpați (art. 367 alin. (3) și (4) C.pr.pen.). 2. Permisivitatea martorului de a părăsi sala de ședință (art. 370 alin. (5) C.pr.pen.). 3. Citirea în ședința de judecată a declarațiilor martorilor și a părții vătămate (art. 369 și 371 C.pr.pen.).
6.	Ordinea inițiativei realizării împuternicirilor nu este reglementată în mod special**.	1. Cercetarea la fața locului (art. 118 C.pr.pen.). 2. Reconstituirea faptei și experimentul (art. 122 și 123 C.pr.pen.). 3. Prezentarea spre recunoaștere (art. 116 C.pr.pen.). 4. Examinarea corporală (art. 119 C.pr.pen.).

*- sunt posibile nu numai din inițiativa instanței de judecată, ci și la inițiativa uneia dintre părți.

** - nu întâlnim în lege careva indicații directe asupra faptului că instanța de judecată are dreptul de a efectua aceste acțiuni din propria inițiativă, însă nu avem și careva temeiuri de a afirma contrariul. Dimpotrivă, în lumina prevederilor art. 100 alin. (1) C.pr.pen. RM, după opinia noastră, putem presupune că legislatorul în situația realizării acestor acțiuni procesuale admite atât inițiativa instanței de judecată, cât și inițiativa oricărei dintre părți-participanți la probatoriu, precum și acordul ambelor părți, a cărui examinare, cercetare este pusă, de asemenea, în sarcina instanței de judecată.

Anexa 2

Acte de implementare a rezultatelor științifice în activitatea didactico-științifică și în activitatea practică

Anexa 2.1. Adeverință de implementare a rezultatelor în activitatea didactico-științifică

Universitatea de Stat "Alecu Russo" din Bălți
MD – 3121, Bălți, str. Pușkin, nr. 38
tel. (+373) 231-52-460; 231-52-324;
fax: (+373) 231-52-439
www.usarb.md

Facultatea de Drept și Științe Sociale
Ministerul Educației
al Republicii Moldova
UNIVERSITATEA DE STAT
„ALECU RUSSO” DIN BĂLȚI

Министерство Просвещения
Республики Молдова
БЭЛЦКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
УНИВЕРСИТЕТ ИМ. АЛЕКУ РУССО

ADEVERINȚĂ

Prin prezenta se adeverește că rezultatele cercetărilor efectuate în cadrul tezei de doctorat a doamnei RUSU Lucia, intitulată „Principiul contradictorialității în procesul penal: reglementări naționale și de drept comparat” sunt folosite în procesul de studii al studenților de la Facultatea de Drept și Științe Sociale în calitate de material științific suplimentar pentru prelegeri și dezbateri în cadrul seminariilor.

Decan al

**Facultății de Drept și Științe Sociale,
Conf. univ., dr.**

Vitalie Rusu

04.03.2016

tel. (+373) 231-52-327
tel. (+373) 231-52-456

Anexa 2.2.

Act de implementare a rezultatelor științifice în activitatea practică

CONSILIUL NAȚIONAL PENTRU ASISTENȚĂ JURIDICĂ GARANTATĂ DE STAT

OFICIUL TERITORIAL BĂLȚI

Adresa: mun Bălți, str M.Sadoveanu, 2

Tel/Fax 0231-2-28-11 , Mobil 068551122, e-mail: ot_balti@cnaajgs.md

ACT DE IMPLEMENTARE

a rezultatelor cercetărilor efectuate în cadrul tezei de doctorat elaborate
de către dna RUSU Lucia

Prin prezenta se confirmă faptul că rezultatele obținute în cadrul cercetării de doctorat pe tema „Principiul contradictorialității în procesul penal: reglementări naționale și de drept comparat” de către dna Rusu Lucia sunt implementate în activitatea practică a Oficiului Teritorial Bălți al Consiliului National pentru Asistență Juridică Garantată de Stat în calitate de Material științifico-practic pentru avocații antrenați în acordarea asistenței juridice garantate de stat, precum și în scopul perfecționării cadrului organizatoric și metodic al Oficiului Teritorial Bălți al CNAJGS.

**Coordonator al Oficiului Teritorial
Bălți al CNAJGS**

Victor Grijuc

10.03.2016

DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnata, **Rusu Lucia**, declar pe proprie răspundere că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele, în conformitate cu legislația în vigoare.

Rusu Lucia _____

14.11.2016

CV-ul AUTOAREI

Date personale:

Nume, prenume: RUSU Lucia

Data și locul nașterii: 13 aprilie 1981, s. Heciul-Nou, raionul Sângerei,
Republica Moldova

Cetățenia: Republica Moldova

Studii:

1996 – 2001 – Colegiul Pedagogic „Ion Creangă” din Bălți.

1999-2004 – Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, Facultatea de
Drept, specialitatea drept, specializarea drept penal.

2004-2005 – Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți. Studii de masterat, magistrul în drept.
Specializarea Științe penale și Criminologie.

2011-2015 – Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM, studii de doctorat.

Activitate profesională:

2001 octombrie – 2009 septembrie – Translator în cadrul Judecătoriei mun. Bălți.

2009 septembrie – 2011 decembrie – Jurișt în cadrul Întreprinderii municipale „Termogaz-
Bălți”, mun. Bălți.

2011 decembrie – prezent – Consultant, Oficiul Teritorial Bălți al Consiliului Național pentru
Asistență Juridică Garantată de Stat.

Domenii de interes științific: drept penal, drept procesual penal, drept internațional umanitar.

Participări la foruri științifice internaționale:

1. Seminarul „Aplicarea unor prevederi ale Codului de procedură penală al Republicii Moldova”. Organizat de Uniunea Avocaților din Republica Moldova, Asociația Barourilor Americane, Inițiativa pentru Supremăția Legii și Misiunea Norvegiană de Experți pentru Promovarea Supremăției Legii în Republica Moldova. Bălți, 22 noiembrie, 2013.

2. Seminarul „Provocări etice specifice profesiilor juridice”. Organizat de Institutul național al Justiției și Misiunea Norvegiană de Experți pentru Promovarea supremăției Legii în Republica Moldova. Bălți, 18 noiembrie 2013.

3. Seminarul „Standarde profesionale în activitatea avocaților care acordă asistență juridică garantată de stat la etapa urmăririi penale”. Organizat de către Institutul național al Justiției în parteneriat cu Consiliul național pentru Asistență Juridică garantată de Stat. Bălți, 25 martie, 2014.

4. Seminarul „Asistență juridică garantată de stat acordată în cauzele cu implicarea copiilor”. Organizat de Institutul Național al Justiției în parteneriat cu Consiliul Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat. Bălți, 11 aprilie, 2014.

5. Atelierul de instruire „Contribuirea la responsabilizarea judecătorilor prin implicarea mai activă a avocaților”. Implementat de Institutul de Reforme Penale și Agenția Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională. Bălți, 19 august, 2015.

6. Conferința științifico-practică internațională „Premise de perfecționare a legislației naționale și ajustare la standardele Uniunii Europene” - Chișinău: ICJP al AȘM, ICEȘD, 2014.

7. Conferința națională cu participare internațională „Știința în nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective”. Bălți, 25-26 septembrie 2015, p. 238-241.

8. Conferința științifico-practică internațională „Premise de perfecționare a legislației naționale și ajustare la standardele Uniunii Europene. Chișinău: ICEȘD, ICJP al AȘM, 2015.

Lucrări științifice publicate: 6 articole științifice

Cunoașterea limbilor: româna – la perfecție; rusa, engleza – bine.

Date de contact: adresă: mun. Bălți, str. Plopilor 12, tel. 069288900

e-mail: russuvitalie@mail.ru

